[illegible]

ބައްޕަގެ ހަނދާން

MOHAMED RIZA.

H. MEERUBAHURUGE

ވުޒާރަތުއްދާޚިލިއްޔާ (ހ)

މާލެ.

ފޮތްފާސްކުރާ ކާޑު

ނަންބަރު: 94

ފޮތްހެދި: އަލްފާޟިލް މުޙައްމަދު އިސްމާޢީލް ދީދީ

ފޮތުގެ ނަން: ދޮންތުއްކަލާގެ "ބައްޕަގެ ހަނދާން"

މިފޮތް ވުޒާރަތުއްދާޚިލިއްޔާއިން ފާސްކޮށްފީމެވެ.

1380/8/6 ހ.

1961/1/24 މ.

ސ. ޢ. ޙަސަން ދީދީ

ވަޒީރުއްދާޚިލިއްޔާގެ ނާއިބުގެ ބަދަލުގައި

ތަޚްޞީޞު

އަލްއަމީރު އަލްމަރުޙޫމް އިބްރާހީމް ދޮށިމޭނާ ކިލެގެފާނުންގެ ފުތް ސުމުއްވުލްއަމީރު އަލްމަރުޙޫމް އަޙްމަދު ދޮށިމޭނާ ކިލެގެފާނުގެ ހަނދާނުގައި މިފޮތް މަޚްޞޫޞް ކުރަމެވެ.

ހޮންޑުއްކަލާ

ގެ

"ބައްޕަގެ ހަނދާން"

މިއީ، ހޮޅުދޫ ނޭވިގެ ޙާޖީ އިސްމާއިލް ބުނި ޙާޖީ ޙަސަން މަނިކުގެ ޙަޔާތް ލިޔެފައިވާ ފޮތެކެވެ. މިފޮތުގެ ދީބާޖާ ލިޔުއްވާފައިވަނީ ދިވެހިބަހުގެ މައިދާނުގެ އުސްތާދު ސުމުއްވުލްއަމީރު މުޙައްމަދު އަމީން ދޮށިމޭނާ ކިލެގެފާނެވެ.

އަލްފާސިލް އިސްމާއީލް ދީދީ 28 އަހަރުވުމުގައި

ރަދުންގެ އެމްބެސެޑަރ ކޮޅުމްބުގައި ހުންނަވައިގެން ނެގުނު ފޮޓޯ

الحمدلله

الفاضل محمّد إسمعيل ديدى صانه اللّه بعد السّلام عليكم ورحمة اللّه وبركاته

މަނިކުފާނު ލިޔުއްވި "ދޮން[illegible] [illegible] [illegible]" [illegible] ފޮތް [illegible] [illegible] ކިޔައިފީމެވެ. އަޅުގަނޑު ދެކޭ ގޮތުގައި އެފޮތަކީ، [illegible] [illegible] [illegible] އިސްމާޢީލް ދީދީ ވަރަށް ރިވެތިކޮށް ސިފަކުރާ ސާފު [illegible]. [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] "[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. ([illegible])" މަނިކުފާނު [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

14 ރަޖަބު 1371 ހ.

އަލްމުޚުލިޞް

ޢަބްދުﷲ ޢަފީފު ދީދީ

الحمدلله وحده

ވުޒާރަތުއްދާޚިލިއްޔާ (ހ)

މާލޭ - މަޙަލްދީބު

ނަމްބަރު: 19/61-31-1

ވުޒާރަތުއްދާޚިލިއްޔާއިން، އަލްފާސިލް މުޙައްމަދު އިސްމާޢީލް ދީދީއަށް، ވެދުން ސަލާމަށްފަހު، އަރުޒު އިބްތިދާއި އެކުގައި ދަންނަވަމެވެ.

މުޙައްމަދު އިސްމާޢީލް ލިޔުއްވި، "ދޮންކުއްކަލާގެ ބައްޕަގެ ހަނދާން" މިފޮތް އަޅުގަނޑު ދެކެނީމެވެ. ފޮތަކީ، ދިވެހިރާއްޖޭގެ [illegible] މާޒީގައި ހިނގާފައިވާ ވަރަށް މުހިންމު [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] އުފެދުނު [illegible] [illegible] ވަރަށް ފުރިހަމަ [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ކަމަށެވެ.

އަޅުގަނޑު [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]

މިފޮތް ލިޔުއްވުމުގެ ސަބަބުން ތިޔަކުރެއްވި ޚިދުމަތަށް ޝުކުރު ދެންނެވުމަށް މިފުރުޞަތުގެ ބޭނުންކުރަމެވެ.

އިޙްތިރާމް ޤަބޫލު ކުރެއްވުން އެދެމެވެ.

5 ޝަޢުބާން 1380 ހ.

23 ޖެނުއަރީ 1961

ޚާދިމުކުމް

އިބްރާހިމް ރަޝީދު

ވަޒީރުއްދާޚިލިއްޔާ

بسم الله الرحمن الرحيم

ފޮތް ހުޅުވާލުން

އަޅުގަނޑުގެ ބައްޕަ (މުޙައްމަދު އިސްމާޢީލް ދީދީ) ގެ ޙަޔާތް ލިޔުއްވުމުގެ ހިޔާލު ފުރަތަމައިން، އަޅުގަނޑުގެ ހިތަށް އުފެދުނީ، ފަނަރަވަރަކަށް އަހަރު ކުރިންނެވެ. އޭރު އިސްމާޢީލް ދީދީ، ހަމަވިސްނުންފުޅު ގާއިމުކޮށް، ދިރިހުރިހިނދުކައި ހުންނެވީއެވެ. އަހަރެން އަޅުގަނޑުގެ ހިތަށް މިއުފެދުން ފާޅުކޮށް ބައްޕަ އަރިހުގައި ފާޅުކުރީ ދަންނަވައި ސުވާލުކުރުމުން އައީ.

މިއުފެއްދިއިރާ ބާވަތުގެ ދުވަސްވަރުގެ އުޅުއްވުން (ހާއްބަޔޮތް ގާތުގައި އުޅުއްވި ދުވަސްވަރު) މުޅިންނަން އޮފީހުތަކުގެ ބައްޕަ އަރިހުންނެވެ. ބައި ސުވާލު މިންހަމަޖެހިގެންދިޔަ ކަރުނަވެސް. އެއީ ސުވާލުތަކާއި ދެފުށުން ވިދާޅުވި ކަރުނަތައް އެމުއްދަތުގެ ދުވަސްވަރުގެ ބަޔާންތައް އެނގުއްވުމުގެ ބޭނުން ބައްޕަ ދުވަސްވަރުގެ ހަވާލުކުރެއްވި ބައްޕަގެ ހިތްޕުޅުގައި ހަރުދަނާކުރެއްވުން، ދެމުމަކީ ވިލާތުގެ ބާރުގެ އެއްބާރު މުޅިމުޅިން ބުނަނީ ބައިގެ ވާހަކަ ކުރިއްޔާވެ ދިރިހުންނަވައި އަޅުގަނޑާއި، ފުރުސަތުގެ ބަދަލުގައި ޙާލަތު ދިޔައީވެ ބައިވެރިވެ ދެކަމެއް އެއްވެ.

އާދެ! އިސްމާޢީލް ދީދީއަކީވެސް، އިންސާނިއްޔަތާއި ދެފުށްބަރާ ދެރަކަމެއް، ބަލާ ކުރެއްވި ސަލާމަތްކަމެއް އުފާކުރި. މިކަމާ ފުރަތަމަ ވާހަކަދެއްކުން ދެކެވޭ ބަލާ ހަނދާން ދަންނަވާ ހަރުކަށި ކަމުގެ އަރިހުގައި ދެކެވޭ ހަނދާން ހަވާލުކުރެއްވި ދިޔައީވެ. އަހަރެން، މަގުމަތީ ދެފުށް ދެކުނުގައި ދެން އާ ސުވާލުތަކުން، ދެކެވި ބަލާބެލުމަށް ދެވެ.

މިފޮތުގެ ދުވަސްބައިގެ ވާހަކަތައް މުޅިންނަށް އެއްޗެހި އެޖެހިފައި ހަމަޖެހިގެން ހުރިހާ މުޅިމާޙައުލު ހިބައިހުންނަ. އިސްމާޢީލް

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ދިވެހިކުރީ. [illegible] ޝުކުރުކުރީ އަޅުގަނޑުން މިކަމުގައި ތައުފީޤު ދެއްވި
މާތްﷲގެ ހިބައަށެވެ.

ޝުކުރިއްޔާ!

ދިވެހި އަދީބުންގެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އަލްއަމީރު
މުޙައްމަދު އަމީންގެ އަރިހުގައި އަޅުގަނޑު ދެންނެވި ދެންނެވުން ގަބޫލުކުރައްވާ
[illegible] [illegible]، [illegible] ފުރަތަމަ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]، އަޅުގަނޑުގެ [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible]
[illegible] ޝުކުރު ދަންނަވަމެވެ. [illegible] ޝުކުރިއްޔާ!

އަދި މިފޮތުގައި [illegible] [illegible] ކަންތައް [illegible] [illegible]،
އަޅުގަނޑު [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]، ޝުކުރިއްޔާ ދަންނަވަމުން، [illegible] [illegible]. [illegible]
ޝުކުރިއްޔާ!

17 ރަޖަބު 1370 ހ.

ފަޟީލަތުއްޝައިޚް ޢަބްދުﷲ ފަހުމީ ދީދީއަށާއި، އަޅުގަނޑުގެ އެކުވެރި
[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] އަޅުގަނޑު [illegible] [illegible] [illegible]،
[illegible] [illegible]، އަޅުގަނޑު [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
އިނގިރޭސި [illegible]. އަޅުގަނޑު [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]، އަދި [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]،
ފަޟީލަތުއްޝައިޚް ޢަބްދުﷲ ޖަލާލުއްދީން [illegible] [illegible] ޝުކުރު

ދަންނަވަމެވެ. ހިތުގެ އަސްލު ފުންމިނުން ޝުކުރިއްޔާ!

މިފޮތް ޗާޕްކުރަން ފެށުމުގެ ކުރީގައި، ޝުކުރުގެ [illegible] [illegible] ޖެހިއްޖެއެވެ. އެގޮތަކީ، މިހާރުގެ [illegible] ވަޒީރު[illegible] ބ. ސ. އަލްފާޟިލް އިބްރާހީމް ރަޝީދު މިފޮތް ބެއްލެވުމަށްފަހު، [illegible] ވަޒީރު[illegible] ބ. ސ. އަލްފާޟިލް އިބްރާހީމް [illegible] ޝުކުރު ދަންނަވަމެވެ. [illegible] ޝުކުރިއްޔާ!

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ޝުކުރު [illegible] ޖެހިއްޖެއެވެ. އެގޮތަކީ، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އިސްލާމީ ދީނީގެ ފޮޓޯއެއް އޮތީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ޑީ. އީ. ޑީ. [illegible] ([illegible] [illegible] [illegible]) [illegible] ޑީ. އީ. ޑީ. [illegible] ޝުކުރު [illegible] [illegible] [illegible]

1 އޮކްޓޫބަރު 1961

20 ރަބީޢުލްއާޚިރު 1381

މީރުބަހުރުގެ

އަލްއަމީރު މުޙައްމަދު އަމީން ދީދީ ދޮށިމެނާ ކިލެގެފާނުގެ

ދީބާޖާ

އަލްފާޟިލް މުޙައްމަދު އިސްމާޢީލް ދީދީ އެކުލައްވަވާ، އާސާރުގެ މަޙުޞޫލު ބައްޔާގެ ބަޔާނަށް، ދީބާޖާއާ ޖެއްސުމުން އަޅުގަނޑުގެ ހިތަށް އެރީ ވަރަށް އުފަލެއްގެ ސަބަބުންނެވެ. އިޖާބަދިނުމުގެ ގޮތުން، އަޅުގަނޑުގެ ޒަމާނު މިންގަ ވަރަށް މަދުކަމުގައި މުސްކުރި ކަމަކަށް ނުވިޔަސް، މަޖިލީހަކީ ދަރަޖައިގެ ކަމަކަށް ޙަޤީޤަތުގައި އަސްލުވެސް ކޮށްދެއްވާ. ލަފާކޮށް ޖަމާކުރައްވާގެ ޖެހިލުއްވުމެއް ނެތި ޙާޟިރުކަމެއް ހުރިނަމަ މަދުވިޔަ ސަލާމަތް ޤަބޫލުކުރައްވާއެވެ. ސަމާލު ސަމާލުކަމަށް، އަޅުގަނޑު ކިޔާތާ ކަމަލާން ކަންކަމާއި ބެހޭގޮތުން ފިޔަވަޅުތަކެއް، އަލްފާޟިލް އަލްޙާއްޖު މުޙައްމަދު އިސްމާޢީލް ދީދީ، ދެކެވަޑައިގަތް ތާރީޚުން ދަރިކުރެވުނު ފޮތްތަކުގެ ޖާގައިގައި ކިޔަވަމުން އައުމާ، އަޅުގަނޑުގެ ކައިވެނި ހިސާބުން ޙައްޤު ދެއްވާ އެކުލަވާ ޢަމަލުތައް ޢިބާރާތް ފަހުގެ ދެވަނަ ބަޔާނެއް ފެނިވަޑައިގަތީ، އިޝާރާތްކުރައްވާ އުފެދިކުރީއެވެ.

އަޅުގަނޑުގެ އެއްޗެއްކުރިމާ ޖިންނިހިނގައި، ބަޔާންކޮށްދީފައިވާ ފޮތެއްގެ، ދުނިޔެ އަރުގެ ދަނޑުވެރިކަމައި، އަޅުގަނޑުގެ ނިސްބަތަކަށް ނަމަވެސް ކަމުގައި ތިބޭފުޅުންނަށް ކަމުގައިވިޔަސް، އެކަމުގެ ބަހުގައި ދަރަނިވެރިވާ މަރުތިޔުންގެ ވެރިއަކު އެކަކު، އަޅުގަނޑު ނަމަކީ ފޮތެއް، މުޙައްމަދު އިސްމާޢީލް ބޭބެއެވެ. އަޅުގަނޑު ކިޔާތާ ދަރިފުޅުމެންގެ ކުރެވުނު ބޭފުޅުން، އަލްފާޟިލް އިސްމާޢީލް ދީދީގެ، ކަމަކީ ކިތަނބު އަޅުގަނޑުގެ ދޮރުބެއްކަމުގައި އެގޮތަށް މަސައްކަތް ވަރަށް ދެފިޔަވަޅު

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ހިތްފުޅުގެ އަސްލު ތަނަވަސް އަސްލު [illegible] [illegible] އަޅުގަނޑުގެ [illegible] [illegible].

އާދޭހެވެ! އަޅުގަނޑު ތަކުރާރުކޮށް ދަންނަވާލަމެވެ. އަޅުގަނޑުގެ [illegible] އަލްފާޟިލް އިބްރާހީމް ދީދީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އަޅުގަނޑުގެ [illegible]. [illegible]، އަޅުގަނޑުގެ ހިތުން [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އަޅުގަނޑުގެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

އަޅުގަނޑު ހިތުން [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، އަލްފާޟިލް އިބްރާހީމް ދީދީ [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]، [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]……… އަޅުގަނޑުގެ ހިތުން، އަޅުގަނޑު [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، އަލްފާޟިލް އިބްރާހީމް ދީދީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

އަޅުގަނޑާ [illegible]، އަޅުގަނޑު [illegible]. އިބްރާހީމް [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އަޅުގަނޑުގެ [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]، [illegible]! [illegible] އަޅުގަނޑު [illegible]، އަޅުގަނޑުގެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

އަދި ޝުބުހާތަކަށް ވައްތަރުވެގެންދާ އަސަރުތަކާއި ކުރެވޭ ބަދަލުތައް ނުވެގެންނެވެ.
އަދި ކިޔުއްވީތީވެ؟ އަވަސްއަރުވާ ގޮތަށްކަމެއް، އެކުވެރިކަން ހަމައެކަނި ބަދަލުވެގެންނެވެ.

އަވަސްވުމުގެ ބާރުތަކުގެ ކުރިން ދުނިޔޭގެ ދަރުބާރު ނުވެސް ވަޒީފާ ޖާގަހުގެ
ކުރުމުގެ މަޤާމު އެދުރުވެއްޖެ، އަވަސްވެ ކުޑަކަން ދުރުވެއްޖެއެވެ. ގޮތުގެ ސަބަބުން
ދިޔަ އަހަރު ވަނަދުވަން ކުރާގޮތް އަވަހަށް، އެންމެ މާލޭ އަންނަނީ އަވަސްވާ
ދާދި އިސްލާމީ ބޭބޭ، އެއްބަޔަކަށްވެ.......... އަވަސްވާގެ ހިތްތިބޭބޭ
ސުމުއްދު ފައިދާ ބާރުގެ އެބަދަލު ދެމެދު ރަނގަޅު ކަމަށްވާނީ ގަވާއިދުތަކުގެ އެކިއަހަރު
ބާރުތަކެއް ވެއްޖެ ދުވަސްތަކު، އެބޭބޭ ފާހަގަކޮށް ވެރިކަމަށް، ރަނގަޅު ގަވާއިދުތަކުގެ
އަނބިކަނބަލުން ފާހަގަކޮށް ވެރިކަމަށްވެސް، ދަރުބާރުން މާބޮޑު ކުރެއްވި އެސް.
އެސް. ހާވި. "އޭޑިސްކަން" ނާމު އާދަބަލަކަށް ދެއްވީއެވެ. އަވަސްވެގެން އަދި އެބޭބޭ ދެއްވީއެވެ.
މިދުވަސްވަރުވެސް އަދާކުރާ އިސްލާމީ ދީނީ އެކުވެރިން، އެމާސްކަން ފާހަގަކުރެވިއްޖެއެވެ.
ހިތްބޭބޭ ދުވަސްވަރުގެ، އެންމެ ވެރިކަމުގެ ކަންކަމާ ދުރުކުރުން، އަދާކުރާ އިސްލާމީ
ދީނީ އަމާނާތް ކުރާނެ ވެރިކަމުގެ އެކާކާ ކަމާ ކުރެވިއްޖެ، ވަރަށްގިނަ އަހަރުތަކުގެ
ވައްތަރުގެ ދުވަސް ތަކަށްވެއެވެ. މިދުވަސްވަރު އެކާކާ ކަމާގެ ކުރުމަށްވެސް ވަރަށް
ގިނަ އަހަރުތަކުގެ އެކާ ކަމާ ކުރެއްވުމަށް، ދަރުބާރުގެ ބަޔަކު ހެދުނުމަށްވެއެވެ.

ދިވެހި ދަރުބާރުގެ އެންމެ ވަރުގަދަ އެއް ހެދުމުގެ ބޭބޭ ތަކަކުން، ދިވެހި
ބޭރުން ވަރަށްގިނަ ގިނަ އަހަރުތަކުގެ ވަނަދުވަން، އެކާކާ އަދާކުރާ ދީނީ
އަދާކުރެވި ހެދުމަށްވާ ބޭބޭތަކަށް ކުރެއްވި އަވަސްވެ ހުރިހާ ކަމަކުދެވެ. އެ ހެދުމަށްވާކަން،
އަވަސްވަރު އެކުރެވިގެން ގޮތުގެ މަޤާމު އިސްވެ ކަންކަމާ ބޭނުންވެއެވެ. ހެދުމަށްވާކަމުގެ

މަތިވެރިކަމާއި [illegible] ކަމުންނެވެ. އަދުގަނޑުވެސް އެއްބަހެވެ. އެންމެގިނަ އަހަރުތަކެއް ވަންދެން އިސްމާއީލް ބޭބޭ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ނަމަވެސް [illegible] ކުރެއްވުމުން [illegible] [illegible] [illegible] އޮންނަނީ، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ކޮންމެ [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އަލްފާޟިލް އިސްމާއީލް ދީދީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، އަލްފާޟިލް އިސްމާއީލް [illegible]. [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އަލްފާޟިލް އިސްމާއީލް [illegible].

[illegible]! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، .... [illegible] [illegible]. އަލްފާޟިލް އިސްމާއީލް [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

އަދުގަނޑުގެ [illegible] [illegible] [illegible]، އިސްމާއީލް ބޭބޭގެ [illegible]، ލިބިފައިވާ އިތުރުކަމާއި، ހިތްވަރުގެ [illegible] [illegible].

އަޅުގަނޑުގެ މައްޗަށް އޭނާ ސާބިތުކަމުން ގެންދެވި ތިބޭފުޅާ އިޢުތިބާރު މަތިވެރިއެވެ.

ބަދު ދަރާ ތިބޭފަ އަރާތަރުވަސް އިސްކާރުކަށް ނުކުރެވޭނެތެވެ. އަލްފާޟިލް އަލްޙާއްޖު ބުރުބަރުދު އިސްމާޢީލް ދީދީއަށްވުރެ ވަކީލް، ބޮޑުވެރި ވަކީލް ވަޒާރާތި، ވަކީލް ކާރު ޚާދިމުން، ދިވެހި ދައުލަތުގެ ދަރަޖައިވެރިކަމަށް، ދަރަޖައި ކުންނާނީ ވަރަށްބޮޑުން މަދުނުނެވެ. އޭނާއަށްބަދަލި ދިވެހި ގައުމު ދަރުމަވަންތަ ބައްޔެގެންވަނީ، ނިޔާނުވެގެ ދަރަޖައިއެވެ

އަލްފާޟިލް އިސްމާޢީލް ދީދީ އަލްއާލިމީ، އަލިރާގެ ވަކީލްގެ ގަޑިނޫނަސް އަދި ދަރުމަވެގެ ވަކީލްގެ ގަޑިނޫނަސް އާނާ އަރިހުގައި އަޅުގަ ފުރަބަޑުއް ފިޔަނުކަން އެއީ އަޅުގަނޑުގެ ވަރަށް ބޮޑު ހިތާމަވެރި އަޅުގަކަމެވެ.

ދިވެހި ޤައުމު އާނާގެ ނަންފުޅުގައި ހަނދާނުގައި ނުނިންމޭނޭއެވެ. މާތް ރަސްކަލާނގެ

އޭނާއަށް ރަޙްމަތް ދެއްވުމަށް ދުޢާކުރަމެވެ.

الإمضاء

މުޙައްމަދު އަމީން

XVII

ބައްޕަގެ ހަނދާން

ދަބަރާ ދަރިކަލުކުވައި ރުޅީން ގަރިޖީ ނުކޮން އަލިއަރުވަނީ
އަބަދާ އަބަދު ހިތުގައި ހިނގާ ބައްޕަގެ ހަނދާނޭ އާވަނީ.
އަރަކާބަހާ ރުހުމުން އެއީ ވާޖިބު އަދާކުރި ދަރިއަށާ
ހަމައެއް ތިމާ ހިފުމަހައްޓަވާ ބައްޕަގެ ހަނދާނޭ އާވަނީ.
ދުރުބަންވެގެން ދެއަމުމަންބަލާ ނުނިދާ ރޭއާދާތަވައް ދުވާ
ފުރުސަތުގެ ރަހަ ނުލިބިބޭވަރިން ބައްޕަގެ ހަނދާނޭ އާވަނީ.
ރަސްވަހަމު ތެޔޭރޭ ހިތްނަވަސްދަރަމުން ދީނާގޫދުވު ޝައުމްސްވެތު ނަމުދުން
ރުސްތަމުލަމުންވާ ތީކަތުން ބައްޕަގެ ހަނދާނޭ އާވަނީ.
ހިންގެވި މިރަން އެޖަމާނުގައި އަބްދުލްމަޖީދުގެ އަރިހުގައި
ހުންނެވި އަބަދު ހުސްތާރުގައި ބައްޕަގެ ހަނދާނޭ އާވަނީ.
ކުރިހަން އަމަރާ ވިދުމުނެއްދާ މޮޅު ބޭހާ އަތިރީގައިމު
ކުރިގެން އެވާ މުހުލިސް ވަފާ ބައްޕަގެ ހަނދާނޭ އާވަނީ.
ހިންމަތެ އެއީ މުޅޮތެރިއޭ އިތުބާރުވާ ނަފްސަން ތިމާ
މިންނަތް އުރެއްވާ ރޭދުވާ ބައްޕަގެ ހަނދާނޭ އާވަނީ.
އެކިގޮތްގޮތަށް އެކުދޫރުމުދުން ބަސްފުޅު ނިމައަން މޮޅު
ހެވަމަށްވާ ދުރުވު ހަލުއި ބައްޕަގެ ހަނދާނޭ އާވަނީ.
ރަހުމަތްތެރިވާ ދިވެހިން ހެޔޮކޮށް އަބަދުވެސް ހިއްމަވާ
ދުނިޔެތުމަށްވާ ދުއްމަވާ ބައްޕަގެ ހަނދާނޭ އާވަނީ.
ދަފީތަމާ ތުމަތެރިކަމާ ހިތްތެރިކަމާ ލިބިހައި އެވާ
ބީލަމުގެ ތުލަދައް ނެތްސަރުން ބައްޕަގެ ހަނދާނޭ އާވަނީ.

XVIII

ދުނިޔޭގެ ކިބުރާ އެމްބިޝަން ނުދެވާ ޞިނާޢަތްތެރިއެކޭ
ކުރިއަށް ނެރުއްވާ ޢާޖިޒީ ބައްޕަގެ ހަނދާނޭ އާވަނީ.
ދޫރިތިކަމާ ކުލަދަނޮވްފެއި ދޫނާއި ހައިކަލް ރޯޝަނީ
ރޫޙެއް އެވާ ޖޯޝާ ޤަވީ ބައްޕަގެ ހަނދާނޭ އާވަނީ.
އަސްމާ! އެއީވާ ބަފައެކޭ އަޒެކޭ ނިކަންހެޔޮ ޙައްދެކޭ
ގަސްތުން މިއެންމެން ލޯބިވާ ބައްޕަގެ ހަނދާނޭ އާވަނީ.
ހެޔޮރިމްބުވުން މިނިވަންކަމާއެކު ސާލުކޮން އަލުގަނޑުމެނަން
ހެޔޮއާ ނަސޭހަތްދެއްވަވާ ބައްޕަގެ ހަނދާނޭ އާވަނީ.
މިނިވަންކަމާއެކު އަރިހުގައި ލޯބިން އުފުނަހިމައްދުވަސް
ހީކޮށްލުމުން އުފަލާ މޮޅިން ބައްޕަގެ ހަނދާނޭ އާވަނީ.
ކުރިއަރިގަތުން ޤުރުބާނުވުމަށް އެދަރަނިއަޔާ ނުވޭވޭނާޔޭ
ކުރިއިންދަރާ އަލުގަނޑު އެދިޔަ ބައްޕަގެ ހަނދާނޭ އާވަނީ.
ވީހައި ގުނާހްމަށް ފުއްސަވާ އެއަލަގާ ކިބައިން ރައްބަނާ!
ދީލަތިވި ދެއްވާ މަޣުފިރާ ބައްޕަގެ ހަނދާނޭ އާވަނީ.

އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ޙަޔާތުގެ ފުރަތަމަބައި

ދޮންމަނިކުގެ އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ޙަޔާތުގެ ފުރަތަމަ ބަޔަކީ އެ ދީދީގެ އުމުރުފުޅުގެ އަހަރުތައް ގުނެވެން ފެށުނީއްސުރެ 22 އަހަރުފުޅާއި ހަމައަށެވެ. ކުދިވަސްވަރަކީ އެދީދީގެ ހަށިގަނޑާއި ސިކުނޑިފުޅު ކުރިއެރެމުން ބޮޑުވަމުން އައި ދުވަސްވަރެވެ. ތަޢުލީމު ތަރުބިއްޔަތުގެ ދުވަސްވަރެވެ. އެ ދީދީގެ ދިގު އުމުރުފުޅުގައި ދެލަވަޑައިގެން އެންމެ ތަނަވަސް އެންމެ އުފާވެރި އެންމެ ފުރިހަމަ ޒަމާނެވެ.

ދޮންމަނިކުގެ އިސްމާޢީލް ދީދީއަށް ލިބިވަޑައިގެންފައިވާ ތަރުބިއްޔަތާއި ތަޢުލީމު ލިބިވަޑައިގެންނެވީ އެދުވަސްވަރުގައެވެ.

އާދެވެ! އެ ދީދީގެ މައިފުޅުގެ ބޮޑުބޭބެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ދޮންމަނިކުގެ އިސްމާޢީލް ދީދީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ބޮޑުބޭބެ [illegible] [illegible] [illegible].

އިސްމާޢީލް ދީދީގެ [illegible] [illegible]

[illegible] އިސްމާޢީލް ދީދީ [illegible]

ނުރަނު ސާފު ކޮށް ކުރައެވެ. ވަން އިސްމަހިކުރެއެވެ. އަސްޑަރަ އަރަބުދުވިދުބިއްޔަގުސް
ހިންބަރިކުއްއްބަރާ ވަބަން ކުވުރިސްލަރި ހިއްބެވެ. އިސްލާމީދުވަހުގެ ދުދު ކުޑައިކޮށް
ހުންނެވެ. ކަނޑުމަޖިލު އިސްލާމީދުވަހި ދިސާބަ ދަބުވަދުރި ބޮޑެވެ. އަދި ދުސްކުދިން
ބޭނުންމެވެ. އުދުބުދުގެ ކަނޑުމަ ދުދުކުވެ. ނަމަކަބުދުވު ދާކަ މަނަވަހާ ނަނަވެ.
ދަމަނަހަމަބު، ބުދުއް ނިމަކަބުދުދުގަހި ހިބުއްވެ. ކުޑައިކޮށް މަބަހަން ދެނަބުދުވާ
ކަބު ބުދުދުދުކުވެ. ދުދުނިނަމަބުން މަނަކުދުއް ބޮޑުދުދުކުވެ. ދުދުނިނާ
ނަދުމަޖިދުއްދުވެ. ދުވަހިނާގަމަބުއިން ބޮމަނަދުމަދިދުދުކުވެ. ހުބަހި ގަމަކަނަދު
ދުބަހަދު ބުދުމަ ގަދަދުދަ ދަމަދިދުދުކުވެ. އަސްޑަރަ އަރަބުދުވިދުދިއްހަނު، މަބު
ދަމަދިދިދުދުގެ ދުދުން އުދުދަމަދިދު ބުނިދުދުވާ ހުނަނިނަ. ދަސްޑަނަރާ ދުދުގެނަދުވަ
ކަނަދުބުދުދުވުމެވެ. މަހުބަހަރި ސިދުއްކާއިކު، ދަމަބަސްކާދުގެ އިސްދާދިދު
ދުދިއަން ދައްމާދިވަނި، ދުބަހަރަމެއްން ކުކުދުބިސްބަބު ދުބާދިދަވާ ބަމަ ދުނަދުދުކުވެ.
ނަދުމަ ހިކަމާބު ދަހިބަރާކުވެ. ބިދުމަ ގަދަ ދަމަދަސްދުދަ ދުސްދަދުދުސް
އަރަބުދުދިއިދުރަނަދަން ރަހަބެވެ. އަގަދުރަން ވަނި ކަހަބާ މަނަކަބައްވާވަ.
ބަހި މަނަބުދުދަ ދަކަމަދުމަދިން ބަހިއްދަމަދަން، ބަހައްބަހިދުދަ.
ދުކަނަދުދުވަނި ނަދަ މަދަނަވަބަން ކުދުއިކަނަ މަދިއައްސަން ދިރާދުދަދަ. ދުދު
ކުދިއަކަން ދަސް، ބަނަދުދު ހިނަދި އަނަގަނަދުދުވަން ހަދަ މަދަނަރަބު ބަނި
ރިނަކުވެ. ދަސްޑަރާދަދާ ދަދު އަމަދިދުދުކުވެ. ހިނަކުވަ ބަދުދަން އަމަދިދުދުވަ
ދާދިދިދު ކުދަދަ. ނިދަދަދުދަދަ ނުރަނު ކަދަދުދަ މަނަޑެވެ. ދިވިރަން
އަނަކަނަދާ މަނިދަ ނިދަދުމަ ހަނަނަރި ދިހަކަނަން ނަނަދަދަ. އިސްކުދުދުދަ
ބަދުދަން ހިދަމަދު ދަސްހަބަ ބަދުދުކުވެ.

އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ބައްޕަ

ދޮންރަހިމުގެ އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ދާތް ބައްޕާއާ، އަލްޙާއްޖު ހަސަން މަނިކެވެ. ނުވަތަ ހޮޅުދު ނުވަނަގެ ދޮންކޮއްކޯގެ ދޮންމަނިކެވެ. ޖާނުވީހާން ކަލޭނާ، ހިސާބު ދޮންކަލޯމާ ބޮޑުކަލޭގެ. ކަޅުހާރު ދޮންޖަ ކުޅުދުވަސް ދަންނަވާ ފަރާތުން ހިސާބުގެ ތަރިކަ ދަންނަވާ ދޮންކަލޯއެވެ. ދޮންކަލޭ ކާލޯ ހުސްގުޅި ދޮންމަރިޔަމް ކާލޭކަލޭ، ދު ދޮންރަހިމުގެ ހުސްނުވެ ދުވަސް [illegible] އިސްލާމީވެރިކަމެވެ. ފުރަތަމަ ދޮންރަހިމުގެ ކަލޭގެ އިތުރު ދޮންރަހިމާ ހިލޭގުނަހުގެ އަހަރުކުރެވުނެވެ. އެހިލޭގުނަހުގެ ނުކުމެތަރުކޮށް އިސްލާމީ ދީދީ ބައްޕަ، ގާތުކަމުން ދޮންކަލޯ ކަލޭގެކުރެވެ. ދޮން ދު ދޮންރަހިމާ ހުސްނުވެ ދޮހުލާ ދޮންރަހިމާ ހިލޭގުނަހުގެ ދޮންކަލޯ ދޮންރަހިމު ކަލޭވެރި ބައްޕަލަވާ ކަލޭގެ ދަރިކޮށްލަނީއެވެ. ދޮންރަހިމާ ދޮހުބައްދު ދޮހަދި ދޮންމަރިޔަމް ދޮހުދުދޮހުގެ (ދޮހުން ދޮހުދާ ދޮހު) އިސްތަގުފާރު، ދޮހު ދޮންރަހިމާ ހިލޭގުނަހުގެ ކަލޭވެރިބައްޕަލަވާ ދަރިކޮށްލަނީއެވެ. ދޮހު ދޮންރަހިމާ ހިލޭގުނަހުގެ އިސްލާމީ ދޮހުދާ ދޮހުދުނާ ދޮންދުދާ ދީދީބައްޕަގެ ދޮހުލާނޫ ދޮހުނު ދޮހުދާ ދޮހުދެވެ. ހެޔޮ ދޮހުގެ ދޮހުލާން އަލްޙާއްޖު ދޮންރަހިމާ ހިލޭގުނަހުގެ ދޮހުބައްޕަހުގެ އިސްލާމީގެ ކަލޭކުރުން އަލިއިރު އަގެ ދާރަ ދޮހުސްކަމުގެ ދޮހުދެވެ. އަހަރުވަ ދުސްލާހުގެ އިސްލާމީ ކަލޭގެ، ހެޔޮ ދޮހުގެ ގަނޑު ދޮހުކާ ބޮޑުބައްޕަ ދަނޑުވެރިކަމުގެ، ކަލޭކުރުން ވަދުނުގެ ދޮހުލާ ދުހުސްދޮހުގެ އަޅާ ދާކަލޭ ބައިގެއްލިދެވެ.

ދޮންރަހިމާ އާޖުމްލާގެ ހެޔޮ ކަލޭގެދޮހުގެވެ. ކަލޭގެ ދޮހު ދޮންރަހިމާ ހިލޭގުނަހުން އަވަހަށްފުރުން ދޮންރަހިމު ހުދުމު ދޮހުމާ ސަލާމްކަލޭގެ އަގުވެރިކަމުގެ ދަރަނިކޮށެވެ. ދަރުމަވަތް ފުރަތަމަ މުޅިދުވަހުގެ ދޮހުދުބައްޕަގެ ވަނަ ދޮންރަހިމާކަން

ދެއްވީއެވެ. އެޒަމާނުގައި އަތޮޅު އަތޮޅުގެ ވާރުލިބެނީ ސަރުކާރުން ބައްލަވާން ވެހައިމިބޭ މަތީ ދަރަޖައިގެ ހަރުމީހުންނަށެވެ. އަރުވާލުންފުދަ ނިކަމެތި އަދަބެއް ގައި މި މަނިކު ދުވަހަކުވެސް ނުބެދެއެވެ. މި ހާޖީ ހަސަން މަނިކު ނިޔާވީ ޢިސްމާޢީލް ދީދީގެ ޢުމުރުފުޅުން ތިރީސް އަހަރުފުޅުވީމުން 1313 ހ. ވަނަ އަހަރު މާލޭގައި އުފުން ބޮޑުބޭބެއް ހިނގުމު ހާދި ވަބާގެ ތިކަރުގެއެވެ. ނިޔާވީ ކަލަހަރުގެއެވެ. ވަލުދީ ހުކުރު މިސްކިތުގެ ތިކަރުގެއެވެ.

ޢިސްމާޢީލް ދީދީގެ ވަންހަ

ޢިސްމާޢީލް ދީދީގެ އިއްޖެބިބަރު މަންމައަކީ، ޚަދީޖާ ބިންތު އަބްދުﷲ ދީދީއެވެ. މިބޭފުޅު، ރަދުންގެ ޚާންދާނުން ދަރިކޮޅުން ފުއްޕުޅު ބުރުސައީން ޚާންދާނުގެ ބޭފުޅުންގެ ތެރެއިން އަބްދުﷲ ދަރިކޮޅުން ބޭފުޅުންގެ ދި ކޮޅުގެތެރެއެވެ. ދިވެހިރާއްޖޭގައި މަޝްހޫރު ދީން އަސާސްތަކުގެ ދަރިއެއް، ދީންމަ މަޤާމު އަބްދުﷲ ދަރިކޮޅުން ބޭފުޅުންނެވެ.

ޚަދީޖާ ބިންތު އަބްދުﷲ ދަރިކޮޅުން ބޭފުޅުންނެވެ ޢިސްމާޢީލް ދީދީ ކަލޭގެފާނުގެ ކޮއްކޮފުޅު، ދައްތަރުން ބާރުވެރިކަން ފުރާޅުން ބާރުވެރި ކަލޭގެފާނެވެ. އާއްމުކޮށް، އެއްބަފާ ދަރިކަލުން ކަލޭގެފާނުގެ މަޝްހޫރު ތަކުގެ އަވަހާރަވިއެވެ.

މިން ކޮށް ދަރިކޮޅުން ކޮއްކޮ ދީދީގައި ދަރަކަލު ނުވަތަ ޔޮންއަހަރެވެ.

މަދަރީ އަވަހާރަވި 1285 ހ. ވަނަ އަހަރު ޖުމާދަލްއާޚިރު މަހުގެ 14 ވި އާދީއްތަ ވިލާދު ކުރެއްވި ގެއެވެ. ވަލުދީ ހުކުރު މިސްކިތުގެ ތިކަރުގެއެވެ.

ޢިސްމާޢީލް ދީދީގެ ވަންހަ ކޮންދަދީގެ އުޅުއްވުމާއި، އަޙްމަދު އަބުބަކުރު ސޮރަކަލުން ނިޔާވިއެވެ. އެނބުރިލައްވާ ވެރިޔާ، މުދީދީ ހުކުރު ނަމަށްގެ ދަރިކަލުން

ފިޔަވާ އެހެންމީހަކާ ކައިވެނި ބައްލަވައި ނުގަންނަވާކަމެވެ. އަދި، އަހަރުމެންގެ ގިނަދުވަހު، ދޮންމަނިކު [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] ބޭފުޅުން ގޮވައިގެން [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

އެއްބަނޑު އެއްބަފާ ބޭފުޅުން

[illegible] ދީދީގެ [illegible] ޚަދީޖާ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ދީދީ ބޭފުޅާ [illegible] ދީދީއެވެ. ދެން އިސްމާއީލް ދީދީއެވެ. [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]، [illegible] ([illegible] ދީދީ) [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ދީދީއެވެ. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]، ޢަބްދުﷲ ދީދީއެވެ. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] އިސްމާއީލް ދީދީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

ކަތްދައިދި، އިސްމާއީލް ދީދީއައިގެން ރައްކައުވީ 1276 ހ. ވަނަ އަހަރު ޖުމާދަލްއާޚިރު މަހު ފަސްރަކައިގެ ކުރީގައެވެ. ގަދައަށް ހިފާގޮތުގައި، އުފަސްވުގަދީ، ބޮޑުއެވެ.

ކާށިދޫގެވަން ވަޅައިގަތުން

އިސްމާއީލް ދީދީއަށް ނަމަރު އަހަރުފުޅު ނުވަމަ ފަސްއަހަރުފުޅުގެ އައްވައި، ގޮތުގެ އާދީ ހިތުގެފާނު، ކަތްދައިދީގެ އަނބު މައިކަނބަލުންނަން ކާށިދޫގެ ދައްވައި، އެގައިން ފޮނުއްވައިފިއެވެ. ކާށިދޫގައިހި، ގޮތުގޮތާ އައްޔިތުން ވެގެން، އަތުރުން އަނބުރަ ގެނައިގެނެވެ. ކަތްދައިދީގެ އަނބު މައިކަނބަލުން ކާށިދޫގެ ގެއި ވިއްބަވައިކަލޭ، ހިބަރުވެނގެ ހަރަދު ބަލަހައްޓާ ކައްދަވަނީ އާދީ ދީދީއާ ހިތުގެފާނެވެ.

ގަދުވަސްވަރު

އިސްމާއީލް ދީދީގެ އަނބުމެ ވަރުބަލާގެ ދުވަސްވަސް ކާދަހަރުވީ މާލޭ ގޮތުގެއާ، ކާށިދޫގެ ގެނައިމުގެ ބޮޑު އާދީ ދީދީލާ ހިތުގެފާނުގެ އަށަވަރު ފުރުގެ ދުގެއެވެ. އުދުވަސްވަރު ވަކާދުނުނުން ދީއުވު ތަރުބައްހުތަގެ އަނބުމެ ބޮޑަރި ނުވަތަ އަނބުމެ ބޮޑު އައިބޮ ކާތުވާ ތަޖާއްރަފް ފުދުމާއި ދުރުގެ ތަގޮމާރުލަނބުން ތަރުރަފުލުގެ ބޮޑުރަ އަކަސް ނުކަތަނުދި، ގޮތުތުރަގައި ބޮޑާއިބަލެވެ. މުދިހިނގެ ދަރިން، ސައުދު ފަނަރަ އަހަރުވާދުން މުވިނުގުން ގަނޑުގެ ގޮތުތުރަގައިބެވެ. އެއީ އުކުރިނގެ ތަރުބައްހުތަގާއި ތަޢުލީމުގެ ދުވަސްވަރެވެ.

ކުދިންނަށް ޤުރުއާން ކިޔަވައިދީ، ނަމާދު ރޯދަފަދަ ދީނުގެ ފަރުޟުތައް ދަސްކޮށްދީ ހަދަނީވެސް އެދުވަސްވަރުގައެވެ. ހަމަވެސް މިޒަމާނުގައި ދީނުގެ ކަންތައް ދަސްކޮށްދިނުމަށް ޗާޕްކޮށްގެން [illegible] ބާވަތުގެ އެއްވެސް ފޮތެއް [illegible] މާލޭގައި [illegible] [illegible] އެނގޭކަށްނެތެވެ. އާދެ! އަތުން ކިޔަފައިވާ [illegible] އަދިވެސް އެކަން ތަރުތީބު [illegible] އެކަށީގެންވާ ކަމަކެވެ. ކޮންމެވެސް [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ނުވަތަ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އިސްލާމީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (ހިޖުރަ [illegible] [illegible]) [illegible].

[illegible] އިސްލާމީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އިސްލާމީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އިސްލާމީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] އުފެއްދުން

[illegible] [illegible] އިސްލާމީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

މިދީދީއަކީ، ބަލިމަލު ވަނދު ކަށިޔަކަވ. ހަރަކާޔަ ސަރަހައްދުން ހަބަރުގެން، ތަވާރީޚުގެ
މަތީން ބޮޑުވެރިވެގެން އަންނާނީވެ ކުޅުނުއަކަށް މިތަނުވެ ހަރުބަލިކާއި ކުރަނާކަން
ފުސާރި ރަނގަޅުން މިދީދީއަށް ކުޅިވަޅުއިގެންދިއައެވެ. ދުވެވޭއިގެއްކާއި ގަސްގަހަން
އެބައިވެން ގިނަވެއެވެ.

ދަށުމަސްކާގެ އެމިދީދީ، އިސްލާމިކު ދީދީއަށްވެރި ދީމީން އަހަރު ދަރުފުޔުކަމަކަ
ހެރަހަ ކިޔަވަރުގެއްޓާ، މަސައްކަތްގައި ކުރަށްޓަކަށް ހުނަރުވެރި މި ވަނދު
އިސްލާމީ ދީދީއެވެ. ގުޅޭބަރުގައި ކުޅިވަރުތަކަށް ކުރިހަރަކަ ކުރަސްކަތްވެ
ކުރަށްވައެވެ. ފުމުލި ދުވުމުލި ކިޔަވަރުގައި ހާދަވާ ވަގުތު ބޮޑުކަމާހަރަ ކަމުދީދީ،
އިސްލާމީ ދީދީއަށް، "އަރުކަވަކުވަސް ނަކަން ހިމާނަން ހަރުވަތު ބަލާނު" ގެނެސްދެއްން
ވިދާޅުވެން ދެއްކެން.

އިސްލާމީ ދީދީގެ މަނާ ކަމުދީއަދީހާ، އެހިވެގޮސްނަވަން، އެކަން
ގަމުތަކުގެ މަސައްކަތްކުން ނޫނަވ. އަދި ކިއެއް؟ އެ ދީދީއަސްވެރި ހަގަން ތިއްބެވި،
ބުދުވެން މަސަރު ސަރަހައްދުއެވެސް ހައްދައިވެ. މިބޭބޭގެ ކަނބޭގެއްކަމަކަ
ކަމުދީއަދީ ފުރަތަމަ، އިސްލާމީ ދީދީއަށް ކުޅުވޭނަވެ އެދިވެވެ. ހޭޖެޖެ
ނުވާގެ ކަލިޔާމު މިނުފުޅުން އަރުވަލީ ދީއެވެ. ނުދަވެސް މިޖާލީގެ އަސަރާވާ ކަމީ
ކާގުޅުމާ ވަރަން އަވަހަން ފުރަތަމަގެން ދާއެވެ. ނުވަތަ، ފުރަތަމައަށް ފުސްނޭވެ.
ފުހަޅާވެ އަދިހިބަ އިސްލާމީ ދީދީގެ ވަގުތީ ހަބަ ހަރު ބަރަހާތަކީ ކަމުދީއަދީން
ވަވެހިގޮސްނަވާ އެހިހާރީ ހަދީ ހިނދުފުވެޖެވަސް ދެހަރުދީވެ. މިކަރަލަ ވަގުތީން
ގެނެސްދެއްން "މަގޭ މިކާރީ އިސްލާމީ، އަހަރުމެން ދީމިނީން ނަމީދުވަހަކަށްވެ،
މިކަރުން ގެވެއިގެން އަދުފުނުރީ" ވިދާޅުވެއެވެ. ކަމުދީއަދީގެ މިބަސްފުޅު ދީއާހަކަން
ހިމާނަވެ ކަސްކަރުގެއެވެ. އެދީކަށަބޭން އަވަހަރަވަމާތުފުހަގައި، އިސްލާމީ
ދީދީގެ ހަރުފުޅުކަން، އާނަގެ އެއްބަނޫ ބާދުވަނަގެ މައްޗަށް ވަރުތަވަސް

ބޮޑެވެ. މިގޮތުގައި އިސްމާޢީލް ދީދީއަކީ، މާލެއިން ނާދިރު މިސާލެކޭ ބުނިނަމަ، އެއީ ދޮގަކަށް ނުވާނެއެވެ.

އިސްމާޢީލް ދީދީއަށްވުރެ ދޮށި އަޚީ ދީދީއާ ހިލާފަށް، އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ހިތްފުޅު [illegible] [illegible] މަސައްކަތްކުރައްވާ [illegible] [illegible] ސާބިތުވެއެވެ. [illegible] [illegible] މަސައްކަތެއް ކުރައްވާން ޖެހުނުނަމަވެސް، ފަސްޖެހިލުމެއް [illegible]

އެދުވަސްވަރު [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

އިސްމާޢީލް ދީދީ ގިނަގިނައިން [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އެދުވަސްވަރު، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] މިހެންކަމުން އިސްމާޢީލް ދީދީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] މަސައްކަތްތަކުގައި އިސްމާޢީލް ދީދީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އިސްމާޢީލް ދީދީއަކީ، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ދީދީއަކީ، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އިސްމާޢީލް ދީދީ [illegible] [illegible]

ހުކުރު ވީކަމުގައި [illegible] [illegible] ދުރުގައި [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]، އިސްލާމީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

އެއް އަހަރަކު [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]

ފޯބުން އެބަހިމިންވަސް، އެއްކޮޅުގެ ނަގަން ދަރަސްކޮށްދީ ހަދަނީއެވެ. އުރުދުބަރުން ވަރަށްދެއްކުމުގެ ބިންގާއްލީ، މިގޮތުންނެވެ.

ގާއްދަން ދެވުމުގެ އުފާވެރި ހަބަރު

އެއްދުވަހަކު، ހޮނިހިރު ނިވޭގެ ބާޖީ ބަސްތަން ގަނޑުވާ، އެދު ހިތްގައިފާނުގެ ހަރާގަޔާ ދެއްކުމުން ދިޔަ ވާހަކައިގެމަތީގައި، ދެންނުވައީ "އުލުގަނޑުގެ އިސްވާއިލް މީހާ ކަށިއަކީ އޮޅުބަވަރުން ވަރަށްދެއްކުމެވެ. ދަސްކުރި މިޔަސް މިއަންނަ ސިޓީގެމު މިންގެ ގޮތެއް ނިކުމެ" ދެން އެދު ދުރުމަތީގެ ހިތްގައިފާނުގެ ވިދާޅުވީ. "އޭގެ ސިޔާސީކަމާއި އެއްވަރަށް ރަނގަޅުކަމެއްދިޔަ އެބަސްއޮތެވެ. އާދައިގެ ކުދިންނާ ޔަފާތް ވިސްނުމުން ގެންގޮސް ކަށުރުކަމެވެ. އަހަރެން ހިތަށް މިއުރި ދައްކަގެ ދައްބަން ޔިބި ދެބަން ގާއްދަން ގެންގޮސް އެޔާ ގެންގުޅުނީ ކަމަނެވެ. ކަނޑޔަށް ފެންނަމުން މިއަންނަ ގޮތުން ހިޔަރި މާކަ ފަހައްޓާ އަހަރެން ރޮއްޓަ ދުކުރާން ޤިރާނަށްނުވެ. ކަށިއަސްރުން މިގޮތް ވިސްނައިގެން އަހަރެން މިބާލާ ކުދިންނަކު ގާއްދަން ގެންދަން ކަމަށް ހިކޭ މިއީ." މިވާހަކަކުޅާޅަސް، ހާރިދު ގައިން ވަރައިގެން ކަޔަދަރިދާ ދޭބުޅާން ވާހަކަ ފުޅުވީ ދައިކަވެވެ. މިހުރި އިހަކާމު ޔޫއޮފު އިސްލާމީ ދިދީ ގޭރުން ފާޙުއި ދެވިޝައިގެންވެ. ދެދުކޮޅުކައިވެސް މިޔަރުން ދުވަށް އިގޭ ކަރުރަގެއިވީ. ހުޅަލެހިވަށާއިގެން ހަރަހަރުކަން ވަޝައިގެންދިޔަސް، އަދި ދޮރޭތޭސާ ކިލެގެފާ ކަޔަދަރިދާ ދެބުޅާން އާދައިކަމު ވަރަކައިގެ ގަބުލުބަ ކަޝައިކަން ދާރަކުރައްވައިފިއެވެ.

އަދީ ދޮރޭތޭސާ ކިލެގެފާނުން މިވަރަކަށް ދެއްކެވުމަށްފަހު، ބޮޑަށް ވަޒީރުގެމީހުން އިސްލާމީ ދިދީގެ މަސްދާ ކަމްދައިދި އަދި ދިދީ، އިސްލާމީ ދިދީ ގެންނަވާފައި

ވިދާޅުވިއެވެ. "ތިޔަކުދިންގެ ތިއްބެބެބެ އަރިހުގައި ގާތުގައި، ތިބެން ދާންވީ.
ދަންމަވެސް ވިހާގަޑުވަރާ އަވަހަކަށް ގެންދަވާނަމު ވިދާޅުވިއެވެ." މި ޚަބަރު
އާސާގެ ކުރެއްވިއްޔާމުންނެވެ. އުފާފުޅުގެ ކިބައިން ދީދީއަށް އިސްމާއީލް އައްސަވާފައި
ބުނުއްވާ ވަރަށް ގަދަކޮށް ބަލައިގެންފައި ވިދާޅުވިއެވެ. "ކަލޭގެ ބޭބެއާ އުޅުއްވާ
ގައިދަން ގެންދަވާނަ އަޅުއްވާ ތިލަކަމަށް ބޮޑުކުރައްވާ ދިބުން ހަދިނާއް ނަވާވެ.
އަހަރެން ޝިރާޒާ ހަދިނާނުއްނަން ފުރިހަދު، ގަދަކުރިޔާން އަނގަނި ބިއްޔެސިން
ވަޅަކާ ދަރިކާ އުޅުއްވާރަމާ އަކަހުން ވަޅާކުރައްވާން ދަސްކޮއްދަ ހިސާބު ހަމަޖެހިނެވެ.
އަދި ގަދަފުޅު ނުފެހެވާ އިސްފަހަރުގެ ނުވިސިއަހިން ކަރައިން އައިސް އަހަންވެނަ
ވަޅާކުރައްވާން ފުނިހާ އަހަންމަށް ދެކޮޅުހެދުމަށް ވަރަށްވެސް ގަދައިން އަޅަކަށް
ހަދާގައި އަހަރެމެން."

ޤުރުއާން ކިޔަވާ ވިދާޅުވުން

ދޮންމަނިކުގެ އިސްމާއީލް ދީދީއަށް ފުރަތަމައިން އަލިފުބާ ދިއްކިއްވީ
މާލޭގައި އުޅުއްވާއިރުގެ ދޮރޮ ހަމަޖެހުނެވެ. ދިއްގާރާ، ހަނދުވަ އުޅުއްވާނީގެން، މަތިގައި
ހުރި ނަމަދުކުރައް އެނ ތަފާ ދިހަކަ. ޤުރުއާން ކިޔަވަދެން ފުރިކަ ދިހަވާ މާތް.
އިސްމާއީލް ދީދީއަށް އަވަހު ދަސްފުޅުވެއްޖެ އަލިފާ ޤުރުއާން ކިޔަވައިދީ އިހާން
އިސްމާލުކަން ދަސްކުރުން ނަމަދު ބޮޑުފުދު ދިނަގެ ކަނޑިއެއް ދަސްފުޅުވެއްޖެ
އަބުވަން ފުރި މިދީ ހަމަޖެހިވި. ނަމަވެސް މިކަން މުހިން ފުރިހަމަކަމެއް އެޔިނުކުރިއް
އިސްމާއީލް ދީދީ ކަރައިން ވަޑައިގަތީ.

އަދި ދީދީއާ އިސްމާއީލް ދީދީ ދީދީ އުކުއްކުރެއްވި މި މަސައްކަތް
ފުއްޓެވި، ކަޑުދަސްކުރުއްވައިރު، އަދި ދީދީ ކުރިއަރައިގެން ހިނގައިދިޔައެވެ. އަދި

ދީދީ ދޮރީ ބިއްބެދުނު ބެރުފުޅުގެ މާއްޔާ، ނުވަތަ ބޮޑުކަން އެދުރުވާއްޔާން ކަހަމަންވެވަޑައިގަންނަވާ. ދަރިބިއްބެ ދުރުވާއިރު ހުންނަވާނީ އެކަމަން ބިއްވަރުވާގެންނެވެ. މިހާރު ހިލޭމަން އިސްލާމީ ދީދީ ހުދައިގެން ގެންނަން ވާނީ ގަދަކަމުންކަމަކު ގަބުލުކުރެވެ. އެއްބައިދުވަހަން ނުފެނިގެން އެބައިރުކަނު ހުދާފުހުން ކަނުދުވަސް ގަހައިގެ ކަރިން ނުވަބަ ފުރާޅައިގެ މަބިނުން ފުނުމަ ކަމުގައިވާނީ.

ގާއްދަން ވަޑައިގަތުން

ގަލޮޅުގެ އަލި ދީދީކާން ހިލޭގެފާނުގެ ދައްބާ ކަބުދައިދީގެ ދައްބަން ބިއްބޮ ދުބުރުފުން ގާއްދަން ގެނދުވުމުގެ ވާހަކަ އަލި ހިލޭގެފާނުން ކަބުދައިދީއާއި، ދައްކަވާބާ މާކަގެނދުވަހާއްނުބި އެހެނކަން ކަބުދައިދު މިދުނިޔާއިން ދުބުރުކަރުއްވައި، ދުމިއްނުނިބި ގަބުއްކަރްކަން ވަޑައިގެންފުއްވެ. އެއަނގުހު، މާކަގެނދުވަސްބުކައް ނުވަދިސް އަލި ދީދީއާ، އިސްމާއީލް ދީދީއާ ދުބުރުފުން ގަލޮޅުގެ ކަނުރުވަސް ނުވަކަން ގާއްދަން ގެނދުވައިފުއްވެ. އެދުވަސްބުދަ އަލި ދީދީކާން ހިލޭގެފާނު ވިހާޖަރު އެނުމު ބޮޑުކަން ހިނގަވާ ބިއްޔަ ގާއްދަވެ. އަމުއްލިފު ގަބުކައި، ބޮޑުބި ގަބުގައި ހުއްބުވެ. ގާއްދާއި ކައްނުބަގައި ފުހާރަބައް ހުއްބުވެ.

އަދި ދީދީއާ އިސްމާއީލް ދީދީއާ އަލި ދީދީކާން ހިލޭގެފާނުގެ ދީހުބި އެސްކަނުގެ ހިއްލުމާގެބަކާއި، ބިއްބުވަބި މާކަ ގެނދުވަހާއްނުވަނުސް، ފާބިމަބި ދީދީއާ، މުހައްމަދު ދީދީއާ، އަބްދުﷲ ދީދީވެސް ގާއްދަން ގެނދުވައިފުއްވެ. ދުސްދީދީ ސައްއާދު ފުމުދުބަރު ހިލޭގެފާނާ ކައިވެނިބައްހުވައިގަނގެން އުރައްވާމުބި، މާލެގައި ބޭނުދުވިއްވެ.

14

މަޖުބިއްތަކާރި މަޙުޔީދު

އަލީ ދޮށިމޭނާ ކިލެގެފާނުންގެ ދައްތާ ކަމަނާދީދީގެ ދޮންބެން ބިއްބިވި އަލީ ދީދީއާއި އިސްމާއީލް ދީދީ ގާއިމުކޮށް ގެންދިޔުމާ މާކަނަރު ދުވަހަކުން އިސްމާއީލް ދީދީ ގަމަށް ފުރުއްވާ ތަޚުތަށް އިސްނަގައިގަތުމަށް. މިއަދަކީ، އަލީ ކިލެގެފާނުންގެ ގޮތުގައި މިއްބަ ބޭފުޅުންނަކީ، މިފަދަ ބޭފުޅުންނެވެ ގެދޮރުން ކިބައިން އަދުވަތް ދެރަގެ ކަންތައް ދިހަވަރުކަންކުރި އަދި ދިޔައީއެވެ.

މުޅިން އިސްމާއީލް ދީދީގެ މަސައްކަތް، ހެވަގުން މުނިފޫހި ދިނުމަށް ގޮތަކެވެ. ގާތު ސަރުކާރުގެ ވަޒީރުން ފެނިވަޑައިގަތީ. ޙަޤީގަތަކީ ދުނިޔޭގެ ބާރެވެ.

އިސްމާއީލް ދީދީގެ މަޤާމުން ކުރެވުނު ކަމަށް ވިދާޅުވުން ރަސްމީކޮށް، ގާތު، ދަރުމަވަންތަ އަލީ ކިލެގެފާނުގެ ދަރިކަލުން، މަޖުބޫރުގެ ދަރިކަލުން އާދާޔާ ކަމަކަށް، ކިޔަވައި ބޭނުންވާ ސިފަތައް އުޅުނެވެ. ގާތުގައި ވަގުތުގައި ދަރިވަރުން، ރަޙްމަތްތެރި ބައިވެރިވުން މަސައްކަތް ކުރެއްވިއެވެ. އަލީ ދީދީއާ ބޮޑުތަކަށް ގޮތްތަކުގެ ހިތްހެޔޮ ބައްޓަން ފުރޭ ބޮޑެތިވެރިކަމެވެ. އިސްމާއީލް ދީދީ ކިބައިން މަސައްކަތަށް، ބޮޑުކޮށް ކުރެއްވި މަސައްކަތްތަކުން ބޮޑެތިވެރިކަމުގެ ގާތުގައި ސަރުކާރު ހިތްކުރިއިރު، ގުދުރަތީ ބިރުވެރި ހިމާޔަތް ނިޔާމާލު ހިތްކުރި، ދަރަނި ސަފްހާތަކުން، އަދި، މަސައްކަތް، ހަރުކަށި، އަސަރު އޮޑިތަކުން ގާތްގޮތެއް ގެންނެވިން އަނެއް މުނިފޫހިފިލުވަން މަސައްކަތްތަކުން އިސްމާއީލް ދީދީ ބޮޑުތަކެއް ކުރެއްވި.

އަލީ ކިލެގެފާނުން، އިސްމާއީލް ދީދީއަށް އެދިގެން ފާޅުގައިވީ، ބޭރުގެ ބޮޑުވަޒީރު ކުރިން އެކަނިވެރި ކަމާ ނިކަމެތި ބޮޑެތިވެރިކަމެވެ. އެކަމަކު ކުރުމަށްޓަކައި ސީދާ، އެކަށީގެންވާ އެއްވެސް ނިޔަތެއް އޮތްބަޔަކު ބޮޑުކަން އެމީހާ

އިސްލާމީ ދީނީ އެ މަސައްކަތް ކުރައްވާން ފެށްޓެވީއެވެ. އަދި [illegible]
[illegible] ވަޖައިގެންފިނަމަ، އަންގަވާ ކަންތައް އަހަރުގައި އިސްލާމީ
ދީނަށްވުރެ ވަކި ހުޝިޔާރު ކަމުގައި ހުންނަ [illegible] ނޫނެއެވެ. މި
މަސައްކަތުން [illegible] އިސްލާމީ ދީނީގެ [illegible] އޮންނާނީ [illegible]
[illegible]. ބައެއް ދުވަހު [illegible] މަސައްކަތް [illegible] އޮއްވާ [illegible]
[illegible]. ނަމަވެސް އެ މަސައްކަތް [illegible]، [illegible] އިސްލާމީ
ދީނީ [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] މަސައްކަތް
[illegible]، އިސްލާމީ ދީނީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible]، [illegible]
[illegible].

އިސްލާމީ ދީނީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]،
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ފެށްޓެވީއެވެ. [illegible]
[illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] އަދި [illegible]،
އިސްލާމީ ދީނާ [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]
މަސައްކަތް [illegible] [illegible] [illegible] އިސްލާމީ ދީނީ [illegible]. އިސްލާމީ
ދީނީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] އަދި [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]،
[illegible]، [illegible] އިސްލާމީ ދީނީ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]. [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އަދި [illegible]

ކިލެގެފާނުން ހާއްސަ ބޭފުޅުންގާއި އިސްލާމީ ދީދީގެ މުއްސަނދިން ބަރާބަރަން ފޮނުއްވަވައިފިއެވެ.

އިސްލާމަށް ވެދެވަޑައިގަތުން

ދޮންމަނިކުގެ އަލީ ދީދީއާ އިސްމާއީލް ދީދީއާ ދެބޭފުޅުން ގޮތަކާ އަލީ ދޮންމަނިކާ ކިލެގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ބޮޑުބޭފުޅުންގެ ދަރިކަލުން ގާތުގައި ގެންގުޅުއްވި ދުވަސްވަރު، އަލީ ކިލެގެފާނުގެ ހިތްފުޅުން އެކަނި، މަރުދަނުވާނެ އެކަނި ދަރިކަލުން އެހީވެރި ކަންތައްތަކުގައި އެހެން ކިބައިން ނިކަމެތިވާނެ ގޮތްތަކެއް ބަލާލައްވައި ދުވަސްކޮޅަށް ދެއްކެވިއެވެ. މި ފުރަތަމަ ދުވަހު ދޮންމަނިކު ލޮނުމަލީގެ ކިބައިން ހުށަހަޅުއްވާ ރަސްގެފާނާ އިސްލާމް ދޮރުވާ އިތުރު ކަމެއް ހުށަހެޅުއްވިއެވެ.

ކަލޭގެ އިސްލާމްދީން ހިތުގައި ޤަބޫލު ކުރެއްވި ދުވަހު ނަމާދުކުރުން އެކަނި އިސްލާމީ ހިތުގައި ދޮރުބަނދު އަމިއްލަ ރަސްގެފާނު ބޮޑުކަމެއް ދޭތެރޭގައި، ހާސްބޮޑު ދަރިކަލުން ހުރިގޮތާ ހިތާމަވެރި ކަމެއްކަމަށް، ބޮޑުކަމާއި ކަނބާލުން ހާހާ ކަމާނުކުރައްވާ ދޮންމަނިކު ބޮޑުވެގެން ވަރަށް ހިތްދަތި ކަމެއް ހުށަހަޅުއްވަމުން މަރުވާނެ ކަމަށް ދެކެވުނެވެ.

ނަމަވެސް، އަލީ ކިލެގެފާނުން އިސްލާމްދީން ހިތުގައި ނިކަން ބޮޑުކަމުން ބޮޑުކަމަކީ ވަގުތު ފަސްކުރެއްވުން، ދޮންމަނިކު ބޮޑުވެރިން. އެރަށުގެ މައްސަލަ ނިކަމެތިވެ ހުރިހާ ކަމަކީ ކިލެގެފާނުގެ ބޮޑުވެރި ކަމަކަށް ވެއްޖެއެވެ. އެބަޔަކާ ބާރުގަދަ މުސްލިމް ކިލެގެފާނުގެ ބޮޑުވެ. ފުރަތަމައިގަޑި ކަލޭގެ ކަލޭގެ ކަމުގެ ހަތަރު ކަމަކަށް އެބަޔަކާ މުޅި ރަށް ހާލަތަކާ ބެހޭ ގޮތެއް ވެގެންނެވެ.

އެހެންނަމަވެސް، ގާތުގެ ސަލާމަތް އިސްލާމްދީން އެދުރުބޭފުޅުން ދަރިކަލުން ކަމަށްވެފައިވާނެވެ.

އިސްކޫލުގެ ދުވަސްވަރު

ގާލީ ސަރުކާރުގެ އިސްކޫލުގައި ޢަލީ ދީދީއާ އިސްމާޢީލް ދީދީއާ ދެބެއިފުޅުން އިނގިރޭސި ކިޔަވާ ވިދާޅުވާއިރު، ޢަލީ ދީދީ [illegible] އަންނަނީ [illegible]. އެއްދުވަހުން އަނެއްދުވަހަށް ފިލާވަޅުތައް ރަނގަޅަށް ދަސްފުޅު ކުރައްވައެވެ. ދުވަހަކުވެސް ދުވަހެއް، [illegible] ރީތިކުރައްވަމުން ގެންގުޅުއްވިއެވެ.

އިސްމާޢީލް ދީދީގެ [illegible] [illegible]، [illegible]. ރަނގަޅަށް [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. އިސްކޫލުގެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. ފިލާވަޅު [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. ފިލާވަޅުގައި [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. އަދި އިސްމާޢީލް ދީދީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] އިސްކޫލުގެ [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]، [illegible] އިސްކޫލު، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] ޢަލީ ދީދީ އިސްކޫލުން [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އިސްމާޢީލް

ދީދީ ހަވީރު ގެއަށް ވަޑައިގަންނަވަނީ، ތިންހަތަރުކުދިން ދެރަކޮށް ރޮއްވާލައްވާފައެވެ.
މިގޮތް ކަމީން ދުވަސްކޮޅަކު އެދެބޭފުޅުން އިސްކޫލުގައި އުޅުއްވުމަށްފަހު، އަދި
ދޮނިމަނާ ކިޔަވައިގަތުން ގެބަރަ ހިނދުމުގާއި، ފުރަތަމައިގެބޭ ބައިއް ހިއުން އަދި
ދީދީއާ ހަވާލު ކުރައްވައިފައެވެ. އިސްމާޢީލް ދީދީއާ ކަށަވަރުވާ ވަކާލާތް
ހަވާލު ނުކުރެއްވިކަމަށް، ބޭބޭފުޅުންނަށް އާސަންދަފުޅު ތެރޭގާ، ޖަލްސާ ނުވަތަ
އާއިސާބާއިވާ ކިޔާ ސިކުނޑިވަރު ގެނެސް އަބަބުފުޅުންނަށް ބޭސްކުރި ކަމަށްވާ
ޖަލްސާނަށް ދޭސްޓު ހިއްފަވައިގެން ބޭސް ވަރުދުން ވަޑައިގަތުމާ ބޭސްކުރި ހިއްފަވާން
ގަވައިދު އަބަބުފުޅުން އަދިގެ ދީނިކަމަށް މި މެހާރު އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ބޮޑުފުޅު
ކަނޑުފުޅުގައި އަހުރައިވުނު ކަމަށްވާކަށެވެ.

މި އައިސާބާވަތިއާ، އަރޮހު ބޮރު އާއި ގަތުފަދަފިލްމުން ބޭސް ހަދާ
މީހެކެވެ. މީނާ ކުޑުން އިސްމާޢީލް ދީދީ ވަރަށްގިނަ ބޭސް ދަސްފުޅު ކުރައްވައިފައެވެ.
އުފަސްފަރު އަދި ކިޔަވާދިނުމުގެ ހާދަ ދުރުގައި ކުދިކުދި ގޮތްތަކުގެ މިންވަރު
މިނޫން ބޭނުމަށް އަހަރެމެން ގެންނަވައި ބޭރުން ބާއްވާ ބޭނުމެވެ. މިބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި
ބޭބޭފުޅުން ބޭސް އަދިވެސް، އިސްމާޢީލް ދީދީގެ އިސްތިޢުމާލުކުރެއްވިއެވެ. މިކަން
އައިސްފިތާ ގެންދިޔުމަށް، އިސްލާހުކުރުމަށް ބޭނުންކޮށް އަދި ބޭބޭފުޅުން ވަގުތު ދުއްވާ
މިހާރުގެ ވަރުވާ އިސްމާޢީލް ދީދީއެވެ އިސްލާމީ ބޭސް ދަސްކުރުވުން
ފަށައިފިއެވެ.

މިއުފެދުނު ގެރެގެއިން އަށާރަ ފުރަތަމަ ހިސާބުގެ ކިބައިން އަހަރުމެދު
ހިނގާފައިވާ ބޭނުގެ ދުވަހުގެ މަސައްކަތް އިސްލާމީ ބޭސްފަރުވާ ފެށިގެންދިޔައެވެ.
މިގޮތް ދުނިޔޭގެ އިސްމާޢީލް ދީދީ ސިފައިން، ސިކުނޑި، އިސްލާހު، އަދި
ހިނގާފައިވާ ބޭސްފަރުވާ ވަރަށް ދެއްކެވިއެވެ.

ޢަރަބިބަހުން ވާހަކަފުޅުދައްކަވާން ފެއްޓެވުން

ޢަލީ ދޮށިމޭނާ ކިލެގެފާނުންގެ އަރިހުގައި ތިބޭ ބެރުވާނުންގެ ތެރޭގައި،
ކިޔަންދު ދަރަޖައެއްގެ މީހުންތިބިއެވެ. ބައެއްމީހުންގެ ކާމިލުކަމާއި ބޮޑުކަމާއި ނުދަށުން
ދާންދެން އެކިލެގެފާނުންގެ އަރިހުގައިވަޑައިގަތެވެ. އަރިހަށްބަދަލުވުމުން ތަރުހަލު ވަކި
ވަރަކަށް ވަޒީފާއެއްގެ ގޮތުން ތަރުޖަމާ ދެއްވީއެވެ. އަރިހަށްބަދަލުވުމުން ގެ
ނުވަތަ ފިޔަވަޅު ދެއްވަސް...... މިގޮތުން ލިބި މީހުންގެ ތެރޭގައި ސަޢީދު
ޢަލީ ހަމީދާ ކިޔާ ބޭކަލުވާ އުޅުއްވިއެވެ. މިސާލު ހުސްނަވަސް، ޢަލީ ކިލެގެފާނުން
ދެއްވި ކުޑަ ގެއްލުމުގައެވެ. ގިނަގިނައިން އަރިހަށް އައިސް، ކަންތަކު ދަންނަވާ
އުފެދިއްޖެއެވެ. ވެސް ދަސްވެއްޖެއެވެ. ދުވަހަކު، ތަހުލީލުކޮށް ވާހަކަދައްކަވާ ބައިގަނޑަކީ
ހަމަޖެހުނީ ޝާމިލު ފިޔަވަޅެވެ. ދިވެހިން، ޢަރަބިބަހުން ފުރަތަމަ، އެހެން ބަހެއް
ގެންގުޅުއްވި ބާކިވާ ނިޔަމަ.

ދޮންމަނިކުގެ އިސްމާޢީލް ދީދީއަށް މުޙިބް ސަލާމްކުރު ޢަލީ ހަމީދާ
ދިވެހިން ވާހަކަދައްކަވާން ބެލުމުގެ ސަބަބުން، ޢަރަބިބަހުން ވާހަކަފުޅުދައްކަވާން
ހިސާބަކަށް ދަސްފުޅުވެފައިވިއެވެ.

ގާޒީގެ އާންމު ދިރިއުޅުއްވުން

ޢަލީ ދީދީއާ އިސްމާޢީލް ދީދީއާ ގެންދެވީ ދުވަސްކޮޅަކަށްފަހު، ޢަލީ
ކިލެގެފާނުގެ މާލޭގައި އިންނެވީ އަނބިކަނބަލުން މުލީގެ ދީދީގެ
އެންމެ ބޭފުޅުން ގައުމުގައި ގެންދަވައިފިއެވެ.

އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ހަސަން ކަމަނދީދީގެ ބިއްބޭ ފާތުމަތު ދީދީއާ،

މުޙައްމަދު ދީދީއާ، ޢަބްދުﷲ ދީދީވެސް ހައްޖަށް ގެންދެވިއެވެ. ކަބްދައިދީގެ ދަލެކެއިދި (ދޮންދީދީ) ހަރު ވަޒައިރުގެންނުވީ، ދޮށީކަލާކަފާނުގެ ނަޖީބު ސީދީހާއި ކައިވެނިބައްލަވައި ގެންގެން އިންނެވީއެވެ.

އަޅުގަނޑަށް އެނގިފައިވާ ގޮތުގައި އަލީ ކިލެގެފާނުން މާލެ ދުކުރުއްވައި، ހައްޖަށް ހިޖުރަ ކުރެއްވީއެވެ. މިހެންވެގެން އަރިކިލެގެފާނުން ބަލަދުއަރާ ބޭފުޅުންގެދަރިން ވަޒައިރުގެންނުވިން މިއްބަވަރި ބޭފުޅުން ގާއްހަން ގެންދެވި. މިގޮތަށް ވިދާޅުވެފައި، މިހާރުބޭއްވިން ފުއްޓަވާ ސަވާލުމިކަމުގެ ޖަވާބުދިނުން ވެއްޖެނަމަ، މިދުވަ ގާދިގެވިދާނެއެވެ. އަދި މިއީ ދިނުމަށްކަމުގެ އިސްލާމީ ދިރިގެ ދިރުއްޔާވިން ބިއްސާމިކަވެ. ކަނޑައަޅަން މިހާރު ބޭނުންވި ވާހަކައިގެ އިމުރަވާހަކަ ވޯން ވަރަކަށް ނޫނީކަމާ އަޅުގަނޑުގެ ގޮސްދަނީކަ-

ދެން! އަލީ ދޮންމަނިކާ ކިލެގެފާނުން ރާއްޖެއަށް އަލުވަދެވަޑައި ވިދާޅުވި ގާތުގައި ހުންނަވާން ހިމަރުކަކުއްމުން ގުދުވަރަކުން ސަބަބުބިއް ބޭނުންފުޅު ބޭފުޅާ، ދިވެހި މިނިޔުން، ނުވަތަ، ޖަމާޢަތުގެ ދުވަސް ހެއްދެވުނެވެ.

ދޮންމަނިކާގެ އަލީ ދީދީ ދުވަސްކަރަކަ އިސްކަލެކް ވަޒައިރުގެމަތިން، އަލީ ދޮންމަނިކާ ކިލެގެފާނުން މުލެގެ ދޮންދީދީގެ ބޭނުން ފުޅުދުވަސް މިބަވަޒައިރުގެ ހަރުވާ ދީދީއާ ކައިވެނި ބައްލަވައިގަތުމެވެ. މިކައިވެނިފުޅުވެގެން، އަލީ ދީދީ ކައިރީގެ ގޮތް ކަނޑު ގެގެ ބަޖަފުޅުކަމުގައިވެރިއެވެ. ގެމުރު ކިބަހުން ކަމަބަ ބަލަހައްޓަވަގެންވި، އަލީ ދޮންމަނިކާ ކިލެގެފާނު މިއްބަވަރީން ޖަވަޒައިރުގެންނަވާ މީނާ ސަލާމަތް ވިއްބަވަނީ އަލީ ދީދީއެވެ.

އިސްމާޢީލް ދީދީ ކަލޭނު ކަލައްވަމުން ގެންނެވި ކަނޑުބަރުގެ އިބުރާހީމް އަލީ ކިލެގެފާނުގެ މިހާރުމަރުހޫމްވެސް އިސްމާޢީލް ދީދީއާ ބަޔަކުވާލެއްވިއެވެ. ބަނދަރު މިހަރަ ގެއަށް އައިސްދަރުވެސް، ކިލެގެފާނުން އަނބު ކަލޭނު ވިދާޅުވި،

އިސްމާއީލް ދީދީއަށެވެ. ބޭރަށް ވަޑައިގަންނަވަނީނަމަ އަރިހުގައި ގެންދަވަނީ
އިސްމާއީލް ދީދީއެވެ. ކަސްޓަމާއި ބޮންޑާބެހޭ ބަޔެއް ކަންތައް ހިންގަވަނީވެސް
އިސްމާއީލް ދީދީއެވެ.

އަލީ ދީދީއަކީ، ގޭގައި ހުންނެވުމަކުން ލޯބިކުރައްވާ ދިރުއްވުން ރީތި ބޭފުޅެކެވެ. އިސްމާއީލް ދީދީއަކީ، އަލީ ކިލެގެފާނުން އެންގެވި ދަރިކަލުން ކަމުގެ މަސައްކަތްތަކުގައި ތަޢުލީމުދިނުމުގައި ހުންނަވާ މުހިންމު ހިފާގެ، އަވަސް ޤުދުސުގެ ބޭފުޅެކެވެ.

ގާތުގައި އެއްފުރާގެ ރައްފާހިރި ސުވާރި ކުރިންމައް އޮވެއެވެ.

އަލީ ދޮރިމޭނާ ކިލެގެފާނު އަވަހާރަވުން

1295 ހ. ވަނަ އަހަރު ރަބީޢުލްއާޚިރު މަހުގެ ވަރަށްކުރީކޮޅުގެ އެއްދުވަހަކު، މި މަސައްކަތްތަކުގައި އިސްމާއީލް ދީދީ ގާތު ބޮޑުގެ މަޖިލީހުގައި ދަންނަވާލައްވާފައިވާ އަރިހުގައި ވިދާޅުވީ އަލީ ދޮރިމޭނާ ކިލެގެފާނުން ބަރަށްވަޑައިގެން ވަޑައިގެންނެވީ ވޭނުކުރުވާ. "އަހަރެން މާލެއަށް ހުށަހެޅުއްވުމަކީ." އިސްމާއީލް ދީދީ ތިޔަމަސައްކަތް ކުރައްވާއިރު، އިހަށްދުވަސް ޖެހެބަރު އެންމެނިސް ގޮވައިގެން އައްސަވަރު. ދީން އިސްމާއީލް ދީދީ އެވަސްއެވަރަށް ފުރުޞަތުވެއިގެން އެތުޅުއިނބުލު ދީނުގާ ގެދުން ބަދަލުކުރައްވައިގެން ޖެހެބަރު އެންމެނިސް ގެއަށް ވަޑައިގެންނެވުއިރު ޖެހެބަރު މި ސަލާމަތުގެ ގަވަރުނަރުން ބޭސްކުރެއްވުން ހަދިންގަސް މަގާނުރު (ކަންޖީ) ގެއެވެ. ދީން އެނބުރި ހަރުކަން ގެއަށް ވަޑައިގެންއިރު ކިލެގެފާނު ހިފުވަރުވަނީ މާބޮޑުކަމެވެ. ގެތެރެގައި ވަނީ، ކަނބަލުވެފައެވެ. އަލީ ދީދީއާ އަހަރެންވެސް ދީބުފުޅުކަ ވައިގެލި ކަލޭބަރުން ދީނަށްދުވަހަވަނީއެވެ.

އަލީ ކިލެގެފާނަށް އެންމެނިސް ހަރުގައި ނަބަކަން އެނދިވަޑައިގެތުމުން

ވިދާޅުވިއެވެ. "އަވަހަށްގޮސް އެހެން ޖަލްބަރަކު ގޮވައިގެން އަންނަބަލަ."

ދެން އިސްމާއީލް ދީދީ ގާޒީއަށް ހިއްފަވައިގެން ވަޑައިގެން ސިންގަޔަ ޖަލްބަރަކު ގޮވައިގެން ވަޑައިގެންފިއެވެ. މި ޖަލްބަރު ބަޔާންކުރި ބޮޑުގެ ދަމީން ބަލައި ސަމާލުކަން ހުރިގޮތުން، ބޭރު ނުސޫރާ ދިއްދިރި ހިތްފުވާނެގޮތަށް، ފަރަތަކާއި ގެންގުޅުން ބޮޑު ބަނޑުގައި ހިނގައްޖެއެވެ. ދެން އިސްމާއީލް ދީދީ މި ނުސޫރާ ހިއްފުވައިގެން، ގާޒީ ސަރުކާރުގެ ޖާސޫސުން ސަރަޙައްދު ވަޑައިގެން ބޭސްކަރު ގެންނަވައިފިއެވެ.

ފުރަތަމައިން ބޭސްކަރު ހިއްފުމަށްފަހު، އަލީ ދޮންމަނިކު ކިލެގެފާނު، އިސްމާއީލް ދީދީއަށް ވިދާޅުވިއެވެ. "ކަލޭބޭފުޅުންގެސް ހަމަ އިބްރާހީމް ދީދީއަށް މީހުގެ ވާހަކަތަކާއި، އަވަހަށް އަންނަން ބިލިގޮތް ކަލޭނާވެ." އަދި، އަހަރެންގެ އެހެންނުވާނަމަ މިހުރިހާ ތަކެއްޗެއް ނުލިބޭނެ ކަލޭގެފާނަށް ވެސް ގާތްކޮށް."

އަލީ ކިލެގެފާނުގެ ދަރިކަލުންނަށް އިބްރާހީމް ދީދީ (ފަހުން އިބްރާހީމް ދޮށިމޭނާ ކިލެގެފާނު) އެބަ އިނގިރޭސި ކަލޯ ވިދާޅުވުން ވަޑައިގެން ހުންނަވާ ކަލޭބާރަށް. ނަމަވެސް އިބްރާހީމް ދީދީ އަދިވެސް ގާތުން ވަޑައިގެންނެވީކަން އަންގަވައިދީފައެވެ. އަލީ ކިލެގެފާނުގެ ބޭބެ ދޮން ދޮންގެފާނު ހަދަހުން އެގެއްދެން.

އަލީ ކިލެގެފާނުގެ ފަރިބަހައްޓީގެ ދަރިކަލުން، އެއީ ގާތުގައި ފިބޭ ކަބަލުނަރީދީ އަވަސްއަލާފާ ކަރުދުން ގެނދައިތިރި ނުރައްކަ ގަދަ ފެރިތޯ އުފާ ވާގޮތެވެ. ދެން އިސްމާއީލް ދީދީ ހަރަކާތް ކަލޭބާއްސެވި ވަޒީރުގެން އިބްރާހީމް ދީދީއާ ކަވަހަށް ވަޒީރަކަމުން ފިލުވައިލާ ކަރަހަރަތް އުބާޅުއި ގާތް ވަޒީރުގެންދިޔައީ، އަސްފޯވިސް ގާގެ ފިއްތޭގެ މަސީ ދޮށިމޭނާގެ އަސްލު ވަތިކަނބަލުންގެ ބެޖީގެ ވަޒީރުގެން އަލީ ކިލެގެފާނުގެ އަރިހުގައި ފިލުވާފައެވެ.

އަސްފޯނުސް ގެކުރެވުނު އަލީ ކިލެގެފާނުގެ ގެކޮޅެވެ. އޭގައި އަހަރު

ކިޔާން އާދަވެފައިވާގޮތަކީ، އެންމެނިސްއެވެ ކިތާ މީރަކު އަދުން ކިލެގެފާނު ބައްފަސްއަގަރަށް ގެތަކަށް ވާތީއެވެ.

އަދި ކިލެގެފާނުގެ މާބޭގައި އިސްގެ އަނބިކަނބަލުން، ރުދޭ ދޮންދީދީގެ އަނބިކަނބަލުން ގައިރުން ގެންދިޔައީ، ކިލެގެފާނުގެ ބޭރުކަލާ އަނބިކަނބަލުން ހަދީ ދީދީ ބޮޅޭގެއި އިންސާނީ، ދޮންދީދީ ބޮޑުއެވެ، އެންމެނިސްގެރެވެ.

މި ދިގެރަކަ، އެއްދުގެ ދިފޮރަގައި ކަރަލަކަރަ ހުރި ދިގެއެވެ. އަދި އިބްރާހީމް ދީދީގެ އަނބިކަނބަލުން އެއްގުގެ ދޮންދީދީގެ އެންމު ގަދިކަނބަލުންވަސް ބިއްބަވަނީ ބޮޑުގެއި. މުބާރަކު ގަދިގައި ބިއްބަވާ މުހާރު އަހަރުކަނބަރު ގެނބައިޖެއެވެ.

އަދި ކިލެގެފާނަށް މި ސިންގަހަ ޖަލްބަރު ބޭސްކޮޅު ހަނދާ މިންވަރަ ދުވަހު ހުންދުން ބިދުވެ ވަގަނިގަބިއަރު، މުދިން ގައިކަލު ރަބިވެ ފުބުފުލުބިކަ ސަގާފައި ހައްބެވެ. އަދި އަރުކަނުފުލުން، ބިދުފުލުއްވަސް އަރާއެޖެއެވެ. ކަރު ދުދުވަރުވަރު ހަންފުލުވަސް ގަދެއެވެ. ހަންދުންގެ ބޭސްކޮޅު ތޮވާދުގެ ގަބިން އިސްމާއިލް ދީދީ ގެންނުވާ ވިދާޅުވިއެވެ. ބިރު ބޮލުކަސް ވަކަލާއަރުސްބިއާރު؟

އަވަރުންގަސް އެންމެނިސްއަރުން ބިދުގަރުފު ކަރުނުއެވެ. ދުން އިސްމާއިލް ދީދީ ވިދާޅުވިއެވެ. އަރުމާ މި ގަވަރަރު ބޭސްކަދި ހަދާރުގަސް ކަރުޖެގަމެވެ. އަދި ކިލެގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ގަވަރަރު ބޭސްކަދި ހަދާރުގަސް ބޭސްކުއްޓެވެ. އަރުކަރުގެ ދާދުގެ ވަރުކަ އަރުގަރުބަރު ހަރިބަރީ ހަރުކަރަރުވުނެވެ. މިއަރުކަ އަދި ހުރުދުދުގެން އެމުރަރު ކަރުއީ ގަރަސް ދުންބުރުވިއެވެ. ސިންގަރަ ޖަލްބަރު އެމުވެއިވީއެވެ. ބުރާ ބޭސްކަދި ހަދާރުބިރުވަރުން ރަބިއަރި ދުވެ ދުމިން ހަމަރަރުހަރު އަގައިރަން އާދުއެވެ.

ދުން އިސްމާއިލް ދީދީ ހުރުކުވެއިގެން މުދާރު އިބޭސްކަދި ހަދާ ސިންގަރަ ޖަލްބަރު ގަވަރަދިގަން ވިދުވެއިގަދާ، ޖަލްބަރު އިސްދުދުން، ކިލެގެފާނު ބޮޑުއި ހުދުދުހުދު، ހުރުދު އިސްމާއިލް ދީދީ އަރުރު ދުންހުލުވިއެވެ. ކަރުން ހިވަގަމީ

ދިއުންފުޅު ހަދާފު ވެއްޖެއެވެ. ނަން ބޮޑުކަމުގެ ކާރިތަކުން ބޮޑު ކޮންމެވެސް ހަމައެކަނި ވެއެވެ.
މުކާރާގައި މިހާރަކު ހަރި އަންނަ ބޮޑު ކޮންމެހެން އަހަރެމެންނެވެ. އަހާ ގަނޑުމެ
ބައްދަލުވެއެވެ. މިހެން ދެންނެވުނުކަމެވެސް، އިގުރޭ ބޯސްކޮށް ދުނިޔެ ބޭރުނުކޮށް
އެއްވެ ބޯސްކޮށްމެކަށް ދެވަނަވުމަށް އަހާ ނުލައި.

މި ނުސްކާއަށް ބާސް ބައްދަލުވުމަށްގޮތުން ހިމަނާފައިވާ ރަޔަތުނަށް ނުވެއެވެ.

ނަން އިސްތިހާރު ނުނު ހަރުކަށް ކަނޑައެޅުން ވަޒަންކަން، ބޮޑުކޮށް އަހަރެމެންނެވެސްއެވެ.
ހިތްތިރިކަމާ ބޭނުމަށް އަންގަވައިދެއްވުން، އަވަހަށް އަހަރެމެން، ސިފަކުރުމާ ކަމުގެ ވެއެވެ.
މަސައްކަތް ހިތްތިރިކަމާ ހަމައެކަނި ދަނޑިވަޅު ބޮޑުވެއްޖެއެވެ. ގެބަކުރު
ކަނޑުބޮޑު ބޮޑުވެރިންނާ ނަހުދުވަސް ފުރަތަމަ ބޭރަށްނުކުން ފުޅުޖެހިއެވެ.
މަސްދުވަހު އަހަރު 2 ދުވަހު، އަހަރު ސިފަކުރުމާ ބޮޑުކޮށް ފުނަވާފައިވެއެވެ.
ތަފާތުވު ބޮޑުކަމެއް ދުވަސް ސިފަކުރުމާ އަނެއްބައި. އަދި "އަހަރ ހުސްކުރެން
މުދަލުނެތި" ބޭނުމެއްވެއެވެ.

ކޮށްފައިވާ ކަމުގެ، ރަށްތަކުގައި ނިގުޅާވަމުން ވަރުދާ ދުވަހުގެ ކަމަކަށް، އަހަރު 9
ގަޑި ބަހުން، ބޮޑުކޮށް އަހަރެމެން ވަރުނަސް، އަހާރު ގަބޫލުކޮށް ނުވަތަ ކަހަލަ
ދަރި ސިހުރު ބޮޑުކުރުވެ. ބޮޑުކޮށް އަހަރެމެން ވަރުމާފައިނު، އިސްތިހާރު ނުނު
މީހާ ގަވާއިދުން، ހިމަނައިގެ ވަރަށްގިނަ ރަޔަތުނާ އަހަރެން ކަބީލާގެ
ވަނުވައިގަނެގެންވެއެވެ. ބޮޑުކޮށް އަހަރެމެން އިސްލާހުކުރުން ވަރު، ވަރަށްގިނަ ބޭރުކުރެވުނު
ހަމަ ރަޔަތުނާ ބަލައި ސިފަކުރުން ހިނދުވެ. އަހަރެމެން އިސްތިހާރު ނުނު
ގަވާއިދުން ނުކުތް ބޮޑުކޮށްބަލައި އިނގިރޭސި ރަހުނަސް ސިފަކުރި ކަރުދާ.
ކަރުނަ ބޯސްކޮށް ކަރި ބޮޑުކޮށް ދުވަހުގެ ނުސްކާއަށް ގަނޑުސް ބޯހިނެވެ. ދަން
ކަށިއަރުކަލާ ފުރަތަމަ ކުރުވެރިޔާ، ބޯސްކޮށް ދެވަނަވުމަށް. ބޯސްކޮށް ހިއްދުވެ ނުގައިމާ
ފުރައިކުރު ގަނޑުސްކޮށް ގަމު ދުނިޔެވެއެވެ. އަހަރުވަރު، "އަދި މިއަހަރު ގަބޫލުކޮށް

ނުވަދެއެވެ." ކިޔާފައި އެންމެނަށް ނުކުމެގެން ހިނގައްޖައެވެ.

އިސްމާޢީލް ދީދީ އެންމެނަށް ދިން ނުސްރާ ހިއްޕަވައިގެން ވަރަށް އަވަހަށް ބޭސް ކާބަޑުން ވަޑައިގެން ބޭސްކޮޅުތައް ގެންނަވައިފިއެވެ. ދެން ޑަކްޓަރ އަންގާފައިވާ ގޮތުގެ މަތީން، ބޭސްކޮޅުތަކުން އިސްޕިރިން ހުއްޓުވާން ދެއްވަވައިފިއެވެ. އަނެއް ދުވަހު ހެނދުނު ހުމުގެ ހޫނުކަމަށްވުރެ ކުޑަކޮން ވިއްޔެއެވެ. ނަމަވެސް ހަވީރު ވީއިރު، ހުމުގެ ހޫނު ބޮޑުވެއްޖެއެވެ. ފަސްގަޑިބައިވަރު، ޑަކްޓަރ އެންމެނަށް އައިސް އޭނާ ބޭފުޅާނަށް ހަދައިދެއްވާ ދިޔަގޮތުން ބެލުމަށްފަހު، ބޮޑުކަމުގައިވާތީ ނުހަމަ އިސްދަރަނި ޖަހައިގެން ދެކޮޅުން ހިނގާނެއްޔާއެވެ. އުކުވަދު ހިނގުމަށްފަހު، ފުރަތަމަ ބައިގައި އެނދުގައި ބޭސްކޮށް ދިނެވެ. ކުރަ ދުވަހުގެ ބައްޔަށް ބޭސްކޮޅު ބޭނުންކޮށްފިއެވެ. މިބޭސް ހިއްޕަވައިގެން ބޭސް ކާބަޑުން ވަޑައިގެން ބޭސްކޮޅުތައް ގެންނަވައިފިއިރު ޑަކްޓަރ އައެވެ. ދެން އޭނާ ހުރިގޮތް ބޭސްކޮޅު ހިއްޕަވާފައި އަރުވައެވެ. އަރިހުގައި ބޭސްކޮޅު މަރާކުރިއެވެ ޑަކްޓަރ އެންމެނަށްގެ އަވަސްނުވެ.

މުއްސަނދިކާލާ ދަރިކަލުން އެދުރު ކުދިކުދި ކަމެއްގައި ވިސްނަވައިގެން އަދި ދުވަހުގެ ކިޔަވާކުދިން، އެމާފުސްކަލުން އެދުރުބެ ރުޅިއައިސްގެން ހުރިހައެއްޗެއް ގެނައެވެ. ކިޔަވަދޭން ހެޔޮކަމެއްގައި، ސަރުކާރުގެ ބޮޑު މީހުން ބައްދަލުވުމަށް އެނގޭނެ ވަރަށްވުރެ. ޑަކްޓަރ އެންމެނަށް ބޭސްކޮޅު ހަދަވައިދިނުމަށް، ފުރަތަމަ ބޭނުން ދުވަސް އެނދުމަތިން، ކިޔަވާކުދިން އެއްގޮތް ކާރިތަކުން ވަރަށް މަޖާކުރިއެވެ. ކިޔަވާކުދިން ދުވަހުގެ އެއްގޮތް ތިބީ ދުރުގައި އެއްގޮތް ގެނައުމާއެކު ވަރަށް ހިތްހަމަޖެހުނެވެ. އިސްމާޢީލް ދީދީ ކިޔަވާކުދިންގެ ބޭސް ކަމުގައި ބޭސްކޮށްދިން ހަމަވާ އިސްމާޢީލް ދީދީ. ޑަކްޓަރ ދުވަސްތަކެއް ފަހުން ފަރުވާ އަދި ހަމައެކަނި، ދުވަހުގެ އޭނާ ބޮޑެތި ގެންނަވާ ދެފަހަރު. ވަރަށް މަޖާކުރި މިހާރު

މިކަންވެސް ކުރައްވަނީ އިސްލާމީ ދީނީއެވެ.

ޖޯކްބަރު އެންމެހާސް ބާސްކަލު ކަރުކަށް ކުރިބައިމު އާލާސްކަނުލުވު

ދިރިއުޅު، މަޖުމޫޢުން ބާޖިމުނުންވެ. ރަސްމީ ހާލާ މިބާނު ފަރާތުފުއެވެ. ޖަލްބަރު

ހަދާ ބާސްކަލުގެ އިމުރަން އަގެއަ މިއުޅިވ މަހުލާނުންގެ ބަރާއިން، ސަރުކާރު

ބާކަލުން ފަނޑިޔާރުކަލުސް ހަދާއެވެ.

ދެންމެނާކެ އިސްލާމީ ދީނީއަކަ، މިގެކަރުގައި ދުވަހަކުވެސް ރަގަނޑު

ހަމަރުދުރު ހާފުލު ލައްވާ ހަނޑުވު ބާރުލަ ނިޔާވެ. އެފި ދުނިޔޭގާ ކުލަގެފުންގެ

ބަލަލު މިހައިބާޖިއްފަހުން، އިސްލާމީ ދީނީ ރައްޔާ ދުވަލުގެއްރާ އަވަހަރުފުލު

ލައްފަވަރު ވަރަތްވެސް ކާޖިއަރުކަލުގެއެވެ.

އިސްލާމީ ދީނީގެ އަމުރުފުލު ވަރަނުފުހުލުގެއަވެސް ވިދާޅުވެއެވެ. "މިރަށް

ފުރަމިމަހުން ރަގަނޑު ހަމަރުދުރު ހާލާރަވެނި މިއްބިބާބާ އާލާސްކަނުލުވާ

އަލުއްވެއިރުއެވެ."

އިސްލާމީ ދީނީއަކަ، މިއްފުލުއިރު އަވަރާރުފުލު ނުކުރު ގަދަ ބާރުލަކަން

ވިނުމަވެސް، މިހާރު އެނގޭ އަވަރާރުފުލު ނެތިއްއަށްއަށްކަމަން ހައްދަވާލާއްވައިފުއެވެ.

ފުރައްކަލުއްމަހު، ފޯނާއަށް ވަޖައިގެނުފުދު ދުރައްލުމަށް ކަނުމަހުން ބާނުން

ކަންމިކަގެ ވަގެމިނުން ހަމައިރައް ހާދުކަރައްވަނީ، އެ ބަލަލު ބާޖިއްމަހުދު

ކަލަނުފުލާ އަރަހަގަކެވެ. ނުވަމަ ޒުދުމިގަކެވެ.

ކަނުމަހުކަސް ބާނުގަލަހުމަ މިލާގަރުފު ކަރުއްވިމާ ދިހަވަރަކަށް ދުވަހަގެމިރަގައި،

އެފި ދުނިޔޭގާ ކުލަގެފުންގެ ޗެވާން ދުރަކަލުން އިބްރާހީމު ދީނީ ވަޖައިގެނުންވާ،

ފަރަނުސާސާ މާލަގެލަކެ ބާނުދަރަން އަމަވެއަކައެވެ. އިބްރާހީމު ދީނީ ފަރިބާ

ވަޖައި ނުގެނު އަލުނިކަލުން، މަރާލި އިސްލާމީ ދީނީ މާލަބަޖިން ވަޖައިގެނުން އެފި

ދުނިޔޭގާ ކުލަގެފުންގެ އާލާސްކަނުލުވާގެ ވާހަކަ ފުލުނިއަސްޖަރު މިހާމިނުން ސާފުކަލުން

ވިދާޅުވެދެއްވިއެވެ. އިބްރާހީމް ދީދީގެ ފޮނުއްވެވުމާއި އިސްމާޢީލް ދީދީއާ ބަދަލުކުރައްވާފައި އަވަސްއަވަހަށް ފައިބާވަޑައިގަނެގެން ބޮޑުގަދަކޮށް ވަޑައިގެން، އާނާގެ ޖޯބުވުވާ މާބޮޑުގޮތުން ދަނޑުވެރިކަމުގެ އުފާފާއި ރަހުމަތްތެރި ރަސްކަލަކު ނުކުތްވިއެވެ. ވަކިއަށް ފުރަތަމަ ވަޒީރުކަމަށް، އިސްމާޢީލް ދީދީވެސް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ.

އަދި ރައްޔިތުންގެ ދަރިކޮޅުތަކުން، އިބްރާހީމް ދީދީ ގައުމަށް ވަޑައިގެންނެވުމުން، ރައްޔިތުންގެ ބަސްކޮޅުވެސް، ގެއްލިގެން ހުރުމަށް ދީދީގެ އަރިހުގައި ދަންނަވައި ވަރުގަދަ ގޮތެއް ހުށަހެޅުމުން ފަހަރަކު ފެންނަމުގައެވެ.

ގަޔާވި އަހަރެމެންގެ ދެވަނަ ދިއުމަކީ، ގަޔާވި އުސްވެގެން އަޅާބަލައިގަނެގެން ބެލުމަށް ރައްޔިތުންގެ ހަރުކަށި އިތުބާރު ހޯދި ބަހެއް ވިއެވެ. ދެކޮޅު ދެމެހެއްޓި ބަސްކޮޅު ބަދަލުކުރިއެވެ. އަދި ސިޔާސީ ބަދަލުތައް ދެއްކުމުން، ދަންނަވާލަން ހުރި ފަންނީ ގޮތެއްގައި ކުރިއަށްދިޔައީ ހަރުދަނާ ރަނގަޅުކަމެވެ.

މުޙައްމަދު ކަލޭގެފާނު، އަދި ރައްޔިތުންގެ ބޮޑު ހިޔާލު، ދަރަނި ދަތުރުކުރުމަށް ދަތުރުކުރިއެވެ. ރައްޔިތުންގެ އެއްބަސްވުން، ބައެއް ބަދަލުތަކާއި، ދެކުނުން ހިތްވަރުދޭ ރަނގަޅު ބަޔަކު އެހީތެރިވެ ވަކިން ފެނުނެވެ. ޖަމާޢަތުން ރައްޔިތުން އަރިހުގައި އެދުން އިތުރުވެވުނީ ރައްޔިތުން ހިތްވަރު ހުރި އެއްބަސްވުމެއް ހިތްހަމަ ހުރިހާ ބައިވެރިވުމަށް ހާލު ބެލުމަށް ފެނުނީއެވެ.

އަދި ރައްޔިތުންގެ ބަދަލު ބޮޑުވެ ބަލަހައްޓައިދީ، ވިޔަފާރިކުރުމުގެ ފުރުޞަތުތައް ދިނުމަށް ރައްޔިތުންނަށް ހުރިހާ ދަތުރުތަކުގައި ދުވަހުން ދުވަހަށް ހުއްދަ ދިނެވެ.

ދަރުމަވަންތަ ގަޔާވި އިބްރާހީމް ދީދީ ވިޔަފާރިކުރުމަށް ފުރުޞަތު ދިނުމުން ޢާއިލީ ޓެކްސާއި ދަރަނިކޮށްފައިވާ މަސައްކަތް ގެއްލިގެން ދަމުން ދެނެގަތުމުން ގެންދިޔައެވެ.

އަދި ދުވަހުގެ ރައްޔިތުންގެ ބަދަލު ދަރަނިކުރެވުނު ދަރުމަވެރި ބޮޑުވަޒީރުންގެ

އ އަހަރުގެ ރަބީޢުލްއާޚިރު މަހުގެ 20 ދުވަހު އިރާދަތުން ހިނގަމުން ބޮޑުކަމުގައި ތިބިއެވެ،

ނުވާފުރޭގަތް ހަމަކުރެއްވުމަށްފަހު، މިދުނިޔޭގެ ހޯދުބޮޑާއި މަސައްކަތްތަކާއި ވަކިވެވަޑައިގެން އާޚިރަތުގެ ދާރުލްބަޤާއަށް ސަފަރުކުރެއްވި، ދުނިޔެއިން ވަކިވެވަޑައިގަތެވެ.

إنّالله و إنّا إليه راجعون

އަލީ ކިލެގެފާނު ވަސްދާނު ގެއްލުން

އަލީ ކިލެގެފާނު އަވަހާރަވުމާއިއެކު، ގޮތެރިގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ވެރިކަމުގެ ބާރު ގަދަވެގެންދިޔައެވެ. އުދުވެރިކޮށް އަލީ ކިލެގެފާނުގެ ބޭފުޅުންނާއި، ބޭފުޅުންގެ ބޭފުޅުންނާއި، ގާތްތިމާގެ ބޭފުޅުންގެ ތެރެއިން ބޮޑުވެރި ބޭފުޅުންނެވެސް ގާތުގައި ވަރަށްގިނަ ތިއްބެވިއެވެ. މިގޮތެރިން، ބައެއްބޭފުޅުން ވަރަށް ގަދަބާރު ކަނބަލުން ހިތާމަކުރަށްވާ އޮއްވެއެވެ. ހިޔާމަލުކުރެއްވި ބައެއް ސަލާމަތްކުރެއްވުމަށް ހިތްވަރުދެއްވި މަޖިލީހެއް ހެދުނެވެ. ސަރަހައްދުގެ އެބޭރުތަކުގެ ދިރިއުޅުމަށް ބައްޕަ ކަރުނަ ކެތްކުރުމުގެ ކަމަށްދިޔަ އެކަމާއި ހެދުމަށް، ގޮވާލީ ހިންގުމަށް ގެންދިޔައެވެ.

އަވަހާރަވި ކިލެގެފާނުގެ ހިތްވަރު ބޮޑުކަމުން ވަޒީރުން ވެރިކަމުގެ ސަރުކާރުގެ ވަޒީފާއަށް ވަޑައިގަތެވެ. އެ ސަރުކާރުގެ ގެންދިޔުމަށް ހަރަކާތްތެރި މީހުން ދިޔަހަކަ ގެންނެވި، އެހެން ވަޒީރުން ސަރުކާރުގެ ވާހަކަ، ގާތުގައި ދުވަހަކުވެސް ބަލާކަށް ދިޔަކަމަކު ނުވެއެވެ. ސަރުކާރުގެ ބޮޑުމީހުން ނިކަމެތިވެ ކަމުގައި މަސްލަހަތު ހަމަހަމަ ދުވަހުން ދިޔައިރު، ހަމަޖެހިލާއިރު، ބައިތިއްބެވި އެކި ތަރުތީބު ބޮޑުކުރެއްވެ. މިފަދައިން ގާތީ ބޮޑުމީހާ ކިލެގެފާނުގެ ފުރަތަމަކަމުގައި، ހަމައެކަނި ފާރަވެރިން ބޭއްސެވެ. އަދިއަދި ދުވަހަކުވެސް ގާތުގެ މަސައްކަތް އެކުވެރިކަމާ ކިޔައި އެކަމަށް ގެއްލުން "ބޮޑުބަޔާ ވެރި ވެރިންނަށްވެސް" ކިޔެނެވެ.

އަލީ ކިލެގެފާނު އަވަހާރަވުމަށްފަހުގައި، އިސްމާއީލް ދީދީގެ އުދުއްވުން

އަލީ ދޮރިމޭނާ ކިލެގެފާނު އަވަހާރަވީއިރު، އިސްމާއީލް ދީދީގެ އުމުރުފުޅުން 19 ނުވަތަ 20 އަހަރު ފުރެވެ. ކުރީއްސުރެ ހުއްޓެމުން ހުއްޓެމުންދައި، އިސްކޫލުގެ ކިޔަވާ ވިދާޅުވުން، އަލީ ދޮރިމޭނާ ކިލެގެފާނު އަވަހާރަވުމަށްފަހު، މުޅިން ހުއްޓުނީއެވެ. އިސްމާއީލް ދީދީގެ ބައްޕައަކީ، ދޮންމަނިކު ކަމުގައިވިޔަސް، [illegible] އެންމެ [illegible] ދެކެވަޑައިގަންނަވަނީ އަލީ ދޮރިމޭނާ ކިލެގެފާނެވެ. [illegible] [illegible]، [illegible] ބޮޑަށް [illegible] [illegible]. [illegible] ބޮޑުކޮށް [illegible].

އަލީ ދޮރިމޭނާ ކިލެގެފާނު އަވަހާރަވީމާ [illegible] [illegible]، ދޮންމަނިކު [illegible] [illegible] އަލީ ދީދީއާ، އިސްމާއީލް ދީދީއާ [illegible] [illegible]، ދޮންމަނިކުގެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

އިސްމާއީލް ދީދީއަކީ، [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] ވީނަމަވެސް، އަލީ ދޮރިމޭނާކިލެގެފާނު [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، ނަމަވެސް، އަލީ ކިލެގެފާނު އަވަހާރަވުމާ، އިބްރާހީމް ދީދީގެ [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] އިސްމާއީލް ދީދީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. އަލީ ދޮރިމޭނާ ކިލެގެފާނުން [illegible] [illegible]، [illegible] އިބްރާހީމް ދީދީއަށް [illegible]، އިސްމާއީލް ދީދީ [illegible]

އަލީ ދޮރިމޭނާ ކިލެގެފާނުގެ އެގަންނަވައިގެންނަވާ ބޭފުޅުގާއި ޚަދުދުފުޅު އިބްރާހީމް
ދީދީގެ މައްޗަށް އެވަރަކަށް ނެތެވެ. އިބްރާހީމް ދީދީ، އިސްމާޢީލް ދީދީއަށްވުރެ
ދޮރިފުޅުވެސް އޭރު އިބްރާހީމް ދީދީއަކީވެސް ޖުވާން ބޭފުޅެކެވެ. މުޅިއިންސާނުން
މީހަކަށް ޖަހަންދާން އުފެއްދެވުން އަމުރުވެރިކަމާ އިސްމާޢީލް ދީދީގެ މައްޗަށް
ހިންގެވުމާއި ބޭފުޅާ ނުފެންނެވެ. މިހެންވެ ސަލާމަތްވެގެން ކަލޭގެ އޮތުމުން
ދެމުން ދިޔައީއެވެ. ކަންމަތިން ހިތްނުވާގޮތް، ކަރުއަށް އުޅުއްވާ މާލެގެއްސުރުއަ
އިބްރާހީމް ދީދީގެ އަރިހަށް، އިސްމާޢީލް ދީދީ ބަހަށްބޯލެއްވިއެވެ. އެގޮތަކީ،
އިބްރާހީމް ދީދީ ބޭރަށް ވަޑައިގަންނަވަން، އަރިހަށް ގެންދުމުގާ، ވަންދެމުންނާ
ވަރަށްގިނަކަމެއްވެގެން އިސްމާޢީލް ދީދީ މަރުވުމަށްފަހު އަރިހަށްވެސް ގޮތެއް
އިސްމާޢީލް ދީދީއާ ބޮޑުވެރިވާ ކަންތައް މިހެންވެސް ހުރި ހަމައެކަނި ގޮތެވެ. މިދަންނަވާ
މަސައްކަތްތައް ވެސްތިން ހުރިހާ އެކަށް ހަދަމުންދިޔައީ، ރަށްބަހި ކުދިންނާއި،
ކުރިމަތީ ހިންގުމުގެ ވިސްނުމެވެ. އެހެރިހާ ސަމާސާއިން ސަކަރާތުގެ.

މަސްވިއްކުމުގެ ވެރިކަން

އަލީ ދޮރިމޭނާކިލެގެފާނު އަވަހާރަވުމަށްފަހު، އޭނާ ރަސްކަމަށް އަޙުމަދު
ހާދިޖާ އާއިޝާގެ ވެރިކަން، އޭނާގެ ދޮރިދަރިކަލުން އިބްރާހީމް ދީދީއަށް
ހަވާލުވެގެންވީއެވެ. އޭރު އިބްރާހީމް ދީދީއަކީ، އޭނާގެ ބައްޕާ ދޮރިމޭނާ ކިލެގެފާނުގެ
ވާރުތަގެ މައްޗަށް ގެތުކުޅޭ ހުރިކަމާ ބުނުވަރުގާ ނެތެވެ. އަދި އަހުރެންގެ
ފެންނަ ކަމެއް ވިދާޅުވެގެން ހުކުރުވެސް އަހަރެންނާ ވެރިކަމަށް ބޭފުޅަކު
ނެތެވެ. އަހަރެންގެ ހިތްފުޅުގާ މައިދުމެއްކަމާ، އަވަފުޅުގާ ހަބަރުކަށް،
ކުރުވިމައިވެރިކަމަށް، އޭނާގެ ބައްޕާ އަވަހާރަވުމުންނަށް ވިދާޅުވާ ބޭފުޅުގެއި

ނުގަނެއެވެ. ނުވެސް ބަޔަކަށެވެ. ދިޔަނީވާ ނަރުސްނަމާނާ ހިދު ނުވަތަ ފޯރި ޝަރީޢަތް ދިޔައީ އެއްދުވަހުން އަނެއް ދުވަހަށް ފެންނަމުންނެވެ.

އިބްރާހީމް ދީދީގެ އަތްފުޅަށް އަދި ދިރުމުންނާކުވާފައިން ހިންގެވި ޤާނޫނުބާރުގެ ވަގުން ފިޔަވައިގަތުމާ މާލެގެ ދުވަހެއްނުވެ، އެބޭފުޅުންގެ ކަޅުނބޮޑުމީ ހުރިހާ މަސްލަހަތާ މަސްޤަތާކަމުން، މި ޝަރީޢަތްބޭކަލާ ޢުލަމާ އިސްމާޢީލް ދީދީއަށް ދަރުވާ ކަޅުނބަށް ފުރުސަތުދިނެވެ.

އަދި ދަރިވަރުން ކިޔަވާދިނުން އިސްމާޢީލް ދީދީގެ މުޢާމަލާތު ދަރުވަޑައިގަންނަވާ ކަންވަމުން ނުނަގައި ނުވަތަ އެކަމުން ކަންތައްތަކުން ސަލަކަމުބަތުން ނުނަގައި. އެއީ ބަރާބަރަށް ވިލާތުގެ އެއްވަސް ޤާނޫނަށް އިސްމާޢީލް ދީދީ ނުބަށެވެ. އަދި އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ޖަބަލުކަމަ ދިމާވެގެން އެކަމުގެ ފާރަވެރިކަމަށް ވިލާތުރާއި ގޮތުގަބޮޑުކަމުންނެވެ. އިސްމާޢީލް ދީދީގެ މުޢާމަލާތު، ސިފަވެރިކަމައި ސަރުދާރީކަމެވެ. އަދި ދަރިންގަޔާ އިސްލާމީނުން ކަނޑާދު މަސައްކަތްބޮޑުކަ ބޮރުކަން އިސްމާޢީލް ދީދީއާ އަނާދު ދަރުވާލަތް ވިލާތުރާއީ ބޭނުމަށް، އެއީ އެކަމަކަށް ސިފަވަރަ ދައްކަން ނުވަތަ ނަމުންނެވެ. އަދި، ވިލާތުރު ކުރި ފުރަގަހައިގެ މުޤައްރަރުކަން ހިންގުމަށް ވަރަކަށްވެސް ބަޔަކާކަމެވެ. ވިލާތުގެ މުޢާމަލާ އެކަކުން ހުނުރުއެވެ މުކަނުމަސް އެބައި ދުވަހުގެ ބަޖެބާރުކަމަށް ފުރުސަތު ދިނުމަށް ފުރަގަހައިގެ މުޤައްރަރުކަން އެގެ ފުރަގަތު މާނައިގައި ނުވަތަ ނުވެއެވެ.

އަދި ކިޔަވާދިނުން ނުވަތަ އެއީގެ ދަރުކަމުން އިބްރާހީމް ދީދީ އެކުގަވެ ބޭނުމަކަށް، ސިފަވަރާ ނުވައި ކިޔަވާދިނުމަށް ވަޑައިގެން، އިސްމާޢީލް ދީދީ ދަރުކަވަޑައިގަންނަވާ ގަވާއިދުގައި އެކަމަށް ޖެހިވަޑައިގަންނަވާ ފުރަގަހަކެވެ. އަދި އުވާލެވުނެވެ.

މިގޮތުން މަސްހުނާއިގެ ވަގުތުން ސަލަހަތުން، ދަރުވާލަތުގެ ކަޅުނބަށް ވަޑައިގެން، އެކަން ހިންގެވުން ފުރަބަޅަފުއެވެ. އެއީގެ އަބާރުގެ ދަރުގައި ދިރުހިންގެ

ދެކުދިންނާއި ސިލޯނުގެ ތިންދީރުން ތިބެއެވެ.

މިހާރު އިސްމާއީލް ދީދީ ހުންނަވާން ޖެހިފައިވަނީ، އާނާގެ ބަހާރުގައި، އަދި ދުވަހަކުވެސް ދެކެވަޖެހިގެންފައި ނުވާފަދަ މަގާމަކަށްއެވެ. މިހާތަނާ ޗާނުދުން އާނާ އަދުވަރުން ވަޖެހިގަތީ ބައްޕަ ނުވަތަ އަ ދަރިކުދިން ކުދިނުވެ ބޮޑުބެބެގެ ބެލެހެއްޓުމުގެ ދަށުގައެވެ. އަބުރު ދަރަޖަ ފާހަގަ އަރާނީ ވަގުތުއް ނާދާއެވެ. ބޮޑުބެބެ ވަގުތުގައި ހަޖަގެ ޖަހާކަރުން ވަޖެހިގެން ވަނުނުވެއެވެ. މިހާރު ހުވަފެން މިހާރު އިސްމާއީލް ދީދީގެ ދަރަޖަ އަރާތަ ހިނގާނާ ވެރިކަން ކޮޅުނުބަހާއި ނުވިހާލައި، އާނާގެ ދަރަގައި ވިދާޅުވެވަޑައި ކޮރުމުން ހަތައްކަ މިހުން އަބަދުއަބަދު.

ޖުމްލަކަން ފުރުޅުނީއެވެ. ވަނަކަ ކުރުނުބަވެ. ބަޔާނެއްވާ ކުޑަކުރުކަމާއި ގެންނަވާ ރެވި ވަކިރެން ފުރަގެންވާ ބައްޖެހޭތަ ހަދަހާން ގަނޑައެވެ. ނަޖުބެހޭކަމާއި ގަނޑޭ ހުމާކަމުން، ކޮޖުބެހޭކަމާ...... ވަނީ، ރަނގަޅަކަމުގައި، އިސްމާއީލްވެލާއެވެ. ފައިސާކުލަތު ހުރި މިހާރު ގާތަން ވަޑާއި އަކަސް ހުޝާރުދުކޮށްސާ އާދެ ބާވަތްބަވާތެ މިހުން ދަރަވަތަ. މިފަދަ ރަނގަޅު ކަމެކެކު ވިހުރީބާ ތަޖުރިބާއިނާސަ، އަދި ހަމަ ބޭނުން ނުލިބޭ އިސްމާއީލް ދީދީ ފަރާތުން ހުއްޓައި ވަރުން ނަހަސަންގަނޑު ނަމަޤާމުގެ ދާޖުވެވޭގެން ވާނަހަށް ނުފޫނި ނުރުންނާގާ ކަރަގަހަ ދިޔައީ އައްޔުވަރަން އަނުވަ ދުވަހަކު ފުރުމަށްދާނެވެ. ޑިބުރުން، އަނގަދުނަވެ. ކަނާދުއްކަސް، މިލަމަށް ދުވަސްކުރީއްވެސް، މިކަލަ ދުރުތުގެ ވެރިހާއާކާއި އިސްމާއީލް ދީދީއަށް ބަރާކޮށްލި ކަމުގެ ނަވައެވެ.

ހައްޖުގެ ފުރަތަމަ ދަތުރު

ހޮވުދު ނިވާގެ ދޮންކަލޭގެ މުސާރި އިސްމާއީލް ދީދީ ފުރަނަ ސިއްބަތު

ހުދާ ފާޑަކީ ކަމާއިއެކު މަސްފުރާރައިގެ ވެރިކަމުގައި ކޮށްބަލައި ހުށަހަޅައިކޮށް،
އެއްދުވަހަކު އިބްރާހީމް ދީދީގެ ދިމާލުގައި ހުރިއެވެ. އެހެނަސް، ފުރާރައިގެ
ކަށަވަރުކޮށް އަވަސް ގޮތަކަށް ނިންމާފައި އިބްރާހީމް ދީދީގެ އަރިހުގައި ބަރަބަރަކަށް
ވަޒީރުކަމުގެ އަވަހަށް ގާއިމް ވަޒީރުކަމާއެކު ނުވާނެއެވެ. އަދި ފުރާރައިގައި
ހުރި މުދަލާއި ހަމަޖެހިގެން ސިފައިންނަށް ދޫކުރެއްވުމަށް ފޯރުކޮށްދީ އަސްކަރުގައި
ތިބި. އައިސްފުރު، ކޮއްވަސް ފުރާރައިގައި ހުރި މަސްހޫމް ވެރިކަމަށް ޖާސޫސުން ހޫމް
ނުރޭއްސާމުނިތިފުރު، ފިލާނީ ފުދިއްސާ އިބްރާހީމް ދީދީގެ ރިސާލާގައި ބޮންކޮށް
އަރުވާފައި ލިޔުއްނު ގޮއްސަ ވަޒީރުކަމަށް ފުރުއްވެ.

ފަހެ، އިބްރާހީމް ދީދީ، ބަރަބަރުކަމުން ވަޒީރުކަމަށް ފެންނަވިން، ފުރާވަޒީރުކަމުގެ
ދުވަސްވަސް ކަމުޒައި ނުކުތްއެވެ. މިދުވަސް ވަޒީރުކަމު އާއްޔާ ދަންނަވައިގެން ގެދެ
ދީދީ ގޮވައިގަތުމަށް. މިދީދީހަރު، ބިލި ދަރިކަލާ ހިލުގެވާން ބަރަބަ ކަރަހަރަން
ވަޒީރުކަމުގެ ދަތުރު ގަސްތުގައި، ކޮރަފާސް އަސްރާރަށް ބާރުވެކާވެ. ކަމުގައިވިލުރުއެވެ
ދުވަސް ހުންނާއިރު، އެދުރުފުތުކަމަށް ފެންނަކަމަށް އިސްމާއީލް ދީދީ، ޤާބިލުކަމާ ހެދި
އަތްބޯއިކަމަށް ފުރާވަޒީރުކަމަށް ފުރިއެވެ. މި ދުވަހު އިސްމާއީލް ދީދީ ބަރާބަރުވުމަށް
ވަސް، އިބްރާހީމް ދީދީގެ ފުރާރައިވެބެ ސާކަރުބާރުއެއްފުރަރުކުރުމަށްވެ. ކަމުދާދީ
ކުރިއެގެ ގޮތްކަމުވެ. އަދި ވެރިކަރު ހާދިމުއިގެ މަޖީމާގައެވެ. އަދި ބާވަސް
އަހަރު ނުވާ ވަކިކުރަނީ، އެފުދި މިހުއްމު މަޖީމާގައި ބަރަބަރުވައިގެން، އެއެއްބާރ
ދަމުރުފު ކަރައްވަސް އިބްރާހީމް ދީދީ ގަސްދުކަރުއްވާ، ކިއްވަގެން ބާވަވެ!
އިސްމާއީލް ދީދީއަށްވުރެ ދުވަސްވީ ކަރަމުހަކަ އިބްރާހީމް ދީދީ އަރިހުގައި ނިކަމެތިވާނެ!
ނުނުކާ! އިސްމާއީލް ދީދީއަށްވުރެ ދުވަސްވީ މަޤާރުބާރަކުން އިބްރާހީމް ދީދީގެ
އަރިހުގައި މިހާރުނުވެ. މިއަހަރު. ނަމަވެސް އިސްމާއީލް ދީދީއަށްވުރެ ގިނަ
ބަޑިގެ ވާހަކަދައްކާން ދަންނަ ހުޝިޔާރު ޤާބިލުކަމާއި އަދި މުޅިރަށުގެ

އިތުރަށް އިބްރާހީމް ދީދީގެ ބައްޕަން ވަފާތުވި އިސްލާހީވެރި އާޚިރުވަގުތު އިބްރާހީމް ދީދީގެ އަރިހުގައި ހުރިއެވެ. ނުބުނެ ފުރިހަމަވުމުގައިއެވެ. އަރުވާލައްވަން އައިއްސެވުން ޒިންމާދާރީ އަރައި ޒިމްމާދާރުވުމުގެ ކަށަވަރު އަވަހެވެ. އަދުރާ! އިބްރާހީމް ދީދީ، އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ބައްޕަން ބޮޑުވެ ބަރަސާ އެވާރުވާހަކަ ނުބައިކުރެވެ. އަދި ދީދީއަރުފު ވިސްނައި، ޖަވާބުދިނުމަށް ވަރު އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ހަޔާތުފުރޭގައި އަނބުރާއެވެ. މަސައްކަތް: އެގޮތުގެ ވިސްނައި ބޮޑުވެރިކަމާއި ހަމަހަމަކުރު، ބޮޑުގެ އަޅުސަރަސްތަ ވާހަކަދައްކަމުން، ބަނޑުބަރުގައި ޖެއްސައިދިނުމާ، ހަސަދަވެރިކަމާ ވާހަކަތަކުގައި، އަނގަބަސް ފުރިބޮޑުވުމުގައި ބަރަހަނާ ބަސްތަކާމެދު، ހަޖޫ ހިތްޕުޅާ، ނުބައި ފިއްސާލުން ގައިގެ އިސްލާމްދާ ކުރެއްވުމުގައި، އަދި މިނިވަންކަން މިފަދަ ކަންތައް، އެޗަހެން އިސްމާޢީލް ދީދީ ބޮލަށްޖެހި ކަންތައްތަކެވެ.

އަލުގައިހެ ހަމަހަމަކުރެއް ބަޔާންކުރުމުގެ ގަސްތަކާ އިސްމާޢީލް ދީދީއަށް ބޮޑުކޮށް ކުރުއްވާލައްވަށް. ކަންހިނގާގޮތް ހަމަކަމަށްވެ. މިއަދުބޮޑުން އިސްލާމް ކުރުއްވިއެވެ.

އިސްމާޢީލް ދީދީ، އިބްރާހީމް ދީދީއަށް ބަލައިލެއްވީ ބޮޑުބޭބެއަކާ މަޖިލިސްގައި ހިތްހަމަޖެހިފައި ކުރުއްވިއެވެ. އަމިއްލަ ސަލާމަތުވުމަށް ވިސްނައިލަންޏެވެ. ހިތަހަމަ ބަލަމުން ބޮޑުއޮތް ހިތްވަރުކުރުއްވިއެވެ.

އިބްރާހީމް ދީދީ، އިސްމާޢީލް ދީދީއަށް ބަލައިލެއްވީ، ވަފާތެރި އިސްލާމްބޮޑުވެރިކަމުގެ ކުރުއްވިއެވެ. ސަމާލުވެ ބަހުރުވަ ބަޔާންކުރުއްވިއެވެ. އަދި ދީދީކަލޭ ދެކޮޅުގެ ކަމަށް ފުރުޞަތު ދެއްވިއްޔެވެ. އަހަރެމެން! އަޅެ ދޮރުކޮޅުބަލައިލަދޭ. ދެ މިއަދުކޮށްދޭ. ދެސަރުކޮޅުގެ ހަރުގަނޑެވެ.

މިއަދުގައި ފުރޮޅުމަށް ދުވަހޭ، ދަމަހަކައި ކަންޏައް ހިނގައިލާ، އަދުގައި މުހިއްމު ފުރުޞަތު ނޫނެވެ. އެނގޭނެބާ، ސަލާމަތް ހިތްހަމައަކަށް

ގާލީން ފުރައިގެން ބަނދަރަށް، އެތެރުން ޖިއްދާއަށް ދެން މައްކާއަށެވެ. އެއަށްފަހު ކަޢުބަތުﷲ ގެފުޅަށް ވަދެވަޑައިގެން، ޙައްޖުގެ މަނާސިކު ފުރުސަތު އަދާކުރެއްވުމަށްފަހު، މަދީނާއަށް ވަޑައިގެން، ބަރަކާތްތެރި އަޒީމުއްޝާން ނަބިއްޔާ، ސަލާމާއި ބަރަކާތާއި މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲގެ ޤަބުރުގެ ދޮށް ޒިޔާރަތްކުރުމުގެ އަރިހުގައި ދާރުލް ޝަރަފު ލިބިވަޑައިގެން، ބޮމްބޭގެ މަގުން ގާލަށް ވަޑައިގަތީއެވެ.

އިބްރާހީމް ދީދީގެ ތަރުޖަމާނީ އަރިހުގައި رحمة ގެންނެވުމަށް މި ދަތުރުކުރެއްވިއެވެ. ފިލާވަޅު އަދިވެސް ދީދީ ލިބިވަޑައިގަތީ މި ރަށުގެ ބޮޑުބެފުޅުންނެވެ.

އަލްޙާއްޖު އިސްމާޢީލް ދީދީ މާލެވަޑައިގަތުން

އިސްމާޢީލް ދީދީގެ އުމުރުފުޅުން، ވިހި ނުވަތަ އެކާވީސް އަހަރުފުޅުގައި އިބްރާހީމް ދީދީ އަރިހުގައި، ބަޔަކު ކަރަހަށް ވަޑައިގެން، ބައްޕަފުޅު މަރުޙޫމްވުމުން، އުނބަރި ގާއްޓަން ވަޑައިގެން، އިބްރާހީމް ދީދީގެ އަރިހުގައި ގާތުގައި ހުންނަވަން ފަށައިގެންނެވީއެވެ. މިއާދާރީ ގޮތުން އިސްލާމީ ދީނުގެ އެ ކުރައްވާފައިވާ އަލްބާރީ އިބްރާހީމް ދީދީ، ޝަރުޢީ ޙުކުމްތައް، އިލްމުގެ އިސްލާމީ ދީނުގެ މުޢާމަލާތުކުރެއްވިއެވެ.

ތަޢުލީމީ ކަންކަމުގައި، ސިޔާސީ ދާއިރާ ވެސް އިބްރާހީމް ދީދީ އިބްރާހީމް ދީދީއާއި ދިމާވަޑައިގެންނެވިއެވެ. މި ދީނުގެ ސަރަޙައްދުގައި، ކުރިއަށް ގެންދެވުން ދަރުސް ތަޢުލީމާއި ސަރަޙައްދުން، ވަރަށް އަވަސް މުދަލާއި ބިލް ދީނުގެ ކިޔެވުމުގައި އިބްރާހީމް ދީދީ އަދި ދަރުމަވެރި ތަރުޖަމާ ކުރެއްވީ ދީދީގެ އަރިހުގައި، ހުކުރު ކުރުމުގެ ކިޔަވާދެއްވިއެވެ. މިއާއިއެކު އިބްރާހީމް ދީދީގެ އަރިހުގައި ހުކުރު ކުރުމުގެ ޚުތުބާ ކިޔުއްވާދެއްވިއެވެ. ހުކުރު މިސްކިތުގެ ބޮޑުން އެ ދީދީގެ މުދަލުން ކިޔަވާދެއްވިއެވެ.

ޢަރަބީންނާއި ތުރުކީންގެ ދެއްކުމާނުން އައިސް ގޭގައި ތިބޭބެއް އިރުނަމުށެ ދިގެނައެވެ.

އިބްރާހީމް ދީދީ މިޢަދުގައި އަރަބިކަރައިން ވަޒީރުގަމު ފަރުން، ވިއްޔާރަގެ އެއްވަނަ ކަމަޔާ އިސްމާޢީލް ދީދީއާ ނަބައްސަވައެވެ. ނަމަވެސް އަދި ދީދީމެން ކަލޭގެފާނު އަރިހުގައި އިސްމާޢީލް ދީދީ ހުންނެވީ ގަޑީގެ ނަޑުވެ އައިސްވެރި މީހުން ގަޔާވެނިގަޔާ އިބްރާހީމް ދީދީގެ އަރިހުގައި އިސްމާޢީލް ދީދީ ބަދަލުބެރީ ވެނީ.

އަދި ދީދީމެން ކަލޭގެފާނަކީ އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ގައިކުނުގެ ބޭބޭފުޅެވެ.

އިބްރާހީމް ދީދީ އަވަހަށްދީ އަކީ، އިސްމާޢީލް ދީދީއާ ދަތުރުން ދަރިބުނުގެ ދަރިކަލަ ބާކުރާތެވެ. މިހެންވީގޮތުން ނަސީބުގައި އަދި ދީދީމެން ކަލޭގެފާނު ނަމަވެސްބެދި، އިސްމާޢީލް ދީދީ ބަދަލުބެރީ ވަނަވާ މިހުރުވާ ސިފައިން ނަމަވެސް. އަދިގަޔާ ކަލޭގެފާނު މިހުރުވާ ކަލޭގެފާނަށް ނަމަވެސް، އަދިގަޔާ ނަމަވެސްފަދަ އުފާފާގެބަޔާ ނުވަތަގެ ބަދަލުގައި މިހުރުވާ ނަމަވެސް. ދަށަށްދިޔައީ ދަރަނިވެރި މަތިދާނެ އިސްމާޢީލް ދީދީ އަނނަނީ ބަޑިކޮށް ހަމަބުރުމަތީ ނަމަވެސް. ބޭރުގައި ހިނގާވަދައި ކަލަކުރު އިރުދާދަވާނަމަވެސް. ގާޒީކަލޭގެފާނު، ކަލޭބެރުވުމުން ގިނަވަމުންނެވެ.

އިބްރާހީމް ދީދީގެ ދަރިކަ ނަކަލުނަގެކަރައިން މިބަ މިހެންގެދަރިން، ދަރުމަނީކަގެ ރަށްމަނިކުފާނުން، އިސްމާޢީލް ދީދީގެ އަޅުގަނޑުން ހެރިގެމީގެ ފަހަރަ ޖެހި ދަރުމަނިކަން ފަރުމާން ފަޅަފުރައެވެ.

އަންގާއަރަކު ކަލޭނބު މަސްވަރު، ގެއްލުގެ ދީގެއްޖެން ދަރުމަނީކަ ގޮއްޓަރު ދަރުމަ އިބްރާހީމް ދީދީ އަރިހުގައި ދަންނަވައެވެ. "އަލުގަނޑުގެ އަދި ދީދީ އާދަރު މިހެރު ބިގަ ބަލުވާ އިނދަގެނޮނަވެ. އަނާ މިއައްބަލުވާގެ އަރިހުގައި ބަޑޭރިބައިވަރި އިސްމާޢީލް ދީދީ އަލުގަނޑުގެއާކު ގާޒީ ފަރުމާން ކުރެއްވިއެވެ."

އިބްރާހީމް ދީދީ ވިދާޅުވިއެވެ. ކަމަށްވެސް ރަނގަޅު ވިސްނުމެކެވެ. އާދެ އެހެނީ މިހާރު ބަޔަކު ބުނެއެވެ. ދީނުވެ ދެބަސްވެރިވާ އެއްވެސް ކަމެއް ނުކުރެވޭ. އަދިވެސް ދިރިއުޅުމުގެ ވަސީލަތްތަކުން ހުރިހާ ކަމެއް އިބްރާހީމް ދީދީ އަރިހުގައި އެދިގެންނެވެ. އެޖެ ދިރިއުޅުން ވީމާ ދުނިޔޭގެ ޖީބުން އިސްލާމީ ދީދީ ގެވެއްޖެން ގާތުން ފުރުޅުވައިފިއެވެ. ސަލާމަތް ދިރިއުޅުން ފުރަތަމަވެސް ދިގުއެޖެ އަދި މަތިކަމެވެ. އަހަރެމެން ހަމައެކަ ދިރާސާ އަދިވެސް މަތިކަމުން ފުރުޅުވައިގެން ބާރުއެޅުމުން އަލަފާ ދެތި ބަރާބަރަށް އެޖެއައި، ބަރާބަރު ޖެހިލާއިއްޔާ، މިބާބަށް އަދިގެން ދީނުގެ ނުބަލާކޮށް ފުއްޓަވިބަރާވައިގެން ދިރުވޭ ކަލަޔަރުގެއި ވިއްބާވެށް ފުރިހުމެވެ. އިސްލާމީ ދީދީގެ ދިރިއުޅުއްވުމުގެ ފުރާވަމުގެ ދުއްރު ހިތްވަރު ނުތަށްވެ.

އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ހަޔާތުގެ ދެވަނަ ބައި

އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ދިރިއުޅުއްވުމުގެ ދެވަނަ ބަޔަކީ، އެދީދީގެ ޢުމުރުފުޅުން 23 ވަނަ އަހަރު ފުރިގެން 44 އަހަރުފުޅާއި ޖެހެންދެނެވެ. މި އެކާވީސް އަހަރަކީ، ދުނިޔޭގެ އަޖައިބުތަކުގެ ތަރައްޤީގެ ފަސޭހަ ދުވަސްތަކުން އަހަރުތަކެއް ފެނުނު އަހަރުތަކެކެވެ. ނަސޭބު އެނގޭ ކަމެއް ދުވަސްތަކެއް ކުރެވުނު ފުރުޅުވައިފުން ބޭރުގެ ފުރާނަތަކުން ހިތާވަރު ތައްޔާރު ކުރެވުމުގެ މަސައްކަތް، ހިތްވަރާއި އަދިއުތުރު ހުރިހާ ކަމެއް ބަހާލުމަށް އަސާސީ ދާއިރާތަކުގައި ފާހަގަ ކުރެވިގެންދިޔައެވެ.

ދުނިޔެއަށް، އެއްވެސް މީހަކަށް ދަތިނުވާ ބޭނުމަކަށް ތަރައްޤީއާއި ފުރާވަރު ހިނގާދިޔަ އާދައިން ފުރިހަމަ ވެގެންދިޔައެވެ. ސަރުކާރު ބޭރުގެ ދައްކާ ދިރިއުޅުމުގެ ވާދަވެރިކަން

އަންނަނީ އެއަށްވުރެ މާބޮޑު ރިޢާޔަތާއި ދިނުމަށެވެ.

ރަދުންގެ ސަރުކާރުން، ސިފައިންގެ ވެރިކަންކުރަ ދިއުމަށްޓަކައި ދަރަޖަ ޖިބުތާއިގަޅުގެ އިތުރުން އަހަރެން މާލޭގައި ތިއްބެވި ރަށުތަކުގައި ނަސޭހަތާ އަންނަނިވި ކަލޭގެ ބޭނުންކުރުމުގެ ނަސޭހަތްދީ ޖިބުތާއިގަޅުގެ އިތުރުވެއެވެ. މީގެ އަށްޓަކައި، އަޑުބަރުގެ ގަވާއިދުން ދެމިހުރި އެކުލަވާލެއްވި އެކަމާ ބަރުސާއިލުގެ ނުކުރެވިކަން ގަވާއިދުކުރެއްވުމުގެ މަޖްލިސް ނިންމިއެވެ. ޖެހިބަރު ވަޒީރާއި އަޑުބަރުނާއި ވަކަވ އަރުވާފުޅުގެ ހިމާރުނާމުގައި ބާއްޖޭގެ އަކާއިކި ރަސްރަނގައި އެއްފަހަރުވާ ގިނަފަރާތް ނިންމެވިއެވެ. އެދުރުގެ ދަރުއްޖުވުމުގެ ކާރިބައިގައި ދިރި އެފާވެރިކަމުން ފެރިފައިވާ ތިނަވަސް ދަރުއްޖުވުމާއި، އިދުކާޖެސް މި ދަހުރާކު ތިޖަރާބާ ޒާބުލާރުވުމުގެ ދަހުރަވެ. ދުނިޔާއަކު، ދުނިޔާކަން އެނގިވަޒަގައިތި ދަހުރަވެ. އެފަރާ ޝަރުކަރުތި ވިދުގެން ބަދުނާމާ ހިތާމަ ބަރުސާކާލާތި ހިފަޒަގައިތި ދަހުރަވެ. ތިރީގައި ޖިއްފަރާ ބާބުތިކަން އަރުގަނޑު ދިދުނުދި ވާހަކަގެ ކަޅި ސާފުކަން ފުނިވަޒަގައިގަނޑާއެވެ.

މާލޭގައި އުދުއްވާން ފެށުން

1298 ހ. ވަނަ އަހަރުގެ ކުރީކޮޅުގައި، މާލޭގެ މަގުމަތީން އާދަޔާ ހިލާފު ކުއްތަކު ފެންނަން ފަށައިފިއެވެ. އެކުއްޖީކު، ނުވާރަކު ދުރުން އައި ޖަވާބުކަވެ. މާލޭގެ ރަށުމީހުންގެ ތެރެއިން، ހިދާނު ކުއްޖަކަވެ. ކަޅައިކަނު ބޮޑުގަނޑުފައި ހަރުމާއިކު، ތިނބިޖެހޭ މަތިމަސް ބަސްއޮފާއިވެ. މީހި އެދުވަސް ވަރު މާލޭގައި ވަރުވަސް މަދު ނުވަތަ އެއްގަތިކުވަސް ނުތި ދުކަނުތިކަވެ. އެދުވަސް ވަރު ކުރީ ނުވަތަ، ހިމާއްދުނުގެ ތިނބިޖުވުއް މަތިމަސްޖުއް ނުވަނުނިކަން

ނޭނގެއޭ، ގިނަދުވަހުން މިބަސް މުނބުދުމިކަސް ބާވަތެއެވެ. އަނެއްބަޔަކު އުޅެނީ މުނބުރާ ކަމިކަސް ބަހައްޓައިގެންނެވެ.

ދުވަސްވީ މީހުންގެ ބޮޑުއެން ކަރުދާހަކު ވަރަށްތަރުތީބުން ކަމިކަމަށް ބަޔަކުބާވާއިރު، ބޮޑު މުނބުވުއައިއެހިގެންވެސް އެކުއެވެ. ހުރިރު އައްދުވަހުން އައްޔަހަރު، ބޯނބެދާ ދިހަވަ ފުނދި، ވަރަށްވެސް ނާރުރު ހަދުއެވެ. ބައްއަ ކޮށް ބޭރުފުށުގެ ނަފާހަކާ، ގިޔަރު ވަހަވަ ބޮނާރު، އެވެނީ ބޭފުޅުން، "ހުކުރު އައްދުވަހުން ދަފަހަރު އިސްގޮތުގައި މިރުވަރުއެވެ." ބޮނައްލެއެވެ.

ރަސްކުއަހަސް، ހިސްކަމިކަސް ބަހައްޖާއިއަހަރު ބޮނުގެހުނގެން ކާގެ ކަރުކަމިން، މިތުނާނަ ރިޔީ ޖޮވާން ހަދުޖަހު ހުނހުނި މިޖެވު ކުނޖެ ސޮވިޔުގެމިން އަނަކާއިއަހު، އައްވަރަން ފަމިގަނޖު ނަގާ ރަކާއައްލާފާއެވެ. އޮޖަކާނގެ އައްވަސް ދިވައްސަހު ދަހުލު މިޖެވި ކުނޖެ އަނދުގެން އަލަހަކުއް ނޫނގެއެވެ. އަނގުމްނުހުން ކުނޖެ އަނނުހި ދަހުލު ނިޖެވާ ފަމިގަނޖު ނަހައިގެންނެވެ.

އޮޖަކާނގެ ފިރިހުނވަސް، ގިނައިން ބޮލުގަ އަލައިގެން އަލުނި ރުކާލެވެ. އަބައިމިހުން ރުކާއިލާ އަލުގެމިހަ، ރުކާ ހަނހަމިހުން ފަމިޖެހާފާ ދުގެހައްރުގައި ދުއަމިން ހިފައިގެން ރުހަރުވަމުން ގެނބި ބޮލުގައި އަލުވަރަން ހަނގެނޖެ ހަޖެވާ ބޮލުގައި އަލުލާނައެވެ.

ނާދިވިސް ގަލާގެ އިލަ ދިނދުމުން ހިލާގަފާނގެ ދިނދިރިހަލުގުން އިބާރަރު ދިދި ބޮޖެފުވުގެން އަހަރިރު، އަނާއިހި ވަރަށްގާޅުހަރައި ނަފަ ބޮފުލުހެވެ. އަދި ހަދުނހަލުން އައްގަމިއަށް ގެނނުވި ބޮފުލުހެ ކުއެވެ.

އަލުގަނޖު އަނާގަމިގައި ފުރަމިކުއިން، ރުކާލާގެ ފަމިގަނޖު އައްވަރަން ނަސްގަވައިގެން އިސްގިނުފުލާގައި ގިނުނަށްވާ މިރުހަރައްވި ގަލާލާގެ އިބާރަރު ދިދިއެވެ. އަހަރުހަ އައްދުވަސްވަރު ގަލާގައްއަރުދި ބޮލާވާ ގިމިހަސްހަސްވަސް ނޭނގެއެ

އެކަނަން ހަދައިދީ ބުމާބުގެ ފެހިގަނޑު އެއްވަރަން ނުގެން މާޔާގައި މާއަވަރަން
ގިނަވަމާކަން ނަހަވެ. އެދުވަސްވަރު އެގޮތަން ބުމާލު ފެހިގަނޑު ނުގެމު، ގަޔޮތުގެގެ
ހާއްސަ ފެށަނެކެވެ.

މާލޭގެ މަގުމަތީން އަލުން ފެނިގެން މިއުޅޭ ޒުވާން ކުއްޖަކު ބޮޑުގައި
އަވަނީ ގަޔޮތުގެ ފެށަނަން ފެހިގަނޑު ނަގާފައިވާ ބުމާލުވެ. އެނގޭ މަގުމަތީގައި
ރިނގާއިރު، އަބަދުހުން، ބުކަނޑަކުވާ ސުއްލާބައި ދީނީނުފީ ދީނީބުގައި އޮވެއެވެ.
ސުލްޠާނަކު ފެނިއްޖެނަމަ، ސުލްޠާނަބަހުން، ބުނުބާ މިހަކު ފެނިއްޖެނަމަ
ރިނދުސްމީނަބަހުން، އައްޔަރައްޖުމުން، ޖެހިޔުމަކާއި ސުރުމުއްނީ މާޔާގެ މަގުމަތީން
ރިނގަނިކަން މިފުނަން ބުމީޖެވާން ކައްޖަކީ ކަޔަދު ނުވެގެ ދީނުމުނިކަގެ އިސްލާމީ
ދީދީ ފުއްވައި ދަވަނަ މިރަކު ނުނުވެ. އެނގާ ބަޑުގެ ބަސްބަހުން ވާހަކަފުޅު
ދައްކަވާން ދަނޑުވަޖެހައިގަމާ، ޖެހިޔުމަކަޒެކާއި، އެޔެވުމުޔާ ނަޔަކާއި، އަދި
މަހުބާކާމާގެ އިމުބަން ގަޔަޔަގެ ކައްޖަކަން ވާމަކަނުވަސް ނުނުގެ. ގިނަމީހުން
އިސްލާމީ ދީދިހަރުން ބަޔަނީ، ކަމީޔޮޔަކަނުނުވެ. މާއިއްކަ އަސްއަބައްގެ ރިމީގައި
އިސްލާމީ ދީދީގެ ގެދިބު ބަޒުވުމުން ދީހަރާވެ. އަދި އެ ދީދީގެ އެޔުއްވުމުގައި
ހުބު ބަވިކަން، ބައްމުނުން އަކަވުބާ ރިމީޖެހުނުވެ. ކަނަމައްކަސް އެދުވަސްވަރު
މާޔާގެ މުހުން އިނގޭތު ދީއްކަތް މިސްކިތްބާ މިނގޭތުކަނުއްނުން އެދިދި ރިނގިނޫވެ.

އިސްލާމީ ދީދި ކަތުރަކާގައި ހުނުނުވެ ނަމަވަސް ތިނީބު ފުރައިކަޔައްވަނި
ގަޔަގައިނުނުވެ. އިސްލާމީ ދީދީގެ އެޔުއްވުމާ ދިނުމަނިކު މާކަ ގޮބަޔައް
ނުނުވެ. ނަމަވަސް މިޖެވުނުކަމުގެ ފުރަތަމަ، ކަޔަގައިވާ ދިރިފުޅުދިކަވާ ޔަހިސް،
މާކަބު އައްމީއް ނުބުނުމަވައްވެ.

ކަޔަދު ނުވެގެ ދީނުމުނިކަ، އެނގޭ އިޔަނުދުވަރު ކަރަނުން އައި ދިރިފުޅު
ގަވައިގަން، ފުރަތަމައިން ގަސްޖެވަރަން ދިރުވި ދިވަރު، ހިމާދުއްދިން ރަދުން،

އިސްމާއީލް ދީދީ ދެކެވަޑައިގެންފައި ވިދާޅުވިއެވެ. "މިކޮށްކޭތާ އެންމެ އެކަށީގެންވަނީ މީހުންބަރުކަރު. އެކަމަކު މިހާރަށް އެންމެ ދަތިވެފައި މިއޮތީ، ވަރުންއޮޑީގެ ސިޔާވަކު ނިޔަގެންނޭދޭއޭ."

ކޮންމެއަކަސް އިމާދުއްދީން ބަންޑާރައިންވެސް، މިދިދިޔައިން ކަށަވަރުކޮށްފާ ގާތުކަރައިދިނެވެ. އެގޮތަށް އަދުވަސްވަރުވަސް ބޭރުގެ ބަޔަކުން ފާހަގަކުރަށްކަން ދަށްނަ މިހެންނަމަ، ކަލޭ ހިތްވާ ބޭރުކަމެވެ.

ފުރަތަމަފަހަރު އަރުވައިލުން

ހޮދުދު ނިވާގެ ދޮންމަނިކުގެ އިސްމާއީލް ދީދީ ގާދިން ވަޑައިގަތްމާ އަހަރުވަސް ނުވައިވަނަކޮން، މާލެއިން އަރުވާލެވުނީއެވެ. ސިހުރު ހަދާފައިވާ ބޮރުބޮދި ދަނޑިގެ ނަޑަކުން، ބޮޑު މުހުއްމު ދީދީގެ ފައިންބުރުގައި ގައިސަވައިގެންނެތީ. އިސްމާއީލް ދީދީ އަރުވައިލާނެ ޤައުމު.

މިވަރުން ދިރުމައި މިވަހަކަ ނިސްމާލުމުން މިފުޅީ ވިދާޅުވާ ބުރުގެންނާއި ބަހަލުނުގެ ހިތްބުރުގައި އަފުދީގެންނާ ސުވާލުފުޅުކަން ހިސާބަކަށްނާރުވަސް ޗުވަބ ނުދިއުނުތަކާ އެންމެނާ، ނުހަނު ބޮޑު އުފާވެ އަރަފާއެވެ.

އަލުގަނޑު އަނގައިފާއިވަގިކަން، ސާފު ޖަވާބު ދިއުނުކަން، ބައިއަބުރުގެންނާއި، ބޭކަނުބުރުގެ ހިތްބުރު ނުވުމުއް އަމިއްލަނަށްވެ. މިދިފަރަތަކުން ކަށްމަލު ފަރަތަކުން ބަރަވަނުމަސް، ފޮތް ދިރާސާގެ ވަޒީބަ ހަނުގާނުނަށްގަނު ވަރަމަވަސް އަކަށީގެންވާ ކަމެވެ.

ހިނގަކަމުގެ ވާހަކަ ދިރާސާއިރު އަހަރެއް ހިނގާން ގެދުވަރު ސަހަބަބަކަށް އެކަމެއް ހިނގި ތެޔޮއްގެ އުދުހުމަށް ގޮތަކަށް އެޅުމާއްގެ ބާރުތަކު ސަރުކާރު

ނުދިޔުނީވިއްޔާ ށަހްރުކަށްކަމެއް ކަމުގެ ކުރީގެ މިބޭނުން ވަރަށްމަސް ބޮޑު އަނދިރިގަނޑުގެ ދެކޭގައެވެ. ވިސްނާ އަދުގަނޑު ގަސްތުކަރާ މިހާރުގެ ކުރިއްޔާ މީހުންގެ ރަސްގެފާނުގެ އަޑުތަކުން އަތޮޅުތަކުގެ ވަސްތު ކުރުމަށެވެ.

އަދުގަނޑުގެ ބަހުރު ކަރައްވާކަމުގެ ނުކުރާތަކެއް ކަރުދާސް ނުނިކުމެވެ.

މިފަދަ ކުރިއްކަމުގައި އަދުގަނޑުން އެންމެ ބޮޑަށް މިހިސާބުން އަތޮޅުތަކުގެ ގޮތުގައެވެ.

އަގު ބޭނުންގެ ހުރި ބައެއް އަދުގައި، އަނގައިވެ.

އިސްލާމް ދީނުގެ ސަލާމަތު ދިރުގެ މީރު، ބޭރު ޤައުމުތަކުގެ ވަރަކަ ދިރާ އެއްގަމުކަކުން އަދުގަނޑުގެ ބޭނުންކަމުގެ ނުނިމެވެ. އެކަމަކު ކިމަދު ފަސްތު އަހުރަކުން ނުގޮވައި އަތޮޅުތަކުގެ ގޮތުގައެވެ. އަދިއަދުވާނުމުން އަދުގަނޑު މިޖީބުރުއިޖެއެވެ. ކިލާދުއިދު ގޮތުގެ ނުނިމުނުގެ ބޭނުންގެ އަރުވަނުން މަގުފަ އަދުގައިކަ ދިނުނުވަމެވެ. އަތޮޅުތަކުގެ ގޮތުގެމުރު ރަސްގެފާނުން މިފުރުމަކައި ހުރިކަނުކުރިއައިވެ.

އިސްލާމް ދީނީ ގާނޫނު ވަޒަނުގެ މަޑުމަސްކުރު، ގޮތުގެގެމަކައި މިއްބަވަނު، އަދި ދިނާމުނު ކިޔުގެއްނުގެ ދިޔަ ދިއުނުހުނުރަނު ބޭނުނުނެވެ. އެއި މިއުމީދިއައި ދިނުދިއައިވެ. މުއްމީދު އަގުއަވަނު ހުނުވަރުގެ ދިނު ރަސްގަނު ދިދިއާއި ކައިވަނު ބައްފަވައިގަނުގަނުނެވެ. އިނަގަވަނު ގޮތުގެ ބޭގެގެއެވެ. އަރު މުދިދި، ކަރުނު ކައިވަނުބައްފަވައިގަމު މަނުދިގެ މަރުއަމުދި ދިދިގެ ފުރުހުނު ބޭގުތަ ބޭރުވުފުއި، މުއްމީދިގެ އަރުހުގައި ހުނުނުވައެވެ. އެބޭގުކަނު މުހުނު ކިޔައިގުނު ބޭގެ މަރުއަމުދި ދިދިއައިވެ.

އަދި ކިޔުގެފާނުން، މާލޭގެ ގައިހުނު ރިޔަރުކަރައިވުމުން، ގެގެ މީގުދުނުގުމީ ދިއައި، މުއްމީދި (ހަދިޔާ ދިދި) އަމުފުގުނުވެ. އެކިޔުގެފާނުން މާލެ ދިކަރުއަވާނު ކައިރުވަގުނު އަނދިދިވަސްވަރު ގެމަރު ރިނުގުމަނު އިސްކަރުއައިވުމުން ގެނުނުވިވަސް، މުއްމީދުގެ ފުރުކަލުނު ހުނުވަރުގެ ދިނުހަސްނު ދިދިއައިވެ. (ފުހުނު ހަކަރާ މަނިކުފާނު)

އަޅުގަނޑު ހިތުން މުޅި ހަމަ ހަށްދަވާނުވަސް ވިޔަތޯވެ. އިސްކަންދާން ވާނީ
ދޮރު ހުޅުވާލެވިދާނެތޯ؟ އަދި އަންހެނުންގެ ބޮޑުބޮޑު ހަމަވެސް ސޯސްތުރުވެ
ރަސްގެފުޅު ކަނޑައެޅިފައިވާތީވެ. ދިދިދި ދަރިކަލުން ބޮޑު ގޮތަކަށް ދިދިއަށް،
އެދުވަސްވަރު ދިވެހިރާއްޖެއަށް ކުރިއަށް ހުރި އަޅުތަކު ގަސްއަށްކަމުގައި، އަދި
ކުރީގެ ރަސްރަދުން ކަނޑައަށް ދެރަވެގެން ދެކެވުނު އެހާމުސްކުޅި މަގުތަކުގައި ބާރުވެފައިވެއެވެ.
ބޮޑުބޮޑު ފަރާތުން، ދަރު ބަސްގަން ދިދިއަށް، އެކުމާރާގެ ބާރުގެ ބޮޑުއިރުން
ވިސްނުންތެރިވެ ބޮޑު ހަރުދަނާ އުނދަގޫ ރައްޔިތުވެއެވެ.

އަދި ކިބައިގާރާގެ ދަރުދަރު އިސްރާވީ ފުއްކާގެއެވެ. ދިދިދި ވެއްޖެ
ކަމަށްފުރަތަން ޙައްޤުއްވި ފުރަހަނެ ބާރުވެވި ފަސްޚަރުވަރުވެރަތަށް ދިދިދިގެ އަރިހުގައި
ހުރަސްއެޅުވި. އެބާރުވެފައި މިހެން ކިޔެއްވާފައި ގަޅެގެ ކަމަށްފުރާ ދިހަނަމަސް.
ބޮޑުބޮޑުތަކާ ހަމަފުރާ ދަރުދަރުގައި ވަރު، ހުރިވެގެން ހާފުރެ ދިޖެހިފުރާވެއެވެ.
ގުދިވެރިވާފަ ކިޔާވަރުގައި ސަރަސާ ހިރުފުދާ ސަދާސަ ބާރުކަރުގައި ބާރުވާ.
ދިދިދިގެ ދަރުކަލުން ގަޅެގެ ކަމަށްފުރާ، އެޖާގާރުގެ ގަރުވެރިބޮޑުގެ އިއްޖެބޮދު
ބޮނާގިކަރުގެ ބޮޑުގައި ހަމަވެހިކާރާމުން ބާރުފުރުވާރުން އަރުޙަ ބާރުވާ. އެޖާގާރުގެ
ގަރުވެރިބޮޑު ބާރުވާ ގަޅެގެފުދު ދުއްސަރު ގައިއާގެ ބޮޑުގައި ބޮޑުބާއިރުބޮ
ކާރާރު ހަރުދަރާ ހިހަކަރުބޮ ބާރުފުވަރަކަ، ނުވިބާ ރަރުގާރު ހުރިޔާ އުނދަގޫވާއި
އަހަރާގައި، ރުވަބޮ ގިރަހުގެ ކެރަދުގެ ހަރުބާވާއި ގިރަރުބޮއިގައިރުބުއްވާ.

އާދޭ! ވަރަގެ ކަމަށްފުރާ، ގަޅެގެ ދަރުދަރުގާ ދަބާރުވާ ރުގަރުބާރުކަރު
ގުބާރުވާ ހުރިވެގެން ދަރުކަލުގެން ބާރުގެން ފުދިއެޖެހެގޮތަކީތޯ؟ އަރިހުގައި
ހަދުގާގެރުގާ އެކަވެރުން ގިރަހުވާ. ކުރަވަރުގަރަ ޖެހިދުރުކަޗް ދުވަހަ ބާރުވާ.
ދަރުދަރު އެދުވަސްވަރު ހުސްވިރުބާރުގަ އިރުހުވަދުރުގާ، އަދި ގަޅެގެ
ކަމަށްފުރުގެ ގަދުވަސްވަރުގަ ވަވިކަރުވަސްވަރުގައި. އެރު ގަޅެގެ ފުއްކާގެއެވެ،

ކުޅިވަރު ގިނަ ތިމާގެ ގިނާދުހުން ވަދަނަކުގެ އަޑުހިބާ ގެއްލެވެ. ބޮއްބިދިޔާ ދޯންދިޔާ ދަބުހުރެން މިޖެހުނީ އަދެއްވުމުގައި ހިރާ ބިދޭ އަދި އަންހެނުންބުރުންގެ ދަދަރިކަލުންގައިވެސް ހުއްޓެވެ.

މިސަބަބުތަކުންކަން ނުވަތަ ގެމޭރުކަން ބޮއްބިދިގެ ދަކަނބަލުންނަށް އޮތެކަނޑެއް ނިކަމެތި. ކަނޑުއަކަސް އަދި އަންހެނުންބުރުންގެ ގުދިގައި، ވަރަށްވަސް ބޭނުން އެއްބަސްވެއްޖެ ނިކަމުގެ ދުވަހުއް ދުޅުވެއްޖެއޭ ހޭދަކުރުން އަދިވެސް ކަނޑުއެވެ. ގެދަ އަޅު ނުކުރެނުމާ ވަދަނަކުގެ ގިނަދުވަހުން ބުދީބުރުން ދުވަރު ހިނާ ދަކުވެރިކަމުގެ އަމިއާނަން ޖެހުގެ ބަދަތަގައި ބިޔަޖެހުނެވެ. ގެދަ އަޅު މިނުނާ ވަދަނަކުގެ ރަތްބިނުވަސް ބިޖީ، ދުއްރާބިން ބެހިފައެވެ.

ވަރަށްވަސް ބުރުދުވަރު ހަރަދުނާ މިހަކަން ނުބުން، ބޭގައިނާ ޖައްކަގައިން އަޅުވަރަން ވަދައުޅު ވަވަނަކުގެ ނުނަވެ. މި ދުގެވަސް ހުރި ގަތުގައި މިހާ ގެބިގެރިގައެވެ. ކަނޑުހުން ހަރައުރު، އައްޖަރާބިގެ މިހުން، އަނައްޖަރާބިން ސަހުރު ހެދުމުގެ ބިހުމަ އަދުވަސް، މަދުއަކަން ނުނުވެ. މިޖެހުގެ ވަހަކަބިޔާ މުޅުރަނގެ އަނަމުން ދަނަނަ އާނުމު ވަހަކަބިކައެވެ.

ބޭގެ މިހައުމުދު ދުދިއާ ގަޅުގެ މަނައްޖުގައި ދުބިރު ހިނގަމުންއާ ހަނދާނު ދުކުވެރިކަމުގެ އިބިރަން އަދި މާބޭ ވަދުވެރިކަމު ޖިނައްޖެއެވެ. ސަބަބަކަ، މަނުދުގެ މަދުގަމުއެވެ. އައި އިމަދުއަދުނު ރަދުނުގެ ދުނު މަނައްޖުގެ ބައްޖެކަވެ. އަގުމާ ކައިވަނި ބައްޖަވައި ގަބުމުގެ ނަސްބު ޖިހަވެޖައިގަބިވަސް މި މިހައުމުދު ދުދިއައްމެވެ. މި ދުދި އަރަހަގައި އަޅު ކަދިނުނާއި، ގަޖުޖުގެ މަނައްޖުގެ އަރަހަ ބައްޖުއްނުކަ ވަރަނަވަސް ވަދުބެއްޖެ ދުޅުރިއެވެ. މި ދުޅާރިއްޖެގެ މިހުން ރިގަނީ މަދުމަބިގަތި އަނަބަޅުހަކަން ވަދުކަތާތި، ވޮޖިޖެހަތި ހަދުނި މަދުއަކަހަނަނެވެ. އަދި މިވަރުން ނުޅުދުގެން ބައިއަ ރާރާ ގަތަން އަރައި ބިޅުޅު

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

އިސްލާމްދީން ދީނީ ބޮޑުވެގެން ފަރުއްކަށުއްވާ ކަށްދުވާކަމުގެ، ގިނައިން
އުޅުއްވަނީ، ފައިކޮޅުގައެވެ. އެބަސް ކަށިވަޅާ ސަމާސާގައި ބައިވެރިވީ ވަޒިއްގަސްދުވެ.

އިސްލާމްދީން ދީނީ މާލޭގައި ކުރިއްވާން ވަޒިއްގަބޮޑު މާސްދުވަސްބޮޑުކަށް
ސުވުއްޔަށްކަމް އައިއްސަވާ، ހަކަޔާ ގަސްޓުވާދިގައި، ގަޔާގެ ދީފާރާގެ އަހަރުމުން
ފެނިގެން، ބޮޑުފުޅުއިގެން ދަރަޖައިން ހިނގައިފައެވެ. އެއް ބޮޑު މުޖްތަމަޢު
ދީނީ ފައިނުފުޅުގައި އަނެއްފުރަޖާބޮ މިހާރު ދަސްފަސްފަށުން ޖެއްސެވެ. ދަދުވަހު
ބޮޑު ބޮޑު މުޖްތަމަޢު ދީނީ ކުރުފުޅު އައިމާއިއްހަ، ފައިނުފުޅުގައި ޢިލްމުވެރިކަމުގެ
ފެނިއްވެ. އިސްލާމީކަނ އެއީ ސިއާރަތް ހަރަކާތްތަކުގެ ފުރަތަމައެވެ. ދަސް މިހާރުބޮޑު
ވެރިންނާއި ހަމަޢަތް އެދުރި ފަސޭހައިގެ ޖިނާއިއްޔާ ދީފާޑާކުރުމަށް. މިހާރު ބޮޑުދަރުފުޅުގައި
ބަހުރި ބޮޑުވެރިކަމުގެ ހިސްސާވެ. ބޮޑު މުޖްތަމަޢު ދީނީ ފައިނުފުޅުގައި
އަތް ޖެހި ސިޔާސީ ދަރުމަފުރާ ދަސްފަސްފަށުން ހަރަކާތްތަކާ ހުރިއެވެ. ހަދާފައިވާ ގޮސް ދުވާ
ނަމާދު ވީދީން ގަޔާގެ ކަސްދުފުޅު ފުރާޖެހި ބޮޑު ދީބަސްދުވަން އަހަރުމުންނެވެ.
މިބާރު އިސްލާމްދީން ދީނީ އަހަރުމުގައިވެ ދ. ބިލާބޮޑުކަމުގެ.

ބިޔެއްދުރުގައި އިސްލާމްދީނީ ދީނީގެ އުޅުއްވުން ހުރި ގޮތް

ދިނަހާއިއްސަ ކަމަކުގެބޮއްސަނު ފައިސާގެ ބަސްރަސްހާކާ، މިނަވަރަށްހުރިގައި
ހަނދަފަރު ހިނގައިބަދުހަފާއިހާ، ބަޔަކުމުންއިސަ، ޖަވާބުހަރުގެ ހަރުދަބަށް އަހަރު
ފެނިބޮޑު ހަރުގައި ދަސްނުވަ ދަހަރުވެން ހައްދިއިހާ ވަހަވާސްދުކުރި ގިނަދިހެސްނަސް
ބަރުދާސަބަހަރު ދައި ސަބަބު ސަހަރުފުޅު ހަރުކަ. ބައެއްމިހެސްނަސް މިބަފުމުގެ
ހަރުއް ދިމާކުރިދު، ބޮޑު ހިއްގަރުގައި، މަޢުލޫމާތު ގޮތް ދަރަޖައިހަރު
ހިނގައިދިޔައެވެ.

ދޮންމަނިކުގެ އިސްމާޢީލް ދީދީ ދުނިޔެއަށް ބޭފުޅުއްވީސް ނުހަނު ތަނަވަސްކަމާއި އުފާފާގަތިކަމުގައި އުޅުއްވަމުން ވަޑައިގެން ޢުމުރުފުޅުން 23 އަހަރުފުޅުވެސް އަދި ނުފުރިގެން އުޅެނިކޮށް ކުއްލިއަކާ ހިދިހާވީ ހުވަފެނުންވެސް ދެކެވަޑައި ނުގަންނަވާފަދަ އެކަނިވަރި ފާޑަކަށް ދިރިއުޅުއްވުމަށް. އެކަމަކު މިރަށުގެ ޖަވާނާއަށް ކުރާނެ ކަމަކާއި އުޅެނިވީކޮށް އުޅުވަޑައިއަށް ނުގަނެއެވެ. ހިތާމަވެރި ފުރަތަން ވަރަނާއެ ހިތްފުޅުކުރެއްވުން ނުވަތައެވެ. ރަސްމިއްޔާން ކަށިކެއް ހުރިހާ މަސައްކަތެއްގައި ބައިވެރިވަޑައިގަންނަވާން ފެށްސެވިއެވެ. މިގޮތުން އެކަން މިފަހަރު މާ ގިރާމް ރަށްފުށުން އަށަގެންނަވާ ދަރިކަލުން ނުވެއްޖެއެވެ.

މިހެން މިރަށަށް ސަލާމަތުން ރައްކާތެރިކަމާއި ނިކަމެތިކަމާއި. އެކަމަކު ވަޑައިގެން ކުޑަކުދިންނާއެކު ހިތްހަމަޖެހިލައްވަމުން އިސްމާޢީލް ދީދީ ދިރިއުޅުއްވަމުން ފުރިހަމަ ކަމާއެކު ހުރިހާ ކަމެއް ހިންގަވައެވެ. މިހެންވުމުން އެއްކަލަ ކަންތައްތަކެވެ، އެކަމަކު އަޅުގަނޑު ދަރިކޮޅުގެ ނަމަވެއެވެ.

މާލެވަޑައިގަތުން

އިސްމާޢީލް ދީދީ ބޮޑުއަތޮޅުން ފުރުއްވާވަޑައިގަތީ ސަލާމަތުން ނުވެގެން އުޅުނިކޮށް މުދިމު، މާލެވަޑައިގަތުމުގެ ފުރުކަތު ހިނގައްޖައެވެ. ދެން އެކަމު މުދިންނަކީ ވީގެ އަވަހަށް ދަތުރުކުރައްވައި މުދިމު ގޮވައިގެން، މާލެ އަތުވެއްޖައެވެ.

އިސްމާޢީލް ދީދީ ބޮޑުއަތޮޅުން ފުރުއްވައިގަތީ ދުވަހު، އެދިދީއަށް ހެދިހާއެއް ސުވާރުވެފައި އަތުރިކުރައްވައި ހާމަކުރެއްވިއެވެ. އެދިރި މާލެ އައުމާއިއެކު، ބަނޑުހިތުގެ އިސްމާޢީލް ދީދީ ބާރުގަދަވެސް ގަދަ ފުރުވައިލިއެވެ.

އިސްމާޢީލް ދީދީ ކަޅިހަރުގެއަށް ވަޑައިގަތުމާއެކު، އޭނާގެ ބައްފާ ދެކެވަޑައިގެން
އުފާވެރިކަމުގެ ލޮބީގައި ސަލާމްކުރެއްވިއެވެ. އަހަންފަހު، އައްބަސުޖާ އައްބަފާ
ފިރިހެން ބޭފުޅުންނާއި އަންހެންބޭފުޅުން ވަކިވަކިން ވަޑައިގެން އެދީދީއާ
ސަލާމްކުރެއްވިއެވެ. އެދުވަހަކު، ކަޅިހަރުގެ ވަރަށް އުފާވެރިކަމާއި ދުވަހަކުވެ.

އިސްމާޢީލް ދީދީއާއި އައްބަސުޖާ އައްބަފާ ފުޅިމަތި ދީދީ ގޭގެ ހަމަޖެއްސުމަށް،
އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ފަހަތުކަމު ބޮޑުކުރެއްވުމަކީ އަވަދިނީ އުވުއްވުއްރު،
އިސްމާޢީލް ދީދީ ވަޑައިގަތުމުން ދޮންނަން އަހަ ބަލާދީ މުހުން، އަދިދީގެ އައްޓަވުކަރި
ހަރުން ގެނަހި ހަދީއާލަތު ގައިން ގެންނަވީއެވެ. އެބައިމީހުން ބަޔަކަށްވާ އިހުއްސަރު
ކަޅިހަރުގެއަށް އައިސް ރައްޖެހިފަހި، ބީބިމީހުން، ދަކަސްދާރަބަގައި ކަނޑުފަސް
ހަސަރުކުއްޓާ އިގައި، ހަޑަމަލްގަޔަށް ބިބޭފުޅުގެ ވަޑައިގަތީއެވެ.

އަދިވަހު ކަޅިހަރުގެއަށް ޖަބުފުޅިވާ އުފާވެރިކަމުގެ އަސަރު ސަމާސާ
ބޮޑުވެ، މިހާ އަގުއިތުކަ ސަބަބު. ސަމާސާ މިއުސްމު ބޮޑުވެސްނާއި އަސްމުސްސަބަރު
އަދި މަބޮޑު އަޅުވައިގެ އަސަރު މަސްފުޅުކަމީސް ފުޅުވާ ވުފުރުގެ އަސަރަސް ބޮޑުވެ
އެގަ، އުޅުއްވިއެވެ. އެބޮޑުވުއިގެ ހިމެފުޅުގެ އަޖޭގައިވާ ޝައުރުމީކަގެ ހިކުމީ
ހިފާބޮމުކާއިސްލާ، މަސްމުމީސް ދީހަވިއެވެ.

އިސްމާޢީލް ދީދީ މާލެހަން ވަޑައިގަތުމުން، ދަސްމަސްކަން ފަސްލައިވާ
ކަލަސް ސަސަހީއް ދީއްވިއެވެ. މިފަހަރު އިސްމާޢީލް ދީދީ މާލޭގައި އުޅުއްވުން
ފައިބީ، ކަރުގެ އުޅުއްވުމާއި މީފުޅު ގެމީކަސްވެ. އިސްމާޢީލް ދީދީ މާލެވަޑައިގަތުމުގެ
ކަރުގައި، ގެލުގެ މީއިމީދީ އަވަހާރަވެއްޖެއެވެ. މިހަސްވެގެން ކަސްސަސްހަގެ، މިފަހަރު
މާލެވަޑައިގަތުމަށް، އިސްމާޢީލް ދީދީ ފަރާތުގެއުޅުއްވުމުސް ކަޔަހަރުގެއިސްސަވެ.
މާލެގެ މަގުމަތީގެ ވީއްލުގެން އުޅުއްވުމެ އިހަސްވަރު ކަޑައިވެ.

އިސްމާއީލް ދީދީގެ ފުރަތަމަ ކާވެނި

ބިލެއްދުވަން ފޮނުވާލެއްވުމުގެ ކުރިން، އިސްމާއީލް ދީދީ ހެންވޭރު އަންހެންކުއްޖަކާ ހިތްފުޅުވިއެވެ. އެކުއްޖާގެ ބައްޕައަކީ، މަލިކު ދެކެވެ. އެކުއްޖާއަށް ދާރުވި ހިޔާލުވެސް، ކާކަކޮއިގެ ދީދީއެވެ. އަޅު ހިދާ އެވިސްމަލި، އެވެސްގޮތަކަށް ނޫނުގެނުވެ. އެނގެނުވަރަށް، އަނދާއިން ދީދީ ކިޔާސްފުތުނީ، ކަސްޖަދުނުގެ މަނއިޖެ ކަރުވަނަބައްޕައިގެ ނިސްވަކުވެ.

އިސްމާއީލް ދީދީ އަރުވާލެއްވުމުގެ ކުރީގައި، އާސާއި ކައިވެނި ބައްލަވައިގަންނަވާން އުޅުއްވާ، އެއްގޮތަކަށްވެސް ދޮންނަވާކަ ހިމާ ނުވާނެ. އަޅު، ކާކަކޮއިގެ ދީދީ ނަސީބުން ދަރަކަމުންކަން ސޮބަސަކާ ހެދިކަން އަޅުގަނޑަކަން ނޫނީއެވެ.

ކޮށްލެއްވުމަށް ދަންނަވާލެއްވުމުން، އަދި އެއްގޮތަކަށް، މިކަމާ ހިތްފުޅުނުވާކަން ފާޅުކުރައްވައިފިއެވެ.

އެއީ ކީއްވެގެން ބާވައެވެ؟ އެދީދީ ނަސަބުން ދެރަކަމުންބާވައެވެ؟

އިސްމާއީލް ދީދީއަށް އަޅުބަނޑު އެނބުރިލައި ދެއްކެވީ ތަކެތީ، ދަބުރުލުނުވަރު ނުދެނީ ކަމެއް ބޭއްވުމަކަށް އަޅުވެނި، ދެވަދުވަސްވީ ދުވަސް ސާދީ (ފުރުސް ސަތޭކަ ދިހަ ފުރަތަމަ ރަމަޟާން) އަހަރު. އަޅު ދީދީ ކާވެނި ބައްލަވައިގަތުން އެދުނުވިސް، އަޅު ދިރިހުރުމަށް ރަމަޟާނަށް ބޮޑުދީދީއެވެ. މިކަމާއި، ދަންނަވާނަ ކުޅިގެ ފުރާ ތަފާތު އިސްމާއީލް ދީދީ ބަރުގައި ކާރުގަ ކާވެނި ބައްލަވައިގަތުމަށް އެދުނުވާ، ނަސީބުގެ ދުވަހު ތިބޮޑު ނުބެސްލާ ދަނދަނާތަ؟

ދަންނަވާލުމުގެ ދަރުސަކުން އަހަރާ ނަސީބުގެ ނުވާތު އެދި އަހަރު ސަމަރޭއަރު، ވަރުދަޅު އެވަގަލުކުން އެވަރަށް ހިތުވާފެވެ. ނަމަވެސް

އެބާވަތުގެ ހުރިހާ ވާހަކަ މިޒަމާނުގައި ލިޔާން އަޅުގަނޑު ގަސްތެއް ނުކުރަމުވެ. ފަހަތުން އަންނަ ވާހަކައިން، އެދެކަނބަލުން ހިތްފުޅުގާނުވި ގޮތުގެ ދައްކަލަން އަދި އަރަމުންދާނުކަމުގައި ހިކުރަމުވެ.

ކާކަޅިގެ ދީދީއަކީ، އެދުވަސްވަރު މާލޭގައި ވަރަށް އަޑުއިވިފައިވާ އިން ކުއްޖެކެވެ. ނަމަވެސް އެދީދީ އިސްމާޢީލް ދީދީއާ ހިތްފުޅުވެވަޑައިގެން، ވަކި އަޅުވަތް ގަޑުވެފައެވެ. އިސްމާޢީލް ދީދީ ބިލެތްދޮރުން ވަޒީރުގެއަށްގޮސް އެދީދީ މިނާ ކައިވެނިކުރެއްވިއެވެ. އިސްމާޢީލް ދީދީއަށް ކާވެނިވެގެން އިންސާފުވެރިވިއެވެ. އިސްމާޢީލް ދީދީވެސް މިކަން ގަބޫލުކުރައްވާ މަޤުބޫލުވެވަޑައިގަތުމުން ކައިވެނިކުރެއްވިއެވެ. ކޮންމެއަކަސް، ދޮންމަނިކުގެ ދަރިކަނބަލުން، އާމިނަތުފާނު ބިއްބޮލަހުގައި ކަނބަލުން، އިސްމާޢީލް ދީދީ މަލާވަޑައިގަތީ ގަސްދުފުޅުގައި ކާކަޅިގެ ދީދީއާ ކައިވެނިކޮށްލެއްވީއެވެ.

ކަޅިހަރުގޭ ދޮންދީދީ

ދޮންމަނިކުގެ އިސްމާޢީލް ދީދީ، ބިލެތްދުރުގައި ހުންނަވާފައި ވެއިގެންދެވި، ކަޅިހަރުގޭގައި، އިހުސާނު ބާފުޅާ އުޅުއްވުއްވީއެވެ. އެއީ ދޮންމަނިކު މިހާރު ކައިވެނިކޮށްލެއްވީ އުފުއްވާ ކަޅިހަރުގޭ ދީދީގެ ދަރިކަނބަލުން، ކަޅިހަރުގޭ ދޮންދީދީއެވެ.

އިސްމާޢީލް ދީދީ ގާޒީން ވެއިގެން، ކަޅިހަރުގޭގައި ހުންނެވިއިރު، މިބައި ދޮންދީދީ އިންނެވީ ކުޑައިރާ ޖަވާހިރުފުޅާ ކާވެނިކުރެއްވުމަށްފަހު ގަސްދުވެވަޑައިގަތެވެ.

މިހާރު އެމަނިކުފުޅު ވަރުކަލާއިމާ، ވަޑައިގެން، އިންނަވަނީ އެދީދީގެ

މަސްލާގެ އަރިހުގައި ކަނބަލުގެ ދުވަސްވީއެވެ. އިސްމާއީލް ދީދީ ބިލެތްދުރުން ވަޑައިގެންފަރުން، ދޮންދީދީގެ ފާޅުކުރެއްވުމުން އިނގިރޭސިން ބޮޑުވި ކަމުގެހުރުމަތީގައި އެހެން ކަމަކާގެ އަސްކަރިއާ ދާދިކަން ފަރާތުގެއެވެ. އެދި މަލާގެ ދޮންމަނިކުގެ ދެކަނަބަޑުންނެން ޖަބަވާއިގެންނާ އިނގުރު ތަނބުކައިވަސް ކަޒަލަސްނަވެ. މިއީ، އެދެކަނބަޑުން ކޮއްސަރޯވަސް، ބަރުވަވައިގެން، ތިއްބާ ކަމަކަވެ. މިހާރު ކަނބަލުގެ ދީދީ އިސްމާއީލް ދީދީ އަތްފުރުޖަ ގެއިދުގައި ދީއްވަން ވަރުޖަނަމަ، ކޮންމެހެން ރަސްވޭ، ދޮންދީދީ ބަދުވަރާ އެ އެއްގަޑި ފުރުވާލީ. އިސްމާއީލް ދީދީ ގޭގައި އުޅުއްވައިފައިވާ، ކަނބަލުގެ ދޮންދީދީގެ ވާހަކަފުޅު ދެއްކެވުމާއި ހިނގަވާތަން ހުށަހަޅާ ބަދަލުވުމު އެދިއެވެ. މިއަދު ސަމާބާބައިރަނާ، މިގޮތުން ވަދި ނުކުތުމަ މިހުރިހާ ކަމެއް، ދޮންދީދީ އިސްމާއީލް ދީދީއާ ހިއްފެވިކަން ބަރަގަތުން އަނގަދޭން ފަރާތުގެއެވެ.

ކަނބަލުގެ ދޮންދީދީއަކީ، އެޖާމާގެ އެހެން ބަޑި މިހުންގެ ތަބްރަހުން ހިމަން ބާފުޅުކަމެވެ. ފަރަކަމާއި ގޮތުކަން ބާފުޅުކަމާއި މަހެވެ. އަދިބަފުޅުކަމަކާ، އެހެން ޖަވާބު ފަރާތެވެ. ކަމްވަރަކަށް އިސްމާއީލް ދީދީ އަތުވާ ދޮންމަނިކަށްބޮޑުން ކަބަރުވީ މަސްއަކަށް ގަލުވާއި ހިނގާދާއެވެ. އިސްމާއީލް ދީދީގެ ހިތްފުޅުގެ ހުރިބަސް ކަހަރު އެދިދީއަން ދާއްވައިފައެވެ.

އެހެން ސަރުކާރު އިވުފާއިވާ ބައިތު ހަބަރަކީ، ތިދުކަމުގޮތްމަޢުލޫމަތު، އިސްމާއީލް ދީދީ ކާކާއީގެ ދީދީއާ ކަމާވިހި ބަރުހަވާއިގަތުވާއިރަވެ، މިކަންވަނީ ހިނގާބަކަން ފިނޑެވެ. އިސްމާއީލް ދީދީ ކާކާއީގެ ދީދީއާ ކަމާވިހި ބަރުހަވާއިގަތުމުގެ ކަމުދެކޮށްވެސް ނަވޭ އެހެނިކަން ވިޔަކާހަވައިދެވެ. އޭގެފަހުން، އިސްމާއީލް ދީދީއާ ކަނބަލުގެ ދޮންދީދީގެ ކާވެނިވުމުގެ އަޒު ޖަހައިލާ ހިނގައިފައިވެ. ހަމަވެސް އެއަޅުގެ ވަދުން ހިތްފުވައިގެން އިސްމާއީލް ދީދީ ފާލަވާޖައިގަތަހަރު،

ކަލިހަޓުގޭ ދޮންދީދިހާ ކައިވެނިބައްލަވައިގެން ނުގަނެއެވެ.

ވުޒާރާ ވަޑައިގަތުން (ފުރަތަމަ ފަހަރު)

ދޮންމަނިކުގެ އިސްމާޢީލް ދީދީ، ބިލެތްފޫނުން ގެންނެވިތާ 4 ވަނަހަރު ވީދުވަރު، ކުދިބޭކަލަކު ދުދީދީ ބަލާ އަތްވެއްޖެއެވެ. ދެން އާސަންދާ އަކުގައި، ގަނޑުވަރަށް ވަޑައިގެން ރަދުންގެ ފައިސްޖުވެ ހިތްފުދުމުން، ކަލޭގެފާނުމެންނާއި ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ. އަދި ގަނޑުވަރަށް ގެނައިން ވަޑައިގެން އެއްގޮތަށް ވަޒީރުކަން ވިދާޅުވިއެވެ. އެދުވަހަކުން ފަހު، އިސްމާޢީލް ދީދީ ވިލާސް ހިޔާ ބައްޔަކައެވެ. ދިޔުން ދުވަހުން، ޙިޔާރަތްކުރެއްވުމުން އެއްފަހަރު، ގަނޑުވަރަށް ވަޑައިގެންނެވެ.

ކޮންމެއަކަސް އިސްމާޢީލް ދީދީ އަނބުރާވަޑައި ގެންނެވިފަހުން، ރަދުން ދީދީ ގެންނެވުމުން، ވަރަށްބޮޑަށް ގޮތަކަށްގޮސްފިއެވެ. އެއަހަރު ކުލަނބޯ މުސްކުޅިވެފައިވާ ވެދުން އެޖީގެ ގޮތަކުދެއްވައި އިސްކަންދަރު ގޮތްކުރެއްވުމަށް ނުއެކުވައި ހަވާލުކުރެއްވިއެވެ. އެއަސްބަބު، އެހެރީ އިސްމާޢީލް ދީދީ، ނަސީބު ދޮގުކަން ކެއްޔުމާއި އަދިގޮނޑި އުޅުއްވުން ފެއްޓެވިއެވެ. ދެން ނަސީބު ދޮގުކަން ބޮއްސެވުމުން، 1299 ހ. ވަނަ އަހަރު ސަފަރުމަހުގެ ކުޅުކުވެގައި ވިދިރުގެ ފޮށިކާ ހިތްހާވައިގެން އިސްކަންދަރު ފޮނުއްވުމުގެދުގައި ފުރުވާލައިގެންފިއެވެ. ދިވެހިރާއްޖޭގެ ރަދުން ސިފަކުރިގެއި އޮޅި އިނގިރޭސި ސަރުކާރުން ފޮނުއްވާ ސަރުކާރު ކަމުގެއެވެ. އެދުވަހު އިސްކަންދަރު ފޮނުއްވުމުގެދު މާލޭއިން ފުރުއްވާލައްވަން، އިމާދުއްދީން ރަދުން އުޅުއްވި، އާބާސްކަންފުޅުއެވެ. ކަންތައްތަކާގޮތް، ފޮނުއްވުމުގެދު، ގާފާ ހަހަރަން ދިހަތޮނާ އިމާދުއްދީން (4) ބަންޑާރައިން އަވަހާރަވީ ހަބަރު އިސްމާޢީލް ދީދީއާއި ދިބައްޔައިގެންފިއެވެ. އެކަމަށްވުރެ ނާ އަނބިކަލުނާއި

މާލެވަޑައިގަތީއެވެ. އިމާދުއްދީން ރަދުންގެ ދޮންނީދަރިކަލުންނަށާ، ތުރުކު ޚާން
ބޫރުވަރަށްވީވެ، ނަކަލާ އައިއަރު، ހިތަށްވަދެ އިސްނަގަ ފަރިކަމު ރަދުންގެ
ހަދަރަކާތުން އިބްރާހީމް ނަރައްދީނެވެ.

އިސްމާއީލް ދީދީ ގަސްދުވެރިން ވަޒީރުންގެ ރަދުންގެ ފައިސާ
ދަކަވަޒީރުގަތީއެވެ، އަކަރައްވި ކަނޑާއަ ރަނގަޅު ކަމުގައި ވިދާޅުވިއެވެ. ބޮޑުނާ
ވަކަވުވިދާކަމުދުނުހުން، ނަރައްދީން ރަދުން އިސްމާއީލް ދީދީއާ، އަލުން ސުލްޠާނާއި
ބަލާކަރައްވައި ފުރަތަ ދައްވައިފިއެވެ. އައިނުހުރެ ދަރަދުންގެ ސުލްޠާނު އަނބުއަކަށް
ފުރަތަމަ ނަތަވައި ފުރަވާޒިއަރެގެއެވެ. ނައްކަ މިފުރަ ފުރައިގެން ނިކާމު
ދަރަކަކާ ކަވަނބުނާ ނިނގައްޖެއެވެ. ވަދުމަ ފުރަތަ ބުމުނުނަރު، ކަވަނބުގެ
ގަވަރުނަރު ދައްވާ ފުރަކަކޭ ވަދުން ނިއްފުވައިގެން ސުލްޠާނު ދަރުމަވަންތަކަމެ
މާއްސަ ވަޑައިގަތެވެ. ފުއްބޮޑުވައިގަތުމާ ދެފުން ދަފިލައިގަތަކަމަ ކަވަރަދުގެ
ދަންނަވާ ކާވެނިބަންދުވެއްޖެނުއެވެ.

އާދޭ! އިސްމާއީލް ދީދީ ފުރަތަމަ ކާވެނިކޮށްލެއްވީމާ، ކާކާއަށް ދީދީއާއެވެ.
އަހަރުކަ އަޔާ، އަކަނީ ނުކުތެވެ. އާ ކައިވެނިއްޖެއްގެ ދަރުފުރަނުގެ މެދުގައި
ހުންނާނުވީ އަށްވެސްކަމާ އަކަވެރިކަމާ އަފުލައި މަވައްދުވަކާއި ލޯބިއަށް
ދަކަނުބޮޑުނުގެ މެދުކަ ނުހިނގައެވެ. އިސްމާއީލް ދީދީގެ ދަވަނަ ކައިވެނިއާ
އެކަވެނިއާކަމުގައި ހިމެނުން.

ކަފުޅަރާގެ ދަރިކަލުންތޯ ކައިވެނިބަށްލެއްވިއިރު ކަމުގެމަހުގެ މަރުވަނުއްފިޔަކަމުގެ، އަދި ކަނބަށްލުއްވުން އާކުއްވެ
ވަރަކަވެސް އަފުވަރު އަކަވެރި ދަރަދުއްވުމަކަށެވެ. އިސްމާއީލް ދީދީގެ ބަދުލުޅާ
ދަރިކަލުންގެ މަރުމާ ދަނަތަކުގައި ބޮޑުބަވެއެވެ. އަދި އެދުރުބޭފުޅުން ކާވެނިބަށްލެއްވުމުގެ
ބޮޑުބަވެމުން އިސްމާއީލް ދީދީގެ ދަކަނުބޮޑުގެ ކަށް މަކަމުގާ ބަޑުފު ދަނަތަކުގައި
ބޮޑުބަވެފުދައިއެވެ. ކަފުޅަރާގެ ދީދީވެސް އިސްމާއީލް ދީދީއަށް ބައްލަވަނު، ދަރިކަލުއާ

ކަމުގައެވެ. މިހުރިހައި ސަބަބަކާއިހެދި މިދުވަސްވަރު އިސްމާއީލް ދީދީގެ ދެކަނބަލުންނަށް [illegible] ހިތްހަމަޖެހިގެން އުފާވެރި ދިރިއުޅުމެކެވެ.

ރަދުންގެ ތަރުޖަމާނު އިސްމާއީލް ދީދީ

އައްސުލްޠާން މުޙައްމަދު އިމާދުއްދީން (4 ވަނަ) މިރަދުންގެ ދިގުޒަމާނުގައި، އިނގިރޭސިންގެ މަނަވަރު އާދަވެގެން މިތަނަށް އައިސް ނުކުމެވެ. ހާލަތުން ފަހަރަކު މަނަވަރެއްއައިނަމަވެސް، އޭގެ މީހުންނަށް ރަދުންގެ [illegible] ނުފެނެއެވެ.

ބައެއް މަނަވަރުގެ ކަޕްތާނުން، މިކަމާއި މަސައްކަތްކޮށް އުޅުނެވެ. އެކަމަކު [illegible]، ފުރައިގެން [illegible]، ނާކާމިޔާބުގެ [illegible]. އިމާދުއްދީން ރަދުން އަވަހާރަވެ، އައްސުލްޠާން އިބްރާހީމް ނޫރައްދީން ރަދުންގެ [illegible]، [illegible] މާލެއަށް އިނގިރޭސިންގެ އައީ. އެމް. އެސް. އޮސްޕްރޭ (H. M. S. OSPREY) މި މަނަވަރުގެ ކަޕްތާނު ހިއުބަޓް، ޑަބްލިއު، ޑަވްޑިން، (HUBUT W. DOWDING) ރަދުންނާއި ބައްދަލުވުން އެދުނެވެ. އިމާދުއްދީން ރަސްކަލުން ކުރެއްވި 49 އަހަރުގައިވެސް، [illegible] ނޭނގެއެ. [illegible] ތިއްބެވި [illegible]، މިކަމާ [illegible] ނުވިއެވެ. އެކަމަކު ނޫރައްދީން ރަދުން [illegible] ބައްދަލުވުމާއިގެންނަވާ ހިތްޕުޅުވެއްޖެއެވެ. އެޒަމާނުގައި މަތީގެ [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] ނުވަތަ ބައެއް ބޭރުން [illegible] [illegible] [illegible] ނޫރައްދީން ބަނޑާރައިން، އެމަނަވަރުގެ ކަޕްތާނާ ބައްދަލުވުމަށް [illegible] [illegible].

ދިވެހިރާއްޖޭގެ ރަދުންގެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

މީހަކު އެބަޔާނުގައި ނިކަމެތިކަމުން ނުވަތަ މަދުކަމުން، ނޫރައްދީން ރަދުން މަޢުލޫމް
ފިހާވަޅަކާ، ދިވެހިރާއްޖޭގެ އެބަޔާނުގެ ތަރީފުގައި ވަރަށްވަސް އާކަމަކެވެ. އަދި
ތަރައްޤީ ކުރެއްވުމާއި ތަމައްދުނުގެ ވަރަށްވަސް އުޖާލާ ތަރީޚެކެވެ. މި ތާރީޚު
ދުވަހު، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ރަދުންގެ ތަރުޖަމާނަކަށްވުމުގެ ފުރުޞަތު ލިބިވަޑައިގަތީ،
ދޮންމަނިކުގެ ބުމާން އިސްމާއީލް ދީދީއަށެވެ.

އުމަނަފަރުގެ ކައްޕިތާނު ފުރައިގެން ދުވަން އިސްމާއީލް ދީދީއަށް ދިން
ސެޓްފިކެޓުގައި "އިސްމާއީލް ދީދީގެ ފުރަހަމަ އެހީ، ތަރުޖަމާނަކު ފުރައިން މަޖީދު
ނުފިޔުންނަމަ، ދިވެހިންނާއިކު މާލޭގައި އެއްވެސްކަހަލަ ގުޅުމެއް ބޭރުގެއްދީ
އެކަކުގެންވީ ކަމަކަށްނުވާނެވެ." މިހެން ލިޔެފައިވެއެވެ.

ރަދުންގެ ފަރުމާނުފުޅު އުމަނަފަރުގެ ކައްޕިތާނަށް ދެއްކެވީ ދުވަސް،
ކަނޑައެޅިގެން ދިޔާން އަތުގަނޑަން ނުނިކުމުނަތަމަދުވަސް، އުމަނަފަރު މާލެއައި
ދުވަސް އެނގެއެވެ. އެއީ 7 ޖުލައި 1883 މ. ވަނަ އަހަރެވެ. ހިޖުރައިން 1300
ހ. ވަނަ އަހަރު ރަމަޟާންމަހުގެ 1 ނުވަތަ 2 ވަނަ ދުވަހެވެ. އެހެންވީރު
ރަޑޮލޮގައި ނޫރައްދީން ރަދުން، އެން. އެމް. އެސް. އިސްޓީމަރު ތަނަވަރުގެ
ކައްޕިތާން، ހިލްބަޓް. ޖޭމްޕިރް. ވަޖިނަގާއި ބޮއްޑަދިގުވަޒަބައިގައި، އެއަރަރުގެ
ރަމަޟާންމަހުގެ 2 ނުވަތަ 3 ވީ އާދިއްތަ ދުވަހުކަމުން ވީ.

ވެދުމާ ވަޑައިގަތުން (ދެވަނަ ފަހަރު)

އިސްމާއީލް ދީދީ ފުރަތަމަ ފަހަރު ފުދުން ހިއްލުވައިގެން ކޮލޮމްބޯން
ވަޑައިގަތުމަށްފަހު، އެނބުރި މާލެއަށް ވަޑައިގަތުން ކަޅުހަރުގައި ދަންނަވާން
ފުއްދަވައިފިއެވެ. މިހާރުގެ އުޅުއްވުން ތަފާތުވެއްޖެއެވެ. ގޭގައި އުޅުއްވުން

ގިނަވުމުންނޭ އަންނަނީ.

ނޫރައްދީން ރަދުން އިސްމާއީލް ދީދީއަށް ކަޅޭހިއްޕަވައެވެ. ގިނަގިނައިން ބަޣާވާތްތަކެއްގެ ގޮސްޖެހުމުން ގެންދަމާ ކަރާގެ ވާހަކަ އަހަރެމާ ހަމަށްދަމައެވެ. އަންހެނަކު ކަލޭގެފާނު މުސްނަވެރިއަކާ ވަދުންޖެ ބައްޕާކަލޭފާނު އިސްމާއީލް ދީދީއަށް އެންގެވިއެވެ. މުސްނަ ގޮތުގެމުން އަޔައިރަށް، ވަދުވެގެ ދަބުރު ބައްޕާރު ކަލޭފާނު ގެންނެވިއެވެ. އެ އަހަރު ވަދުވާ ދިރާއި "ކަޅުބަނޑު އޮޅުކަނޑު" އެވެ. ދަބުރު ބައްޕާރުމުން ވަދުވެގެ ފޮކަޔަދުއްވާ ފުރާނަ އެންގެވިއެވެ. ރަދުން އެންގެވި ކަނބަލުން ބައްޕާރުން ހަނދުވާ މުރާދު އިސްމާއީލް ދީދީ އާއަހަރު ފުރާވައިގެ، މާކަ ހިބްފުޅަކުގެ ހަނދުވައް ނުނުވި. ސަރަބަކަ ހިބުފުޅާ އަށިކަށިބަތަކާ ގެގައި އިސްނަވާމާއި، އާދީދީ އާލާސްވާ އިސްނަވަކަޅާވެ. ކަޅުބަނޑު އޮޅުކަ އާއަހަރު ފުރަވައިގެން ނިޔާމާ ދަބުރުގައި ކަޅުނަބަސް ހިނގައެއްޖެއެވެ.

ކަލިހަރުގެ އުފާއި، ހިތާމަ

1300 ހ. ވަނަ އަހަރު އިރުވައިވެރިއައިކު، ރާއްޖެއިން އޮޔުދުވަން ދިރަ އޮޅުފަހަރާއި، ނަހުފަހަރު، މާލެއަށްނުނުން ފުރައިފުއްވެ. ބައްޕާ އޮޅުފަހަރު އަޔަސް ކަޅުބަނޑު އޮޅުކަ ވަދުނުމާ ދަބުރުއަކު ބައްޕާރުފުޅައި އެބ ވާހަކަ ބަނޑުފުއްވެ. މިކާމާ އާމަވި ގެބުކަގެބުގައި، ކަލިހަރުގެއަރުވަރު ވަޅުބަނޑު އުފާވިބަނޑު ގެއްއް ނުބުވެ. އެގެ ބޮފުނުގެބުރު، ދުނިދުރުމަރުވަރު ވަޅުބަނޑުކަޅު އުފާފުލަވީ، ނުވަބަ ވާނޫ ބޮފުކު ނުބޭ ބުނުދުގެ ބުނުމާއުވަބޭއެވެ؟ އާދީދީ އިސްނަވި ދުވަސްފުލު ފުރިފުއްވެ. ފުރިކަފުން ވަޅައިގެންނަވަނި، ސިފަނގަނޑާ އިނގިރޭސި ދަރުމަބޭން ދުވަހަރުޖެގެ ރަދުންނަނުން ފުނުއްވި ފުޅަކަޅުއި ވަދުން ހިއްފަވައިގެންނެވެ. އައްފަރާބޭން

ތިބޭފުޅުވާ ޗުވާން ދަރިކަލުން ފުރިހަމަވެއްޖެއިން ގޮތުގައިވީއެވެ. އަނބުރާ ހަމަތަން ބަނޑުފުޅުގައި އޮތް ތިބޭތިބޭ މައްފުޅު ދަރިކަލުން ފައިސާވުމުގެ ދަރުވަސް ކައިރިވަމުންދިޔައެވެ. މައިފާޅި ދައިދައިނާފުޅު އައިފުޅަށާ ފުދިން އަނބަނގެވެ އެދިދިގެ ހިތްފުރުގެ ތުފުޅުގެ ކަރިމަތީގައިވީނު، ވަރަށްވަސް އެފާޅި މަސްޖަރީކަށެވެ. ނުރަސް ފިކުރަކުގަދަ ބޮޑަ ބައިގާއިކަށެވެ. އަދި ދަނިޔާގައި މީހުންނަށް ކަމެއްނަބޭކަން އަނޑުނުނުނަށް ތިބޭ ފުރަހަމަ އަދިބައިކުގެ ބާރެހުން، އަނބުދުފުރަހަމަ އާއިއާފިތުވެ. ނަނަހަކެވެ. ދަބުރަކަނިފުޅު އަނަނަ ބޮޑު ހިބާވާ ފުރިހަކަ ފުނޑުގެ އަފުތާއި ފުރިއަހަކަން ތިބޭން އަބު ކަޑުކަޑު ދަރިފުޅުކަ ފުނޑުގެ އަފުޅުހަކާވެގެން ތިބޭވަޑައިގަންނަވާ ދައިފުޅުވެ.

ބައެއް ފަރާތަކުން އިސްލާމީދީން ދަދި މާތްވެރިގަލުގެ ކަރިގައި ރައްކާވުމަން ބޭނުންފުޅުވެއެވެ. އަނބުއްބައިފަރާތުން އެދިފަގައިގަސްނަވަސް މުފަރަރު ރައްކާވާއިރު، ފުރިކަލުން އަރިހުގައި ހުނުނަމުތަށް. ބައެއް ހިނދުތަކުން ކަރުން މުބުނުގަމީ ބައިނުފުޅުވީއެވެ. އަނބުއްބައި ހިނދުއެގައި މީރާޖީ ދައިވަސް، ފުރަގެމީނަވެ. ވަކިގެމީއެ ކަނޑައެޅުއިވަސް އަނގެފަޑައިނުގެމީކަމުސް، އައިގެމީކަން ހިތްފުޅުން ދަބުވަޑައިގެން އާފުދިކަވެ. ގުދުން މީރާކަރުއިވަ ދަބާސްކަވުއި ކަވަރަކާ މީރައި ނުކަރުއިވައިވެ. އަބާދުކަން އިނުނަވަސް، ނުދަހުދިވަޑައިގަނޑުގަނނަވެ. މުދުދުގެ ހިތްފުޅުގައި ހިނދުގެމުނަ ސިއިރަމީމީއި މުނުފުޅު މަހީން ފުޅުވުވު ހިރައިވެ. ހިނދުވުވަޑައިމުމި، ކުވަރަގެ ވަރަކަ ނުރަސް ގިނައިވެ. ދަނދުދުދާ އައިވަރުނަ ނުނުނުމަވަސް، ދަނނަމިނަކަ ދަކަނބަދުނަ މީއިބަވަނި ވަރަށްވަސް އަފުޅުދުނަނުވެ. ގެމީރަ އަނުމު ގިނައިނު ދަކަވެ ވަރަކައިކަ، "މުހާރު ކަޑަ ބަނޑުއިޖެކަވަ ކަވަނބުނު ފުރަފުޅުނަބާ!!" "އަދިވަސް އަނނަކަނު ނުވަބާ!" "މިއަންނަ ހަކަރާ މުދުމީރު ކަޑަބަނޑުއިޖެކަވަ އަންނަހަނުނަ ވަރަށްވަސް ހިވެ." "ހިއިއިއިސްރު އަބަ ކަވައި ގެވެ! އައި އިޖެކަވަ އަންނަ ވަރަކަ." މިއީ އަބަދުހަނު ގެމީރު ދަކަވެ ވަރަކައިކަވެ.

ކަންދިހާވަނަން ގޮސްފައިވަނިކޮށް ކޮށުނބުން އަދި އޮޅުދަކުގެ މީހުން،
އަބައިމީހުންނަށްވުރެ ދެދުވަސްކުރިން އޮޅުކޮށް ފުރަތަމަ ބުނެފިއެވެ. އެއަށްފަހު
ކޮށްދު ދުވަހަކުވަސް ހިމަނީ، އަސްއެދުވަހު އިރުއަރާއިރު، އޮޅުކޮށް ފުށްނާނެ
ހުނާނަހުނަނަވެ. މިގޮތުގައި، ތިނަހަމަރުދުވަސް ފާއިތުވެދިއުމަށްފަހު، އޮޅުކޮޅުގެ
ހަބަރެއްނުވީނަގައި ރާއްޖޭގެ އަތުވެކަން ވަނަވާހަކައިވެސް ނުލިބުނެވެ. އެއީ
އިރުވެއިގެ ހަވެއެވެ. ނުހަނު ބާރަށް ވެއްޖެހެވާއިކަ، ވިސްނުރުވެއްޖެއެވެ. ވެރާ
ވެރި ގެގެރާއިކަގެ ހަނަހަނި ނުލާހަކު ދުއިފާން ވިސްނުރާއިކަވެ. އޮޅުކޮ
ރާއްޖޭގެ ކަނދުވަސް ތިކަން ވެދާ އަނަހާނަކުދުގައި އަނދުހުނަހަން ތިބި
ހިޖުނަކަގެނަހެވެ. ހަމަދުވަހަންފުރު، ވިސްނާރު އެދިކަން ރާއްޖޭތިރާގެ ހަބަރު
ލިބުން ފެނައިފިއެވެ. އެއުވެސްބައިކަ އޮޅުކޮ ދުއިވަހަކައި ނުބުނެވެ.

ކަލަހަރެގެ ދަންދުދުގެ ހިތުފުޅުގައި އުކަޖްތިޖްތިގެ ވަސްވާސް ހިނގާން
ފެނައިފިއެވެ. ހިތުފުޅުން އަރާހާ ސްވާތުއ ނުނުކަދުކަ ބައިއި ސްވާދު ދުހުނަރާން
އެއްސަވާން ފެއްބިވައިފިއެވެ. މިކަލޭގެފާނު، ގަނޑުހުނުގެ ޖެވާބަކީ، އޮޅުކޮ ދާދުއިން
ދަނުވައިވެ. ދުކަނުގެ ކަހުދުވަސް އަތިކަކަން ވެދާ އަހުނާނުއެވެ. ދިބަސްތިކަން
ދަންދުދުގެ ހިތުފުޅު ދާކަ ހަދައިއި ނުޖެހައިވެ. ހައިދުނުދުތިން ފެނައިގެން ދިކަކުގެ
ހަބަރު ދުބުނުއިރު އެއިނުތިކަނުވަސް، ވަނަކަދުކަން ނުވައިވެ. މިކަލޭގެފާނު، ދަންދުދުގެ
ހިތުފުޅު ވެރަން ނުތިނުވަސްވަފައިވަނިކޮށް ގޮދުޖެފުދު އައިއްޖައިސްގައި، ކަބުބަތިގެ
ބައިއި ތިކަތި ފުދުދުއިތިކަނި، ދުދުކަތިކަން، ދައިވަގެން ދާގެނުނާން ފެނައިފިއެވެ.
އަގެ ބައިއި އައިޅުތިގައި އޮޅުކޮން ދުއި މިސްވުހުނުގެ ނުނުދުރިފުއި ހައިބުވެ.
ދިތިކަތި ދާދުއިން އައިވަހަކަ ރަނުތިރަ ފުތިރުގެނުގެސް ކަކަރަގެއިރުން ހިނގައިޖެއެވެ.
ދި ހަބަރާއިކަ އަގެ ބުފުކުނުނަން ދުބުވުޖެއިގަތި ހިވާއިގެ ކަކުއިނުތިވެ. ދިޖެހުން
ވިސްނާރު، އޮޅުކޮގެ ބާކާ، އަކަބަދުފުއި އޮޅުކޮ ކަސްޖަން އަރަތިވިކަދުގައި

ކިތަންމެ ބަޔަކަށް ހީވެއްޖެއެވެ.

ހަތްދުވަސް ފޮއިދުވަސް މަސްދުވަސް ފާއިތުވެއްޖެއެވެ. [illegible] ދޭތެރޭ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ﷲ ގެ [illegible]

[illegible]

ދުރިވަޑައިގަތްނަމަ، އަދުމަރިކަނބަދުނަކަ ކަސްދުވެސް އަރުބޫހަކަށް ދުވެވަރުން

އަކަރިގަނޑުވާފަދަ، ގައިދުވެއް ދިބިވަޑައިގަތީހެވެ.

ރަޙިމަހުﷲ އަޔާ ހިކަމްވެސްކަމަ ރަބުދުވެސްކަމަ ރަސްކަލާނގެއެވެ. އަދިރަނު

ދޮންދިދި ރަށްކައިވި ދިރިހަން ބޫދުކަވެ. އަދި، އިސްލާމީ ދީނީގެ އަސްލު

ދޮރިދަރިކަލުން އިބްރާހީމް ދީނީއެވެ.

ކުޑަބަނޑުއޮޑިކޮޅު

އަލްބަހާދު އިސްލާމީ ދީނީ ދަވަނދުހަރު، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ރަދުނގެ

ސަލާތްރަށްގެ ގަމުގައި ކަނބަނބުން ވަޑައިގަތީ ރަދުނގެ ކަޑަބަނޑުއޮޑިކޮޅުގައެވެ.

މާލޭއިކަން ދިހައި، މައިޖީނދުދު މާލޭގައެވެ. މާލޭއިން ދުރާއިގަން އެކުދި

ކަރަހަން ދިހައި، ވަރަސްވެސް ނިހާމަ ދަތިރާއިގައެވެ.

ދިވެހިރާއްޖޭގެ ރަދުން އައްސަލާމް އިބްރާހީމް ނަރަހަދުން ސަލާމްނަގައި

ހަނދުވާ ގަވަރަނބަން ދުނަދުވެ ވަދުމާއި ދުމިކަވް ބޫރުމަނދުދު، އެމްނަން ދަށުވި

ވަދުމާއި ދުމިކަވް ހިތްދުވައިގަން ދުރަވަޑައިގަތީއެވެ. އިރުވައި ހަމާތާރަހަން ވާމިވާ

ވައިހޭދަ، ކަނބުރަނދުވަރު ބޫރާރުވެ. ކަވަނބަން ދުރުމާ ދިންދުވަދުން ދިއްދުންބާއި

ދިމާއިން ރަހާދޭއާ ގޭވައިހޭއެވެ. އަކަދުކަ ރަހާދޭގެ ރަނރަހަން ނަދުނިގަން އަވަނކަން

އިރުއްލައި ސަނދުއެވެ. ދުން ރަހާދޭއާ ދިމާއިން ބަރަހަބަން ނަކަރު ބޫރަހާމަން

އަނބަރުދުއި ހާއްބާ އިރުއްލައި ސަލާމް އައްދުނަން ހަސްވާމާއިކަ، ވިއްސަރަ ހަދުއިދުއެވެ.

ދަހަނަވް ނަހަނަގަދުވާއި ބާވިސްރަ އަމިވާހޭއެވެ. މިކަނަސްޖެ ދިއްމުނަދުހަ،

ދުން އަހި ވިދުގަސްޖެ އަދި މަގަދުއެވެ. އަޖެކަކަ ނަގަހަބާދުވަހި ބަހަހާކަން

ނުކަރަނަވަ. ދިޔާމައިދުނަމަ، އަސްނަނވަ ރަހާދޭއާ ދިމާއިނަވެ. މާދުމާރަކަން

ހަދާނެ ގޮތެއް ނޭނގުނެވެ. ވިއްސާރަ ގަދަކަމުން ގޮތެއް ނުހަދާ ތިބެވާކަން ވެސް ނެތެވެ.
ދެފަހަރު ގޮވައިގަތީއެވެ. އޮޅުވާލައިގާ ބައްޕަ މުރަހު އުކާ ދުވަހަކު ގަނޑުގަނޑަކަށް
ގޮސްފައިވާތީއެވެ. އެއް އިރުވާއި ނެތެވެ. އޮޅުވާލައިގާ ކާރީތަކުން ނެތެވެ.
އެވަގުތު އޮޅުވާލައިގެ ވެރިމީހާ ހުރިހާ މަސްތަކެއް އަޅާނެ އެއްވެސް ތަނެއް
ނުވިއްޔެވެ. ހިމޭނުވެގެންވެސް ހިތަށްވިއްޔެއް ނެތެވެ.

އާދޭހޭ! އެއްބަޔަކު ރިން ގޮވައިގެން, އެނބުރި ބަލައިލުމުން, ނުކުމެބޯނެވެ.
ހިލަ އަލިވާން ކައިރިގަ ދުވާލަ ބަލަން ހިނދުގައި ބިނދިކަން ގޮތް ދުވެ ދަނީ ޖެހިގެން ދުވެއްސެވެ.
ދެމެދު ހުރީ.......... ރަށް ހިމޭނުވާލިއެވެ. އެކަމަށް ބަލައިލީ އުޅުވާލައިގާ
ހިފާފައިވާ ވަރުގަދަ ބާރުގަދަ ގޮތުން. ދުވަހު ހަދާ އެއްވެސް ގޮތެއް ނެތި އެނބުރުން
އޮޅުވާ ދުވެ ދެވިފައިވެއެވެ. އެދުވަހު ހިރާފުކޮށް ބޮޑުވިލާގެ، އެއްވަރު އަޅައިގެން،
ވައިވަރު އަޅައިގެން، ބޮޑުވެއްޖެ އޮޅުވާ ދުވާ ދުވާލުގެ އެކަމަށް ފެނިބަލެވެ.
ބޮޑުވެ ޖެހޭ ހިލިވެ ބަލައި، ވިލުގަނޑު ދަނޑުގަ މިދާނެއެވެ. ހުޅުގަނޑު
ފެއްޓިގެން ބާރުވެ ބަހާލާ ތިއްބަވައި ދުވާލު ދުވަހުގެ ދުވެވުނެވެ. ހިނދުކޮޅަކު ނިވާވެސް
ބަލައި އެނބުރި ބޮޑުމަތިން ހުރިގަޔާވެ ބާރުގައި ޖެހިގެން ދިއުމެވެ. އޮޅުވާ ދޮޅުގެ ބާނބޭއްނުގެ
ކުރިއަށް ގޮސް، އޮޅުވާލުމަކީ ދުވެވާ ވަރުގަދަވަގުތު ބޮޑުވެ އުޅުނެވެ. ބުނީ
ބާރުގައި އެފެ ދަށުގައި ވަގުތުގައިވާ ރަނގަޅު، އެކަމަކަށް ދުވާލަ ބަލަހައްޓައިދިނެވެ. ވިލުބަލައިގެން
ދިޔަ އޮޅުވާލައިގެން ދުވެވުނެވެ. ވައިވިދާލައިގެން ހިނގައިލިބެން ހަދާފައިވާ ނުދެވެ. ހިދުވަ
ބާރުގައި ދުވަހު ދުވަހަށް ދުވަހުގެ ރަނގަޅު، ބާރުއަޅާ އޮޅުވާލާކަމަށް ވޭތުން ދުވާލައި
ބޮޑުމުނި، އޮޅުވާލާވަނީ ހެއްދު ކަމެއްގެ ދުވަސްވެދިއެވެ.

އޮޅުވާލައިގާ ދުވާލަ އެއްކަލަ ހިލަލަ މިބޮޑު ދުވަހުދުވަހުގައި ބާރުގައި ގަދަކަމުން،
ހާދަވި ދެބަވި އެއްކަލަ ދުވަހުގެ ހިތްވަރުއޮޅުވާލުން ދުވަހަށްލިއެވެ. ހާދަ އެކަން
ނުދޮވެފަހަރުވެސް، ބޮޑުހިދު ތަނުން އެކަމަށް ހުރިހާ ދުވަސްތަކުގައި އެނބުރި ދުވެނިކޮށް

ގެއްލުނެވެ. ބައެއް މީހުންނަށް ތަފާތު ރާއްޖެއިން ކުރިން ނަގައިބިލިއްޔެވެ.
ދެން އޮތީ ކަނޑުގެ އިނގިރޭސި ވަރަށްގިނަ ބޭސް ހިމާޔަތްކުރި ކަރަނަލުގެ ނުފޫޒު ކުރުކަރަނީ
އިނގިރޭސި ވިލާތު ކަޑަވަރު ދަރަޖައިގެ ދިމާލަށް. އޮޅުކަ ނަގަހައްބާނުގެ ކަރައްޖެއެވެ.
ރާއްޖޭގެ މަނިކާ ރަށުގެ ގެމުދަނޑުން ހިތާމަ ދާބޭނުމުގެ ނަގަހައްބަކާނުގެ
ނުކުރެވެ. ނަމަވެސް ގަޑިބި އަސްތަމާލަން، ހާލަތުނަށް ދުއިވާނުގެ،
އެރެއިރު، ހަވާދުވަސް މިނަރަށް ފެނުނުން އެވެ.

މާލޭން ބޮޑުކުރުގެ ހިތާމައިއްކަ، ދިވެހި ރާއްޖޭގެ ރަށެއް ފެނުނީވެ
އޮޅުކަވާ މުނުގެ ހިމަން އިފާޔަތަން ހާބަލުފެއެވެ. މިހާރު ކަވެސް، ދުނިޔަނުކުގެ
އިސްމާލުގެ ދުދުގެ ހިމުފުޅުގައި ވަރަން ހަމަލާތަކާއި ފުކަރުފުކަހެ ހިނގައެވެ.
އެއްފަރާތުން، އެނގޭ ނޫޅެކުގެ އޮޅުނަހު ބޭނުކުރެވެ.
އިނގިރޭސި މިޒާރަން ލިބިގަތް އަޑުމެ ދަރަފުޅު ނުފުނިފާނ ދުވަސްމިކަގެ
ގިނަކުރެވެ. އަދި އިނގިރޭސިން، އެދުދު ނަރަން ހިމުފުވާ ނަޖާކު އަނބިކަނބަލުން
ކަލޭރަށްގެ ދުނުދުދުގެ ހަސަރުދުފު ބުނުދުގެ ބޭނުދުއިމިއްޔެވެ.
އޮޅުކަވަރަން ހަދު އަމަލު ފުނުދުއިކާ، މިއަސްމާރުވަސް އަމިލުއެވެ. ދެން
ނަމަދަރަން ދުއިމިފުއިގެސް އެދުވަހަ ގުނުދުރަކަރިން ވިލިގިލި ކަސަމުން
ހަދުއިމިލުވަދު އޮޅުކަ ޖެހުސަކަފުއެވެ.

ވިލިގިލީގެ، ރާގެ، ބަލިމަޑުކަން

ކުޅަބަސަމުއޮޅުކަ ބޭރުގެ ނުވަސް ހަދުއިމިލު ވިލިގިލި ކަސަމުން ވަގު
އަރަން ބޭރުގައި ޖެހުސަކަފުއެވެ. ވިލިގިލިން ދުނުޖެހި އިނުނޫރުކުގައި ބަޔަބާ
މިއަބާ މަރުނަދު ހަޖިބުން މުދުދުން ދުނުޖެހިގައި އައިސް ކުޅަބަސަމުއޮޅުކަ ވަރަކަ

ގޮވާލެދިއެވެ. އެބައިމީހުން ބުންޏޭ އޮޅުވާލަ ދަރަނިއްޖަ ފެނުމަށްފަހު، އަތޮޅުވެރި ކޮން ހުސައިން ކަލޭގެފާނުން ނަބަދުރުން ދިންކޮށް ފުރުވައިލީއެވެ. އަތޮޅުވެރީން ނެތަކަސް ބޭނުންފުޅު ކަމެއް އަންގަވާނެވެ.

އޮޅުވެރިން ކަލޭގެފާނަށް ދަރިކޮޅުގެ އަރިހުން ބޭނުމެއް ޖެހިފައި، "އަތޮޅުގެ ރަސްގެފާނު އަރިހުގައި ބޭނުންވާ ކަންތައް ފޮނުވައިލެއްވިއެވެ. އަތޮޅުގެ ވަޒީރުން ވިދާޅުވީ ރަށްތަކުގެ ބޮޑެތި ކަންތައް ފޮނުވާނެ ކަމަށެވެ. ދަރިވަރުން އަރިހުގައި ހުރުމަށް ބޭނުންވެއެވެ."

މީރާ ބޮޑު ބޮޑުބޮއްޓެއް، މިސްރާ، ހައްދަ، އެބަޔާ އެސްވާރުން ފުރައިގެންދިޔުމުން، އިސްވެރިން ދިރިއުޅެ ދެކެވުމަށް ވަރަށް ގިނައިން ހުރި ކަމެވެ. އެދި ނަފާތަކާ އެކުއޮތް މުހިއްމު އިސްސާސްކަމުގެ މަސައްކަތް ހައްޔަރުކުރުމަށް، ހަދާ މީދުވެރިން ހުރި ކަމެވެ. އެބައިމީހުނަށް ކަރަހަލުން ނުނިމިގެން އެދުނުއެވެ. އިސްކަރުދާ ދެދެ ފުއްބާޅެއް ގިނައިން، މެދުގައިތަކުގެ ސަރަހައްދުން ވެރިކަމާއެވެ. އެބައިމީހުން އަތަކައިދުނު، ފަސްގަނޑު ކަމާދައި މީހާފަހެއްގެން މީހާފައެވެ. ކަމާދުއްޔަ ހިނގާލަ އަސްކަރު ހަމަކުރެއް. ތިމަންނާ އެކަމެއް ބާކީވެ. އިސްތިހާރު ދިރިއުޅޭ އަޅުގަނޑުގެ ދެބޭފުޅުން ފަހަރުގައި ފުޅާ ބަހައްޓާ، ވަރަށް ގިނަ ގަރާރުތަކެއް ގެއްލިގެން ހުރި ވިދާޅުވިއެވެ. އެގޮތުން އަހަރުގެ ގާތަށް ގިނަ ރަށްރަށުގެ ބެލުމެވެ. މަދުކުރަން ފަހު ބޭނުންފުޅު ވަނީއެވެ. ދިވެހިރާއްޖޭގެ ކަރުދާސް ގިނަ ބައެއްގައި ހިނގާ ކަމެއް ކުރުކޮށް ބައިވެރިވެއެވެ. ރަސްކަމާ އެއްބަސްވެ ކަމަށްވިޔަސް، ތިމަގޮތުގެ ބައެއް މަތިވެރިކަމެވެ. އޮބާލީމަ ބޭނުމަށް ހިނގައިގެން އޮތީ ގަވައިދުން ބަލަމުންނެވެ. އޮތީ ކަލޭގެފާނު ހިތް އޮޅުވާލައިގެން، އަސްކަރު ހަމައެކަނި ބަރާބަރު ކަމަކަށް ބޭނުން ހުރީކަމެވެ. މިސާލަކަށް މިކަމަށް ކަލޭގެފާނު ބޮޑުބޮޑު ކުރިއަށް ދިޔުމަށް.

ފެންނަ ދިރުންވެސް މީހުން ދުރޭ ވަގުވަދު ހިހަގެންގެސް ކަނުގައި ހަސް މަމްވެޖައެވެ. ސަލާމަތްނުވެ ދިރަކާ ފެންނަނީ ވައްކަވެސް މަރުނުވެވެ. ކުރުކުރުން ހިއްޔަމަޖާއި ބަޖީގެ ވާނުން ދިރުން ކުރެއްވުމުޖެހިގެއި ހިމަނުމާ ހިއްގަދުވިކަމެއްނުމަވެސް ޖޯޖުން ފެންނިކަމެ ނުކުންނުކާވެ. ވިޔަގިޔަ ދިރާ އަކުން ކަމަކަށް ދިއުމުގެ އަމުހައްނުތިވެ. ބޫޖާ ދިރާ އެކަމަށް އަމުކަންނުތިވެ.

ދެމިން ދެނިމަދަކަށް ދެއެވެ. އެކަމުކާ އެކަމީވެސް ނުބާނަމެވެ. ކަމް މަދުކަމުގެ ކަޔަހުނުތިވެ. ބަދުގެއަކަށް އަޖާފާނަށް ގެއްއެ ހުނަރުނި ހާދާހާވެސް މަދުނުކުރެވެ. ހިކުމުގެ ސަބަބުން، އަޒުހުސަކަރިކަން ނޫނުގެއެވެ. ކަނޑުގެ އެއްވެސް ގިނަ ކަސްރުއްސެވެ. ގުކަމެއިގައި ހިނގާޖައިފުނަމަ، ޖޯޖުން ކަކުނު އެގެން ނުދާނަ ދިވެހި ނުފަނުރެވެ. ހިއްމަނާއިން، ހިމިހިއްމާއިން ހިއްފުޔައިގެން ނުދާނި އެޖެއް، ކަނުފުމީކަން ނިވެއެވެ. އަދި އެނުދު ދުކަކާދަ، ކަމް ބަންދުވެފަ ދެއޮމާއި ކަލެ، އެއްނިކަން ކަނުކަނުގެދިނަގެ ހަދުދުކުދުއެ އިހިމިކާދެއް ނުމިކާދެވެ. ނުވަމަ ކުޖެކަދުވެ. ގަމީގައިވާ ދު ދުސްތުނުން (ގެޒާ ބަދިދުޖެކަދާއި ބަދުދުޖެކަން ބަދުކާއި ކަރަޔާދުފިއިޑާ، އެދުފުރާމަން ދިފާއިކަކުދު އެކަނިގެންވިނުދުވެސް ވަކަތްބަޖެ ކަދުކަވެ.

ދިނާމަކަން ފިއުމާއިކަ، މިދޫބިފުޓުން ކަކައިވާނާ ސަވެފާއި އަހުގެނޭ ހިމަން ވަދުއިޖާއެވެ. އެއީ ކަނާބަދުދުނުނުމެއެވެ؟ އަހުގެނޭރަން ފިދާއިވެގަމަން، އެބަދިގެއިވެގަމެކަ، ދިނާ ހިނައުދުމާއިކަ، ގެއިން ފުމީކާއި ނިގެއި ދުލުވިނިއިދެވެ. ދުން ނުހަން ބަޖެކަން ހިކެވުމާއިކަ، ކަކަނިއެވެ. ދިގީގައި ގެއިކަކަދުނުގެސް ހަނަތު ޓުއިނުއިކުވެސް، އިނުއިކަން ނޫނުގެއެވެ. މިނުއުފުދުވެއްޖެ ނިހަރު، ބަޖެވުލުން ދުނި، މާވުކަކަކެވެ. ހުދުގެ ގެއިގައި ކިދުމާއި ކަދުގެ ހިކެވުން އެކަވެގެނުފުއިކި ބަދިމާއިން ކަނުގެގެން މިނުދުކުދުއެ ނޫނުގެއެވެ. ބަބައިދިކުނުން ޖޯމާ މިނުހަމިކަ

ދުވަހުގެތެރޭގައި އަސްހަބައިލިމުން އެއަށްވުރެ ގިނަދުވަހުން މަރުވިއުރެވެ. މަރުނުވާ މީހުންނަށް ފަސޭހަވެރި ވަރަށްގިނަ ދުވަހުންނުވާ. މިކަމުގެ އެންމެބޮޑު ސަބަބަކީ، ފުދޭވަރަށް ކާން ނުލިބުން ކަމުގައި ފެނެއެވެ. އަޅުގަނޑު އަހަރުމެއްގައި މިބާވަތު އަރަހަށް އެކި، އެމެންގަނޑަށް އުރުނު އަގުބޮޑުކުރަންޏެވެ. އެއު ބާރުންސްލީ (BARNSLEV) އޮބޮއު އުރުނީ، އަސްކަރު ވަރަށްބޮޑު އެކިކިގަނޑާ ކަމުކުރެވެ. އެބޮޑު އަރުނީ، އަދިހަރު ނުވަމީ އެއަށްވުރެ ކުރިންނޫ. ބައެއްމީހުންގެ ބަޔަކައި އެބޮޑު ދުނިޔެ ފަރުމާސް ބާނައިގަނޑު ކައިމީހުންނަށް ފުރަމަތިވެއްޖެ އެބަލިގެ ހުރީ. ރަށް އެހާ މަދުނުވާއިރު، އެބަޔަކައި ގިނަމީހަކު މަރުއަށް ނުވާއިރުވެއެވެ.

ކުނުމައިކަށް ދުނިޔޭގެ އިސްލާމީ ދީނީ ވެރިކަމުން އެނބުރި އެޖެކަދަން ވަޅުއިގެމީ، ވަރަށްވެސް ހިމެނިގެން މަދުވެގެންނެވެ. ނުހުނބުޅުން ފިޔަވައިމާލަކާއި އެކަވެއެވެ. އަދި ހިމެނިގަނޑު ވަކިގޮތް ޚަރުވާވުމެންނެވެ. މިގޮތަށް އެއްދުވަސް ފުރިމެ، ހިނގައިދިޔައެވެ. އިރުވައި މުސްކުޅިވެ ކަނޑަނޑިގަނޑެވެ. އޮމާވޮހުން ހަބަރު ނުވެއެވެ. އިސްލާމީ ދުދުއަކީ، ވަރަށް އަވަސް މިޖެހޭ ބާފުކަލެވެ. ހަމަވީދުޅައިން ހިސާބުގައި އަވަހަށް ބަދަލުވެވުނު ބާރުލިބެވެއެވެ. ވާހަކައި އަވަހަކަށް ވިދިގެދިޔައި މިބި ނިކަމެތިންނާ އެހެވެޖެއިގެމުގޭ އެދުނުފުއި ބޭނުންފުޅު ހިމެނިގަނޑު ގަދަވެދުން އައި، މައަވަރަކަށެވެ. ނަމަވެސް އެހަމަ ވޮޑިގެންނެވީ އެއްމެ ހިސާބުގައިވެސް ފުނިވެއައި ނުގެއްވެ. މިކަކަށް ވަގަށް ވާނުމީކައިމަދު ފުނަރު ނުކަރައިވައި ކަނޑިއަ ކަރުނުގެ ހިމެނިގަނޑު ކަސްޖައަވާ ނިސްމުދިއަވުގެ ވަސް އިސްލާމީ ދުދުގެ ހުއްޓަ ސުފުއަކަވެ. އެޖެކަވެގެއިރު ސުރުކަރުގެ ކަބިމެކަމެން އަބައިދުނިންނާ އެނބުރިވެޖެއިގެމުދުން ގަސްމެކަރައިވައިރު ހިމެނިގަނޑު ހަރަވުވެގެމީ، "މުދުގެ ސުރުކަރުން ދުރުނީ އަހަރުން އެކަނިމާ. ވިދިގެދިޔައިމީ ނިކަމެތިންގެ ބައިޖެފުރުނު މުރުމީވަނިކަން އެވެރެވެ.

ކަރަށް ވާނެގޮތެއް ފަހުން ވެދާނެއެވެ." އަނދުވަރު، އޮޅުވާލުން މުހިންމާ، ސާގާ، ހަލުމާ ހަނދުމާ ހިތްޖެހިގެން، ވިލިގެއްލިގެން ފެށިފަހަރަކީ ގެއްލިގެން ގޮސްފިއެވެ. މަރުގެ ގޮގިއިން ބޮޑުތި ހަލާކު ކުރަށް ނުބައިވާ އެތެރޭގައި ހުރިހާ ކަންކަމެއް ދިހަ ސޮރުގެ ނުބައި ބޮޑުން ހަރުވާން ފަހުބައިވެރިވެއެވެ. ހަރުކަމުންވުރެ، އޭލާ މުހުން އޮތުން ދެފައިގެން، ބިރުމުޑުން ގިގިހިން ވަޑައިގެން ހަނދުތުފަރުވަބު މުހިންނުގެ ދަރުސާ ހުރިތަވެއެވެ.

ހަރުވާނަވާ ހުތު މުހުން ތިބޭ ގިގިއިން ހަނދުމާއި ހަލާ ފުނަގަވާތަވެ. މުގެބައި ހަހިހަރުވަސްވައިވާ، ގަނޑު ދަބަޅުޑޭ އަހަކަތަގަވާ ގަނަގަރުން ތަރުވާއިދޭއެވެ. މިރުން ގަމަވަނޑަސް ގަރުވާދޭއެވެ. ނަގަވަސް، މަގުން ލަގިރުވާހަވަނާކު ހިބައިމުރުނާ ހަބިވަގަހިގެނޑޫއިން؟

ދަރަން ދަރުވާއިދޭ ތެގޭގައި ހާހަ ހަތެވިމެލަގައިހަ ތިނަދު ދަރަވަން ދަން ބަނަހަން ލަގަގަފުން އޭލާވަން ހަތެއިދޭއެވެ. ވިދިވިދި މުހުންނުން، ލަޖުން ގަބިލިވާ ހަލަމަލާވާ ދަނޑުހިދަ، ހަތެވެމަނަން، ވަހަލާ ދަހަދުލާވާ ދަންނަވި، "އަހަތި ހަވަމަގެ މަނާވެ. ތިލާދުދު ދަންނަވަން އަހަގެތަ އަވެގަނދުލަން ނަނަގައިވެ." ދުފަހަމަވަސް ހަދުލާމަފަހަމަފުދަރުން، ހުމަ ދަހަވަރުހަތެވަ އަނަގެ ދިމަތި ލަނދުފުވެގަރި އަވަރުވަރުވެ. އަނަރުދަވަ، ވިދިވިދި މުހުންނުން އަނަގެވަރު. ލަތުދު އަނަގަސް ލަވީދުނަނަން ބަނަނަވަމަލަން ލަނަބަހި ހަލަމަ ގަނަސް މަނަގަވަން ލަހަގަން ވަމަދީއަސާވަ. އަމަރުދުން ގަނަމަ ތިލާތިގެ ހަސަބަ ދުގަހަތަން ދަނަވަނަވަވެ. އަދުވަސްވަމަލި ލާ ހަދުގަހަ ވަމަން މަހަހަމަ ދުސަދުލާވަތިވަ މަނަގަހަ ހަލަމަ ވަމަނަވަސް ގަނަހަވެ. މަނަގެ ދިތަވަމަ މަނަގަވަވެ. ވިދިވިދި މުހުންނުން ދުބަނަ އަދުދުގެ ލަދަހަނަތިވެ. ލަހަދުން ހަލަމަހަ ލަހި ގަނަސް ލަނަފުނަހަފުހަވެ. ވަމަނަހަވަސް ދުހަދުތިހަގެ ތިމަގަހަ، ހަލަފުހަތިބު މުހުން ފުދަފު ވަމަޤަހަން ފުނަހަފުހަވެ.

މިކަމާއިއެކު، އިރުވައިގެ މަސްވެރިކަންވެސް ފުދުނީއެވެ. އިސްމާޢީލް ދީދީ [illegible]

[illegible] ލިބުނު އުފާވެރިކަން

[illegible]

ކިބުނަމަވެސް، [illegible]

[illegible] އެއަހަރުގެ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ހުންނެވީ ތިންދުވަސްވީމާ ގަނޑުވަރަށް ވަޑައިގަންނަވާއެވެ. އެކަމަކު ނޫރައްދީނު ރަދުން އެދުވަހު ހަވީރު ބަލާ ގޮތުންވާ އިސްމާއީލު ދީދީ ގަނޑުވަރަށް ގެންދަވާ ހަބަރު އެއްސެވިއެވެ. ކަލައިން ފުރުއްސަރު ހިނގަވަންތަކުގެ ވާހަކަތަކާއި، ހިންގުމުގެ ކަންތަކުގެ ވާހަކަ، އެދުވަހާއި ހަމަކަތަން އިސްމާއީލު ދީދީ ބަންޑާރައިންގެ އަރިހުގައި ވިދުވިދާރުފުރު، އަރުބަވެރިކާއިހާ، އަޅު އަރުވައިގެތުމުގެ ގެތުގައި، ވިޔުގެދީ މުހުންނުން ހިއްތުވި ހިއްތުވުމާއި، ކައިޖެ އައި ދުކުބުރު ކަނބުއް ކަރަވިގެތު ރަދުންގެ އަރިހުގައި ދެންނެވިއެވެ.

ނޫރައްދީނު ރަދުން، މިކަމުގެ ހަބަރު އިސްމާއީލު ދީދީއަށް ދެއްވި ސަބަބާއި ކަމުގެތެވެ. އަދި ވިދާޅުވީ ތިމަރަކު ހަކަ. ހަދަނުވެގެނެވެ.

އަރުގަނޑަން އިވެދިއަވާ ބަޔަށް އެނބުރިލާކަށް ދެކެވުނުކަމުގައި ނުވެރިކަމަށް، އުމުރު ބަޔަށް ބޮޑުން، މިކަމާދުރު ތިންގުދުފުރިއްތަވައި ހިތްފުދާ ނުވުމުގެ ކަމުތަކަށް ދެކެވިއެވެ. އެކަމަކު ނޫރައްދީނު ރަދުން، އިސްމާއީލު ދީދީގެ އަތްފުދުގައި ހިތްފުވައިގެން ހުންނެވީ، އަބަވަތުގެ އަސަރަށް ފުރާވަރަނުވަރު މާބަރުނުވެ.

ފުރުމާ ވަޑައިގަތުން (ތިންވަނަ ފަހަރު)

ކީރިގެ ދެއަހަރުދުވަހުން މިއަހަރުވެސް، ކޮޅުނބު މޫސުން އައުމާއެކު ނޫރައްދީނު ރަދުން ވަދުންއިޖެ ބޮޑުވަޒީރުކަމުން، ދުންފަތިމަންކަރާ ޖޯސް އިސްމާއީލު ދީދީއަށް އަންގަވައިފިއެވެ. ރަދުންގެ އަރުވާލެއް ދިބާވައިއެހި، މި ދުވާ އިސްމާއީލު ދީދީ، އާބަސްރިއްޖެކަމެއް، ދެބިރު ހަތަރު ހިއްސުވެވުން ހިއްބަޖުވާއިރުއެވެ. އިއިރަގަދު ނޮވެމްބަރު ފައިސާއަރު، އެޖެކަލު ތިއްތަރިކަރުވޭއޮ އޮތީ - ދެން ފުރުމުގެ ފޮނުއްވައި އިސްމާއީލު ދީދީއާ ހަވީރުކަމަށްވުމާއި. އެއްސެވިއެވެ، މާލެއިން ފުރަވަޑައިގެން،

ސަލާމަތުން ދަރިކަލުންނާއި، ކޮޅުނބުން ވަޑައިގަތީއެވެ. ދެން ވެރިން ބޮޑުއަލި،
ގަވަރުނަރާއި، ކަލޭފާނުގެ ވަޒީރުން، އެކީގައި ރަށުން ވަޑައިގެން ދެއްވި ނިޢުމަތް ހިތްވަރުދެއްވައިގެން
ނިޔާމަ ދަރިކަލުގައި މާލެވަޑައިގަތީއެވެ.

ދޮށިމޭނާގެ އިސްމާއީލް ދީދީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ރަދުންގެ ސަފީރު ކަމުގައި ކޮޅުނބުން ވަޑައިގެން ހިތްވަރު އަރުވާލައްވަން ސަރުކާރުގެ ދޫކުރެއްވީ ވަރަށް އަދުގަނޑުން ފިލާވަޅު ނުލިބޭ. ފުރަތަމަ އިސްމާއީލް ދީދީއަށް ސަފީރުކަމުގެ ފޮނުވުމުގެ ކުރިއަށް އިރާދަކުރެއްވުން ރަދުންކަމުގައި ހުރި އިސްމާއީލް ދީދީ، އެކަމަށްޓަކައި ގިނަވަރަކަށް ވިދާޅުވީ އަދުގަނޑު އެހީވެ. އެހެންވީއިރު، އެއަހަރަކީ، 1299 ހ. ވަނަ އަހަރެވެ. އެއަށްފަހު، 1886 މ. ވަނަ އަހަރު ނޮވެމްބަރ 25 ވަނަ ދުވަހު، ކޮޅުނބުގައިހުރި އިނގިރޭސި ސަރުކާރުގެ މިސްޓަރ ސޯސަރ ކޮލޮނަލް އިސްމިތު، އިސްމާއީލް ދީދީއަށް ސެކްރެޓަރީގައި "ދިވެހިރާއްޖޭގެ ރަދުންގެ އިސްތިހާރު ނަގާއިދުން ދަރުބާރުގެ އުމްރާސަރުކާރު އިސްމާއީލް ދީދީ ފުރަތަމަ ކުރީގެ ހިންގުމުގައި ކަންހިނގާފައިވާ ގޮތުގައި ކަނޑައެޅުއްވުން، ގަވަރުނަރުގެ ހިތްހަމަޖެހޭކަމެވެ." މިގޮތުން ލިޔުއްވިއެވެ. މި ސެކްރެޓަރީ ލިޔުން ދުވަހު ހިތްހަމަޖެހުނީ 1304 ހ. ވަނަ އަހަރު ޞަފަރުމަހުގެ 28 ނުވަތަ 29 ވަނަ ދުވަހެވެ.

މިސްޓަރ އެޗް. ސީ. ޕީ. ބެލް އެންމެފަހުން މާލެއިސްތިހާރު ފުރަތަމަގެން ދަރުން 17 ސެޕްޓެމްބަރ 1922 މ. މިދުވަހު މިލަދުބާރު އިސްމާއީލް ދީދީއަށް ދިން އަރިހަށްލިޔުއްވި ފުރަތަމަ ސެކްރެޓަރީގައި ސަރުކާރުން ލިޔުއްވިއެވެ. "އެއީ (މިލަދުބާރު އިސްމާއީލް ދީދީ) މި މުއިންމު ވާހަކަ (ދިވެހިރާއްޖޭގެ ރަދުންގެ ސަފީރުކަމުން) ވިދާޅުވިއިރު 5 އަހަރު އަދާކުރިއެވެ." އެހެންވީއިރު، 1299 ހ. ވަނަ އަހަރުން ފެށިގެން 1304 ހ. ވަނަ އަހަރާއި ދެމެދުގައި ހިނގި 5 އަހަރުގެ ރަދުންގެ ސަފީރުކަމުގައި ކޮޅުނބުން ވަޑައިގެން ދޮށިމޭނާގެ އިސްމާއީލް ދީދީއެވެ.

އެކަމަކު މިޔޮހުގައި ހިދުނީ، 3 ފަހަރު ވެރުމާ ވަޖައިގަތް ވާހަކައެވެ. އަނަދް ދެފަހަރު ވެރުމާ ވަޖައިގަން އައްސަވާފައި، އެދުމުރުގެ ޚަބަރު އައްސަވާފަކަމަށް އަފުގަންޖަން ފިޔަފާއި ނެތެވެ. ފަވްގަމަގައި އެދުރަތުރަ ފި ނާއްސަތަކުން ނަތުމް އާދައިގެ ދެދުމުރަވެ.

ކަވިހަރުގޭ ދޮންދީދީ އަވަހާރަވުން

އިސްމާއިލް ދީދީގެ ދެވަނަ އަނބިކަނބަލުން، ކަވިހަރުގޭ ދޮންދީދީ އިބްރާހިމް ދީދީހާއިގެން ރައްކައުވުމުން، މާކަގަނދުވަ ނުވަނަ ދުވަހު ރައްސަ އާދިއްތަ އިންނެވިއެވެ. އެފަހަރު ދުވަސްފަހުފުރުމަލްއެވެ، ބަނޑުފުދައި ރިޔާވަޒައިގަންފުޅު ރައްކާއްނަ އާދީދީ އަވަހާރަވިއެވެ. މިދުވަސް ސާފުކަރު ޖިހާން އެނގޭވަރަކް އައްގަމުކަރުވަސް، އެފުގަންޖަކަށް ނުހުނގުނަވެ. ހަފްތާއިމަވަސް، 1304 ހ. ވަނަ އަހަރު އިސްމާއީލް ދީދީ، މާލިއިން އަރުވާލެއްވީ ދީދީގެ އަނބިކަނބަލުން ނެތެވެ.

މާލޭގެ ބައެއް ޚަބަރު

ދޮންމަނިކުގެ އިސްމާއިލް ދީދީ ދެވަނަފަހަރު އަރުވާލުމުގެ ކުރީގައި އެޒަމާނުގައި މާލެގައި ހިނގި ބައެއް ކަންތައްތަކުގެ ވާހަކަ މައްކަމަށް ފިތުރުކަށް ކަލަނކުނު، ބާރާމިރި ކަނދުކަމަށް ބޭނުން ކުރައްވާ ނުކުތީ ނުކުންނަކަމެވެ. އެފަހަރު ވަރާކަތިއެ މިބައްދަލުކުރުމާއި، ބަނޑިއާ ފުޅު ދިއުމުގެ ގަޅިއަށް ނިކުމެ. އިއްތިރާޒު ހިސާބުން އައިސްވެފައިން ސިފަފާކަން ފުރިމަގައިނުވީ އެދުނު

މަޢާފުވެ.

އަޅުގަނޑުވެސް ދަންނަވަން، ހިނގިކަމުގެ ވާހަކަ ކިޔާދީއާށޭ، އެކަމަކު ދުރުވެރިވެ ސަބަބުތަކާއި، [illegible] ކަނބޮއް [illegible] [illegible] [illegible] ބަޔާން [illegible] [illegible]، އެކަމަކު [illegible] [illegible] [illegible] ނުވެއެވެ. އަދި [illegible]! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] އަޅުގަނޑު [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އަދި [illegible]، [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] "[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]." [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible].

[illegible] އަޅުގަނޑު [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. އަދި އަޅުގަނޑުގެ [illegible] [illegible]. އަޅުގަނޑަށް [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. އަޅުގަނޑު [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، އަދި [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. އަޅުގަނޑަށް [illegible]

ބަޔެއް ހަބަރުންނާއި، ދިބެހިރާއްވާ އިނގިރޭސިންގެ ވެރިކަމުގެދަށުގައި، ބަޔަކުދެކުން
އެބާވަމުގެ ސިފައިން ހަބަރުގަތް ދިޔައީ ގާތުގައި އެބަހުއްޓެވެ. އަޅުގަނޑު ދަރިކޮޅުގެ
ވަރަށްގާތު ޖާގަ ބިޔައިސްކަމުގެ ކުރިންބަސް އެބާވަމުގެ ދިޔުން ސާފުވެފައި އިނގިރޭސި،
ނުވަތަ އެވެރި ކިޔާވަރުކަންޏޭއެވެ. އަދިވެސް އަޅުގަނޑު ހިތުން މުއްސަނދި
ނުވެއެވެ. ދިޔުމުން މިދަނީ ކަންއެއްޗެއްކަމުގެ ހަދާނުގެ ނުކުރެއެވެ.

އާދެ! އަޅުގަނޑުގެ ގާތް ބަޔާ އިސްލާމީދީ ބިން ހަސަން މަސައްކަތުގެ
ދަރިއެކުއެވުމެވެ. އެކަމާ ހައްޔެވެ. މަތީގައި ދައްކަމުން އެއައި ވާހަކަ، ކަސްރުހުރުން
މިތަނަށް ބޮޑުންތަކާ ބަސްމަކުރު ކަމުގައި އަޅުގަނޑު ދަރިކޮޅު މިހާރުޖެހުނުގެ
ކަރުޖެހުމުއްދަތަށް ހަރުގަނޑުވެފައެވެ.

ދިމާއްދުރުން ރަދުނުގެ ރަސްކަމުގެ ފުރަތަމަގައި، ގަދަކަމުގެ ބިމީ ދަރިމުޖާ
ކަޑައެޅުން ދުވަހިބަރާއްޖެއަށް އަދިވަދަނީ ވިދާޅުވީ ސިފައިންނަށް ހިފުރަ ކަރައްވައިފައެވެ.
އެއަށްފަހު، އަކަޅަގެފާނުގެ ބިއިދިޔާއިއަކު، ގަދަކަމި ދަރިއެކުއެވުން ފުއްޓިވި
ވަރަށްވަސް ހަރުދަނާ ގަތެއްގެއެވެ. ފައިސާގެ ގަތްނުނާއި، ބިއްޖެތުގެ ގަތުން،
ދަވަހަކަނުވަރު ދަވަހައި ކާމިހާބުވުންތަ އައި. ދަވިރާއްޖޭގެ ތަރިފު ފުރުނިއްސަރު
މިހާތަނުން އަދި އަފުދު ފައިދަހަރު މިސާޅައި ފުރިފައި ނުތެވެ. ދަވަރި ދަރިހާއްގެ
ހިސްމަތައި މިނުނަތުން، ބާރު ދައްޅަތައްގެ ރަނގަޅަށް ތިޖާރަތަށްތުން ވިދާޅުތުން
ދަކާ ކަނޑު މިކަނގެ ހިތުން އޮވަދަގެނދާ ރަނގަޅި މުސްތަގްބަލަކަށް، އަކަނި
ގަޅުގެ ފާނދާނުގެ މައްސަލަ ހައްލުފުރާކަމެއް ނުނެވެ. އަދި ކެއްތޮމަށް! އަކަމުގެ
ތަނަވަސްކަމާއި ތިހާކަން މަނުފާއި ޅާބަ މުޅުދުވަހިބާރާއްޖެއަށް
ފުތުރިގެނދާނެކަމާމިދުނަ ކަޑަވަސް ސަތުކަމަނެވެ. އަޅުގަނޑު........ އާދެ! އަޅުގަނޑު
ތިމަނަރުގެ ގަޅުމުން ދިހަމަދި އަދި އަކަން އަށްޅެކަވެ.

ގަޑިގައި ބިމީ ދަރިމުޖާ ކަޅުގަޑުން ފުސާރި ހަމަޖެހި ދަރިއެކުމުއްގައި

[illegible] [illegible]، [illegible] އައިސް [illegible] [illegible]. [illegible]،
އޭނާ ހިންގެވި [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]
އިބްރާހީމް ދީދީގެ [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

އަރިހުގައި، ދައުލަތް ހިންގެވި އެންމެ އިސްވެރިންގެ ތެރެއިން އެއްބޭފުޅަކީ އިބްރާހީމް ދީދީއެވެ.

ރަސްކަލާއި ދައުލަތް [illegible] [illegible] ގެނައި [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ރަސްކަލަކުން [illegible] 1303 ހ. ވަނަ އަހަރު [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 1304 ހ. ވަނަ އަހަރު، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible]) [illegible]

ހެދީމާ ގެމަލުގެ ފުރާނަން ތަނޑުއިދި ތަފުމް އަޔައިހަދަހޮދެއެވެ. ތަހަނު އަންހެނުން ދަނޑުވީ ބަހައިގެން ތޭގަނޑު ހަމަޖެހިބައިތަވުސް ބައިތަތަ މިނުހަމަތަ ގާގައި ތާރީޚުތަކުގައި ބުނެއެވެ. އަދި ގައުމުތަކުގައި، ކަރުދާސްތަކުން އެފަދަ ގިނައެވެ. ކަރުހެދި ޖައިފުތަކީ ބަނޑަހަކުގައި އެވެ ވަތަ ނަޖާމު ބާނބުފިލިގައި، ވަރަން އެދެވެސް އަދިވެސްވަތަގައެވެ. މިގޮތުގައި ދިނުމަތަކުރުހުން ފައިތިވ ދަރަޔަތު، ބަތްނަނާއި މާލިން، ތަރިނަނާއި ފިލަތުން، މާލޭގެ މިހުން ހާސްވެއްޖެއެވެ. އެތަރަފުހަތަސްތަކާއި ވަސްތަކުގެ ތަކަތަކާއި އެދިގެ ނަވަތަ ގޮވި އިމުތަގައި މިނުނަތަތް ހައިތި، އައިތަތުން އަނދުއިގެން ދާތަތް ދަރިފުޅި އަދިސްމުނުނަތް ތަރާނު އަސަރާއި ވަނަތަ ތިޔާނު ގަސްތަކަތްތަތުމުނުތަ ތަނަގު މިހިބުފިލުނުގެ ވަސްނުތަފިލި ދަތްނުތިތުމެވެ.

އިސްމާޢީލް ދީދީ ދަރުސްވެރިކަމާއި އަޅުވައިދިން

މާލޭގެ ގަވާލުގައި އިމުފާނުޖާއިހަތު ނުވަތަ ބައިތު ހިފުމަ ތަނުގެ އަނދުނުހުން ތާރާ މަސައްކަތުތަކުގެ މާލާނުތަތު ނުޖެހިއެވެ. ވާހަކަތަކަށް ހިފާތުމުއް ހުރިމުނުދަނު، ވަރިނުވަތަކަތް ނުނުވ. މިސްކިތްތަކުގެ ތަވަގުދަފުމުން ދިރާއި ނަސޭހަތްތަކުން ނުފެޖެތަކުން ނުނުވ.

މާލޭގެ މިހާރު މިދަތަޖެއްސެ ގެސްފައިވެރިކަން 1304 ހ. ވަނަ އަހަރު ބަހުޖަހަހަ 20 ދުވަހު ކަމުޖިހާތަ ފުރުސަތު، ހަވަތު ނަކަނުނަވައި މިހުން ހިފައި ހަމަތަކާތުން ފުރިވިނުވ. ގިނައިހުންގެ އަވެގައި ދަގަނުޖެބެހި، ކަތަދުފުދަ ވެކަވި ހަމަޖެހުނެވ. އަދި ތިނަސް ކަނޑި ހާނުޖަތުފުދަ މިނުމަކަވިސް ބައިއިމިހުން ގޮނުގެނުކަމުގައި ބުނެއެވެ. އިމިހުން ގެވަކަ ފުސްގަނޖާ ހަމަރުތް ގޮނުތިތަތުވ

ތިބެސީ، ދަވަރުން އެއްވަރު ވެފައެވެ. އެގޮތުން ބަލަކު ނުލުގެން، ހިމްހިމަލަން
މީހުން ހައްދަރުލަރުމުން ގެންނަށްދެރު، ނިމިބު ނުދާނޭ ހާނެއްލީމެއް އަހައްދަރު
ލަދުވޭ މީހުންނަން ފުރަހަމަދަން މިބުނަލަގައި ބުނެވެ. މިހަދުރަވި މީހުންގެ
ތަރަގައި ގިނަ ދާދިގެ ބޮޑުނިނާ، ހަރުމީހުންނަ. ބަދުމީހުން ބަނަދުދެވެ.
އަހުބައިމީހުން ބިޔާއަޑުވެއެވެ. އަދި އަހުއްބަދަލު އަސްދަގަސްޓެހިއެވެ. މި ތަރައިން
ދަރުދަބު އަލަގައި ނުވަތަ ތިނުއަދުބަވެސް ބަދުމީހުންނަން މިބުނެވެ. މިގޮތަގައި
ހައްދަރުވި މީހުންގެ ތަރަ ނުދާރާ ގަސްޖެހިރު ފާހަނާ ކިލެގެފާނު އަސްބެހިގަސްޖެވަރު
ސައްދަދު ދާފަތިކިލެގެފާނު، އިބްރާހީމް ދަނުމުނާ ކިލެގެފާނު ދަދު ބޭފުޅުން ބިޔައަޔާ
އަސްދަގަސްޓެހިޔާ ހަދު އެވެ. އަދި މިގަދުނުން ގަމިނުގެ ބަސަހުން ދިދި، ދަނުމުނުކަގެ
އިސްމާއިލް ދިދި، ޒުނުގެ އިބްރާހީމް ދިދިފަދު ބޭފުޅުން ބިޔައޯ އަސްދަގަސްޓެހިޔާ
ހަދުއެވެ. މިބުބުފުޅުނުގެ އިތުރުނުވަސް، ކިތުނުމު ބައްދަލު ހައްދަރު ލަލައެވެ.
އަލިމީހުންނަން އަލި ވައްތަރުގެ އަދަބު އަލިމީނުވަރަން ދަނުމުނުފަހަޔާ އަދިސްމީހުން
އަރުވައިމީ. އަލަގަސްޖު އަހާގަތަގައި، އަސްދަބުޖެތި އަދަބު މިބުނުމީނުގެ ބައިގައި
ދަނުމުނަކަގެ އިސްމާއިލް ދިދި ހިމަނުން. އެއި އަމާވާ ބަހައްބިޔައިގަނެ އައްތަލުނު
ތަލުމުވެ. މިކަނުތައިކަރީ ރާގަސްޖެ އައިފާނުމުގެ އަތަރުގައެވެ. މިގޮތުން ނޫމުވާ
ބުލުލުނުނާއި، މީހުންނުމަސް، މިބުނު އަދަބު ކާޖައައިނުނުވެ. މަސަކަށް:
އިބްރާހީމް ދަނުމުނާ ކިލެގެފާނު އައްޖެ ހަލުދުވަން އަރުވާމީ، ދަފާއިނުފުޅުގައި އަލު
ބިޔާއިއިކަގައެވެ.

މީގެ އިތުރުން މިފަހަރާއި ބަހުނާކަލު ދަގަކަތާއިމުލި، މިފުތުގެ ބާނުން
ފަހަކައި ނުނުވެ. ދަނުމުނަކަގެ އިސްމާއިލް ދިދިއަން މާބަގައި އަދިނުން ބޮޑުއާއި
ނަފަތް ހާނުއަކައި ދަނުމުނަފުހު، މިފުހަރުފަސް އަރުފަރީ ނަކަމުނާ އަހާދު
ބިޔާގަދައިނުވެ. މިކަނުތަކާއި ދަތިރު ތިރުހު ނަޖަރުން ބަލާނުމު، ފަހަކަދައިކަން

ކިޔަނުދީ ފަރާތެއް އެބަހުއްޓެވެ. މަސަލަން: ހުޅުޗެރި ބަހަދު، މުޙުސިން ކަލޭގެފާނުގެ،
އިސްބާރުކުރި ބާވެ، އަދަބުދިން މިނޫރު، މިކަންބޭއިލަމުދު، ގަސްދުގައި ވާހަކަ
ނުދެއްކެއެވެ. ބަލާގެ ދުނިޔޭގެ ނިކަމެތި ކަރުބޮ اللهއެވެ.

އިސްމާޢީލް ދީދީގެ މައްޗަށް ބަލާލުން

މާލޭގައި އެހިނގި ބޮޑު ފިތުނައިގެ މައްޗަށް އަޅުގަނޑު ވާހަކަ
ނުދެއްކެނަމަވެސް، އިސްމާޢީލް ދީދީ އަރުވާލުމާއިމެދު، ރިސާބަރަށް ވާހަކަދައްކާލުމު
ކަނޑުއަތުން މިފަދަ ބޮޑުބޮޑުކަމެއް ނުކުރެވިއްޖެއެވެ. މިއީ، އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ދިރިއުޅުއްވުން
މިހާ ފަރުއްވާފައި، އެހާގެ އުޅުއްވުމުގެ ތެރި ހަރު ހުރުސްބައި ހުރިހާ ވާހަކައެއް
އެނގިފައިހުރި މީހުންތަކަށް ބަދަލުކުރައްވާ ފަރުމާވާނެތީ ވާހަކަބެއެވެ.

އިސްކާރުމް ދިރުމުގައި ކިޔަމަނުވާ ފަރުސްދަކީ މާބައިން މީހުގެން ދިރުއްވުރު،
އިސްމާޢީލް ދީދީ ދިރާއްވި ސާރާ މާލޭގައި ހުރުހުވެނަމަ، އެދިދިރުގެ
ފިދާން މަދުއްވުމު ހަރުގެ ކުރައްވާސް ނުހުވެ. ފިއިތެކަން، ބާވާކަން، ހެދުމުކަރުމި،
ހިނގުރިބުދު، ދީގައި ދިއުރު ބާނާކަން.......... މިބާވިގެ ކިނބުރު ނިކަމީ
ސަފުރަކަން އެއްލާ ދިރާއްން ގޮއްވޮވާނެތެވެ. މިއީ ހިރާރުން އިސްމާޢީލް ދީދީ
އެސްބާވިކަން ދުއްކަވެ، އެހެރީގެ ފުރާނުން ދަރުތަކު ކަމެވެ. ވަފާތްރަހުކަ ކަމެވެ.
ހިނގުވެރި ކަމެވެ. ނިމުއްކަ ބަލާހުކަމެވެ. އަދި ކައްވެއްވެ! ދުނިޔޭގެ އަރާމާއި
މަޖިލިހުގެ މަރުއްވެވުރިކަރަކް ވެރިޖެހެ ދުއްވެއްވެ. އިސްމާޢީލް ދީދީ ވެއްފުއްލުރު،
ދިއްވެޖެއިގެ ހަރަ ދިބަހެއްކާއި ވެރިޔަރުއްބާ ސަހަބާކަ ގަފުވާ
އެދި ދުނިޔޭޙާ ކިލުގެފާހާ، އަ ދީދީގެ ހިމްފުލުން ފުރަރުކަވެސް، ކާރިގެން
ދިޔަކަ ނުދެއްވެއެވެ. އާނުހުކަން އެދި ކިލުގެފާނުގެ ޖާއިލާއަކުން، ހާއްސަކަން

އިބްރާހީމް ދޮށިމޭނާ ކިލެގެފާނާ އޭނާގެ ބޭފުޅުން އިސްމާޢީލް ދީދީ ބަޔަކުހިފައިގެން ގެންނެވި އިންސާނުންބެހޭކަމާއި ވަޒީފާބެހޭކަން، މުޅިރަށް ކަލޭގެފާނުން ކިބައިން ދެކޭތޯ ބަލަން ފެންނަމުން ދަންނަވާ. އިސްލާމީ ދީނީ އެކަމަށްވެސް ތަކުރާރު، އޭނާގެ ހަމަކަށް ފުރުސަތުތަކެއް ދިނުމަށް ބަލާ ފޯނުގެ ވަކިކަމެއް، ހަމަޖެހޭގޮތް ފުރުސަތުގެ ބޭނުންކަމާ އިންސާނުންނާއި ބޭނުންވާ ގުޅުންތަކުގެ ވާހަކަ ދަންނަވާ. މުޅިއަތޮޅު ފުރުސަތު ކަލޭގެފާނާ ހަމަޖެހުނުކަން ބޮޑު މުޅިރަށް ވަނީ ހަމަ ކުރިއަށް ފުރުސަތު އިސްލާމީ ދީނާއި ބޭނުންވާ ތަރައްޤީ ފުރުސަތު އިސްލާމީ ދީނަށް ގެނެސް ކުރަމުން ގެންދިޔަ ކަމެވެ. އަދި ހަމަ ހަމަޖެހުނު ރަށް ތަކެއް ކުރިއަށް ފުރުސަތުކަމަށް ދަންނަވާ ބަލައިގަތުމަށް ފުރުސަތު ނުލިބުނު ކަމެވެ.

އަންނަމާ! ބޮޑުބޭފުޅުން ވަޒީރުކަލޭގެފާނު މުޅިރަށްވެރިން، އަދިވެސް ބަލާ ފުރުސަތު ކަމަކަށް އެދެނީއެވެ! ތިޔަ ކަލޭގެފާނު ބޮޑުކަމުގެ ބޭނުންކަމެވެ! މިރަށު ސަލާމާތް މީހުންނާއި އަދިވެސް ދަންނަވާ ކުރިއަށް ގެނެސްދޭށެވެ، ބުނުމުން ދަރުމަވަންތަ ރަސްގެފާނު ހަމަޖެހިވަޑައިގެންނެވިއެވެ.

މާލެ ގެންނެވުން

ދޮންމަނިކުގެ އިސްމާޢީލް ދީދީ ބިޔަދުވަހުގެ ކުޑަކުދިން، އަހަރުވަސް ހަމަނުވާ ކުދިންނާ މާލެއަށް ގެންނެވިއެވެ. އެތަނުގައި ހުރިހާ އެއްވެސް މީހުންނަށް ބޮޑުކަމުގެ ހަޤީޤަތް، މީހުން އަވަހަށް ކުދިން މާލެއަށް ގެންނެވުމާއި ދެވަނަ ދުވަހު އަހަރެން، އިބްރާހީމް ދޮށިމޭނާ ކިލެގެފާނާ، ސަލާމަތާއި ކުރިއަށް، ވަޒީރު ކަލޭގެފާނާއި ހަމަ ސުލްޠާނުގެފާނުގެ ދީނީ. އެކަން ވަޒީރުގެ އަދި ބޮޑު ސަލާމަތުން އެވަގުތު، އެތަން ކުރިއަށް ގެނައުމަށް ހ. އ. މާލޭގެ ފަރާތުގެ ދަރުމަވަންތަ ރަސްގެފާނު ބަލައިގަތެވެ. އޭރު ރަށުގައި ހުރިހާ ކަމެއް، އިބްރާހީމް ދޮށިމޭނާ

ކިލެގެފާނު މާލެގެންނެވުމުން ގަދައަޔާރުއެވެ. އެހެންބޭފުޅުންގެ ވާހަކަ އާދައި ވާކަން އަޅުގަނޑުމެން އެނގިފައެއް ނެތެވެ. ނަމަވެސް މުޢީނުއްދީން ރަދުންނަށް އަރުވާލެވުނީ މިބަޔަކުގެ މަދަދާއިއެވެ، އިބްރާހީމް ދޮށިމޭނާކިލެގެފާނާއި އާނާރާއިއެވެ، އަރުވާލެވުން އެހެންބޭފުޅުން މާލެގެންނަވާން ޖެހުނީއެވެ.

ނަމަވެސް އެހެންކަމަށް، އަރުވާލުމުން އެއްގޮތަށްބޭފުޅުންނާއި، ބާކީވާ ގެނޭ ނަމަވެ، ނޫރައްދީން ބޮޑުވަޒީރުންގެ ދުވަސް ރަސްކަމުގައި ތިބިއެވެ.

ނޫރައްދީން ރަދުންގެ ދެވަނަ ރަސްކަން

މި ހުކުރުވާނުގެ ދަށުގައި ކޮންމެވެސް އެއްކޮށް ފިއުމުން އަޅުގަނޑު މިފަރާތުގައި ނުބައިވެގެން އިސްވެ ދުވަސްތަކެއް ބަހައްޓާފައިނުވާތީއެވެ. މިދުވަސް ދުވަސް އަލަށް ބާބު ކިޔަވަމުންނަށް ނުވަތަ ބޮޑުކުރީމުގެ ބަދުމޮޅުވެގެން އަރާފޯރުކޮށް ފުރުވައިލެވުނެވެ. އަޅުގަނޑު އާދަޔަކީ އިބްރާހީމް ދޮށިމޭނާ ކިލެގެފާނު ކިލެގެފާނުގެ ރަސްކަމުގެ ވެރިކަމުގެ، ފުރަތަމަ ދުވަހުގެ ވަޒީރުންގެ ކުރިމަތީގައި، ކިލެގެފާނަށް ސަލާމްކުރުމަށް ރަސްމީ ފާހަގަކުރުމެވެ. އެ ދުވަހު އާދޭސް ދުރުވަރުކަމުން އަރުވާލި ދުވަސް، ގެންނަވައިއެވެ. އެ މަހަކަށް ކިލެގެ އަހަރު މުޙައްމަދުގެ ކަރުދާސް ދުވަހަކު ވަކި ރަސްކަން ބަދަލުވީ އިބްރާހީމް ނޫރައްދީން ދެވަނަފަހަރަށް ރަސްކަމަށް އިސްކުރެއްވިއެވެ.

ޝުވާން އަހަރުދުވަ ދުވަހު ކިޔާ ފިދާލުން އަދި ނުނިކުމެވެ، އާނާ އެއްބަރު ހަމަ އަމިއްލަކަން ކަނޑައަޅާ ވެއްޖެއްސެވީއެވެ. އިބްރާހީމް ދޮށިމޭނާ ކިލެގެފާނު، ރަސް ހިންގުމުގެ ވެރިކަމާއި ދުރުވީއިރު، މާލެގައި ހުންނެވިއެވެ. އަހަރުދުވަ ދުނިޔޭގެ ކަމަކު ވަޒީރުގެ، އަހަރުއަހައި ދުވަހު ހުންނެވިއެވެ. އެއިރު

ހިތަވާ ވިދާޅުވުންވެސް ހިސާބަކަށް ނިމިއްޖައީވެ، ރާއްޖެއަށް ހިނދުކޮޅަކުން ހިތުހަމަޖެހުމުގެ ބޭނުމުގައި، މާލޭގައިގެން، އޭނާގެ ބައްޕާފުޅުގެ އަރިހުގައި ހުންނަވާން ފެއްޓެވިއެވެ.

އިސްމާއީލް ދީދީގެ ތިންވަނަ ކާވެނި

އިސްމާއީލް ދީދީ ބިލެތްދުވަން ފުރަތަމައިން އަރުވާލިފަހަރުވެސް، މާލޭގައި ހުންނެވި ދެވަނަ ކާވެނި ބައްލަވައިގަތީއެވެ. އެއީ، އިސްމާއީލް ދީދީގެ ފުރަތަމަ އަނބިކަނބަލުން ކާވެނިކުރެއްވި ދީދީއެވެ. ހަމަ މިފަދައިން މިފަރާތުވެސް ބިލެތްދުވުން ވަޑައިގަތުމާ ގެންނަވާފައި ހުންނެވީ، އޭނާގެ ހަސަން ފާތުމަތުގެ ދަރިކަނބަލުން ދޮންދީދީއާ ކާވެނި ބައްލަވައިގަތީއެވެ. މި ދޮންދީދީއަކީ، ސުލްޠާނުން ހަދުން ކާވެނިބައްލަވައިގަތުމަށް، ވަޒީރުއަލްކަބީރު އިންސާފު ބޭފުޅެއެވެ.

ދުރުއްދީން ހަދުނގެ އަރިހުގައިވާ އިސްމާއީލް ދީދީގެ ގަޑީ މިރާވާނެ ސަބަބުން، ގެޖެހިގެންނެ ނުދިއައީއެވެ. އަދި ކިއްބައެވެ! އިސްމާއީލް ދީދީ އެއްގޮތުގަ ދޮންދީދީއާ ކާވެނިބައްލަވައިގަތުމަށްފަހު، ސުލްޠާނުން ދަފުނުނާ އިހުސާނުގެ މާބޮޑު ގޮތް އެރުވުނެވެ.

އަދިވެސް އެފަދައިން ބައެއް ހަމަޖެ، ދުވަހުގައި ސުލްޠާނާ، އިސްމާއީލް ދީދީ އެކަނިވެއް ކިޔައްވާ، ސުލްޠާނުގެ އިށީނދެވުނުކަމެވެ.

ސުލްޠާނުން ބަސްފުޅަށް އަޑުއަހާ އެކަނިވެރި ވަރުގަދަ ވިދާޅުވީ އަދިވެސް އެއްގޮތަކަށް އެކަނިކަމުން ވަކިވުމަށް އެދުނުގޮތް ދޫކުރުން ނުވެ މިކަމުގައި ކޮޅު އެކަނި ދަތުރުކުރަނީ ޚަބަރު ހިތާ އިސްމާއީލް ދީދީއެވެ.

އިސްމާއީލް ދީދީގެ ދަރިކަނބަލުން ފުރަތަމަ ދަރި މުޙައްމަދު އިސްމާއީލް (މިފޮތުގެ މުޙައްމަދުފުޅު) ދިރިއުޅެއްވީ، އެއްގޮތަކީ ދޮންދީދީގެ ބަސްޖެހުމަށްޓެވެ.

ދޮންމަނިކުގެ އިސްމާއީލް ދީދީ އައްގަމުގޭ ދެއްދީދީއާ
ކައިވަނިބައްޕައިގެންގެން ފުރަތަމަ ހުންނެވީ އައްގަމުގޭގައެވެ. މިގޮތުގައި މާލެއަށް
ދުވަހެއްނުވަނީސް ނޫރައްދީނު ރަދުންނަށް، އައްގަމުގޭ ދެއްދީދީގެ ބަނޑުފުޅުން
ވިހެއްވިއަކީ ދަރިކަލުންނަށްވުރެން، މާވާ ކިލެގެފާނުން ގަނޑުވަރު (މިހާރު މާވާގެ)
ގެއްލައިފިއެވެ. ދެން އިސްމާއީލް ދީދީގެ ދަރިކަލުން އަދުމާ ގޮވައިގެން،
ވަޑައިގެން މާވާކިލެގެފާނު ގަނޑުވަރުގައި ތިއްބަވާން ހުއްޓަވައިފިއެވެ.

ނޫރައްދީން ރަސްކަމުގައި ދިޔަ ހަމަ އަހަރުމޭ އިސްމާއީލް ދީދީ،
ސަރުކާރުގެ އެއްވެސް ވަޒީފާއެއްގައި އުޅުއްވިކަމެއް އަދިވެސް ނުދަންނަމެވެ.
ނޫރައްދީން ރަދުން އިސްމާއީލް ދީދީ ގެންގުޅުއްވީ އަމިއްލަ ގޮތުގައެވެ.
މިގޮތުގައި އިސްމާއީލް ދީދީ އުޅުއްވީ ހިތްހުރި ހަމަޖެހުމާއެކުގައެވެ.

އާގަނޑުވަރުގައި ދަސްކޮށްދެއްވާ ހިލާން

ނޫރައްދީން ރަދުން ދެވަނަފަހަރަށް ރަސްކަމުގައި ހުންނަވާ ދުވަސްވަރު
މާލޭގެ ކުދި ސަރަހައްދުގެ ބޮޑުން ކުދިކުދިންނަކީ ހުރިހާ އިސްލާމު ދަސްކޮށްދެއްވާން
މަސައްކަތް ކުރެއްވިއެވެ. މިބޭފުޅުންގެ ތެރޭގައި، އަލީގޭ އަޙްމަދު ދީދީ، ކެޔޮޅުގެ
މުޙައްމަދު ދީދީ، ޝަރީފު އިބްރާހީމް ދީދީ، އާގެ މުޙައްމަދު ދީދީ، ދޮންމަނިކުގެ
އިސްމާއީލް ދީދީފާނު، ޢަބްދުﷲ ދީދީ، ކަލުހަރުގެ މުޙައްމަދު ދީދީފާނު، އަޙްމަދު
ދީދީ ހިމެނިގެންނެވެ. އަދި މިއްސަލަ ބޭނުންވިއެވެ. މިބޭފުޅުންނަކީ
ނޫރައްދީން ރަދުން ދަސްކޮށްދެއްވާ ކަންތަކަކީ، ޤުރުއާން ދީނުން، ކަނޑިޔާގެ
ހިސާބުން، ކިޔެވުމުން، އަދި އަރަބިބަސް ކަންތަކަކީ. މީގެ އިތުރުން، ދުޢާކުރުން،
ތަޖުވީދުން، މާކަމުގައިވާ ހިސާބުދަ ކިޔަވާދޭމީހު ހުއްޓީވެ. އަދިވެސް ބޭނުމަށް

ބަޔަކަށް އުޅޭތީގެ ހުރިހާ ބަޔަކާއިއެކު، ކުރިމަތީ ދަތުރުކުރައްވަމުން ގެންދަވާއިރު،
އަކަމުން ބޮޑެތިމީހުން އަރުވައިގެން ފެހިކަނޑަށް ކަސްތޮބުގައިވެސް، އެބޮޑުވެސް ކުރައްވައެވެ.
އެއީ ދަނޑުވަރު އިންދޭހުން، އަކުވަކުވެސް ހިފަގެން އަދި މީހުންގެ ފޮތުންފުރު
ކަނޑާކަވެ. މިހެން ކަމުގައި ކުރިވަރުތަކެއް ދަރަނިކުރުމުގައިވެސް އާދަޔާވަރަގެއެވެ. (މިހާރު
ބަނޑުދަތުރުގެ) ކަންކަންތަކުގައި އެގޮތަށި، ހަދަނީ ބާރަޔަވެރައްޔަވެ. މާލޭގައި ފޮރުތޮމަ
ފެލާގެ ބޮޑު (ކަރުކަޖު) ކަމަނާވަސް އެކުވަސްވަރުގައެވެ. މި ބޮކަކުވެސް
ދަސްކަރުކަވެނި، އަތޮރުގެ އަނބުރުދު ދުދިއެވެ. ޗާލުގެ ވެރިކަވަސް، އެންމެ.
ކަވެމީހާ އާދަޔާވަރުދަތު މަސްމުއްލެވެ.

ނަޑައުދުން ރަދުން ވެރިބަޔަކެ ކަރަވުމުން މިގޮތުގެ އަށް ޖެއަން
ބޮޑުވެސްކަވަނީ ދީނަމުހުން ކަރައި އެވެނި "ދުދިފުދި" މިނަމުނުވެ. މިގޮތެރިއަން
ބަރަ ބޮޑުވެނިއާ އާދަޔާވަރުގަ ވަދަރަ ހަރަކަފުއިގެ މިހުން، ދުވަހު ކަތަގެހި
ފެހެގަސް ރަނޮވެރިއަން ހުދަރިގެން ގާޖަތަފުގައި އާދަޔާވަރުދަ އުފުލިނެވެ.
ދަން ރާގަނޑު އަގަސްތޮރަ، ކަނޑުން ފޮތުކަން، ކަނޑަރަދުވެނަރަ. ބަރައިމިހުން
ބޮނޑުތޮގައި، ފަސްކަރުތޮގެ ފުފުކަރުގަސް ފޮތޮރަ ކަނޑުފުރިގެން، ހިނގުފައި
ހަރަބައި، އޮތެރިއަން ކަވަދުނަ ބޮޑުވެސް އަގަހަގެ މަތިން ފުހަރިގެން ތިރިހަން
ހަތަރު ހިނގުމުވެރަން ކަނޑުން ފޮތުފޮތުކަފަރުމުދަސް ގަސްނުވަދުޗު ހަރަހުފަރަވެ!
މި ކަނޑުއަން ކަވަދުނަރުގެ ހަރަކަވެ. ތިނަހަތަރު ރިހަން ހުނދުވަރުގެ ހިބަރު
އަފުވައި ބަހަރުބާފުއި ކަނޑުން ޖެރަސްވަދުން، ކަރިތިކާއިއަކު ރިތިކަން ބޮރިވަގަން
ހިނގައިދުހުފައެވެ. އަގޮތެރިއަން އަތޮފު ދަދު، ކަވަދުނަ ބޮފުވެސް، ބޮޖެތި
އަފުފަތި އަފުވާ ބަހަރުބާފުއި ދުއިހިނގުފާގެ ދާވި ފުތި ހަސްވަސްނަދުން،
ކަނޑުން ކަރުފުވަފުއަވަހުފައެވެ. މިކަދުން އަތޮފުވާ ދަދުކަދުގެ ހިތެރަން ކަނޑުގެ
ތިނަކަނވަސް ފުފުވައެވެ. ކަނޑުމަކަސް މިބޮފުނަރި، މިފުމާފުއިން ހަވަގަން

ނެގިފަހިމިއްބެވި ކުރަދާނާ ހިމްވަރުގަދަ ދުރާލި ޖުވާން ބޭފުޅުން ކޮޅެކެވެ. ރަދުންގެ ޚާއްސަ ދަރިވަރުންގެ ބަޔަކު މެއެވެ.

އެދުވަސްވަރު، އާދަޖަވަރުގައި ހުވަކަން ދަސްކުރައްވާ ދިދިފުޅިގެ ނަމަން ޖިހުމްނުވާ މިހަކު ނުވަތަ ބަޔަކު މާލޭގައި ނުވެކަމުގައި ބޭނުމެވެ. އެތަރިން ކުނުމު ބޮޑުވޭ، ނުވަތަ ގިނަބޮޑުވެރިން، އަދި ޖަވާނަކަމުގެ ފުރުކަވެގައި ތިއްބަވާ ބޭފުޅުންނެވެ. އެކަކަލު ހިތްވަރުހިރު ޖަވާން ބަހަކަން ހުވަކަން ދަސްވަމުންދާއިރު، ރަނގަޅަރާ އަރިނަރިން މިރުނުނުން ނުކަމު ނުދާން އަސްރާއި ނުވޭ ނުގުނުނަގަތިއި ދިރާއި، ފުރިހަމަގަހިން ކަރަމުން އަދި ވަމުންނެވެ. ބަގާއިމުނިން އެބޭފުޅުންގެ ހުވަކަމުން ތިރިފުކަރަމުންދާއިރު، އަނާއްބާއިމުނިންގެ ހިތްގައި ހިނގާ ވަދުވެރިކަމުގެ ބަސްތިއް، ދުނިން ފާވާކަން ހުރިއެވެ. އެވަގަނޑު ހިތާހަކަތިއް ޖިއްހުގެ ގަސްތިކަ، އެދުވަސްވަރުގެ އާދަޖަވަރު ދުފުތިގައި ހާހުކަނާދުދުތް ނުނުވެ. ތިރިގައި ޖިއްފުއްދުވާ ބާބަން އަހަރަ އެދިތި ބަޖާދުވެ.

ދިވެހިރާއްޖޭގެ ފުރަތަމަ ސިފައިން

ނުރާއްދިން ރަދުން މަޖާގެ ބަޔަރިންކަވެކަން ކުވަކަން ދަސްކުރާއިރު ބޮޑުބެއްދި ކަރަތުމަން ގެންދިވީ ދުވަސްވަރު، އެޖަވާން ކަދިންކަވެގެ ބޮޑުގައި ދަސްކުރަނިކަ އިސްވާރިއްޖި ދިދި ހިގަނގަންވީއެވެ. އެކަމަކު އާނާ ކުވާހާ، ކަވެޖެހިމަގައި ބޮއިބޮޑުދަތްދިދިއެއް ނިގަނޑެވެ. "ދިދި ފުޅިގެ" ހިދާ ބޮޑުވެރިކަރު އިންމު ދިދިފުޅުވެސް އިސްވާރިއްޖި ދިދިއެވެ. މިކާމްއަކާ އާނާގެ ހަސްކަ ހިނގާނާލިރު މިޖިޖިފުޅުގެ ސަބަބުން އާނާ ހަވަޖަވަފުޅިއެވާ ކަމަ އެކަނިއެއް ހިނގެދެވެ. މަސައްކަތް: ކަރޮގެސްކުރާމާލި، ގެއްލުމާއި، ބައްޖަރިއްން

އާގަނޑުވަރަން ވަޒީރުގެންނަވާރަން ގަސްތުމަރު އިސްދާ މައްތަރުކުރުދާއި، މި މަގަސްތަކުވަ ނުމުމާއިކަމުގައި އާގަސްތުމައި އާގަނޑުވަރުގެ އިރުމީކަޔަގައި އަންނަ ކައްބަނު ފެނުމަ، ކިޔަވަރުގެ ބިން ސަފުކުރުވައި އަދިވަސް މިބަވަމުގެ ހުރާ ކަމަށް ބަވާވަޅިވަނީ، ދަންމާނުކަގެ ހަވަގު އިސްމާއީލް ދީދީއަށެވެ.

ރާގަނޑު ހަމަގަޑުބައިވުމާއިކަ، މިބަޅުވުން އާގަނޑުވަރަން ވަޒީރުގެންނަވާރަން ފައިބަވަފަނާނަމަ. ބަނޑާރައިނގެ ފައިނޑިފަ ފަނނަގަނި ނަވައިއް ދީނިމަގިއަވަ. މިވަގަމި އަނގަނގަނދުން އަނބާވަނކާދިނާކަ އާގަނޑުވަރުގައި ވިއްބަވާއިރު، ނަމަނަ ސަމާސާއިރު ކިޔަވަރުގެދީއަވަ. އަމިވިމަނާ، ދަނޑިގަނޑުގެ ދީކަޔަގައި ހިފައިގަން ކާކާއިމީނމީ އަނބަރުނީ ބަލުން، ކައްފުން، އަކެކެކުން ނަގުން، އިދިފުނުން ޖެއްސުން، ބަރާއިގަމީ އަފާއިމީ އަކާގާދުން........ މިބަވަމުގެ ފިރަގަންދަރާ ކިޔަވަރައި ސަކާއަވަ. މީބަރު އިސްމާއީލް ދީދީ އާއްރަކާކަ ސަފުގަދަގަމީ ދަބްކަވާ ސަފުއިނގެ ފާޑުން ހިނގަވަން ފައްބަވަމުން، އަނގާ ފަރަމްފުޅުން ދަމިން ބަފުޅުކަ އަވައްމަރު ޖެއްސަވަން ފައްބަވައިފިއަވަ. އަންބަރުންވަމާ، ހައްބަންވަމާ، ސަފުއިނގެ ރާގަގައި ގަގަނަފަވަނީ، އިސްމާއީލް ދީދީއަވަ. މިގަމީގައި ކަޖަދުވަސްކަޔަވައި ރަ، އިސްމާއީލް ދީދީއާ އަންނަވަސް ހަހައިކަ ބަފުޅުނަނަވަ އައްވަރުކަޔަވަ ހިނގަވަނަ ދަސްފުޅުވައިޖެއަވަ.

އައްރައިކަ ބަންޖާރައިން، މަމީގައިން އާގަނޑުވަރަން ވަޒީރުގެމައިރު، މި ސަކާރަމީ ގަންނަނީއަވަ. ކަޖައިރުކަޔަކަ ބައްމަގަވަން ހިނގަވަމުގެ ކާފު، މިކަލާއި ވަރަނ ހިނގުފުޅުވަ، އަކަން ހަހައިކަރަން މިދީޔަވަޅިއަވަ. އައްނުފު، ބަޖައްހައިކަމުގައި ފަމަމީން ކާފުވަރުގެ މަބިގަނގެޔަނަވަސް ފުރާއަޖޭއަވަ. މިކަޔަކަ ސަފުއިނބަރަން އަދިބަފުޅުނ ހަހައިގަޔަރަން ހަސްރަގަޔަސް ނަގާނަގާނަސް، ދޮންމަނިކުގެ އިސްމާއީލް ދީދީ، ދޮންމަނިކުގެ ޢަބްދުﷲ ދީދީ، ރަނގަ އިބްރާހީމް ދީދީ، އާދަ މުޙައްމަދު ދީދީ، ކަޔަރަރުގެ އަޙްމަދު ދީދީ، ހަގަގައިމަފުސް އަމަރު ހިމަނައިގަންނައިވަ.

ނޫރައްދީން ރަދުން އެކަމާ ހިމާޔަތްކުރުން އަވާހަކަ ބޮޑުންނާއި ދައްކަވައި،

ބިއްޖެހުން ވެޒިރިކަންކޮށްދީ، އަރުވައިގެ ގަންނަވާން ކަނޑައެޅުއްވީ ވިލާފައެވެ. މިއާއިއެކު،

ބަޑި ގެންގުޅުމުގެ ހުއްދަވެސް ސިފައިންނަށް ދެއްވިއެވެ. އިސްވެރިޔާ ދީދީ

ކުޑަވެރިގެ ބޮޑުން ފޮށިބެލެކޮށްގައި ރަސްމީ ކަރުން ބުނެވިއެވެ. ނޫރައްދީން

ރަދުން އުމުރު ސިފައިންކުޅުގެ ވެރިކަމުގެ ފުރަތަމަ ބިއްޖެހިދެއްވި ދެނެތުމުނަކުގެ

ހުނަރުވެރި އިސްވެރިޔާ ދީދީއެވެ. އެކުގަނޑެކެން އެނގިފައިވާ ގޮތުގައި އެއީ

1308 ހ. ވަނަ ނޫނީ ނުވަވަނަ އަހަރެވެ. އެއަހަރުގެ ހިއްސާން ވެޒިރިކަންކޮށްދެއްވި

ރަދުންގެ އަރުވައި ސިފައިން ދަރުވާރުނަ ރަނގަޅަކައި ހިނގާދިޔައިފައެވެ. އެދުވަސްވަރު

"ސިފައިން" މި ނަމުގައިވެސް ދިވެހިކަމުގެ މާލީބޭރު ނަމުއްނަތަ. މިކަމުއެކު،

އެސިފައިން ކަނޑުޅުބޮޑުކުރުމުގެ ވެށިގަޑިއާ ކަބަޑިކަރުބޮޑުކުރުމަށް ރަދުނުތުރު

އަރުވައި ބިއްޖެ ސިފައިންކަރުދާ އަދި، އެބޭކަލުންގެ އަތުގައި ބޮޑުކަނޑުނާ

ވަކިކޮށް މާލީއަން ވަރުކުރުން އެވާކަމުގެ ކަމެވެ. މިކަމަކުރުން އެދުވަސްވަރު ރަދުނުބޮޑުކަމާއި

އަނގަ ގިނަވައި އެބި ވަކިކައިކަވާ މިއެވެ. އަދި ސިފައިންނަކީ، އެބޭކަލުންގެ

ވަރުލޫމާ ކަބައިމަރުކައިން ހިނގާމަހުރުއައިރު ކަބުނަމު ބޮޑުވަރުކަމު ސަރުއަހުކަ

ކަރުދާބޮޑުނަވައިސް ބޮޑުއް ސިފައިނުތަ އަދިރުކަން ކައިމަސްވާ ބުނުކަވެއެވެ.

އެބޭކަލުން ސިފައިނަށް ދާއިރު، އެއްވަސް ފުރަބޮޑު ނުބަދަލުކުރައިވެ. މާރަބޮޑުކަދ

ކަވާދާ ބަރުކަދައިވެ. އަދި މިނުތުސް މިބޮޑުވެ ކަބުނާ ވާކަކަމު ރަނގަޅުކައި

ދަކަވުމުނުވަރުކައި ބަނޑި އަކަމުވެ. މިވާކަބުކައި ދިގައިބޮދު ކުނުނާނުކަނު

ކަނޑުވަރުވެ. އަދި އެދުވަސްވަރު އަޅާން އެފުދުމުން މިއަށްނަ ސިފައިންނާއި

ދިބޮރު މާހާގައި ދުކަވުމުން އައިކަމުގައި އަރިޔަގެނޭ އިވާކަލަބު ކަނުމުމަން މިވާ

ހިއައި، ބޮނުކުމުއިވާސް ނުނަވެ. މިކަމުފުރުންނަވައިސް ވެސްނަވެރިކަންނަވާނަ

ފުރައިން، އެބޭކަލުގެ ކަމައް ފުނަން އެދުއިރު، އަމުރުން އެބޭކަލުގައި ނުއިވިނަރުނަ

ހުރިހާ އަޅަކާއި، ނުކޮށް ނުދާން ހުރިހައި އަސަރެއް ކުރަމުން އިވެމުން އަހީ.
ބައެއް މީހުންގެ ޙާލުގެ ދުރުން "ނިކަން ހުންނަކަށް ތިޔަ ސިފައިންނަށް އަރާ ހުއްޓާލު
ބުރުޅަ ބައެއްތީ! ހިތިވިޔަފާރިން ބަލާލާނަމެވެ." ބުނީހަކަލޭއެވެ. ކޮންމެއަކަސް
އުއަރަރާގެ ކަންފަށް ހިއްކަން ވަޅައިގަތުމަށް ނުކުމެ ވަޅައިގަތްއިރު، ރަދުނާއި
އެންމެ އަރިހަށް މީބެ ދިޔަ ސިފައިންނެވެ. ރަދުނުގެ ހެއްބޮ ގެޅި އަތު
އޮންނަތެވެ. ކޮންމެއަކަސް މި ތިރިޔާ ދޯ އެބައިމީހުންނަށް ކޮޅުނޑު ކުރެއްވުން
ހުރުމަށް އިއްޔެގެ ކޮޅުނޑު، ދުންމަރުކަނ، ކުރުދާތަ އިސްތިހާރު ދުދު
ފާރަވައި ދެވަނަ މިހާރު ނުވެނެވެ. އެންގި ވެރިބު އެރޯ އަދުކަރުއަތު، ދިޔަ ބައިމީހުންނެވެ.
އާދަމެވެ! ސިފައިންނަށް ގޮވި ދިޔަ ބައިމީހުންނެވެ. އެއީ "ބޮޅުއަކުވަރު، ބަޅީކަށުވަރު،
ކުރުފަރަށް، ކުރު ކަނޑައިން" މިބައިގެ ބަސްމިކަކެވެ. ވިސްގަޑުގައި ބައިއެ މީހުންގެ
ކަށިފަތަށް މިއަޅިކަން މާފަސްހުން ނުވަނުއެވެ. އެކަމަކު ދިއުމުގެ ކޮންމެ މިކަމަށް
ދައުލަތުގެ ސިފައިންނަށް ގޮސް، އެބައިމީހުންގެ އަތުއްލަ ބަޔަކު ހިކިލަމަށް
އެވެގެދުވުމުގެ ހިތްރަނގޮބަޑުނު ނުނިމޭއެވެ.

އެރެގެ ހިތި ކުދިގޮތިއައި އެންމެ ރޯކަމަކު ރަދުނުގެ އަރުހަށް
ފައިބަމަކުން ހިނގަމުން އެދުއި ސިފައިންނެވެ. އަދި މާލާއި ރާއްދޭގެ މިހުން
ނުދުކު އަކަމަކުވެ. ދިޔަ ބާރައްދޭގެ ރަދުނުގެ ދިއްލިކަފި ފަރަކަމުވަގު ގޮތުން،
އިތުރުވި ދަރަޖައްމަމެވެ. މިހުރިހާ ކަމަކާއިކަވެސް، އެސިފައިންނަށް ތިންފާއިތާ
ބަރުކަ މާލަގައި ތިބިއެވެ. އަދި ހިތިގައިން، ރަދުނު ގަސްޖަވަރު ވަޅައިގަނނަވަމުން
ހުއްޓެވު މައިޖާން ދުނިޔަ ހުރިގެ ޖަސްބަވާލެވިތަން ކޮންމެވެސް ބައިފުކަ
(ގިނަމީހުންގެ ބަޔަކަށް ނުކުރާ ގަނޑުވަރު ފާޑަން ކިޔައިފުށުގެ ދެނިދިޔަށް ކަޑުމަން
ގަޔަރުނިއްގައި) ރަކަރަލުވި އެމައިންގަނޑެއް ސިފައިންގެ ބޮޑާ ދުމުކުރައްވައިގަން،
އެބައިމީހުންގެ ގައިން ކަށިބައި އިގިނަރުން ހިނގިވިއެވެ. އެކަމަކު ސިފައިންގެ

ހިނގުމަކަން ބޮޑުކަމުން ގެދުމުއްސަރުވާ އެބައިމީހުންގެ ގެވެލި ހިނގާފައި އައްސެވެ. ރަށުން ގަނޑުވަރުން ވަޑައިގަތުމުންފަހު، ސިފައިންގެ ބޮޑުވެރިކަން އެގަނޑުވަރުން ވަޑައިގެން ބައިކުވެރިވަރު، އަނބުރާބޭނުންކުރި ފުރި ގަނޑުދުން މިބައިމީހުން ރަސްގެ އިސްވެރިޔާ ދިރިއުޅުއްވި. އެނގޭ މުސްތަޤްބަލު ބާރަށް ކަނޑައެޅުމުގެ ވަރަށްބޮޑު ބަޔަކު ފުރިގެފުށް. ކާބޯތަކެތި އެތައްފަހަރަކު އަނދަވާލައިވެއެވެ. އަލިފާނަށް ދެކެވިފައި ތިން މިސްކިތުން ނުބޭތުނަކުމަށް ހިއްސާކުރަނީސް ގެއްލުން ދިބުނެވެ. އައިބުގެ އަނދިރިވެލި އަހަރެއް ބޮޑުވެރި ގެދަރިކަން މާލޭގެ ބަޔަކު ރާއްޖެތެރެ. އަނގަ ކުރިފުޅާ ތަނުތަނަށް ގެއްލި ވިއްސަތަރު ދިރިއުޅުން ބޭރުވެސް، މާބޮޑުވަޑު ނުވެއެވެ. ބޮޑުގޮތެއް ދިޔައިރު ދިރިއުޅުމުގެ ބާސްކާމެ ފާހަގަ ނުލިބެނެވެ.

އަނގައިދިނުމުގެ އަށް ހިސާބުގެ އަތުވެއްޖެއެވެ.

ބަނޑުހައިރާނުގެ ހާލަތު ބައިގަނޑުގެ ދަރުބާރު، ފުރަތަމަ އިންތިހާބުގައި ދިރިއުޅުމާ ދިރި ބޭއްވުމަށް އެގެނޑުވަރުގެ ވެއެވެ. އެދިރިގެ އާއްމުކަމަށް އެރި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ދިވެހިންނަށް ބޭނުންތަކެއްވުމެވެ. މިދަނޑުވަރު ހުރިހާ ބާޒާރުގެ ޝުއޫރު. އަދިކަރުދާސް ކުރުމުން، އިބްރާހީމް ދިދި ގެތެރޭގައި ފުރަތަމަ އޮށްޓެއެވެ. ދިރުވުން، ބާސްކަލަމުގެ ހަރުދަނާ ބައިތު ހިތަކު ބަރަހަނާ ދަރުންނަކުނެވެ. އެކަމަކު އިބްރާހީމް ދިދިގެ ކާތިބު ދިރިހުރިސްޓް ދަރުވަރު ބޮޑުވެރިން އަހަރެއް ޝައްވާލް މަހު 8 ވަނަ ދުވަހު އޭރީ އަވަހާރަވިއެވެ. إنّالله وإنّاإليه راجعون

ނިޔާވުމަށް ރަށުން އަވަހާރަވެފައި، ދިރިހިސާބުގެ ބޮޑު އަތޮޅު، މިނިވަން ދިދިނަކުވެ. އަހަރެން، ޚުޠުބާގަނޑުވަރު ގުރުބާނީ، ބޮޑުބަރި، އަރުޢަގެ އެދިރި މަސައްކަތް ހަރަކާތާއި މިދުން ސިފައިންގެ ބޮޑުއަރުގެ ތެރެވަރި ބާރަކުން ހަމަކަށްދިޔައެވެ.

ދިރިހަރުދާނައި، ފުރަތަމަ އެދުރުން ސިފައިންގެ ވެރިޔާ، ދަންމަހާރުކަމު

އިސްމާޢީލް ދީދީ، އެމަހިވެރި މަޤާމުގައި ހަ އަހަރު ނުވަތަ ހަތްއަހަރު ހުންނެވިއެވެ. އެހުރަހައި ދުވަހުގެ ސިފައިންނަށް ވިދާޅުވި، ދިވެބަހުންނެވެ. ދިވެހި ސިފައިންނަށް ފުރަތަމަ އިނގިރޭސި ބަހުން ގޮވާ ފަރޭޑް، އަދި ދޮރުފާޅު ކަވާއިދުތަކާއި، ކަޅުބޮޅާ ބަނޑާރަށް ދިރުވައިގެން ޢަބްދުﷲ ދީދީއެވެ. އޭނާއަކީ، ގާޒީގެ ވޮލަންޓިއަރު ސިފައިންގެ ވެރިކަމަށް ދިރުވައިގެންދިޔައީ ކުރުމުން ބޭފުޅުންނެވެ. އޭނާ މަރުވެވަޑައިގަތީ 1314 ހ. ވަނަ އަހަރުގައެވެ. އިސްމާޢީލް ދީދީއަށްފަހު، ސިފައިންގެ ވެރިކަމަށް ކުރެއްވީ މިބަރި ޢަބްދުﷲ ދީދީއެވެ.

މާލޭގެ ސިޔާސަތަށް އައި ބަދަލުތަކެއް

ދިވެހިރާއްޖޭގެ ރަސްކަލުން އައި ބަދަލުވުމާއެކު، ސިޔާސީ ނަމަވެސް ގާނޫނުތަކާއި އެކަށި އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ވާހަކަ ދިރުމުން ގެންސޮރުވި ނަމަ، އަދުގެ ނަޒަރުން ކަމުގައި، މުއްދަތުގެ ސިފައިންނާ އަޑުއަރުވާ އެކަރިގެންވާ ވާހަކަތަކެވެ. މިބޭބޭ އިމްތިޙާނުކުރުމުން އަލުގެނައުމުގެ ގަސްތުގައި މިއޮތީ. އެއްގޮތަކަށް ބަލާއިރު، އެދުވަސްވަރުގެ ސިޔާސީ އަދިރަކަން ދެކިލާ އަލުގެއްޔުންނެވެ.

ސަރުކާރުގެ ދުވަސް ރަސްކަލުން އެއްގާރުމެއް ލިބިގެން ދިވެހިރާއްޖޭއާއި ރަސްމީ އެކުލަވާ ޚިދްމަތުގެ ކަމުގައި، 1310 ހ. ވަނަ އަހަރު، ޛުލްޤަޢިދާ މަހު 8 ވަނަ ދުވަހު، ދިމާއްޖެހިގެން އޮޅުމަކުން، ވަޒީރުގެ ދަރިކަލުން ފިލުވިޔައިން ފުރާވަޑައިގަތުމެވެ. އެދުވަސް ރަސްގެފާނު އަޅުގަނޑުމެން، އިސްލާމީ ދީނާ ބޮޑުނަމުން، ކުޅިވަރު އެކުސާވިތާ ކަމުގައި މަޖިލީހުގެ ކުރިއަށް ދެވޭ ދިރިއުޅުމުގެ ހަމަ ބަލާލުމުން ބާރުގަދަ ސިފައިންގެ ގޮތް ސިއްރު ވެއްޖެއެވެ. އެބަހެއްގައި، އެއްބާރުގެ ތެރެއިން، އަންނާނީ އަދިރިކަން، އެއްބާރުކުރުމުގައި ދެއްވި ދިރިއުޅުމާ (އެކަށީގެން މަޤާމުގެ)

މުޙައްމަދު އިމާދުއްދީން (ފަސްވަނަ) މިނަމުގައި ރަސްކަމަށް އިސްކޮށްފިއެވެ. އެމަނިއްޖުވު ރަސްކަމުގައި ހުންނަވާތާ ފަސްމަސް ވަރަކާ ފުރަމާއިއާޅު، ނޫރައްދީން ރަދުންގެ ދޮންދަރިކަލުން ރަސްކަމުން އިސްކޮށްފިއެވެ. އޭރު އޭނާގެ އުމުރުފުޅު ތޭރަ ނުވަތަ ސާދަ އަހަރެވެ. ރަސްކަމުން އިސްކޮށްފައި ދިން ނަންފުޅަކީ، މުޙައްމަދު ޝަމްސުއްދީން (ތިންވަނަ) އެވެ. މީނާއަށް މި މަޤާމުގައި ހުންނެވީ، ހަތަރުމަސް ދުވަހުއެވެ. ދެން ރަސްކަމުން އިސްކުރެވީ، މުސްކުޅި ބަންޑާރައިން (މުޙައްމަދު އިމާދުއްދީން ހަތަރުވަނަ) ގެ ދޮރި މަނިއްޖުފުގެ ދަވަނަ ދަރިކަލުންނެވެ. މިބޭފުޅާ، އަޅުގަނޑުމެންގެ ތާރީޚުގައި މަޝްހޫރު ހާޖީ އިމާދުއްދީނެވެ.

މުޙައްމަދު އިމާދުއްދީން (ހަވަނަ)

ހާޖީ އިމާދުއްދީން ރަސްކަމަށް އިސްވެވަޑައިގަތްއިރު، ބޮޑުވަޒީރަކީ، އިބްރާހީމް ދޮށިމޭނާ ކިލެގެފާނެވެ. ކާރިޔާގައި މާލޭގެ ކަންތައް ހިނގަމުންދިޔައި، އުފާފާގަތް ކަމާއިއާލާ ކަމެއެވެ. ނަމަވެސް ދޮރީނުކުރައްވާ ބަޑުކަމުގައި، ބާރުގެ ސިޔާސީ އަދަބުސް ބަނޑުވަން ފަށައިފިއެވެ. ހާޖީ އިމާދުއްދީނުގެ އެއްބަނޑު ބޭބޭފުޅު މުޙައްމަދު މުޢީނުއްދީން (ކުޑަބަންޑާރައިން) ގެ ރަސްކަމުގައި އަރަމުން ދިޔަ ކަޑަތިކާއި، ވަޑުނުދެއްގޮތިކާއި، ދަރުގަތީ ގެތިކާ މިފަހަރުވެސް ވަންފިނި.

ތިންހަތަރު އަހަރުގެ ތެރޭގައި އިބްރާހީމް ދަރިކަލުން ކިޔާގެފާނު، ބޮޑުވަޒީރުކަމުން ވަކިކުރައްވައި، ކާލޭގެ މުޙައްމަދު ރަންބަންޑޭރި ކިޔާގެފާނައި، އަލުން ހަވާލުކުރައްވައިފިއެވެ. މިކަމުން ވަކި ބަދަލެއްނާއެވެ. އަދި ކިއްތޯއެވެ! ކަރައްސާރު ހަމަނުޖެހުމުން ދިޔަ ގޮތެއް އިތުރުވަމުންނޭ އައީ. އަނގަބުރާސުން އެމަނިއްޖުވު ރަސްކަމާ ވަކިކޮށް، ނޫރައްދީން ބަންޑާރައިންގެ ދޮންދަރިކަލުން

މުޙައްމަދު ޝަމްސުއްދީން އަނެއްކާވެސް ރަސްކަމުން އިސްކުރީއެވެ. މިކަމުގެ ސަބަބުތައް [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ކަމެކެވެ.

[illegible] ހަމައެކަނި [illegible] ގެންދާނީ ބާޣީ އިމާދުއްދީން ރަސްކަމުގައި އިސްމާޢީލް ދީދީގެ އުޅުއްވުމުން އަދި [illegible] [illegible] [illegible].

އިސްމާޢީލް ދީދީ ނެވިމަނިކުފާނު

ނޫރައްދީން ބަންޑާރައިން [illegible] ދޯންމަނިކުގެ އިސްމާޢީލް ދީދީ ގެންގުޅުއްވީ ވަރަށް [illegible]. އިސްމާޢީލް ދީދީއާ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އިސްމާޢީލް ދީދީ [illegible]. މިސާލަކަށް: [illegible] [illegible] ބިދޭސީ ވިޔާފާރިވެރިންނަށް ބަންޑާރައިން [illegible]، [illegible] ދޯންމަނިކުގެ އިސްމާޢީލް ދީދީއެވެ.

ނޫރައްދީން ރަދުންގެ ދުވަސް ރަސްކަމުގައި، ބިދޭސީ ވިޔާފާރިވެރިންނަށް، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] އިސްމާޢީލް ދީދީއަށެވެ.

އެބަންޑާރައިން [illegible]، [illegible] އިމާދުއްދީންގެ [illegible] [illegible] އިސްމާޢީލް ދީދީގެ އުޅުއްވުމުން [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] އިމާދުއްދީން ރަސްކަމުން [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] އިސްމާޢީލް ދީދީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] އިސްމާޢީލް ދީދީގެ

ހަރަދު ބޮޑު ދިރިއުޅުމުން ބަރުދާސްތުކޮށްލެވޭނެ ނުފުދުނެވެ.

މިހާރު އިސްލާމީ ދީނީގެ ދެފިރިހެން ބޭފުޅުން އަބަދުވެސް އެބަހުއްޓެވެ. މި ދެބޭފުޅުންގެ ހަރަދުގެ އިތުރަށް ކާނދަގަނޑުގައި ތިއްބެވި އެދުދުނާ އެއްބަސްވުއްއެބަހާ ދެއަންހެން ބޭފުޅުންގެ ހަރަދުވެސް ހިސާބަކަށް އެކުލަވާލެވުނީ، އިސްލާމީ ދީނީ ކުރަންޖެހުނުގެއްވެ. އެބޭފުޅުންގެ ބަސްގާ ދިނުމަށްޓަކާ އިނދަށް މިހެދުނުމުޖެހު ދެކުނުބަރަ ވާހަކަ އެ އަންގަ ބޭފުޅުންގެ ދިރިއުޅުމުން ފުދުނު ގަޑިވެސް ނުވެއެވެ.

އިސްލާމީ ދީނީ އެއްގަމުގެ މީހުދުނުގާ ކަމަކަށްބައްލަވައިގަތްގެން އެއްޗެ ހުންނަވަނީ މާލެވިލާފުން ގަންޖެވަރިގަތެވެ. އެހާ އިންނަވާ ނަރުއްދުން ބަނޑާރައިންގެ ހުދުރެކަށްލުވުނުހަރު މަރު އެއްގަވިކަށް އެވަނަރަވެސް އިސްލާމީ ދީނީ އެވަނަށް ކަރުއްވާނަކަށް ހަރަދު ކަޒުއްއަނާ. މިގޮތަށް އިސްލާމީ ދީނީގެ ހަރު ދިރިވި މިރޭހުފުޅުން، އިސްވިނަރުފުޅުގައި އެޅު ކަނބަލުން ގޮތުއްނަކަށް.

ނަރުއްދުން ރަދުނުގެ އަރިހުގައި އުޅުއްވާ އުފާވެރި ދިނުމަށް ބަދަލުވެ ދިރިއުޅުގެ ގޮތް ކަމުގެ ކާއްލަރުމަތީ ފުކޮރުކައުމުން ޤޮރުއްޖެއެވެ. މި ފުކޮރުގެ ފުށްކަނަޖެހެ އާދީ ގޮނޑުފިލުވާކަފަ އިބޮރީވ ދިނުމާ ކިލުގޭ ފުއްސުވާކަ އަރިހުގައި ދެފަނީ ފުހަރު އެރަބިކޮރާހުން ވިޔައިކަމުކަން މިދުރުވެ.

ކާފޭގެ ތޮރިފުން

ކުސްތޫރު އިމާދުއްދީނުގެ ދަރިކަލުން ހަސަން އިއްޒުއްދީނަށް، ކާނދު ގ ދޮންދީ ބަޑުކަލުއްމެ މިންފުރިހުން ބޭފުޅުންގެ މީރާހުން ދޮނބަނޑުހުންނަވާ ކާނދު ގ ކަނޑުއްޖެދު ކުރައްވުނު އިމާދުއްދީން (ހަވަނަ) މިނަމުގައި ރަސްކަމުން އިސްވެވޭއިގެމުކުރު، އަނބުކާވެސް ކާފޭގެ ސިފާސި އެދުރަސް ސޮފުވ އެކެވެރިކަމާ

އުފާވެރިކަމާއި ކުޅިވަރާއިއެކު، ދިވެހިރާއްޖެ ހިނގާން ފަށައިފިއެވެ. ރަދުންގެ ބޮޑުވަޒީރަކު،
އިބްރާހީމް ދޮށިމޭނާ ކިލެގެފާނެވެ. އެދުވަސްވަރު [illegible]
ކިލެގެފާނަން [illegible]
ދެކެވަޑައިގެން، ޒަމާނީ ތަޖުރިބާ ލިބިވަޑައިގަންނަވާ [illegible]
އަދި [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ތެރެއިން، [illegible] 1312 ހ. ވަނަ އަހަރު [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

ދައްކަވަމުން ގެންނެވި، ފިޔަވަޅުތަކާއި، ހަރަކާތްތަކުން، ދައްކަވާފައެވެ.

ދޮވަނަ ބައްޖު ދަރުމު

1313 ހ. ވަނަ އަހަރު ފެށުމާއިއެކު، އަހިނަރު ދައުލަތް ހިންގެވުމުގެ ވެރިކަމުގައި ހުންނެވި އިބްރާހީމް ދޫރިމުދުނާ ކިލެގެފާނު، އަނބިކަނބަލުން އަޅުގަނޑު ދޫކޮށް ގޮވައިގެން، ބައްޖުން ވަޒީރުގެފާނުން ފާސްދުކުރެއްވި ދަރަށް ނައްދަވާން ފެށުމަށް ޖެހިވަޑައިގެންނެވި. ފުރަތަމަ ވަޒީރުގެންނަވާ ދުވަސް ކުރީގެ ދުވަސްވަރު ހިނދު ބޭބޭފުރާތޭ އަދިބައިސް ހިފައިގެން މަގުއަޅުވައިދިއައެވެ. އަސްކަރީ އިރުސާދު ރައްޔިތުގެ ފިޔަވަޅުކުރާ ބޭރުސްގެ ދެރަގައި އަންމު އަރާހަރު މިކަމެވެ. އަދި އިބްރާހީމް ދޫރިމުދުނާ ކިލެގެފާނުގެ އަދުލުސްވެރިގެ ގޮތް ރައްޔިތުގެ ރުހުމުގެ ދުވަހުއެވެ. އަލުގެނައު އަހަރުގެއި އަހާ އަހިސް އަދުރަރު ހުރިވަސް އަދުރަރުގެއެވެ.

ކިލެގެފާނުގެ ދަރިކަނބަލުން އަރިހުގައި ގެންދަވާ އަނބުދުނުގެ ނަމަކީ އަލުގެނައުރު ނުންގެއެވެ. ހަމަގައިމުވެސް ދަރުމަނުރުގެ އިސްމާއީލް ދީދީ ގެންދަވައެވެ. އަދި މެރުވިރުން އިރުކިލެގެފާނު އަރަބޮކަރުޖިން ވަޒީރުގަދު ދަރުމަ އިސްމާއީލް ދީދީ ބަރަނބަޑުފާނަކު މަހުމުދޫ މުހައްމަދުވެސް ބަނޑުބޮއި އަލުގެނައުން އަނގަފާނުވެ ހަބަރު ދިރުކުރުގައި ވަނދަމަ، ކަރުމީ ހިފާއިގެން ނަނި އަމާބޭން އަދިކަރުބޮޑުގެން ކުނދަމަގުމަ ވަޒީރުގެމުން ފުރަވާޖެހިގަދު އައިހަރުގެ ރަޖަބުމަހު 22 ވަނަ ދުވަހުއެވެ. ދަރުމަދުން ކިލެގެފާނުގެ ހަގަރުކުރަނުން އިބްރާހީމްނާދީ ދީދީ ކިޔާވަ ވަދަލުވަމުން ކާރިބަތް ގެންދަވަމުވެސް އަބްބޭނުނެވެ.

އަދި ބާޖީ އިމާދުއްދީނުގެ މާނިކުފާނު، މަންދުރު ދަންނަދީރީ، ވޭދަ ގ
ދީސް ކިލެގެފާނު ދަރުމަދުންނަވެސް ބައްޖުވަޒީރުގެ ބޭނުންފުޅުގައި އަބްބޭނު

ކޮށްބަން ވަޑައިގެނެވެ. އެކަމަކު އައީ މުޅިންވެސް ވަކި ޖޫބީއެކެވެ.

އެފަހަރު އިބްރާހީމް ދޮށިމޭނާ ކިލެގެފާނު މާލެއިން ފުރާވަޑައިގެންފަ ކަނޑައްޓާ ދުވަހުގެބޭރުގައި އެނގޭ ދޮރުދޮރަކަށްވުން އަބްދުލު ދިދިއަން ކަޑުދިރާވުން ކިލެގެކަރުން ކޮތިރިވަޑައިގަތެވެ. އާދޭ! އަސްޓިރި ގަނޑުވަރުގައި ހުންނަނީ ކަޑުސުދިއަން މާލޭ ކިލެގެކަރުން ކޮތިރިވެސް އަދުވަހެވެ. މިދެބޮޑުފާ ދޮބޯރު ކަޑުވަސް މަސްލުމޭން އަލަގަނޑުކަން ނުލިބުނެވެ. ބަޔޭވ މަދިނާވަޑައިގެމްފުން، އަނބުރުވަޑައިގަތް ކޮނބުގައި ހަމައިކަ މަސްދުވަރު މިއުބްވުމަށްހުގައި މާލެވަޑައިގަތީ، ކަރުމްޗީ ސޯބާގެ "ސުވާދީން" ކިޔާ ބަސްގާއިންނެވެ. އިބްރާހީމް ދޮށިމޭނާ ކިލެގެފާނުގެ އައްބަފައި އަނބުމު ހަގުކައްކު އަމީރާ ޢަބްދުﷲ ދިދި ގާދިގައި އުޅުއްވަނިކޮށް މާލެގެންނެވި، އެދުމަށް "ސުވާދީން" ނަވެ.

ކަރުމްޗީ ޗަބުރުޗީގެ ނުކަރީކަން ކުރައްވުން

ރާއްޖެއިން އަނބުރާ ބަޔަބަކަރައިން ކިލެގެފާނު ދޮށިމޭނާ އިބްރާހީމް ވެއިގެންނުވާތީ، ކޮއްނަބަގައި ހުރިހާ ދުވަސްވަރު ކަރުމްޗީ ސޯބާގެ މާލިގައިހުރި ފުރާގަ (ބޮޑުފުރާގަ) ހިނގުމުގައި އުޅުއްވިފަ ވައިގެންދިޔުމުން އިސްދާބިލު ދިދި އަރިހުގައި ދަސްކޮށްވިއްޔެވެ. އެއީ ބޮޑުރިކަގެ މުސްދަލު، ދުސާކޮއްޔެވެ. އެދުވަސްވަރު މާލޭގައި ހޮސް ސަރުކާރު، މި ދުސާކޮއް ދޮބޯރު ހިއްބަސް ނުވަދު ހިނގަކަސްވަމުން ކަރުމްޗީ ސޯބާން އަނގިފުޅެވެ. އެއްގަސް އެހެޅުއްގައި މިކަމުގެ އިއްސަބަބަކަށް، ދިވެހިސަރުކާރު، ބޮޑުފުރާގަޔާ ދަރުމުންނާއިސް، ގޮބެގަސްކަން ދަޅިކަ ރުފިއްވާމެވެ. އަސްއަ ސަބަބަކަށް، އުދުވަސްވަރު މާލޭ ސަރުކާރު ހިނގަވާން ކުރަތުން ގެއްބަވި ބާކިވުން ވެރި ޗީވަނޗީ ނުރުބަރިއާއި، ދުސާ ބައްޔިނ ބުއިލި

ހިބަތުﷲ ބަފާއިއާ އެކުވެރިކަން ބޮޑުކުރައްވަމުން ގެންދެވުމެވެ. މި ދުސްބަހުންނަށް،
ވިޔަފާރީގެ ގޮތުން ކަރީމް ޗީ ޗައިނީޒުރީއާ ވަރަށްވެސް ބޮޑަށް ވަނީކަމުގެ
ދުވަހުންނެވެ. ކަރުމީ ސަބަބު ވިސްނުމުގެ ބޮޑުކާރާއިގެ މިހުރި ދުސްބަތާ
މާލޭ ސަރުކާރާ އަދިދުދަމުގެ ކުރެދުނު ކަރުދިހަކު ބައެއްބާރުގެންނެވި އެކަންބޮޑު
ހަމަޗެއްސަނުކުދެގެ ނުދިނުމުގެ ނުދިނީ އިސްލާމްދީ ދީނީ އަރަހުގެ ދުސްނުވެ.
އުދުދު މިކަން ޗެޖިކެރުވުމާއިކު ކަރުޗީ ސަބަބު އުދުދުއަން ކަނޑައެއި މުސްކުރައިކަ،
ފުރާއެކޮށް، އުދުވޭއިގެންނުވާ އެއްބަސްވީގެ އިބުރަން އަރަރަކު 350 (ތިންސަތޭކަ
ފަންސާސް) ރަހުމަތެވެ. މިއީ، އެޒަމާނު ބޮޑުމީހުން ބޭޒު މުސްކުރައިކަވެ.

އިސްލާމްދީ ދީނީ ބުދުސައްސަގެ ނުކަރާކަން ޗީބުކުރާއްވާ ކިއުވަގެންނެވި
އައްސަވައިފިނުމަ، އުފެދުނު ދުނިޔަވީ، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ދެރަނެގެ އުދުވަސްވަރުގެ
ގަނޑުވެރި އެއްކަމުވާއުދުމަވެ. އެރަން ދިހަ ސަވާބުގެ ޗެވާބު ހިފަނުމު ރަނގަޅުކަން
ނަގާވަސް ޖީބަވާއިގެންފެނުއްވެ. އިސްލާމްދީ ދީނީ ކާފަރުން ފުރަވާއިގެ ކުދިއަރަ
ސިއާސީ ޗެއްވަން އަރަދުން ދުކަދުގައި އެނގޭ ހިއާލު ދުރުމިއަން ފޮނުވާއިގެންނެވި
ކަލަބުއް މިހާރުގެ ހަރަކާތްތަކަށް ފޮނުވާއިގެންނެވިއްވެ. ދުއްކަތު ހިންގާ މިސްބައިގެ
ގަނޑުވެރި އަށްކަމަވަސް އުއްސަރީކު ކަށަވަރުކުރަން ވައިޗެކަރާކެއްވެ. ކަލަނބުގައި
ހުރިހާއިރު، ބައްޗެއް ދިލާއިން ދުވަވަހުނާއި، ޖިބުވާއިގެންނާ ސަބަބުން،
ލާފުވައިގެން ދުރެއްޔަވުން ގޮތްކަމުދު ފުކުރަބޮވެފައި ހުށަހަޅައިކަން
ޖިބުވާއިގަމު، އަންހާރު އަތި ފުރުޖާރުގޮ ނަމަގެ ނުވެކަން، އެއްގަމުގެ އަދިމުދު
ދުދުއަން ބަރުކަވު ހަބަރެވެ. މިކަމުން ކަރުގަސްއަތިކުރަ އަތި ކަޒަ އެނގުދުއްވަސް
ކަނޑުގެން ދިހާއްޔެވެ. މިފުދު ހިކަލްގަ އެކަންތަށް ކަރުއްވަ ހަމަކަރާއްވާހުންވެ.
އެގަތި ރަޗެގެ ހުދުމުންބަކަ ތިމާފުދު އަނަތު އިސްސަރާކަ ދިމާހަނު
އަތިދުއަކުޅުމުންވަރު، ހިތަނުމް ދުރަނުމުވަސް މަސްއަކަތަށް ކަނގަން، އަތިކަތި

ދުމީ މުރައްވަވައިރަކުގެ ވެރިއަށް ހިކުން ކަމުއްނުސްވީއެވެ. އަދި ބިމާއި ފުރަސަނަގެ މައްދަރުސާގައިވާ އިސްލާމްދީނަށް ދީނުގެ އަހާގަދު ދިރުމުއްދުވެއެވެ. ކަނޑުއިރުގެ އުދިވެރި ކަވަނބޮޑު މާފިލުއިރަށް އިސްމާޢީލް ދީދީ އުކުއްވ ބޮޑުރަސްއިރުވެއެވެ. އެވަނަތަކަށް އާއިރުވަނީ މާފަ ކިތަކުތަން ގަނޑުވަރުގަނޑެވެ. ގަނޑުރަކަން ރަގަނޑު ފަރާކަތެވެހި ކަނދުރަގަނޑުވެ. އެއް، އިސްމާޢީލް ދީދީއާ އަބަސްޖު އަބާބަނާ ދުއްނަރަސްބުތުކަން (ދޮންދީދީއާ، ކަދީދީ) މިއަބަވަގެއެވެ.

އުދުވަސްވަރު މަތީގެ ކަނބޮއް ހިރުގެމީން، ދުވުރިސްވަރުކަރާ ބޮޑުތިރާއަ ދުމުދުގައި ވަރުނުވަސް ބޮޑުތަނުދުނުއް ހިނދުގެއެވެ. ބަނޑުދުނު ހަނޑު ބޮޑުތިރާއިން ގަނޑުނުޖެހިފަސް މަދުކަނުނަނުވެ. މަބުވަމީގެ ކަނބޮވާ، މަތީ ސަރުކަރުން މަހަރު ބޮޑުތިރާއިނުދުރިހުން ވާހަކަދައިކަނުން ޖެހިނު ބާޖީ އިސްމާޢީލް ދީދީއައެވެ. ގަނޑުހަރަން އަބައިމިހުގެ މަހަމީދު ފުދުކަމުގައިވާރަސް، ބައިފުހަރަން އިސްމާޢީލް ދީދީ ދުއްވާ ޖެވުބުން އަބައިމިހުން އަނބުތަރު، މަޖިހަރު މުނުކަޔިގަނޑުނުއް ނުނުވެ. އިސްމާޢީލް ދީދީ އަބަވަމީގެ ކަރަކަ ޖެވުބުދުއްވަނު ދުސްވާޖީގެ އިސްވާރަމީކަނުކަން، އުދުދުގެ ހަރު މަހަނަ މިޖެޖެނުކަން އަކުގަނޑުކަން ނުނުގެއެވެ.

ގަދުއުރުން ހިވަނު، އިސްމާޢީލް ދީދީގެ އަނގަފުކުން ނުކަމީސް، އައި ދުސްވާޖީގެ ބަސްހަނުނުވެ. އުގަމީކަ، އިސްމާޢީލް ދީދީ ބޮޑުތިރާއިން ވަޖެއަގަމީވަސް، މަތީ ސަރުކަރާ އަފުހަރާދާ ނުވަމަ ކަރާމަޖީ ޖެއަފުރާޖީއާ ދުމީރު ފުނުނު ދުކަކަވަރުކަން ބޮޑުވަމުން އަނުނުނުކަނުން. އިސްމާޢީލް ދީދީއަށް ބޮޑުތިރާއިން މިބަވަޖައިގަނުނުވާ މަސްހަރައިން އަދުދުއަނުވަފިއަވާ މަމީވަރު ދުރަރިކައިވަމުގެ ބަޖެޖެ ހަމަނުޖެހަކަމުން ދުރަނުގެ ބަރު ހިސްބަކަނު ކަނުޖެފުކަރުފިއެވެ. މަހާއަކަ، އިސްމާޢީލް ދީދީގެ މަކަގަން، އުދުވަސްވަރު މަތީގެ ހިނގަވަން މިއަބަވ ބަފުކުނުގެ ހިމުފުކުނުވަސް އައި ދުވަރަކަނުވަރު ދުވަރައް ބޮޑުވަމުނުވެ. ނަމަވެސް

އޮދީދީގެ ހުރި ހަރުކަށި މިޒާޖުފުޅުގާ އެދުވަސްވަރު މާލޭގެ ސިޔާސަތަށް އަރަމުންދިޔަ ކުޑައިން، އެދެވުނު ކަމުގެ ސަބަބު އަދި ކިޔަނބުޅުކަމުންނެވެ. ކަންތައް ދިޔަ ގޮތުން މިފަދަ ދެއްކުމުގައި ބަދަލު ގެނައީ، އޮތީ ބާރުގަދަ ދައިތަ އިނގިރޭސިންނެވެ.

ތިންވަނަ ޙައްޖު ދަތުރު

އިސްޖެހިގެންދާ (މިގޮތަށް އިސްޖެހިގެ) ސަރުކާރު މާލެ ކަމުގެ ފާރަވެރިކަން،

އެދުވަސްވަރު ސަރުކާރު ހިންގަވުން ތިބީ ބައިނުން އަތްބޭފުޅުން. އެކަމަކު ބައްޖު ވަޑައިގަތުމަށް ދެބަސްވެރިކަމުގެ ހުރިހާ ކަމެއް ކަންކުރަށް، ބޭއްޖ ކަރުދާހުން

މިހާރު ބޭނުންފުޅުވުން ކުރެއްވީ، ފުރަޔާގަތުމަށް ދަތުރުކުރާނެ އިސްލާމީ

ދީނީއެވެ. މިކަލޭގެފާނު، ހަރުކަށިވެގެ ބަރަދަބަލަރުގެ ވަޒީފާތަކާއި ހިތްފަށް، އިސްލާމީ ދީނީ ފާއިވައި، ދަރަނި ފަރާބަކުން ވަގު ދެންނެވި މިކަމު ނިމިވެ. އެކަމުގެން އިސްލާމީ ދީނީ ގެވައިގެންނެވި އެކަލޭގެފާނުވެސް ބައްޖުން ވަޑައިގެންނެވި.

އަރިހުގައި އަށާގެ ދަރިކަލުން ދަރުސްދޭނެ ގޮތުގެވެ.

1316 ހ. ވަނަ އަހަރު ޖުމާދަލްއާޚިރު މަހު، 21 ދުވަހު ބަނގަޅާއްގައި،

މިބާފުޅުން، މާލެއިން ފުރާވަޑައިގެން ސަފާމުނޑުދަތުރުކުރައްވައި، ޙަރަބިކަރައްވެން

ވަޑައިގެން، ބައްޖުގެ ފަރުސޫ އަދާކުރައްވަމުން، އޮސްބެރި ވަޑައިގަތީ މަގުމަތީ

އަދަންގައި ތިއްބެވިކަން، ބާރަށް ހިނގަވާފައިގެން މާލެ ކަލާގެފާނަށް އަވަހަށްވީއެވެ.

ކަރުތިﷲ އާ ކިޔާގާފަތުގެ ފަރާތުގެން ބަހުމަތީއޮފަދި ސަވާބު ގިނަގިނަ ކަރުދާސްތިބިއެވެ.

އާމިން. ދަރުމަވަންތަ އިސްލާމީ ދީނީ ދަރުސްދީ ގެވައިގެން މާލެވަޑައިގަތީއެވެ.

ޕީޔަރި ޑީލާޑް

1316 ހ. ވަނަ އަހަރު ޖުމާދަލްއާޚިރުމަހު ސައްޔިދު މުޙާފިޒްކިލެގެފާނު
އިސްމާއީލް ދީދީ ގޮވައިގެން ބަނޑާރަނާއިބުން ފުރާވަޖެހިގަތުމުން ތައްޔާރުވީމަނާ
ކަށްދޮއްޔާއިން ކަމުކޮށް ބޮޑުފަރުން އަށްދުވަސް ލިބުނެވެ. އެކަމަކު މާލެ
ބަނޑާރަ ސަރުކާރު ދެފުރާނަދައްކަން އިސްމާއީލް ދީދީ ދޮއްވާން އަތް -270/
(ދެއްސަލާ ދަލުދިޔަ) ރަށުތެރޭގައި ހުރި އޮޅުފާނަދައިގެ މީހުން ފުރަތަމަ ޖަހައިގެން ސޮ
ދޭވާކަރުއްވެ. މިކަމާއިގުޅޭ ފުރަތަމަ ހަމަކަނޑައެޅުމަށް ނިންމީ، އެދުރަޅަށް
އަދިނުކުރައްވައި އިސްމާއީލް ދީދީ މާލޭއިން ފުރާވަޖެހި ނެރުމަށްވީ. އަޅުގަނޑު
އަނގަތޮތައް މިކަމަށް، އެދު މީހުންނަށް ބޮޑުނުވެގެން އެބަދިޔުން އަމިއްލަގެ
ކުރަކަން ނުކުރެ. މުޅިރަށް ސައްސުރަސް ފުރަތަހިން ނުވަތަ ބޭރުގެ ވަރަށްތަން،
އެރުދުން ކަމަކަށް. މީގެ އިތުރަށް މިކަމާ ދަތުރު ވަރަކަށްއަނާވޭ އަޅުގަނޑުގެ
ނަޖިސްގައި އަދި ޤަމާން އަމާދުކަމައްނުވާ. ކަށްމަށްއަކަސް ފުރަތަމަ ޖަހައިގެން،
އެދުރަޅަށް އަދިނުކުރައްވައި އިސްމާއީލް ދީދީ ފުރާވަޖެހިގަތުމުން މަސްކުރައްވާއިކު،
އަތުރާގެ އަބުރުދު ކަޖެހުންމަސް ކަރުގެފުރުސަތުގެ ދީރަތީ ކަށްޖެހިގެއި އެދުރަޅަށްގެ
ބަޔަވައްސަފުޅު އިސްމާއީލް ދީދީ މީހަކަށްކަމައްސުރަސް. މިކަމުން އެފުޅުމަސް ރަށް
ފުސާދު ފުރީހާއިނަ، ރަކުތަ ރަސްދަރުއިގެ އަރިފާރު ނަމަ އެތަށްބަސް ނިމުގަން
ދިޔައިއޮވެ. އަރިހުގެފާނުން އަލުގަސްދެ ބަށްފުއްސުން އަކަމުދުއްވާ ބަޖެ
އިބްރާހީމްދީދީގެ ޙިސާބުގައި ސަލާހުއްދީނު ގޮތުން ދީރަތުށަމާއްސަރުވަސް، ސަދުނަށްނަށްވައި
ކުރެއްސި ދިއްޔާ އަލުގަސްދެ ސަރުކާރު އަހުގެކަމުގައި ގަބަލުކާ ކަރުއްސުދުވަސް.
އަކަމުކަ އަރިހުގެފާނުން ޝަކުވާ އަދިކުރެއްވުން ހިކުރަލާމައިކަ، އަލުގަސްދެ ހިދުމަ
ކަމުގަސްކަ މަށްބޭރު ބާދުބަތްކަ ސަރަބަސް، ހިކުގައި ހަރުސަ ޝަކުވާގެ ޒިހާލު

ބަސްތަކެއްގެ ސިފައިގައި ސިކުނޑިއަކަށް ނުފޮނުވެއެވެ. ސިކުނޑިއަށް އަދިނަމަ، އައި ޖުމްލަތަކައި، ގަދަލުގެ ތަރުތީބާއިން ފުރިހަމަވުމަށްޓަކައި ނިވެއެވެ. އެހެންވީމާ ދެންނެވީން ފަށްފުރުނަމުން ޝުކުރުއަދާކުރަމެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ހިތުގެ އެންމެ އަޑީން އެކަލޭގެފާނަށް ހިނގުމުން ދަރިއާއި މަދުވެރި ޙާލު، "އަބަދުވެސް ދަރިފުޅު ނުމަރާ ފަނާ" ވާނެގޮތުން ދުޢާކުރައްވައިދެއްވާށެވެ. އާމީން.

އަޅުގަނޑުގެ ގާތްބެފުޅާ އެކަލޭގެފާނާ ދުރުފުށުން ގުވާލައްވައިގަން އެކަކީ މުގުރުކަމުގެ ތަޢުލީމު ދިނުމުގައެވެ. ޙަޟްރަތު މުޙައްމަދުގެ ބަސް ހިތްހަމަޖެހިފައެވެ. ވަޒީފާދާރުކަމުގެ ފަރުވާ ވާގަނޑުވެރިކަން. ހިތްހަމަ ޚާދިމުކަމުގެ ބަރަކާތުން. އެދުނުވާލުން ގާތްގައި ހުރިތަން މަސައްކަތް އަޅާފައިވާ މަރުޙަބާ، ދޮރުދޮރު ބޭނުމަށް ބާރު ދަށްކުރެވި ހިތްވަރުބޮޑުކަމުން ތަޢުލީމުދޭތާ އެއްބޭފުޅުން މަޤާމުތަކުގައި ދެމިހުރިކަން ދަނޑުވެރިކަމާ. ދުރު، އަޅުގަނޑާ ދުރުގައި އެކަލޭގެފާނުން ކަމަށް ބޭފުޅުގެ ދަރިކޮޅު، މުއާމަލާތްތަކުގައި ހިތްވަރާތަކުގައި ދުއްޓަވުމަށް ތިބެމުނުވި ... ހަމައެކަނި ކަނޑައެޅުނު ހަމަހަމަ ރައްކާތެރިކަމުގެ ނިޒާމުގެ ބަރަކާތްތަކުގައި ނަތީޖާ ދިނީއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ގާތުން އެކަލޭގެފާނާ ހަވާލުވުމަށް ވަރަށް ނުދެއްވިތަ، ވަރަށްބޮޑަށް ހަރުމުދާ ދެރަވިލާ، އަދިމުދު ދުނިޔަވީ ހުކުރެއްޔާ އަޅުގަނޑުގެ ވަރަށްދެއްވި ވާހަކަތަކެއް ކަލާނގެ ހިތްޕަނީ ހިތްހަމަ ހިތްދޭން އެއްވެސް އެކުމުގައިމުދުދެއްވީއެވެ.

އަޅުގަނޑުގެ ހުތުބާ ބަސްމަ އަޅުގަނޑަށް އެދުރުބަހުން ވަރަށްދުއްސާން

ދަސްކުރީ ހިތްވަރުދެއްވި އެދުރު ދިނުމުގެހަވާ ހިތްހަމަދުއާ ދުވަސްކުރީ އެކުމުދައި އެދުވީބަތުން ހިމާރު އާސާމީ ބައިޖޫފާދު މަހުމަސް މާސަ ދައްސަހާދުމަތް ފުރުހަތުވަދުއް ދުރުގަވަ އެކަލޭގެފާނު އަދިއަހަރު ދާންފުޅު، އައްސުރި، އަޅުގަނޑާ ބަސްފުދު ވާރާވާ އެހެނިހެން ފަށްޓައިފިއެވެ. ސަރުވަސް، އަޅުގަނޑަކީ ދުވަހު، އެދު ހިނގާ ފަސޭހަފުރުސަތު ކަމާއި ގުޅޭގޮތެވެ. އެއީ އެކަލޭގެފާނު އަޅުގަނޑާ ދުއްކަވަނީ އެފުރުދުގެ ކުދިންނާ އެކިކިދީފާ ވާހަކައެވެ. ސަރުވަސް އަޅުގަނޑު ކަމުދިޔައިމަދީ،

އެއިރު އެއްބޭފުޅެއްގެ ކިބައިންވެސް އަޅުގަނޑު ނުދެކެން [illegible]. ދެން އަޅުގަނޑު ބޮޑުވަމުން [illegible] [illegible]، އަޅުގަނޑާ ދެތެރެ ކަންތައް ބަހައްޓަވާގޮތް ބަދަލުކުރައްވަމުން ގެންނެވީ. އެކަލޭގެފާނަކީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. އަޅުގަނޑަކީ، އާދައިގެ ކުއްޖެކެވެ. އެކަމަކު އަޅުގަނޑާ ދެތެރެ ކަންތައް ބަހައްޓަވާގޮތަކުން [illegible] [illegible] [illegible] އެއްފަދައިން، [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] އަޅުގަނޑުން [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، އަޅުގަނޑުގެ [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible]، [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] އޮތް [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] ނުދައްވާނެއެވެ.

އަޅުގަނޑު ދުނިޔޭގައި އުޅުން ފުރަތަމަ ފަހަރު [illegible] [illegible]. އެކަލޭގެފާނުވެސް، [illegible] އައީ އަޅުގަނޑުން [illegible]. ފައިސާގެ [illegible]، [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] އަޅުގަނޑުވެސް [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] ﷲ އެކަލޭގެފާނުގެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ގެންދަވާނެއެވެ. އާމީން.

ތިންވަނަ އަނބިކަނބަލުން ވަކިކުރެއްވުމާއި އެހެން މީހަކާ ކާވެނި ބައްލަވައިގަތުން

[illegible] ގަނޑުވަރު ސައްޔިދު [illegible] އަރިހުގައި އިސްމާޢީލް ދީދީ [illegible] ވަޑައިގެންނެވުމަށް [illegible] މާލެއަށް ވަޑައިގަތީ، 1317 ހ. ވަނަ އަހަރުގެ [illegible]. [illegible]! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. އިސްމާޢީލް ދީދީ [illegible] [illegible] [illegible] ކައިވެނިބައްލަވައިގަތުމަށް އަނބިކަނބަލުން، [illegible] [illegible] ވަކިކުރައްވާފައިވާން [illegible].

[illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] ކާވެނިބައްލަވައިގަތުމުގައި، [illegible]، [illegible] [illegible]، ވަކިކުރައްވައިފިއެވެ. [illegible] ކާވެނިބައްލަވައިގަތީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

ތިންވަނަފަހަރު އަރުވާލެވުން

ތިންވަނަފަހަރަކީ، އިސްމާޢީލް ދީދީ އެންމެފަހުންވެސް [illegible]. އިސްމާޢީލް ދީދީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]، [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، "[illegible] އިސްމާޢީލް ދީދީ، [illegible] [illegible]

ސާހިބު ތޮއްތޯރުން ކަޒިމިސްބަޔަށް ބުނެއްޖެ. އެކަމާ އެކަށީގެންވާ އަދަބެއް
އެންގެރުން ދެއްވަރަށެވެ." ދެންނެވިއެވެ. އޭބަރަކީ "ސާހިބު ތޮއްތޯގެ ސިޔާސީ އަނބި
ކިޔައެވެ." މިހެން ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ.

އަދުވަސްޖު އަހަރެމެންގެ ކޮންމެވެސް، ބާޒީ ހިމާޔަތްތެރިން ސަލާމްކުރަން،
ކޮންމެވެސް އެތާސަރުކާރުތަކުން ސިފައިން އެކުލެވިގެން އޮތުމުން ބޮޑުބާ ފިޔަވަރެއްގައި އިސްނަ
މުސާލިޙު ހިތާމަހަލުވެއްތަ ސަރުކާރަންސާ ބޭސްކަލު ކަނޑައަޅައެވެ. މިކަން ފިޔަވަތްގެން
ދައުލަތުގެ ބޮޑުސާރި ވެރިކަމުގެދައުލަތްވެސް، ފުރަތަމައިގައި ސާހިބު ތޮއްތޯގެ ލަފާގެ
މަތިން، އެބޭސްކަލު ގެންދިއުމުގެ. މުސާލިޙު ހަދާބޭސްކަލުގެ ލާފާ އެއްބަސްވެ
ތެރެއިން ފާހަގަކޮށް ސާހިބު ތޮއްތޯރުން އަސްދުރުން ގެންދިއުމެވެ.

ދެން މުސާލިޙު ބޭސްކަލު ފުއްޓަވެނިވެގެން ފުރަތަމަ ހިއްފުވާން އެތެވި
ޖައްލަބަކެވެ. އެއަސްފުރަ ބާރު ހިމާޔަތްތެރިން ބޮޑުތަން ހިސާބުވެރިއެގެން ބާލިބު
ބޮޑުވެއްޖައެވެ. ސޭފްލުޅެއްވެސްއެވެ. ވެރިފުޅު ދެތަން މިހެންނާ އަނގަތުވުން
ކުރުމުން ފުރަތަމަފުއެވެ. ދެން އެކިމީހުން އެކިބޭސްކަލު ހަދައިގެންގޮސް ފުސްތަކުލުވެ.
މިކަމުދަތުރު ވެރިކަގަތް ޖަހާގަ ވެރިކަތުއް ތަރާކަރާ ދައުކަތުގެސް. އަދުވަސްވެރު
ދެކުވުން ވެރިކަތުކަތުއް އެކަސްބާޖެވެރި ވިފުގައި ހިތާމަ ބާރުއްޖެހެސް މެއެވެ.

އަދުވަސްޖު އަހަރެމެންގެ ވާރ މުސާލިޙު ސަރުކާރަން އެހެން ޖައްލަބަކުފު
ބޮޑުވެރިކަމަށް، ޖަމާލުކަށްފައިގެންނެވެ. މިދެކަމުގެ ވަރަށްބޮޑެވެ. އެކަމުގަ ބާޒީ
ހިމާޔަތްތެރިން އެޖައްލަބު ހިއްފުވާމުރަ ބޮޑުތަކުގެއިގެންތަވާނުގައި ބާލިބު
ބޮޑުވެފައި ހަމަޖެހުނީ ކަމުވެއެވެ.

ކޮންމެއަކަށް އިސްލާމީ ދީނީ އިންސާފުގެއްގައި އެވަގަތު ދެކުވެގެންސް
ވިދާޅުވިއެވެ. "އަހަރެން ހަމަހަމަވެސް، ސިޔާސީ ކިޔުއްވައި މިހާ ބޭސްކަލުގެ
ވަފާތާ ބަލާލުމަކީ." މިހެން ވިދާޅުވިސްކަށް، ހަމަހަމަވެސް، ކޮންމެއަކަށް

ހަވާލުދަންނަވައިގެން އިސްމާއީލް ދީދީ ގޭގައި ބަންދުކުރެއްވިއެވެ. އެއްނުވަރު މަހާއާ
ދުވަސްވަސް ނުވައިގެންވާތީ އަސްލުކަވެސް ހަވަރު ދުވަހަކު، ހަވާރު އޮއްވ އިސްމާއީލް
ދީދީ އޮއްރައުވ މަގުމަތިން ފުރައިގެ. އޭނާ މާގޭގައި ބަހަރުވެރިއެއްގެ ނުވަތަދިގު.
ރަދުންގެ އަރިހުގައި ދަންނަވައިގެން މާލެއަމިޔ ގެރިދުދި އަރުވާލިއެވެ. މިކަން
ހިނގީ 1318 ހ. ވަނަ އަހަރުގެ ކަރުކަވެއެވެ. އޭރު ޖަމާދުލްއާޚިރު މަހުގެ
ބާރަދުވަހެވެ. އަރުވާސް އަދުދު އެކުއަވަނީ ބަޑުހެރާރައިގައެވެ. އޭނާގެ މުނިމަކު
އިބްރާހިމް ޖީ ޖީވަނުޖީ ގޮނޑުއާރައިއެވެ.

އިސްމާއީލް ދީދީ ގެރައިދުގައި ހުންނަވަހައި ދުވަހަކު، ބަޒުހަރާރައިގެ

އަހަ އަދިދީގެ މަސްއަލަ ދިރާސީކުރާއިއްޔާ، ދަރުހަރައްޖާ ބާއްވައިވެ. އެކަމުހާ ބަކައި
އާސްމުކުރޭ ކުރެއްމު ޖެއްފުރުޖެއްސާ ހަހަރުހާގެކެ އިބްރާހީމް ޖީ ޖީވަނުޖީ ގޮނޑުއާރައިއާ
ހިތްގޮ އަރުސާ ސުކުރުކުރަން އަރުވާލައިގަތުމަށް.

އިސްމާއީލް ދީދީ ގެރައި ބަންދުކުރިވަސް އަދި އަރުވާލިވަސް، ފުނިޖެހޭރެގެރައި
ޝަރީޢަތެއްނުކޮށް ކުށެއް ސާބިތުކުރުމެއް ނުކުރެވި. އަދި! ހަވާލުދަންނަވައިގެންނެވެ.
މިހެންވެ އަޅުގަނޑު ދައުލަތުގެ ވަހަކަތައް މިކަމާމެދުކަމު ނޭނގެވެ. ތިމާބޭފުޅުންނަށް
ފުނިޖެހިގެންނެވީ ކަމެއްކަމަށް ނިންމަވާލެވެ.

އަދުގަނޑު ފުނިޖެހޭގެއަށް އިސްމާއީލް ދީދީގެ މި އަރުވާލާމަށް އަސްނަގަ

ނުހަނުބޭޖެ އިންދެފާބައިގެ މުގުއްދިމާއިލެވެ. އަދުވަސްވަސް ސިއާސީވައި ކޮމިކާ

މިހިނގެ ބަހަގައި، އަދުރަހަނުން ފުނިޖެހުމުން އަދާ ބޮޑުތާގެ ހަމިކަށް ޝަރުކުއަރުނީ

ނުތާރިކާ ގަދުވާހާ ވިދުމާއި، ގެގެރި އަކުލުވުފުއާވާ ކަލުގަސްޖެއިގެ ކުރިމިކަވެ.

މިރަގައިވާ ބޭބޭކިން އަބަހަގެ މިދު ފުނިޖެހުމުނުދިއެވެ. ދުނިމުނިކަގެ އިސްމާއީލް

ދީދީ މާލެއިން އަރުވާލުމާ ހަހަކަވާލަފޮސް ނުވައިގެނުކަށް އިބްރާހީމް ދުނިމުނާ

ކަލުގުފާ އަސާގެ ދުނި ދުރުރުކަލުން އަހަމުދު ކަޖެދުނިމުނުކަލުގެފުޅާ، ދަބޫފުއިކަލުނުގެ

ފައިބަވަފުޅު މަޖާން ލިޔެއްޖެއެވެ.

އަންހެނުންނާވެސް އަޅުގަނޑު ހިމެން އިސްމާޢީލް ދީދީއަށް ދީދީ

ހިފެހެއްޓުމަށް ސާބިތުވެ. ވަންހަނާއަރުޖެ މަޖިލީހު. އެއީ ކިޔަވާގެންނެވީއެވެ.

މެކުރުންވެސް ކަނޑިނަގަދަނުން އިބްރާހީމް ދީދީމާނާ ކިޔަވާދެނީ

ލިބިވަޑައިގަތުމަށް ދަރަހައިގެ އެއްބަހަ އިސްމާޢީލް ދީދީއަށްވެސް ލިބިވަޑައިގަތީއެވެ.

އެއީ ދީދީމާނާ ކިޔަވާދެނީ ބެއިލާއިން އަނގަ ހުރި ވަޒީރުކަމުގައި،

އިތުރުސްކޮޅުކަން އަޅުގަނޑުވެސް ސާބިތުކޮށްދިނުމެވެ.

އިބްރާހީމް ދީދީމާނާ ކިޔަވާދެން މަޖިލިސް ވަކިވުމުގައި މަޖިލިސް

ކުރިޔަށް ފަހުން، އެކަކަށްވާނީ ވަޒީރު ރަސްމީއަށްކުރުމަށްދިނުން، އެކަ

ބޭފުޅާ އަދަބު ލިބި އަރުވާލުމަށް އިސްމާޢީލް ދީދީ ގޮސްކަންޖެހި ނުކުތެވެ.

މާލޭގެ ބަޔެއް ހަބަރު

1318 ހ. ވަނަ އަހަރުގެ ސުލްޠާން ޖައްވު ކަނޑައަޅުއްވަމުން މަޖިލީހަށް

މެދުވެރިވެ ކަރުދާސް ގެނެސްފިނަމަ މަޖީދު ވެދުމުގެ ބޮޑުވުމަކާ ބަނޑުވުމަށް

ފަހަރަކަށް ވަރަށްބޮޑަށް ބޮޑެތި އެމީން އަރައިދިނީއެވެ. މިހެން ކުރެއްވުން މަޖިލީހަށް

އެވަގުތު ދައުލަތުން އަޅުގަނޑުގެ ޖިހާދުއެވެ.

ފެންފަރުން ދަރުމަވަންތަ އައިފިއްޔާ އަޅުގަނޑު އެވަގުތު މުޅިއަތޮޅު

އަރުވާލެވުނު މާލޭގެ ސުލްޠާނީ ދަރަޖަ އަޅުގަނޑުގެ ނުކުތުދިނުމުގެ ހިތާމަ

ފާޅުކުރެއްވިއެވެ. ހަމަ އެކަނި އެކަމަކު މަޖިލީހަށް އައި ބަދަލުވި އަރިހުން ނުވަތަ

އަރިހަށްވެދެވެން، ހިނގަމުން ދިޔަ ބަޔާއި ކަނޑައި ލިބުނުވެގެ.

އަޅުގަނޑުގެ ދަރިކޮޅު ސައްޔިދު މަޖިލިހަކީ ވަރަށް އިސްމާޢީލް

ދީދީ ޢަރަބި ކަރައަށް ވަޑައިގެންފައި އެނބުރި ވަޑައިގެންއިރު މާލޭގެ ސިޔާސީ
އުދަރެސްވުން ވަރަށްވެސް ގަދަބޮޑުވެއެވެ. އެދުރެއެވެ! ބޮޑުވެރިކަން އަނދުރާކަވަސް،
ބަދަލުވީއެވެ. އިބްރާހީމް ދީދީމާނާ ހިތްގަދަފުށު ކުރުނބި ބޮޑުވެރިކަމުގެ މަގާމުގައި
މީހަކު ކުރުނބި ކަލޭގެ މުޙައްމަދު ރަސްގެފާނު ބަދަލުކުރެއްވިއެވެ. މިބޮޑު ހިތްނުރުސްގެ
ދަބުފުޅުން އެ މަގާމު މިބަދަލުކުރެއްވުމީ ހިތްއެދުމަކާއި އެކުގަނޑުކަން ނުރުސްގެއެވެ.
ހަމަގައިމުވެސް މިއީ ފުރިހަމަފުރުސަތެއް ނުވާނެއެވެ. ދީދީގެ ހިތުގެމަތީ އެކި މަގާމުތަކުގެ
ބަދަލުތަކާ އެބޭބޭފުޅުންނަށް މިބަދަލުގެން ވަޒީރުކަމުގެ ކޮޅުމަތީ އިރުރަށްވެއެވެ.
މިތަރު ކަލުނބަވަދައިރަރު ދުވަހުސްރަކަމުގެ އާދިންބި ކަރުމް ޖެ ޖެއްފަރުޖެގެ ހިބަޔަން
އެކަށްވެސް ނުގައިޖެއެވެ. އަދި ދުދުބަހާއި ނުރުސްރަވާނިޖެއް ހިއާ ބަނބަގެ ފުރުސަތުކަން
ރަދުންގެ ކާނބޭސްރަކަށް ދުއްވައިފިއެވެ. މިބަވެތގެ ކައްތިބުދުތަމުކާ އައްދުއް،
ނުއިސްނުދާން ކަލުތުންމާއި ގައްތުނުމަ ރަނުމަރަން ފުމަރިގެނދާނުވަރު،
އެކަށަޖް ހިތުން ސިފާތަމުބައްދުއައި ކޮށްދެ މިކަކަނުވަސް ވަނުކަނާއްސްމި
އެނގެނެއެވެ.

ހާޖީ އިމާދުއްދީން ޢަރަބިކަރައަށް ވަޑައިގަތުން

1318 ހ. ވަނަ އަހަރު ފެށުމާއެކު ރަދުންގެ ދެކަނބަލުން ޢަރަބިކަރައަށް
ވަޑައިގަތުމުގެ އަޒުމް ރަނގަޅު ހިއްކުރެއްވިއެވެ. އޭރު އިބްރާހީމް ދީދީ ދިނުމުނާކަމުފުސް
ކުންނަވަނި އަމިރީގެއެވެ. ދައްކަމީ ހިނގުމުގެ އައްވަސް ކަމާ ނުބައްސަވެއެވެ.
ނުވަމީ ބަހިވަޒައް ނުގަނުނުވައެވެ.

ކޮންމެއަކަސް އައްކަރުގެ ރަމަސަގުނުމަކުން އައްވަކުނުވަމު ހާޖީ އިމާދުއްދީނުގެ
ދުކަނބަލުންނާއި، އާނާގެ އައްބައްޖޯޖެ ދުވަހުއާކޯޖެ މާނދުގެ ދުނިޔެ މަނުއުޖޯގެ

ދަކަނބަލުން އާގުބޮޑުގައި ދުރަކަށްގެންދިޔައެވެ. ރަސްކަލުން ބަލައިލައްވާފައިވަނީ
ހަވާލުކޮށްދެއްވި ރަދުންގެ އަންހެނުންގެ ކުއްޖަކު ކަނދުރަ ވަކި ދެއްކިދިޔައެވެ.

ރަދުން ވަޑައިގެންނެވުމުން، އިސްވެރިން ދަރިކަލުންނާއި ވަޒީރުން، އަންނަ ދަރިކަލުން
އެކުލަވާ ދަރިކަލުން ކިޔާގޮތުން، އެބޭބެން ގެންދަވައި ކަލޭނބެން ޚަބަރެވެ. މިހާ
ރަސްގެފުޅުން އަރުވާފައެވެ، ނުވަތަ ކަލޭގައި އަރާމުކުރައްވާން، އެދެވުނުކަލުން
ތިއްބެވީ، މިދު "ބާ"! އިން ކަލޭބެއްލެވުމުގެ އަލިގަނޑުކަލުން ނުނިގެއެވެ. އެހެނަބަރަކު،
އެއްސަޅި، މާލޭގެން އަދި އާގުބޮޑުކަލުން، އަބުރުގަ ދަރިކަލުން ކިޔާގޮތުން ވަޑައިގެންނެވީމާ
މާލޭގެން ފާއިތުވި ވަޑައިގެންނެވުމަށް އުމުރުފުޅު ނުލިބުނެވެ. ބޭފުޅު އިސްކުރުމުގެ،
އަރިހުކަރުދާސް އެނބުރި މާލޭގެ ވަޑައިގެންނެވުމުން އިސްވެރިން ދަރިކަލުން ކިޔާގޮތަށް
ނުގެންނެވިއެވެ.

ބޮޑުވަޒީރުކަލުން ބަރުދަވިއްޖެ ވަޑައިގެން، މާލޭގެ ސިފައިސަލާން އަރާނެފުޅި
ޖަލުގައި ގެއްލުނުފުޅި އަދުރުއަނގާދުކަމުން، ރަދުން ދުރުވަޑައިގެންނެވުމުން ނުގެނޭ
ސިފައިސަލާމަތުން ހިތާމަ ހިނގާ ކަނޑު މަރުކަނުވަސް، ފަސްނަދިނަވެ. ނުދު
ރަދުންގެ ހަލުފުރުވަސް، މަނާމަތުގާ ޝަރަފުވެރިގެ ބޮޑުކަމުނާއި،
ދުރުވަޑައިގެންނެވުމުގެ ކަރުނު މާލޭގައި ހަވޭރިވި، ސަރުބުނީ ޚަޒާނާގެ މަނީ
ލިބޭތާ އެނގިގެން އިރުވާސްރުޙަރުކަމުދާ ދުއިނުބަދަލު ހަވާލުއޮންނަ މަސައްކަތަށް ފުރުތު
ކުރެވެ.

އެދުރުރުފުގެ ހަބަރު ހަމަނަލާ ކަޖުކަރުނުމަސް ދިއްލާނުފުޅުދުވަރުގެ
އަދުގެނޑުގެން އެނގިފައެވެ. އިއި މިފުޅު ކަނޑުކަން ބޭނުން ކަމަކުރަނަސް
ނުވެވައެވެ. ނަމަވަސް އެހެނަބަރަ ޙައްޖަވެ މަދުނާލަވަޑައިގެންގެން ސަލާމަތް
ދުރުރަކަރުއެވި މާލޭގެ ވަޑައިގެންނެވިއްޖެ ބޭފުޅު އިރުދުއްދުނުގެ ހިނގާވަރު މިސްރުގެ
ޒާތްން އަނބުރުން ކަނޑުއާގެ ކަންހުރިގެ އެނބުރުދަގޮތި ހަމާރަވާލި ކަމުނެވެ.

ހާދެ! ހެކުއްޖީޔާ، ނުވަތަ ހަބޫރުޔާ އިރާން ކޮންސޮލް ހަޅުވާސިލް ހިބޫރުއްބަރަކާތުން ކާމިބުކެ ނުވަތަ ފުރިހަމަ އިއްޒަތްތެރި ދަރިކަނބަލުން ޝަހީދާ ހާދިލް ފިހުވައި ދަފަނު މިހަކަނުނު. އުދަތީރު މާލެފެހިގައި 1319 ހ. ވަނަ އަހަރު ސަފަރުމަހު 14 ދުވަހު އަވަހާރަވެއްޖެއެވެ.

އަމިރީގޭ ދޮށާ ކޮލުނބަން ވަޒީރުގެމަން

މިއީ އެއް ނަޒަރަކުން ބަލާއިރު، އެއްގޮތަކުންވެސް މިގޮތަން ބޭނުން ބާބެއްނުވެވޭ. ބާޒީ އިސްލާހީ ދީދީ މިނާރުވެރި މާތްއިލްމު ގޮތެއްދެކޭ އަރުވާލެވިފައެވެ. އެނގޭ ވަރަކަ އެއްގޮތަކުންވެސް މި ސުރުހީގެ ދަށަކަށް ތިބިކަމުން ނުޖެހެނެވެ. އެކަމަކު މިބާބުފުޅު ކަރިހަން ހިނގައިޖެހުނަމަ، އޮތުންނުވެ ވަކަކަކަށް ފަދަވާ ބަފަދުނުން އިރުވާލެބަރަ އަލުން ދުވަހު ސަފަރުކަށް ބާނުދުގެ މިބާބު ދިހާން ގެސްދުކުރީ.

ބާޒީ އިމާދުއްދީން ރަދުން އިރަބިކަރަހަން ވަޒީރުގެމަން، މާލެއިން ފުރަފެޒިރުގެއިރު، އިބްރާހީމް ދީދީމާނާކިލޭފާނާ އެނގޭ ދޮނަދަރުކަލޭނަންއި ދަބުފާއިކަލޭނަން ގޮތިގެނޭނާ ވަޒީރުގޭ. އުދަތީރު މާލެފެޒިރުގޮތިރު، އެދުބުފާރީކަލޭނަން ނުގެނަވާ ކަލޭނަބުގޭ ބާއިތިއްބިއެވެ. ދުނަ އިބްރާހީމް ދީދީމާނާ ކިލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުން ހަތިރީގެ ގޮމާ ހިތިފުޅުގޭ މިކާމާއިދު ޝަހާކަލު ފުކަރުފުބެފާއި އިނގެނީކަލު އެދުރުދު ދީދީމާނާ ކިލޭގެފާނުން އާރުބާއިގައި މާލެފެޒިއިގެން ފިއިބެފެޒިއިގެމުގެ އެދުރުފުޅު ނުދުރުލާ އަނބިބަރި ކަލޭނަބުން ވަޒީރުގެމަން، އަރުގޭ ހެދުފުޅުގޭ ވަނަން ދޭ ޝަހުކަލި ފުލުފޭރިގެން އެއްގަމުއިގެ މަރަލިކަން ކަނޒެއިޔާއިވެ ނިސްމަވެއިދުއިވެ. ދުވި އިބްރާހީމްގެ ފުރާކަލުނުގެ އަރަހުގެއި އިނގެނުމަން ވަޒީރުގެމަމެވެ.

މިވާހަކަ ރަދުންގެ އަރިހުގައި ދަންނަވައި، އަމުރުފުޅު ނުލިބޭނެކަން ނުވަތަ ދެންނެވިޔަސް އަމުރުފުޅު ލިބިވަޑައި ނުގަންނަވާނެކަން ޔަޤީންގެ ދަރަޖައަށް އެނގިވަޑައިގަންނަވާކަން އަޅުގަނޑަކަށް ނޭނގޭތީ. ކަނޑައެޅިކަމަކަސް އެދުރުފުޅު ހެއްދެވުމުން ގެންދެވި ސިއްރީހާލުގައެވެ. ކަރުދީގެ ސޯއިބް، އެދުވަސްވަރު އިބްރާހީމް ދޯރުމީނާ ކިލެގެފާނަށް ވަރަށްގާތް ރަޙްމަތްތެރިއަކަށް ދެކެވިގެންވީ އޭނާ މިވާހަކަ ދަންނަވައި ވިއްޔާ ކަރުދާހަކުން ލިޔުއްވައިފިއެވެ. ގަދަފަދަ ހުވާގަތުމަށްފަހު އަހަރެން އެންގީ، އިބްރާހީމް ދޯރުމީނާ ކިލެގެފާނަށް ކަރުދާސް ސޯޅަވަނަ ކަރުނަބަޑުގައި މިވާހަކަ ދަށުން ފޮނުއްވައި އަނެއްކާވެސް ލިޔުއްވައިފިއެވެ.

1320 ސ. ވަނަ އަހަރު މުޙައްރަމް މަހު 13 ވާދުވަހު ރޭގެ ހަނދުވަރުގެ މިންވަރުގައި، އައްސޭދުލް މުޙައްމަދު ފާދިއްޕޮޅުން (ހަތަރުވަނަ) ގެ ދޯ އަސްކަނޑުބޮޑުފުޅުން، އަލިފާނގެ ގަދަފަދަ، ގޮތުގެ ގަނޑުވަރު ގެޔާ ކަނޑުއެޅި ޖަމާޢަތުގެ "ޗީފު" އަލިފާނާ ބަނޑުގާ ދަލުބަރަން ތޮއްޓާވެރިފައި ހެއްކާ އަބަޖަހާ އަރާވަޅަގަންނުއީ. އަރިހުގައި ރަސްގެ އިބްރާހީމް ދީދީގެ ޖާގާ ދަރަކަތްބަޑުން ޙާއިޝާމާ ދީދީވަސް ގެންދެވިއީ. މަބްދުލެ އަރިހުގެ ދޯރުމީނާ ކިލެގެފާނުގެ ދަފަތަރު އަނިޔާކުރި ބަޑުތަކުން. މަބްދުލު ގެވިއްޖެ، ބޯޓަށް އަރާވައިގެން ހިމަވަރުގެ ފެރީން ބަޑުވެ، ގަޑުގެ އިޑު ދޯރުމީނާކިލެގެފާނުގެ ގޮވާފާސް ބަނޑަގެ ދަރިކަލުން އަމީރުގެ ޢަބްދުﷲ ދީދީއެވެ. މީހާރު މަރުބޮޑުއަޅަ ދީއެވ ގަޔާ ވަޔަސްބަރާ ސިފައިންގެ މަރުގާއެވެ. މަބްދުލުގެ އަރިހުގައި އަމީރުގެ ޢާއިލާގެ އިނގިރޭސިމަރު ޙާދިމުންގެ މަރުއިން މިނިސްޓަރަކު ހިނގާފައިވާ ބަޑު އެރިއެވެ.

އެރޭ ފަރާއިގެން ހިނގައްޖެނަމަވެސް ގެނެސްވެރިކަންތަކުގެ ދަރުބާރުގެ ދަޅުފުޅުކަ ގެވިއްޖެން ވަގުތު ފަރާއިގެން ދިޔައީ ކަނޑާއި ކަރަ ސިންގަޕޫރަށެވެ، ނަމަވެ ބޮޑެތި ކަށި ސޯސްކަރުމަތިން ހިނގައިދިޔަ، ކަނޑުބޮ ކަސްބަޑުން ދަށްގަނޑު އަރައިދާނޭކަން އެޅުމަށް ފަނޑުމަކީ ނަޑައަވާ. ކަނޑުއަރައިސް، އެރި ގެންދަވާ ފުރައިގަނޑުއަޅުވާކަން އަމީރުގެ ޢަބްދުﷲ

ދީދީގެ ހިތްފުދުމެއް ނުރުހުނެވެ.

އަނެއްދުވަހު އިރުއަރާފައިވާއިރު، އަމީރާގެ ގޮތުގައި ގަސްދޮރު ގާ ދުއްލާހަން އަރާފައިވެއިގެންގޮސް އަނިޔާވެއިގެންގޮސް ބާޖީ އިރާދުއިން ބަސްދޭރި ބާކޮށްދައްކާފައި ދިނީކަމެއް ފޮނުވައިލިއެވެ. އެބައިމީހުންގެ ދަރުމަވެރިކަމެވެ، އެ އަސްރަހަތުގެ ފައިބާފައިއުޅެ ނުގެތެވެ. ދޮން ދިނުކަމަށް މާލޭއަށް އިޔާލާ އަސްއާކަމެވެ، ރަދުންގެ ބަސްފުޅުއިގެން ބޭފުޅުންގެ ދިއުމެވެ. އެއްނުފެނި، އެބޭފުޅުންގެ ބަސްފުޅުއިގެން ރަދުންގެ އަރިހަށް އައިއެވެ. އެކަމަނާގެ އަނިޔާވާ ގޮތެއް، މިކަމާ ގޮތުން ބަނޑުބޭކަލުން، މާލޭގެ ބޭބެ ދޮށި ދޮށީން ދޮށީރަކަލެވެ. ނުމަވެސް އެދުމުދުގައި ދަކަވާން ވަރަކަށްވާއެ އަދިގަނޑުކަމަށް ނޫނުގައެވެ. އެދުވަސް ބޭފުޅާރަހުން ބޭބޭގެ ރަޙީސްބެރި ބަފާ ފުރަމަބަން ދިރިއުޅުމާ ރަޙީސްބީއަރު ނުވިބަނުއެވެ. މިކަމާއިރު، އެބަޔުންގެ ގޮތުގައިގެން ބޭފުޅުގައިގެން ނުވާނޫކަނުވެސް އެފޮރާރަހަން އަނިގެވިއެވެ. އެކަމަކު އަސްލުރަގެ ރީތި ހަނދުވަރުގައި ޖަމާލާ ފޮރުއިގެން ދިރިއުޅުނެވެ. އަދިގަނޑުކަން ރަފާނާ ގަޔާން ހިވަގަތޮގައި ދަންމަނުކާގެ އިސްމާއީލް ދީދީ އާދަ މަރާގައި ހުންނަވަނިކަމާ އެބޭފުން ވަޑައިގަތީހެވެ.

އެބޭފު ކަލޯބަން ދިއުމަށްފަހު، އެބޭފުޅުންގެ އަރިހުގައި ދިރާ ބާއްޖެހުން އެނބުރިމާލެއައުން، އެބައިމީހުން ބަރި ހަސްގަން އަރުވާލާފައެވެ.

ސުވޭރު ކާވީގެ ދަރުމަވެރިކަން

ދިހަބުއިރުސޭބާކަމެއްވެ، އަނިޔާވެއިގެންވާނޫނާދޭއިން، މި ސުލްޠާނާ އިއްގެބަލެއްވެސް ދެބެން ބޭނުން ވާގޮތަކަށް ނުކުތެވެ.

ބާޖީ އިސްމާއީލް ދީދީ މިހާރު ގަދައިދޭއުން އަރުވާލާފައެވެ. މި ސުލްޠާނާގެ

ވަރުގަދައި އޭނާއާ ބޭރު އެއްވެސް ކަމެއް ނުހިނގައެވެ. އެކަމަކު މިފާހަރަކުވެސް ހިސާބަކަށް ނުދިޔައީ ކުރިޔަށް ގެންދިއުމުން ދެން މިހާރު ޖެހޭ ބާބުކަރާ ގުޅުން ކުޑަވާނަމަވެސް ފެންނަމުން ދިޔައީ ބޮޑު މިކަމެވެ.

ގާޒީ އިމާދުއްދީން ޝިހާބުއްދީނު ކަލޭގެފާނު މަލާހިތުން، އެއްބަޔަކު ގޮވާއިން ވެރިކަމުގައި، މިރަށުގެ އަމިއްލަ ދުނިޔަވީ ދަރިކަލުން ގެއްލުނީއެވެ. މާލެގެ ސަލާމް ޕޯޗުގީޒުންގެ ވެރިކަން ދަނޑުވެރިކަމުގެ ބޮޑުބަލާ ގަދަކަމުގައެވެ. މާލެ ސަރުކާރުގައި ކުރިން ކަރުތާއްޖީ ޖެހިގެން ހުރި މަހާސަލާގައި މިސާލުކުރި ޖީވާނީ ނުކުރެއްވި ބައިމީހުން. މި ދަސްބޮޑުވި ވަރަށްވެސް ކަމުގަޔަކަށް ވެރިކަމެއްހުސްވެއެވެ. މިކަމުގެ އަސަރު، މާލޭގެ ސަރުކާރު ޕޯޗުގީޒުންގެ ކުރިން ކޮޅުއަޅާކަށް ނުކުމެ.

އެބޭފުޅުން ފިޔަވަޅުތައް ނަގައިގެންނުވާތީވެސް، ނަމަނުކުރަނީވެސް ކުރިމަތިލާނެގެ ކަންމަތީގެ ނަމާޖެހުން، އަދިވެސް ނާޅައި ބޮޑުވަރު މިސްރާވަގެއެވެ.

މުސްކުޅުން ބަނޑޭ އަދުގަނޑު އަޅާމީހާއި އެޅުމާގެ ސިއާސީ ހަމައަށްދެކުން މިސްކިތްތަކުން އަނބުރާބޮކުން އެނގޭ ކަމަކު، އަދިވެސް ޖަހަމުވެ.

(ގޭގައި މީހުން ނިދާފައި ތިއްބާ ސިއްރުން އަގޭގައި ރަކާތްތަކުރެއްވިއެވެ.)

ރަދުން ޝިހާބު ދަރިކަލުކުން އެނބުރި މާފަޅުގައިމަރު، އަދިވާންޖެހުމުގައި، އިސްލާމްވެރިއެވެ. ރަނގަޅު އެދިމާލަ ފިޔަވަޅު އަޅައިގަން އެކުއެކުބޮޑުއެއް ބަރަކާ އެއްބަރުކަތްގެން ހޯދާ މިބަޔަކުއެވެ. ވަރަށް ގެބިސް ބާރުވެކަ ނުހިލާ އެއް އަވަސްއެއް ދިކަ، އެނގި އަވަށްކަތް އަރާކަން އަމުރުއެނިވެ. މިހަރާ ކަމަކަށްވެސް، ގާޒީ އިމާދުއްދީނުގެ ސަވާ ދަނޑުވެރިކަމުގެ ވަގުތުމަޖިލީހުގެވެސް، ކަލޭޖާއީ ނުލިވެނުވެ.

ޝަރީފާ ހަނދުގެ ނިސްބަތުން ޖާގަބަލައިގަތުގެ އިސްވެރި، ނުވަތަ ޖަދު ފިސާރި ރަނގަޅަށް ރަދުނުންގެން ޖިހާޒުއަޅައިގެން ނުވަތަ ކަނޑަލައެވެ. އެކަމާ ކަރާޖުވަގައި އަދިފަހައި ރަސްކަމުގެ ބޮޑު ޖެހުމުދަރި ހަނދުމަފުރާ ނުތިބޭޖެއެވެ. ނުވަތަ އެކަމާޖެހުއްވާ

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 1320 ހ. ވަނަ އަހަރު [illegible] 8
ވަނަ ދުވަހު [illegible] ([illegible]، [illegible]، [illegible]) [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

އަނބިކަނބަލުންގެ އިސްނަވެ މާފަދައި އަޅުގަނޑުމެން ފެނުނު ކަމުގައިވިޔަސް ނުފުދުނެވެ. އެހެން ވާހަކައެއް ދިގުކޮށް އަޅުގަނޑު ލިޔުނު ޝަރުޠު ވެރިކަމަށް އެއްވެސް ކަމެއް ކިޔާނެ ގޮތް ނުވެއެވެ. އެހެންވެގެންނޫންތޯއެވެ.

މުޙައްމަދު ޝަމްސުއްދީން (ތިންވަނަ)

ރަސްކަލަން އިސްވެވަޑައިގަތުން

މިވާހަކައިގެ ތެރޭގައިވެސް، ބާޣީ އިސްމާއީލް ދީދީގެ ނަން ލިޔާކަށް ނުޖެހޭނެއެވެ. ނަމަވެސް ދެން އިސްމާއީލް ދީދީއާ ބެހޭ ވާހަކައެއް ލިޔާއިރު ރަނގަޅަށް ފިޔަމުންދީނާ އަދި މިބާބުވެސް ދެކެގެންނެވެ. އެހެންނޫންނަމަ، އެއްގޮތަކަށްވެސް އަޅުގަނޑު މިހާ ވަރަށްވެސް މިވާހަކައެއް ނުލިޔުނީމުހެވެ.

ބާޣީ އިމާދުއްދީން ސުވާރުން ހުރަވެވަޑައިގަންނަވަމުން ރަސްކަން ބަދަހިކުރައްވާ ބަލަހައްޓަވައިގެން އިސްވެވަޑައިގަތުމަށް ދާއިރު ބަލައިގަތުމާ ބޭނުން ދިވެހިރާއްޖޭގެ ތަޚުތާ ނުވާވަރަށް ކުރިއެވެ.

ބާޣީ އިމާދުއްދީން ފުރަތަމަ ވަޑައިގަތުމުގެ ކުރިން ސަރުކާރުގެ ވަޒީރުން ހަމަ ބަލައިގަނެގެން ހުރިހާ ކަމެއް ނިންމަވާ ބަލަހައްޓަވަމުން ގެންދެވީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ކުރީގެ ރަސްކަލަކަށް ކުރި ވާހަކައެވެ. އެހެނަސް ދިވެހި ބޭބޭކަލުން ވަޒީރު ކަލޭގެފާނު، ބޮޑުވަޒީރު ބަލަހައްޓަވަމުން ރަސްކަލަކަށް މަތީ ދަރަޖައިގެ ކަމެއް ނިންމާއިރު، އަދި ކުރީގެ ދަރިކޮޅު ވަޒީރުގެ ފަރާތުން ބަލަހައްޓަވާ ކަންތައް ކުރިއެވެ.

ބާޣީ އިމާދުއްދީން ފުރަތަމަ ވަޑައިގަތުމާއި، ކުރީގެ އިސްކަން ބަލަހައްޓަވާ ހަމައެކަނި ބޮޑުވަޒީރު ކަމަކަށް ނުވެސް ނިކަމެތި ވެގެން ދިޔައީއެވެ. މުޙައްމަދު ޝަމްސުއްދީން ބަނޑާރަ ނައިބުގެ ދަރިކަލުން "ބަނޑާރަ ނައިބު" ކަމުގައި ހިތްވަރުން ދިޔައީ. ބައްޕާފުޅު ރަސްކަމަށް އިސްވެވަޑައިގެން ކުރީގެ

ހުންނަނީ މުޅިންހެން ފަހަނަވެ.

މާލޭގެ ދަރުބާރުގެއިން އުޞޫލުންނާއި ފުރިހަމަ ގަނޑުވަރުތެރޭގެ ޚިދުމަތް ބާރުގެންނެވެ. ބަނޑުމަސްވެރި އަބާރުގެއިން ވަޒީރުގެއި ނުވާތީ އަބާރުގެން ބަޔާންކުރެއްވުމުގައި ބަނޑާރު އިވެރި އެއްޗެއް ނެތެވެ. ބޮޑުބޭފުޅުންގައި މާލޭގެ ދަރުބާރުގެންނަށް ނަސޭހަތްދީ އަރިވެރިކަމާއި ނުކުމެ ހަރުދަނާ މުސްކުޅި ބާރުގެ ކުރިން ނުކުމެ ތިއްބެވި ނަމަވެ. ތިއްބެވި ބޮޑު އަދި ބާރުގެއިން ނަސޭހަތްދީ ދެއްވި ނަމަވެސް އެއަށް ނުހިއްޕެވިއެވެ. ނުވެތެ ނިހިއްފުވިއެވެ.

ވަޒީރުންނާއި އަމީރުންގެ ތެރެއިން ކުރެއްސެވި ހިނގަމުންދައި ވަގުތާއި ދުކަވެރިކަން އިތުރުވެ ފަނުއިފައިވެ. ރަތުތެރިން ވަޑުގަތް ސަރުކާރުގެ ބަރަހަނާވެ ތިއްބެވި ބާރުގެކަމާ، ނަ ދަރަޔާގެ ހިނގާވަން ތިއްބެވި ބާރުގެން އަނގަވަޖަހާ ނަގަނއެވެ. ހިސާބުގެ ބޮޑު އަމީރުން ފުދައިން ކުރެވުނައި، މަޖިލީގައި ތިއްބެވިކަށަވާރެވެ. ބޮޑު މިހާރުގެ ބަޔަކީ ހިސާބުގެ ޚިދުމަތް ބާރުގެ ތެރޭގައި ހުންނަވާ އެންމެ ރަށުދަނާ ބާރުގެ އެއްގަމުގެ އާރުމަދު ދުދު ހަރުދަ މަސްރަފުކުރެވެ. އެނގޭވެސް މާލޭގެ ފަހަރު ހަޔާތްތަކުން ކުރިއަރަމުން ވަޒީފާއެއްގެ ފަރާތުން ފުރަތަމަ އިތުރުކުރެވުނެވެ. ސަލާމަތް، ބަނޑު ހިމާޔަތްކުރުން ސަލާމަތް ވަޒީފާގެ މުސާރަވެސް އެހެނިހެން ގޮތުގެމަތީ ފެސޭގެ ދަތުރުކުރުމަށް ހަމަޖެހިފައިވެއެވެ.

ކަން މިހިސާބަށް ގޮސްފައިވަނީކަން 1320 ހ. ވަނަ އަހަރު ރަބީޢުލްއާޚިރު 11 ވިޔަނު މާލޭގެ ޝަރުޢީއިދާރާ ގަނޑުވަރުތެރޭގެ ވަޒީފާއެއްގެ ރަސްކަމުގެ ތަރުތީބު މާލެތެރެ ވެރިވެއްޖެއްގެ ނޫނެކެވެ. މިބާރުގައި ބޮޑުބާރުގެ ހަރުދަނާ ރަދީފް ދަރުކަރުން މިތާގެ މާނައިފިޔެވެ. އެއްގަމުގެ އަރިހުގައި ގަނޑުވަރުތެރޭގެ ވަޒީފާއެއްގެ ދިނޑިވަހުގައި ވެރިޔާކަން ހުއްޓުވި ބޮޑުބާރުގެ ދަރުވަހާ ކިޔާގެފާނުގެ ދަރުވަރު ދަރުކަރުން އަލިރާގެ ބަނޑުވަރުމަދު ދުދު (މިހާރު ރަސްމީބަންގަލާ ކިޔާގެފާނު)

ފިޔަވައި ދެވަނަ ބޭފުޅަކު ނޫނެވެ. ދެން ތިއްބެވި ދެބޭފުޅުންނަކީ އަލީ ދޮށިމޭނާ ކިލެގެފާނުގެ ގަލޮޅުގެ މުހައްމަދު ދީދީއާއި، [illegible] ދަރިކޮޅުން ހަބީބު ސީދީ (ފަހުން ފާމުދޭރިކިލެގެފާނު) އެވެ. ހާޖީ އިމާދުއްދީން [illegible] މާލޭގެ [illegible] ނާއިބު [illegible] އަބްދުލްމަޖީދު [illegible] ނަމަވެސް [illegible] 25 [illegible] ކިލެގެފާނެވެ.

[illegible]

ޝަމްސުއްދީން ރަސްކަލަން އިސްވެވަޑައިގަތުމާއި ވިދިގެން އެބާވަތުގެ އިންތިޚާބާއި ގުޅިގެން، ވުން ގާއިމުކުރާ ހުރިހާ ކަމެއްހެން މާލޭގައި ހިނގިއެވެ. ބައެއްމީހުން އަރުވާލުމާއިއެކު، ކުރީގައި އަރުވާލެވިފައިވާ ބަޔަކު މާލެއަށް ގެންނެވިއެވެ. ބައެއް މަޤާމުގައި ތިބިމީހުން، އެކަމުން ދުރުކުރައްވާ އެމީހުންނާ [illegible] ކަންތައްތައް ހިނގިއެވެ.

ދިވެހިރާއްޖޭގެ ރަސްކަލަން އިސްވެވަޑައިގަންނަވާ ބޭފުޅުން [illegible] ރަސްކަލަކަށް ވުމުގެ [illegible] އެއްޝަރުޠަކީ، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ޝަމްސުއްދީންގެ [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

މިގޮތުގައި ދުވަސްކޮޅެއް ދިޔުމަށްފަހު، 1321 ހ. ވަނަ އަހަރު ޞަފަރުމަހުގެ 18 ދުވަހު އިނގިރޭސިންގެ އެޗް. އެމް. އެސް. "ހައި ފްލާޔަރް" މަނަވަރުގައި ސިލޯނުގައި ހުންނަވާ [illegible] ގަވަރުނަރު މިސްޓަރ އީ. އެފް. އިމްތަރން. (ފަހުން ސަރ) މާލެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. މީނާ މާލެވަޑައިގަތީ ސިލޯނުގައި އޭރު ހުންނަވާ ގަވަރުނަރު، ސަރ. ޖޭ. ވެސްޓްރިޖްވޭ ފޮނުއްވީއެވެ. މިސްޓަރ އިމްތަރން، މާލެވަޑައިގެން [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible] [illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ޝަމްސުއްދީން [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible]. މިގޮތުގައި [illegible] [illegible] "[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]؟" [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ޝަމްސުއްދީން، ޝަމްސުއްދީނެވެ. [illegible] [illegible] [illegible]

މަނަވަރުގެ ވަރަށްގިނަ ސިފައިންގެ އަތަށް ބަޑިޖެހުން ބާރުގައި ދިދަރޯނު ދެކޮޅުގައި ދިޔައީއެވެ.

އެޗް. އެމް. އެސް. ސައި ފްލާވަރ މާލޭގެ ބަނދަރުމަތީގައި ހަތަރު ދުވަހު އޮތުމަށްފަހު ފުރައިގަންނަވައިދުވުމުން، މުސްތަޖާބުގެ ހިތުގައި ހުރިނަމަވެސް ވަސްވާހަށް ދިޔާ ޝަމްސުއްދީންގެ ރަސްކަން ގާއިމުވެފައިވާތީއެވެ.

ހާޖީ އިމާދުއްދީންގެ ނާކާމިޔާބު މަސައްކަތްބުރު

ހާޖީ އިމާދުއްދީން މިސްރުގައި ހުންނަވަނިކޮށް ޝަމްސުއްދީން ރަސްކަމުން ވަކިވެވަޑައިގަތް ޚަބަރު ފިލުއްވައިވަޑައިގަތުމުން ވަގުތުން ކޮޅުނުބަލާ ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ޢަދަނުގައި އުޅުއްވާތީގެ ބަދަލުތަކުގެ ބިރިޓިޝް ސަރުކާރުން ކާރިޔާ ގެންނެވިއެވެ. އެގޮތުން އެހާގޮތުގައި މިސްރުގައި ހުންނަވައިގެން ބިރިޓިޝްގެ ސަފީރާ ސިޓީއެއް ލިޔުއްވާ ސްޓީމްބޯޓެއްގައި ސިލޯނުގައި ހުންނަވާ އިނގިރޭސި ގަވަރނަރަށް ފޮނުއްވިއެވެ. އިނގިރޭސިވިލާތު ސަރުކާރަށް ވަޑައިގެންދިއުމަށް، މިސްޓަރ ޕީ. ޖޭ. އިމްޑާރސް، "ސައި ފްލާވަރ" ގައި ބަންދީގެ ކެޕްޓަން މާލެއަށްވަޑައިގަތުމުން ހޭދަކުރަމުން ދިޔައެވެ، ޖީ. އ. ޖީ. ނަބަޔަކާއިގެ އެސް. އެސް. "އަލީޓާ" އަގުބޮޑުގައި ޓޫބޯޓް ގޮވައިގެން ހާޖީ ވަޑައިގަތުމުން ފުރުއްވައިގެންނެވިއެވެ. އަ އަގުބޮޑު ޓޫބޯޓުން ފޮނި ސައި ފްލާވަރ މަނަވަރުގައި އެހެރީ ސްޓީމަރަކުން ފެނިފައިވީއެވެ. ބަނދަރުގެ ފަހަތަށް ވަޑައިގަތުމުން، މަނަވަރު މާލެއަށް ފެނިވަޑައިގެންނެވީމެވެ. ނަމަވެސް ހެޔޮނޫން އަދިވެސް ފެށިފައެވާ ދާމުޅިއަށްވެރިކަމުން އ އަގުބޮޑަށް މާލެ އަރުވާނީ، މަނަވަރު މާލެއިން ފުރި ދެވަނަ، އެފަދައިން ދިރުވާށަށްވާނެވެ. އަނބުރައިގެން ބޮޑުމަސްތައްތައް ނިގުޅާލެވުނީއެވެ. ބަނދަރުގައި މަޖިލީހުން މާލެއިން ދެ ދިޔަވަރުން، ވަޑައިގެންފައިވާ ކުރިން އަގުބޮޑު

އަރާވަޒައިއް ނުގެނެވެ. ނުވަތަ އަރާވަޒައިގެމަކަ ނުދިނެވެ. އެބޭބޭގެ މީހަކުވެސް މާލެއަކުން ނުފެއިބެއެވެ. އެއްފަހަރަކުންވެސް ގިނަފަހަރު ދިނިކޮށް ބޮޑުދޮރުތޮގެސް އަރިސްވިއެވެ. ދެން ބަނދަރުގައި މަޖުމަޖުން ދޮރުބޮޑު ދުރުވާފަދައި އެދުވަހު ހަވީރު ނުކުމެގެން ހިނގައްޖެއެވެ.

ދެން ކޮންބަސް ވަޒީރުގެން އެމަސް ދުވަހު ހުސްނުވިއެވެ. އެދުވަސްވަރު ވަރަށްވެސް ގަދަފަދަ، އެފިފަދަ ބޮޑުމަސް، ސިފަނުގެ ގަވަނުފަރުނާ، ސޮކުރުބީރު އޮޅު ސިބޭބޭސް އައިކިއެވެ. މިކަންތަކުގައި އަބުދުއްރަހްމާން ކާފިބެކާއި ދުދު ބާއިގެ ނަސޭރަތް ވަރަށްވެސް ބޮޑުވާނަކަން ހިފިއެވެ. މިގެ އިތުރުން ޗި. އެ. ދޭ. ނުރުބާއާއި މޫސާ ބާބާ ޝައިޚު ރަޙިމަހުﷲ ބަނާއާއި ދުސޭބުނގެ ފުއިސާގެ އެކުވެސް ކުޅުއްނަވާނުއެވެ.

ކޮންމެއަކަސް މިކަމާ ނުސޭރަތްކާއި އެއިއާއި އެކުގައި މަސައްކަތް ކުރެއްވިކަން ނުވަތަ އިސްލާހީ ދައުލަތުން ފުރަތަމައިންވެސް ކަނޑައެޅުމުގައި ވީކަން ނޭނގެއެ ހާލު އިމާދުއްދީން ކޮށްބަޑުން އަނބުރު ސިފައިން ވަޒީރުގަތް ރަށްކާއި ދުވަހު 25 ރަޖަބުމަހުގެ ވަރީގެ ދުވަހު ސަރުކާރުން ފުރުވަޒީރުގެން އެދު އަލަނަށްފުރި، ވިރާވިއާރިވިރުނދިން ދަރާވަޒީރުގެނާ ދަރަނބޮޅުއި، ދުވަހު ސަރުކާރު ހަވާލުކުރިއެވެ.

ގުރައިދޫގައި އިސްލާމީ ދީނީގެ ދިރުއްވުން

މިގެ ކަރު އަރުވާލި ދެފަހަރު ފިޔަވަރު އިސްލާމް ދުދު ގުރައިދޫގައި އާދައިވި ކަރަސްކަތާ އެކުގައިވެ. މުދިދިގެ ބަޔަކަށް. އެދުދުގެ އަރިހަށް ބަރުގެ ރަދުވެރިގެ މިނާގެ ދުރުން ހިސާބު ދުސުކުރުމާއި، އަރުދުކުރަން

ފޮނުއްވާފައިވިއެވެ. ތަނުގެ ފެށުމަށް، މުދަލުން ކަނޑައެޅުމަށް އިސްމާއީލް ދީދީގެ އަރިހުން ތަޅާ އަރައިގެންނެވެ. މިއީ، މާލެއަށް ސިއްރުން ކަމެއްގަވާކަށް އުޅުއްވުން އަދިއަށް ކުރަން ފަދަ ކަލެއްކަން ނޭނގެއެވެ.

އިސްމާއީލް ދީދީ ހުންނެވީ އަތަރުގެ ނިޔާބު ބުސޯރުން މަސްހުނިގެއެވެ. މި ބުސޯރުން މަސްހުނިގެ ވެރިކަމުގައި، އިސްމާއީލް ދީދީއަށް ކަރުހިލާ ވަރަށްބޮޑެވެ. އެސާރަށް ވާދަކުރި ރަސްގެފާނުން ފޮރުއްކަފު، އަރުވައެވެ. މިހެރަހި ކަލޭގެފާނު، އެދީދީގެ ފަރުއްކަލުން ފުދުނީކަހި ބިކަމު ބޮޑުހިލާރަށް މަސްދަކަން ފުނަވައެވެ. އަދި މިގެ އިބުރުތޮށް، އެދީދީ ބޮޑުހިލާރަށް އެނގިވިކަލުވިއާ ކަރުދީއެވެ.

އިސްމާއީލް ދީދީ ގެރައިދިއަށް ފުސްވާލުވިޔާ އަހަރެއްކަހި ދުވަސްވެސް މާބިން ސުވާއެނގިރަކަށް އެރަށް ހަބީބު ބުސޯރުން މަހިކާގެ އަހުރަވިބީ ދީދީއާއި ކަވަނބަލުވިއެގެންފުއެވެ. މިއީ އެދީދީގެ ހަވަހަ އަހުރަކަހަމަކުރަމެވެ. އިސްމާއީލް ދީދީގެ ދަރިކަހިބަލުން ބީއިބީދީ ލިބިވެޖަހައިގަނޑު މި އަހުރަބި ދީދީގެ ބަހަޖުދުނަވެ.

އިސްމާއީލް ދީދީ މާލެ ގެންނެވުން

ޝަމްސުއްދީން ރަސްކަމަށް އިސްވެވަޑައިގަތުމުން، ހިންގަވާފައިވާ އަމުރުފޮނުއްވީ ސަރުކާރުގެ އިސްމާއީލް ދީދީ މާލެގެންނެވުމުގެ އަމުރުކުރެއްވިއިރު ތަކުގައެވެ. އަހަރުމުން 1320 ހ. ވަނަ އަހަރު ރަޖަބުމަހު 19 ވަނަ ދުވަހު އިސްމާއީލް ދީދީ މާލެއަށް ގެންނެވިއެވެ. ފުރަބަދުމާއިން ހުންނެވީ ފުރަތަމަ ހަނދާންގާއެވެ. ފަރަތަށާ މަސްކުރު ފުރުނު (ކުރުވެރި އިބްރާހީމް ދީދީ) ގެ އަރިހުކަރުބަލުމުގާ، އިސްމާއީލް ދީދީގެ މައިފުރުގެ ބޮޑުއިބި ކަމުދުނުމަބީގެ ދީދީއާ ހިތާ ދީދީއެވެ.

އިސްމާއީލް ދީދީގެ ގެރައިދިގައި ހުންނެވި އަރިހުކަރުބަލުން އައިމިރަބީ

ދީދީ މާލެނުގެންނަވައި [illegible] ބޭނުންވީ އެދީދީ ބައްދަލުވުމުގެ ދުވަސް [illegible] ނުވަތަ އިސްމާއީލް ދީދީގެ [illegible] މާލޭގައި [illegible] އަޅުގަނޑަކަށް ނޭނގުނެވެ. [illegible] އިންނެވި އިސްމާއީލް ދީދީގެ ކޮއްކޮ [illegible] ދީދީ މިހާރު އުޅުއްވަނީ [illegible] [illegible] [illegible] އެހެންކަމުން [illegible] އިސްމާއީލް ދީދީގެ އަނބިކަނބަލުން [illegible] [illegible] [illegible] ކަމެކެވެ.

އިސްމާއީލް ދީދީގެ ޙަޔާތުގެ ތިންވަނަބައި

އިސްމާއީލް ދީދީގެ ދިރިއުޅުއްވުމުގެ ތިންވަނަބައި ފެށުނީ އެދީދީގެ ޢުމުރުފުޅުން ސާޅީސް ހަތަރެއް ނުވަތަ ސާޅީސްފަސް އަހަރުފުޅުގައެވެ. އެދީދީގެ ދިރިއުޅުއްވުން އެއްގޮތެއްގެ މަތީން ހިނގާންފެށީ ތިންވަނަބައި ފެށުމާއިއެކުގައެވެ. މީގެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] މިގޮތުން [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

އިސްމާއީލް ދީދީގެ ދިރިއުޅުއްވުމުގެ ތިންވަނަބައި ފެށުމުން ދާންދެން ދުނިޔެ އުޅުއްވުމުގައި ކަނޑައެޅިފައިވާ ވަކި މަޝްރޫޢެއްނެތެވެ. [illegible] [illegible] ބޭފުޅުން [illegible] [illegible] [illegible]، އެދީދީގެ އަމިއްލަފުޅު [illegible] ނޫނެވެ. ސަރުކާރުގެ ވަޒީފާއާ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އެދީދީގެ [illegible] [illegible] ގަދަވެގެން [illegible]

ފިޔޮވައިފިނުވެ. ހަދަމަތި، ސުވަރަށް، އަތިރީގެ ޚާނދާނުގެ ވެރިކަން ނިމުނީ ޢަނަންނުން ހަރުދަނާ ބިންގާގައި ދައުލަތް ބިނާވެގެން ނުދިޔައީވެ. 1321 ހ. ވަނަ އަހަރުން ފެށިގެން، އެ ޚާނދާނުގެ އިރާއިބާރު ގެދަރާއި ނުފޫޒު އޮއި ދުވަހަކުނުވެ ދުވަހު ބޯމުރުން ތިމަރާނުމުނު. އަހަރުވަރުން ފެނިގެން، އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ދަރިއައިއޮތުމުން، އަދި، ހަރުދަނާމުނު ހަރާއިރަމުނު. ނަބީބުރޫދު ގަދަވުން، ތިނަވަސްވުމުނު. ހަރަގައި ދައް ދަޢާމަނާ ހިލާފުން މި އައިޢާމަނަ ނުވަތަ އެދުދުގެ ހައްތެގެ ތިނަތަނަ ބަތަރަ، ވަރަގައިގެމީހުން ދަނިހުއްގައި އުޅުއްވާ ދުވަސްވަރު. އަދި ދަތުރުކުރައްވާއިރުގައި ރަށުއްތޮނުންނަން ގައުމުނާއި ދައުލަތުމަނު ތިދުވަރަތާއި ވަލަތަރަތާއާރަގައި ހަދުމަތަރާއިވު ދުވަސްވަރުއްދެވެ. އަލުގަނޑު މުދުން ހަރު ބާރުނުގެ ތިދުރަން ދައުރަނީ އަނނަނު ބޮޑުތަވެ.

ފަތްޖިހާގެ ހަސަން ދީދީ ގޮވައިގެން ކޮވުނބަން

ވަރައިގަތުން

އިސްމާޢީލް ދީދީ މާފަރައިގަތަމާ ދުރަހައިގާ ދުވަސްވަސް ނުވަގެން އެވިނަހަން، ހަވަނަބަން ވަރައިގަނނަވަން ޢިރައިޖައިވަ ސަބަބަހަރު، ފަތްޖިހާގެ ހަސަން ދީދީއައިން ބޭސްހަދުއްވައިވެ. މި ދީނުނަމަ ހަސަން ދީދީއަރު، ހަނުވަރުގެ މުސާ ދީދީގެ އިބްރާހީމް ދީދީގެ ދަރަހަމަހަވެ. މުއިބްރާހީމް ދީދީ މަސްއޫދު ވަފާއިވަނީ، "ފަތްޖިހާ މަނިހަފާނު" މިހަމުނުނަވެ.

ފަތްޖިހާ މަނިހަފާނުގެ ދަރަހަމުން ހަސަން ދީދީ ހައްސުނިބަހުގެ އާރާސްހަނުފުގައި އުޅުއްވިމޭވި މާރާއިން ބޭސްހަނާހާ އައްގައިއުވަސް ނުވަގެން، ހަވަނަބަން ފޮނުވަން ގޭސްދުހަރުއިވެއެވެ. ފަތްޖިހާ މަނިހަފާނުން މިހަނުއްޖެ ހަރާއިވެ

އެހިނދު ދައުލަތް ހިންގަވާން ހުންނެވި އަމީރުގެ އަޙްމަދުދީދީ ދީދީގެ ދަރިކަލުންގެ މަގާމުގައި އުޅުއްވައިގެން ހަސަން ދީދީ އަޙްމަދުގެ ކޮލުނބަން މިހާރު ކުއްޖަކަށް ވުމުން ނިކަން ނުކުތީ ހަސަން ދީދީ އަމިއްލައަށް ކޮލުނބަން ރަސްގެފާނުގެ މަގާމަށް އެރުމަށް މަސައްކަތް ކުރިއެވެ. ހަސަން ދީދީ މުޅި ރާއްޖެ އެއްކޮށް ހިފައިގަތުމުގެ ނިޔަތުގައި އިސްމާޢީލް ދީދީއެވެ. އެއްކަލަ އިލާސް އަމަރުކޮށް ދަށުވެ ކަސްދުކުރުން އިސްމާޢީލް ދީދީއާ ހަސަން ދީދީ ކޮލުނބަން ފޮނުވައިލިއެވެ. ހިފުމުގައި އެއުދުދުރުބުން، ކޮލުނބަން ފަޅައިގަތީ އަޙްމަދު ކަޅޮދިރިމާން ކިލެގެފާނާ މާލެ ފަޅައިގަތުމަށް އަރުވާލުމެވެ.

ކަލުމަނިކުގެ އިސްމާޢީލް ދީދީ، ގެޔަށްދާތީ ހަސަން ދީދީ ގޮވައިގެން ކޮލުނބަން ފަޅައިގަތުމަށް، އިބްރާހީމް ކަޅޮދިރިމާން ކިލެގެފާނުގެ ދަރުނބަނބުން ފިއްޔަ ކޮލުނބަގެއެވެ. ދައުވަތު ދަވަތުކޮށްލުމަށް، އަނަބުކަވަސް، އިސްމާޢީލް ދީދީއަށް އިބްރާހީމް ކަޅޮދިރިމާން ކިލެގެފާނު ހިފުމަށްގަތުމުގެ އަރާ ފަހުފަޅައިގަތުންވީއެވެ. ކޮލުނބަން ފަޅައިގަތީ މާކަޅުނދުވަސް ކަމަށްދެކޭ ހަސަން ދީދީއަށް ބޭސްކުރުމުން ފުއްބަވައިލިއެވެ.

ހަސަން ދީދީ ދިވެހިންގެ މަޖައްކަތްކުރުމަށް ހުށަހަޅުއްވައިގަތް އިސްމާޢީލް ދީދީ ގެނައިއްސަ އަރުއްވާ، އިބްރާހީމް ކަޅޮދިރިމާން ކިލެގެފާނު އަރުއްވާ ގެގެއެވެ.

އަޙްމަދު ކަޅޮދިރިމާން ކިލެގެފާނު މާލެ ފަޅައިގަތުން

ހިތްބޮޑުވެ ނުނުކުމަސް އަނިގެ ފަޅައިގަނޑުވާން ފުދައިން މުބާރަކު ޝަރަފުއްދީން ރަސްކަލުން އިސްފަޅައިގަނޑިކަށް، އަޙްމަދު ކަޅޮދިރިމާން ކިލެގެފާނުގެ ދަރުނބަނބުން ހިއްބަވާ ކޮލުނބަގެއެވެ. ބަޔީ އިމާދުއްދީނުގެ ރަސްކަމުގައި މާފަޅައިގަތުމުގެ އަމުރުފުޅު ނިކުތުގެންނެވި ކޮލުނބަގައި ހިއްބަވާ.

ނަމަވެސް ޝަރަފުއްދީން އިސްފަޅައިގަނޑިކަށް އަލިކިލެގެފާނު ކޮލުނބަގައި

ހުންނެވިކަމީ ޝައްކެއްނެތް ޝަމްސުއްދީންގެ ފަރާތަށް ލިބުނު ވަރަށްވެސް ބުޒުފައިދާއޭކެ، އެގޮތަކީ، މުޅަގައި ވިޔަފާރިކުރާ ބިދޭސީންގެ ކޮޅުނބުގައި ވިބޭ ސޭބުންވެސް މިބީ ރާއްޖޭއާއިމެދު ދަބަހައްވެ ވާދަވަރައެވެ. މޫސާ ބަޔާއި ޝައިޚް ރަޙިމަހުﷲ ބަޔާއީއާ ބީ. އ. ޤ. ނުބާ ބަޔާއި މިބީ، ބާޖީ އިމާދުއްދީންގެ ފަރާތަށެވެ. ކަލިމް ޖީ ޤައިފަރަހީގެ ސޭބުހަރި ޝަމްސުއްދީންގެ ފަރާތަށެވެ. އަހަންވުމާ އަދިވެސް ކިޔަނދު ސަބަބަކުން މިބާވަތުގެ އިސްތިޢުބާރު ވިދިގެން ފޮނުވައިގެންނެވި މަގައި ތަދު ހަބަރުތަކަށް ނިވާއެއް ނުދާނަށެވެ. މި ޖާތުގެ ހަބަރުތަކާއިމެދު، ނުހުގައިބާއި އަހަރެންވެސް ގޮތުގޮތުން، ޝަމްސުއްދީންގެ ފަރާތަށް ވަކާލާތު ކުރާނޭ، ރާއްޖޭގެ ހަބަރު ދެނަހަރި ކަވާދަރަން މަހަކާ އެވެގަތި ކަވަން ހިބަގައި ހޯރުދު ހަރަކާތްތަކުން ބުނުން ކަމަކެވެ. މީގެ އިބްރާހީމް އެދުރުވެސްވަރު، ސިލޯނުގައި އިނގިރޭސި ސަރުކާރާއި ގުޅުންހުރި ރާއްޖެ އޮތް މިންވަރުން، އެކަހަލަ ވަގުތުގައި އިނގިރޭސި ސަރުކާރު ވަހަކަ ދެއްކުމުން ސިޔާސީ ފަލްސަފާއިން ކުވަރާން، އިނގިރޭސި ބައިން ހިނގުކުރިން ދަރިނަ މުހައި ކޮޅުނބުގައި ހުރެމީ އަދި މުބާނަނަކަމަކެވެ. މިހުންނަވ ދަރުއޮގެން ބޮހިއްރު އަހުމަދު ކަޖަދުނުރިމާ ހިވަރުގުވަނުން ވެރި އަރާހުންނަވ ބޫތުހަވަ ތަވަތެ ބާހަހަކަ އެދުރުވެސްވަރު ރާއްޖޭގައި ނެތްކަން ކަނޑަވަރެވެ. އަރުގަނޑުން އިނގިރޭސިވެގަތީ، ފެންނެގޮތަކައި އަހުމަދު ކަޖަދުނުރިމަން ހިވަރުގުވަނުން އެދުރުވެސްވަރު ކަވަނބައި ނަތްވަނަރު ޝަމްސުއްދީންގެ އަހަސްކަން އާރުމުވިދު މުހާކަ ކަމަކެވެ. ދަހަދޭ އެކަހީނގެން ނުދަކުތުދުވަކު ބުނުމުވިހ އަދުގޮނިޖު ހިޔުން އައްހައިވަކަނުވެސް ދެކޭއްނުނެވެ. މިހެން ދެންނެވީމު އަހަރުގައި ބައިވެރިވެޖެއިގަތް އެހެންބޭފުޅުންނާމެދު، ބުނޭ ދަރުބާރަކާ ފަހަރަކުވެސް ނުހިމެނެން އެދެމެވެ.
އެހީ އެއްހޮއްވަކަންވެސް އަވަގުނޖެގެ ގަސްދުއްނުނެވެ.

ކުޅަދުނުރިމާ ހިވާރުގެވުނު ކޮޅުނބައި ކުރައްވާ މަސައްކަތްތަކުރިވުނުވަރު

އަމީރުގެ އަބްދުއްރަޙީމު ދީދީ މާލޭގައި [illegible] [illegible] ހިންގަވަމުން
[illegible]
[illegible] ވެއެވެ.

[illegible]
އެއިރު [illegible] ގަވަރުނަރު ޖޭ. ވެސްޓް ރިޖްވޭ،
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
1321 ހ [illegible]
[illegible] ދީދީއާ އަބްދުﷲ އަމީރުގެ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

މީރުބަހުރުކަން ދެއްވުން

ދޮންމަނިކުގެ އިސްމާޢީލް ދީދީ، [illegible] ހަސަން ދީދީއަށް [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ވަރަށް [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ހަސަން ދީދީ [illegible] [illegible] [illegible] އިސްމާޢީލް ދީދީ ހަސަން ދީދީ [illegible] ބޮޑު [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އިސްމާޢީލް ދީދީ [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] 17 [illegible] [illegible] ޖަހުގެ [illegible] 1 [illegible] [illegible] [illegible] ހ 1321 [illegible] ވީ ހުކުރުދުވަހު، ދޮންމަނިކުގެ އިސްމާޢީލް ދީދީއަށް މީރުބަހުރުކަން ދެއްވައިފިއެވެ. މިއީ [illegible] [illegible] ދީދީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. އިސްމާޢީލް ދީދީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible] [illegible]) ގެ [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible]. "[illegible] [illegible] [illegible] މީރުބަހުރުކަމެވެ." [illegible] [illegible] އިސްމާޢީލް ދީދީގެ [illegible] މީރުބަހުރުކަން ވަނީ [illegible]. 22 އަހަރުފަހުން މިއަދު އެ [illegible] [illegible].

މީރުބަހުރުކަމުގައި "[illegible]" އާ [illegible] އިސްމާޢީލް ދީދީއަށް ދެއްވައިފިއެވެ. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ދެކުނަށް އޮތް ގޯއްޗެއްގެ ތެރޭގައެވެ. އަދި ހާރުފަތީގެ ދަރުސްތަކުން ފިޔަވައި އައިސްނަ
ދަރިވަރުންނާ ޖާގަދެވިފައި، އިސްލާމީ ދީނީ އަދިވެސް ހުނަރުތަކުގެ ބޭނުންހިފުމުގެ
ދަރުސްތަކުގައި ހުރި ޖާގައިގައެވެ. އިސްލާމީ ދީނީއަށް ބޭނުންހިފުމުގެއާއި އެކުގައި
ލިބުނުފައިގެމުންނުރުގެ، ދުވަސް އަހަރު އިސްކޯލު އެދީނީގެ ގޮތުގައިވާ އިންނަމު
އަނިޔާކުރުމުން ހޯދުމަށް ބޭނުންވިއެވެ. އަދި އަދަބީ ދީނީ ތަޢުލީމް ފަސްދުވަހުން
ދަރިވަރުން އަންނަނީއެވެ. އެއީ އިސްލާމީ ދީނީއަށް ފުރިހަމަ ލިބުނުގައިގެ
ދަރިވަރުން މަތީގެ ދީނީއެވެ. ވަނަވަނީ ބޮޑުދީނީއެވެ. ހިޖުރައިން 1321 ވަ.
ވަރަ އަހަރު ސަފަރުމަހުގެ 18 ދުވަހުއެވެ. ގެއިދާ އަދިވެސް ދީނީގެ ދަރިއަށްވުރެ،
މާލެގެއްގައި ބޭނުންހިފުމުގެތަކުން ފުރަތަމަ ކޮޅުމަސްކުރެވިގެންދާ އަދިވަނީ
(މިފަހަރު މިސްރާއިލް) ވަގުތު އެގޮތަށް ގެނެސްވެދިއެވެ. އެގޮތުގައި އަދިވަނީ
ހުރި ލިބުމާ މަސްލަގެ އަހަރުގައި އިއްޔެގެދުވަހެވެ.

މީރުބަޙުރުކަން

މީރުބަޙުރުކަން އެއީރުއްޖޭގެ، ހިސާބަކަން މީހުންގައި ހުރުމަށްވާތީމު
އަދިގެނައުމަށް ފެނުނުގޮތުގައި ވަރުގަދަ ބޭނުންތަކުވެއެވެ. އެގޮތަކީ މީރުބަޙުރުކަމުގެ
ހުރިހާތަނެއް، އެހެން އަދިވެސް ހިސާބުގެ މިހާރުގެ މީރުބަޙުރުކަމާ ވަރަށްގިނަ
ބާރުތައް ދިފާޢު. އެއްބަޔަކު، އެއިރުގެ މީރުބަޙުރުކަން އެއްގޮތް ހިސާބަކަން
ނަގާފައި، އަނެއްކާވެސް އެގޮތަށް، މިފަދަ ވަރުގަދަ ބާރުތަކުގެ ފުރިހަމަ ފުރުމަށް،
ވަކިކޮށްގައި އަދިގެނައު ހިތުރުވެ. މިގޮތުގައި އަދިގެނައުމަށް ކުރިއަށް ދަތިކޮށް ހުރިކަމެ
ރައްކާގެ ބަޔަކު އެދިކަމުގެ ހުރިނަމަ ތިބެފައި ވަރުބާރުތަކުން ހިސާބަކަން
ފިޔަވައިގެންވަނީއެވެ.

އެއްގޮތަކީ މީރުބަހުރުގެ ކުރިމަތީގައި ހުންނަވާ ވެރިޔަކު، ޝާހުބަންދަރުވެ. ގިނަފަހަރަށް އެއީ ވަޒީރުން ބޭކަލުންނެވެ. އަނެއްގޮތަކީ، މީރުބަހުރުކަމުގެ އަމުރުކުރައްވަމުން، [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ދޮނަށް ދުރުވެ އުޅުއްވީ ރަސްތަކުއިގެ ބަސްދުފަޅާއިވާ ދިގުދިބާގަނޑުއްވައި ފުރުޖެ އަޅުއްވައިގެންނެވެ. މިއި ބޮޑުބައިގެ ރަނބަ ދެދުވަހުކުންވެސް ނޭނގެއެވެ. ހިސާބުކުރަނީ ދިދިއަން މަރުބަރުކަން ދުއްވުމާއިއްކަ، އަހަރުން ބަދަލުކުރުއްވައިފިއެވެ. އެދިދި ބޮޑުން އަންނަ ބޭޒުފަރުދަނޑު ވަޖަހައިގެންނެވުން ފުއްބޭ، ފާލުކުޅު އަދިވަޖައިގެން ދިބާސްކުޅު ދަރުކުރުއްވައި، ނިކަމި ބޭނުނަވައި ހިސްދަނޑުގަކައި ރުމުކުޅު ދުރުކުރުއްވައިގެންނެވެ. ނަމަވެސް ދިނަދަރު އަދަރުއްދަރުގައި، އަހަރުން ވެސް އުވުމުގެ އާދައިގެ ކަނދުމުން ބަދަލުވީއެވެ.

ޖުމްހޫރިއްޔާ ބޭރާއި އެމެރިގެ ބަސްދަރުވެރިއާއެވެ. އަދި ރާއްޖޭގައި މީބާ ބޭނުސްގެ ކަނޑުމާ ބަދަލުއްޖެހުމާ .ހަވާލުވުއްވައިނުވެސް ޖުމްހޫރިއްޔާއެވެ. މިގައިމީރުން ދާދިމީރުގެވެސް ކިމީނުމާ ކަމާ ޖުމްހޫރިއްޔާއި .ހަވާލުވުއްވައިވެ. މާލޭގައި އަހަރެން މީބޭ ބޭނުސްގެ މީރާއިން، މިއަށް ޖަރުވައިދޭނަމާ، އަނާ ވެލާއިވެވެގެ ކަނޑުމާ ކަރާނީ ޖުމްހޫރިއްޔާއެވެ. ފުރުއްނުވައިސާލް ކަނދުވެސް ބޭނުމުކާއިހަދި އައިގެމުގައިކަން ދާނޑިހިއޭ ނަމުވެސް، ދުވާނީ ޖުމްހޫރިއްޔާގެ މިހާ ގަވައިގެންނެވެ. ރަސްމުގެމީން ކިއާ މާލުދުމީއާ ހައިޖެހިރުން ފުއަޅުޖެހަރުން ގަވައިގެން، ބަރުއްޖެހިން ބޭލާއި އަމީނުން ފުނުވެނުވެސް ޖުމްހޫރިއްޔާގެ މިހުނުނެވެ. ފުޅުމީރުން ނުވަމީ ބޭރު ބަސްދަރުރުން، ދިރާކާ ކަރުވައިޖެހިރުމާ، އަލިއަރު ވެޅިލާއިވެވެގެ ކަނޑުމާ ބަލިހާއިޖެހިނުވެސް ޖުމްހޫރިއްޔާއެވެ. ބަސްދަރުރާބުނާ ޓީހިއައިނޑުމާ ވެލާނާ ބޭނުލާ އަރިހަރުން އުޅުލާނުވެސް، ޖުމްހޫރިއްޔާއެވެ. ޖުބުމީގެ ބަކާއި ޓީހިއައިނޑުމާ ނިނުމުވަސް ވެލާނާ ބޭނުލާ އަމިއިލުޅުވެ. އަނާމީން ނިނުމުވެމީރުވަރު ބުޖެވައިޖެހިނުމާ، އިއު ޓީހިއައިނާ ފުނޖެއްނުރުގައިން ފުނުވެނުވެސް ޖުމްހޫރިއްޔާ ދުރުވަރުކަރުވައިގެންނެވެ. އަޅުގަނޑު ހިމީ އަޖިލާގެ ގާރިމީ މިޖާލާގެ ކަނޑުމާ ހިނގާބަރުކަ ޝުގުހަނުރުމަރު ނުވަމީ ވެލާނާ ބޭނުލާއި ޖުމްހޫރިއްޔާއެވެ.

ރާއްޖެއިން ބޭރާ، އަދި [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] މީހުން 5 މީރުބަހާރުގެ [illegible] މީރުބަހާރުގެ މީހުންނާ، [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] މީރުބަހާރުގެ [illegible] މީރުބަހާރުގެ [illegible]

ގަނޑުވަރުދޮރުގޮސް އެ ވާހަކަދައްކާ ހިސާބުން ވަކި ގުނަވަނެއް ދޮއްކާލައި އެތަން ނިޔާ ކިޔައިކާފައިން އޮބައިގުންނަން އަނގަގޯނޭއެވެ. މި ގަސްއަކީ ކުޅާއިރު ސަރުދަރުއްގެ ގޮތުގައި މުރަކަމަކީ މިއާ އެބަނަގައި ހުންނާނެއެވެ. ދެން އެބައިމީހުން ހުންނާ ބޮޑުވެވާ ކަނބުލޮ ނިމުމުންނަށް، މުރަކަމަކައިން އަޅަސް، ބޭފުޅުންނާ ގަބުލުކުރެއްވޭ ދިނުމުން އެއްބަޔަކަށް ހުންނަނީދީ އަނބުރާ އެބައިމީހުން ދެނެއެވެ. އެކަލޭ ފިލާނ އެބައިމީހުން ގޮތުގައި ސަރުދަރުކުރެވެ. ސަލާ އަންނަވަރު ގަނޑުވަރުގެ ބެހެކާ ރުއްކަވާގެން ތިންދުވަސްވަމުދާކަ، ކުދިބަކާދަކާ މުރަކަމަކައިން އަޅަސް ފެހިފާލާފިލާ ކަޅުދިދައިގެ ހެބަރު ދިނުމެވެ.

ދެން މުރަކަމަކީ ދެސްވަހުނުގެ ސަރުދަރު ބަނޑުރުގެއިން ގޮސް ހެދުރު ނިޔާ ނަވައިރު އަހަފިނަ އަދި 4 ދުވަން އަނގަދޮޅު އެބަފަހުގައިން އަޅަސް މުރަކަރު ދަނޑުގައި ހަދަފައިން ގޮސް ފެހިފާލާފިލާ ގުޅުނުވެއެވެ. އެބަރު ހުންނަނީ ބާވައިދަން އަފައިނަށް ހަދަހަދަނޑު ނުވެވެ. އެކަމަކު އަރާގާދައިން ހުންނަނީ ވަރުބަނޑިކަން ގަނޑުވަރުން އެބަހައްޓެވެ.

އެފެހިފާލާފިލާ ސަލާދައިސްފައިވާ ގަނޑުވަރުން ގުޅުނަކަނު، ބަނޑުރުގޮދިން ނިކަ 4 ދުވަހުގައި ބަނދުގަނޑުވެ. ފެހިފާލާފިލާ ހިފައިގަން އަދިވާހަކަ އެތަން 4 ބާރޫ މަރުފަހަރައި، 2 ފުށްބަރު ފުރަ އެގަނޑުވަރުކަން ދުއްވާލައެވެ. އެބަރުފަހައި މުރަކަމަކައިން ގޮނޑުނަ ފެހިފާލާފިލާ ގުޅުނުވެއެވެ. ދޮބަރުފަހައި ހިފައިގަން މުރަކަމަކައިން އަޅަސް ދަބައިކަރު އެއްބައި މުރަކަމަކައިން ދަރި، އަނގޮބަހާ ކައިގާ އިބަރުވެ އަވާދި ބަސާނަ މުރަކަމަކަގެ 5 މިސްރެ ގޮދަގައެވެ. ބަނޑުރުގައިން ނިޔާ ފުރަވާސް، އަނގަނަ، އޮބައިގުންނަނެވެ.

މިގެބަ އެގެނަރަ ބަރުފަރަ ކަނޑޭއްޔާގައި ކުއްވާ އެދުވަސްވަރު ވަރުނަވާސް

މީރު ކާހިތްވާ އެއްޗެކެވެ. މީގެ އިތުރުން އެފުއްބަރަފުސަނަކީ، އަދި މާމީރު އެއްޗެކެވެ. މިވާހަކަ ދިހަމުންދާއިރު، އަޅުގަނޑު ކުޅެއިރު ތަރަފުސަކާތް އެވަރާއި، އެދުވަސްވަރުގެ ދިރިއުޅުން އަޅުގަނޑުގެ ފަހޮރިން ފެންނަކަމަށެވެ.

އޭރު މީރުބަހާރުކަމަށް ކަނޑައެޅިފައި އޮންނަ މުސާރައިއަ ނުވައެވެ. އެކަމަކު ރާއްޖޭގެ އާދަކާދައިގެ ގޮތުން ހިމެނުން ބަޔަކަށް ލިބުނެވެ. ގޮތުގެ ބަސްނަފަރަކަށް އަންނަ ބުރާސި ވިހިގާތުގެ ކޮށް އިވެގެންނެވެ މީރުބަހަރުގެ ދިބޭ ވަކިވި:

ހަނޑޫބަސްތާ 2 (ދޭއް)

ހުނޑޭރި 1 (އެކެއް)

ރުފިޔާ 5 (ފަހެއް)

މިފަދަ އެއްޗެހިން މީރުބަހާރުގެ މުހިންމުން ދެބޭ ވަކިވި:-

އަތްދި ނާޅި 4 (ހަތަރެއް)

ހަކުރުގަޑު 8 (އަށެއް)

ދިވެހިން ކޮންމެއަހަރަކު ރާއްޖެއިން ބޭރުން ކާރު ވިޔަފާރިވެރިން މީރުބަހާރުގެ

ދެބޭވަކިވި:-

ބަނގާޅުންގެ ސަފަރު އަންނަ ކަންތަ އެއްޗެއްކަން:-

ހަނޑޫނާޅި 50 (ފަންސާސް)

އަތްދިނާޅި 45 (ސާޅީސްފަހެއް)

ރުފިޔާ 1 (އެކެއް)

ހަކުރުނާޅި 1 (އެކެއް) (ނާޅިއަކުން ހަކުރު އަގަކީ ވާހަކަބޭކަން ގަނޑަވައިގެންނެވެ.)

އޮދުދޫކަރައަން ގޮސްފައި އަންނަ ކޮންމު އައްޔަކުން:-

ހަނޑޫނާޅި 36 (ސަތިރީސް)

ފެއްކިބަ 3500 (ތިންހާސް ފަސްސަތޭކަ)

ރުފިޔާ 1 (އެކެއް)

ރުކަރަހަން ގޮސްފައި އަންނަ ކޮންމުއްއައްޔަކުން:-

ހަނޑޫނާޅި 36 (ސަތިރީސް)

ކޮއްޗޭ ބަނޑިޔާ 30 (ތިރީސް)

ރުފިޔާ 1 (އެކެއް) އަދި މިފަދަ ތަކެތިން މީރުބަހުރުގެ މީހުންނަށް އެކަށީގެންވާ ނާސްތާއެއް އޮންނާނެއެވެ.

ބިދޭސީ ވިޔަފާރިވެރިންގެ އެއްޗެހިންނާއި ރާއްޖެއިން، ބޭރަށް ގޮސްފައި އަންނަ ދިވެހި އޮޑިފަހަރުން ވެދުން އަގާންޖެހިހައެވެ. އެވަގުތުގަ، ވަރަށްގިނަ ފަހަރުފަހަރު ބަނދަރުގައި ހުރި. ހުދު ރަސްގެފާނުން ފެނިގެން، އަމިރުން ވަރޭރުންނާ ސަރުކާރުގެ މުވައްޒަފުންކާރު ބަހަނުކަރާ ހެމޯކަ ނަގާ ބޯޓުބަނުގެ ނައްދުމާދުންނަން ދާންދުން އެކި މިންވަރަށް ވެދުން ލިބެއެވެ. އާގައި ހުންނަ އެއްޗެއްސަކީ ހަނޑޫ، ހަކުރު، އަލުވި، ހަވާދު ކަދުރުފަދަ ތަކެއްޗެވެ. އަދި ކަޕޫރު ވެދުމާއި، ނަވަރުކަރުވަސް އިތުރުވެސް ބައެއް. ބިދޭސީ ވިޔަފާރިވެރިންގެ ބަނދަރުފަހަރުގެ މުދުން ވެދުން އަގުން ހިސާބުކޮށް މީރުބަހުރުގެ މުހަނދު ގަވާއިދުން މިފުރުމުން. މީރުބަހުރަކީ، މީރުބަހުރުގެ މުސްނަދުން އެކަށީގެންވާ ބައެއް ލިބެއެވެ. އުޅަނދުފަހަރުގެ އަގާ އަޅާބަލާއިރު، ބިދޭސީންގެ ވިޔަފާރިވެރިންގެ ކަރުދާސް މީރުބަހުރުކަން ގޮތުގަނޑެކާން 40 ރުފިޔާ ލިބެއެވެ. އެރު މަސަކު އަންނަނިވި ފުސްބަޑު ހަބޮބެވެ. އަދި މިދިން މުސްދު ކަރައަން ގޮސްފައި އަންނަ ކޮންމު އައްޔަކުން ވެދުމުގެ 8 ބަނޑިޔާ އޮންނާނެއެވެ. ބަނގާޅު ދަމުރަނު، 4 ބަނޑިޔާހުދުގެ އަފްއާ 4

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 8 [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] އަންނަމުންދިޔަ ބަދަލު

[illegible]
[illegible]
[illegible] 5/- [illegible]

ލިބޭ ހަމަރުނާވި އަވެއްޔާ 8 ގައު ހަކުރުނުން އެހެން ކަމެއްވެސް ކެނޑިނީއެވެ. ކަރަހަން ދާ ދިވެހި އޮޑިފަހަރުން ވެދުންނެކުންނުޑުނަނަމުވެސް، 8 ބަނދަރުގެ ވެރިޔާ މީރުބަހުރުގެއަށް ދޭގެ ތަކެތި އޮތްގޮތުން އޮތީލެއެވެ. މިސާލެއް މީރުބަހުރު އިސްމާޢީލް ދީދީއަން، މަހަކު 75/- ރުފިޔާއާއި، ހަނޑޫ ބަސްތާއި ދުއްވާޔާއި މީރުބަހުރުގެ މުންޝީން ކޮންމެ މީހަކަށް މަހަކު 7/- ރުފިޔާ މުސާރަދެއްވައެވެ.

ކުރީގައިއޮތް ސުލްޠާނާ، އަނެއްކާވެސް ގޮތްގޮތުން ލިބޭ ބައެއް ތަކެތި ކިރުގޮތުން ކުރީއެވެ. މިގޮތުގައި ދުވަސްގަނޑެއް ވެއްޓެމުރުމުނަތު، 1345 ހ. ވަނަ އަހަރު ޖުމާދިލްއައްވަލު 15 ދުވަހު ބިދޭސީ ބަނޑާރަވަރުން މީރުބަހުރުކަމަށް އޮންނަ 5/- ރުފިޔާގެ ބަދަލުގައި 25/- ރުފިޔާ ކަނޑައެޅުއްވިއެވެ. އޭރު މީރުބަހުރުކަން 15/- ރުފިޔާއާއި، މީރުބަހުރުގެ މުންޝީން 10/- ރުފިޔާއެވެ. އަދި މީރުބަހުރުގެ މުންޝީންނަށް ތިމުން އިތުރުކުރައްވައި 7 މީހުން ހަމަކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު، ތަކުތުން ވިޔަސް 8 މީހުންގެ ޢަދަދެވެ.

ބިދޭސީ ބަނޑާރަވަރުން މީރުބަހުރުގެއަށް 25/- ރުފިޔާ ނުގެންނާނާއިއްކު، ކުރީގައި މީރުބަހުރުގެ މުންޝީން ސަރުކާރުން ދެއްވާ 7/- ރުފިޔާ ކެނޑުނީއެވެ. އަދުވަސްވަރު ކޮންމެ މަހަކު ދިހަފަހަރު ބޭޑީ އެދެނެވެ. މިގޮތުގައި ދުވަސްކޮޅެއް ވެއްޓެމުރުމުނަތު، މީރުބަހުރުގެ މުންޝީގެ ނަމުގައި އޮތްނަމަވެސް އެހެންވުމުން ކަނޑައެތަކެ ކުރިއަށް ޖައްލާޔާގެ މުންޝީންނެވެ. މިއީ ކަސްދުގޮތުން އަދިބަދަލުކުރެއްވުނެވެ.

މީރުބަހުރުގެ އިސްމާޢީލް ދީދީއަށް، ޑައްރާޔާގެވެސް ވިރާހަކަމުން ވަޒީރަކު، އޭނާއަށް ސަރުކާރުން ދެއްވާފައިވާ އިޚްތިޔާރު ބޮޑުކަމުން ކަމުގައި ބިނާ ބަދަލުއަރުވާކަމުގައި ފެންނަނީ.

ހުންނަވާގެ ބަދަލުވުން

އިސްމާޢީލް ދީދީއަށް މީރުބަހުރުކަން ދެއްވައިފި، މީރުބަހުރުގޭގައި ތިބި ކުރީގެ މީރުބަހުރު ޙަސަން މަނިކާ، އޭނާގެ އަނބިދަރިންނަށް ކުއްލިއަކާ އެގެ ހުސްކޮށްދެއްވުން ދަތިވެގެންނޭ އިސްމާޢީލް ދީދީއަށް "ބަނދަރުމަތީގެ" ދެއްވީ. އެކަމަކު ދެތިން ހަތަރު މަހެއްގެ ތެރޭގައި ޙަސަން މަނިކުގެން، މުސްކުޅި މީރުބަހުރުގެއިން ނުކުންނަވައިފިއެވެ. އެއަށްފަހު، އިސްމާޢީލް ދީދީއަށް މީރުބަހުރުގެ ދެއްވައިފިއެވެ. ދެން އަވަސްއަވަހަށް އާބާދުރަ ފިޔަވާ މަރާމާތުކޮށްލައްވައިގެން މީރުބަހުރު އިސްމާޢީލް ދީދީ މުސްކުޅި މީރުބަހުރުގެއިން ވަޑައިގަތީއެވެ.

މުސްކުޅި މީރުބަހުރުގެ ހުރީ ހެންވޭރު ބަނޑާރަ މިސްކިތުގެ އިރުމަތީން ދެކުނަށް އަނބަސްދޮރުގެ އިރުމަތީގައެވެ. އެގެ އެކުވެރިބޭރުގައި ނުވަތަ އަނބަސްދޮރުގެ ހިޔާލަމިގައި، މިނޫ ގޭބޮޑު. އެއި މާދީގައި، ބޮޑުވިލާ ކަހިން ކުލުގެވިންގައި، އަދި މީރުބަހުރުގެއެވެ. އެކޮޅު އެމީރު ގެންނަ މީރުބަހުރުގެއެވެ. ކާޒީމީގެ ގޭޖޮއްގޮޅިގައި ހުރި އާދީގެ މީރުބަހުރުގައިކަވެ.

މީރުބަހުރު އިސްމާޢީލް ދީދީ މީރުބަހުރުގޭގައި ހުންނަވާ ދުވަސްވަރަކީ ހަތްރަސްވަސް ނުވަތަ ސާދަސްވަރު ހުންނަވައިގަންނަވާ ތަކަރުއެވެ. އެގޮތް އެކަލޭގެ އަބްދުﷲ ދީދީ އަށް ހުސްކުރައްވައިލެއްވިއެވެ. ދެން އިސްމާޢީލް ދީދީއަށް ދެއްވި މީރުބަހުރުގެ ކޮޅުމަތީގެ އެވެ. އެގޮތުން، ސާދަ ވަރަށްދުވަހުގެ އިރުމަތީގެ މީހުންގެ ކުރީގެ ބޭފުޅުންނެވެ. އިސްމާޢީލް ދީދީ އެގޮތުގައި ތިބެ ކަލޭ ކޮށްލެއްވިއެވެ. އަދި އެކަމަކު ވަޑައިގަންނަވައިގެން، ކަޑުމަތިކަމުގެ އެހެން ކަމާބެހޭ ގޮތުގައި ހިނގައިގަންނަވާނެއެވެ. މުސްކުޅި މީރުބަހުރުގައި ވަޑައިގަތީ ތަކުރުފާނުގެ ސަރުކާރުން އަހަރު މީރުބަހުރުގެ

ކޮރަގޮމަކަށް ބާނައިވައިގެން، އެގުއަން ވަޅުއިގެން ހުސްހުވާން ފައްޓަވައިފިއެވެ.
މިގަކިރުނދުވުރަކުވާސް، އަމިއްލަ ގެއްލެގައި އެކުގެ އުފުރާ ނުވަދި
އުދަނގެ ފުރާ އިސްލާމީ ދީނީ އަށް މިބަވަޅުއް ނިގަނޑުވެ. އެދުވަސްވަރު،
މިބަކަރުކަން ބަލުއްބަން ފުއްވައި އެނގިކަމް އިސްލާމީ ދީނީ ބާވަތްތައް
ނަބިއްޔު ވަރަން ފުރިފާވު ދީރިއެކުލުވުއްގާ އެދުވަސްވަރު ކާދުކަރުއްވުން
ގެންދަވާ - ގަބިރުގެ ދީރިއެކުލުވުން ފުރިފަވައި އެފުރުދުކާ، އިސްލާމީ ދީނީގެ
މިޖާފުރާ އެންމެދުރު ކަންބިކާ، ބަނަރަމުވަސް އެއް ދިގުކަން ނުވާނުއެވެ.

ރާތީބު އަދުކުރެއްވުން

ޝަމްސުއްދީން ރަސްކަލަން އިސްވަޅުއިގަބުމުންފު، އަލަން ހިންގާ
ކާއްވު ކަންބައްބިކަގެ ބިރުގައި، ކުރުވަރިބިއް އަހުކުރުއްވުން ހިމެނިގެންވިއެވެ.
މިގަބިރުގެ އަހުކަމަކު، ދަނަވު ރާތީބު އަހުކުރުއްވުމެވެ. ގަވާއިދުގެ މަތިން ރާތީބު
ނުކުރާބާވު ދުވަސްވަރު ގިނަކަމުން އަރު އަކަމުން ގެނު ފަރިބަވައިވާ ބަހުކަނުބިވެ.
ނަމަވަސް ކަޅުނަވުގެ ރާތީބު އަހުކުރި މާދަމި ކަމަކަށް ނުވިއެވެ. އެގޮތަށް އާދަމު
ރަނަކަމާނބި ކަރުގެވާނާއި މިނާގެ ދިނިދަރަފުވާ ފާމުދުރަގެ ދިރިއިބިއް (ފުރުން
ރަނަކަމާނބި ކަރުގެފާނު) ގަދަވު ސަލާމަތިން ދުނިޔާގައި ބިއްބިވިއެވެ. އާދަމު
ކަރުގެފާނަށް، އިމާދުއްދީން (4 ވަނަ) ރަދުނގެ ޖަމާނގައި ކަޅުނަވު ރާތީބުގެ
ނަގާކައްވާ ނަޝީދު ކިޔުއްވައި އެކުގެ އަޅު މަރުޖޫރަށް ބާކަރުކަވެ. އެހެންކަމުން
ކަޅުނަވު ރާތީބު ކިބިނުމް ރަނަގެކަރުވާސް، އަހުކުރުއްވުން އެބިވެ. އިހުގައި
ފާތިގައި ނަނާދުއްވުނު ބަހައްމިހުނުވާސް، ތިބޭވެ. ކަޅުނަވު ރާތީބު ކިޔާ އުޖޫނ
ރާއިރު ނަޝީދާއި ބަހައް ލަވަ މިއުވަފުއިހުކޭވެ.

އެދުވަސްވަރު، ބޮޑުނަވު ކާތިބުވަނީ ދުވެނުންނާއި ދާދިގެމަން ވަޑުޖަހާފައެވެ. އެދުރުފީވީނައި ނަމަކީ ނުނިކުމެވެ. އިނގެއި ނަގާކަށް އުޅުން އެކަކުވަސް ނެތެވެ. އެދުވަސްވަރު ބޮޑުނަވު ކާތިބުގެ ހަބަރު ކުޑައިކުރެއްވުމަށް ދަރަންނަ ތިބި ދުވުނުންނެވެ. އެކަކީ މުޙައްމަދު އިސްމާއީލް ދީދީއެވެ. އެނާ ފަރީދާދު ނަމަކީ ނަވިކަން ކުރެއްވިއިރު، އެނަމަށް ފަރުވާރުންޏާވާ ކުޑައިކުރު ބޮޑުނަވު ކާތިބު ނަގުޑާ ކުރެއްވިއެވެ.

އެންކަކީ، ބައްތިރިކަލު ސަރުކާރުގެ. މިނާކަކީ، އިނގެއި، ބޮޑުނަވު ކާތިބު ނަނާއުދުން، އެނަމަށް ދިނަތަވާ ދަރަންނަ މިނާކަވެ.

އައްސަލާމު މުޙައްމަދު ސޮލްސަލްދީން ކުޑަނަވު ކާތިބު އައިކަށުއްވާދި ބަލާކުރެއްވި ދަރަންނާގެ ކުރަދަނަވިމުނަކު، މާތްމަކުރާގާނައިވެ. އެބައިމިނަށް ނަނާއުދުނި ދަރަންނާގޭއައިއެވެ. ނަގާކަށް އެދުރުގެ ވެރިންނަތް މީއްބަވި އަދަކު ކަނަނަރަގަނޑި ކަލްގާގާނައި އެނާގެ ދަރިމީއްކީއެވެ. ފަތިގަނި ނަނާނުން ގިނައިން މީބީ، މާފަންނަނި މަސްތަނަގުގެ ޖެވެން ކުދިނުނެވެ.

ބޮޑުނަވު ކާތިބު އައިކަށުމާއި ބަލާކުރެއްވި ނަގާ މިކަރުބަރު ކަނިކަފާނައެވެ. އެނަވިރުން ދަސްކަރުން ނަނާނަކު މިކަރުބަރު މުސްކަވިގެއެވެ. ނަގާކަށް އަގުއެވ ފަވައްނ ޝަވޭރަރު މިކަރުބަރު އިސްމާއީލް ދިދިއާ އަޑުފުރިތަ ރަގައި ކަވަދިނަ ބޮޑުގަފަ ވިތައިބިދުދިއި، އަދި ބޮޑުނަވު ކާތިބުގެ ތިޖުރާ ފަޅުފާއިވާ ބައްތިރިކަލު ސަރުކާރު. ފަތިގަނި ދިނަނަރުން ނަނާނުވިނަ ކުނަވަރު ގަފުގަ ޖެވެނަރުކަރުގަ ކުދިނަކަވަކަވެ. ބޮޑުނަވު ކާތިބުގެ ބައްތިރިކަލު މުނަގެ ކަނާނަގަނި ކަރިނަމަވަސް، ދިނަފަވަތިއް ފަރުން ކުދިއެވެ.

ދަނަވު ކާތިބުގެ ރަގުތިކަނި ނަނަނިތިއް ތިފާތިވެ. އައްނަވާގެ ރަގައި، ނަނަދުއް، އެނާއް ބައްކަ ބޮޑުކަ ނަކަރާއްވެ. ދަނަވު މުނަގު މި ގަސްއަކަތިރަރުން

ގެންދިޔައީ، ވަރަށްވެސް ގަދަފަޅުއާއި، އަދި ވަގުތާ އެކަށޭގޮތަށެވެ. ބޮޑުނަވުގެ ނަމަ މުބާރަކު އިސްމާއީލް ދީދީގެ ޗެއާ ފޮނި ކަނި އެންމެ ނަންނަމަވެރި ކުރުއަނަވެ. ކޮންމެ ބަހަކުދެ ކަނޑިއަށް ކަރުދާސްގެނައީ، އަނބުރާބަހަކު އެއްގޮތަކަށް ނޫނީގޭގެ ހަލާކު ސިއްރުނުވެއެވެ. އަނބުރާކަސްދުވެސް ވަނީކަނޑު މި މަސައްކަތުކުރެއްވުން، ދެންވެ މުޅިންނިކުމު މި މަސައްކަތް ދުސްވެއްޖެއެވެ.

1323 އިންގިރޭސި ފިންތާނުނަން، ފުރަތަމަ ދަރިން ދެންވެ ޙާޖީބު ކުޅައި ހ. ވެނި އަހަރު، ރަސްގެފާނު ރަސްމީ ފޮނުއްވާ ދަނޑުއެތި ރާއްޖޭގެ ޚިދުމަތް ފެނުނެވެ (ފޮނުން ރަންދޮށިގެ) ގެއެވެ. އެވޭގެ ހިތްޕުން އެއި ރާއްޖޭގެ މަސައްކަތް ހިމެނޭ މަސައްކަތް ރަށްކަށް ސަރުކާރުން ކުރެއްވުނެވެ. ކަންހުރެކުރި އެޅުއެއް، ވަރަށްބޮޑު ރަށްކަށެވެ. ޝަރުޢީ ދަރުނުން ރަދުނަށް، ދުނިޔޭގެ ޒަމާން އެރި ހުދުދުގެ ހިރަފިށެވެ. ދެންވެ މުޅިންނިކުމު ކަންދައިވެ ބާކަރު ރަހުތައް ފުރެއެވެ.

މިހާރައި ދެންވެ ޙާޖީބު ދޮޅު ކަޑައިކަން ވެހަކަތްކާވުން ހިއްޖެވެ!

ދެންވެ މުޅިންނިމު ކުދިކަލަ، ރަދު ދިގު ރަހުވާ، ދިގު ބޮޑާ، ސަދުރުރާތާ، ޖަހުލު ޖާހިލުވެ. ބަޒާރުގެ ފޮޅާގައި ނަރާދުރުން ނަރާދުން ފުރާނާވާ ސަދުރުރާ ބާލައި ޖަހުލު ޖާހިލާ ނަގައި، ކުދިޖެހިލާ އަވައިގެންނާ ހިބޯނީ. މުޅިން ކުދިނުޖެހުނީ، އަބައިމުޅިގެ ނަނަދުގައި އަނބުރާހާ ޖެދުފޮއްވެޖެހިކަން ނޫނުގެތެ. ބާއްފުކުރަން ވެޖެދުބަޒާރުގެން އެހެދުޖެން މުޅިން ކުބޮދުވާހާދުގައިވެސްވެއެވެ.

ވަޒަނަވެ މުޅިން ނަރާނަވެސް، އެޖެހި ކުދިދުގައެވެ. އަބައިމުޅިގެ ނަދުދުގައި، ބަޒާރުވެ މުޅިގެ ކުޅުނަ ޖެޖެހުގެ ގެދުފުދު ބަރަކާތްޖެހެއް ނަކުނަނާނައެވެ.

ވަޒަނަވުގެ ތަވައިނަނާ، ނަދުދުން ފުނާނާހީ މައިޖެރަކާއި މަޒުމުޑަކުމެވެ.

ޝާހުނާމާ ތަރުޖަމާކުރުއްވުން

އައްސުލްޠާން މުޙައްމަދު ޝަމްސުއްދީން ރަސްކަމުގެ ވަރަށްކުރީކޮޅެއްގައި، އުރުދޫބަހުން އޮތް ޝާހުނާމާ (ރުސްތުމް ވާހަކަ) ދިވެހިބަހަށް ތަރުޖަމާކުރުއްވުން ގަސްދުކުރައްވައިފިއެވެ. މިކަމާއި ހަވާލުކުރެއްވީ މީރުބަހުރު އިސްމާޢީލް ދީދީއާއެވެ. ކާތިބުންނަކީ، އައްސައްޔިދު ބޮޑުފެނުވަޅުގޭ ސީދީއާއި، އަލްފާޟިލް ކުޑަ އިބްރާހީމް ދީދީއާ، (އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ދޮނީދަރިކަލުން) އަލްމުޙްތަރަމް ކުޑަ ހުސައިން ތަކުރުފާނުގެ [illegible] (ފަހުން [illegible] [illegible] [illegible]) [illegible] އަދި [illegible] [illegible]. މިކަންތައް [illegible] ހިންގުވުމުގެ [illegible]، އައްސައްޔިދު [illegible] ސީދީއެވެ. މިކަންތައް [illegible] [illegible] [illegible].

މުޙައްމަދު ޝަމްސުއްދީން ރަސްކަމުގެ [illegible] [illegible] ކަންތައް [illegible] ރުސްތުމް ވާހަކަ ތަރުޖަމާކުރެއްވުމުގެ މަސައްކަތް [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ލަޖުނާގައި [illegible].

އައްސައްޔިދު ބޮޑުފެނުވަޅުގޭ ސީދީއާއި އަދި ލަޖުނާގެ ބައެއް ކާތިބުން [illegible]، ދިވެހިބަހުން ލިޔެފައިވާ ޝާހުނާމާގެ [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] އަލްފާޟިލް [illegible] ހުސައިން ދީދީއާއެވެ. (ފަހުން އަލްޤާޟީ ހުސައިން ސަލާހުއްދީން އުއްތަމަ ފަނޑިޔާރު ތަކުރުފާނު)

އެވެ. ދެން [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އިސްމާއީލް ދީދީއެވެ. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އިސްމާއީލް ދީދީ [illegible] ބަޔެއް [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] އިސްމާއީލް ދީދީ [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، އިސްމާއީލް ދީދީއެވެ. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އިސްމާއީލް ދީދީ، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އިސްމާއީލް ދީދީ [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible].

މާލޭގެ [illegible]

1326 ހ. ވަނަ އަހަރާއި [illegible] މާލޭގެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]، މާލޭގެ [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible].

[illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible]

ބޭރުގައި ބާއްވައިގެންނެވެ. ހެންވޭރު އާނރާ ފިޔަވަރާ ދޮވެރު އެއްގަމުން
ފެށިގެން ދޮންބާއި ޖެރެންމެން ލިޔިފައި އޮތް ދާޖެ އޮވެއެވެ. ފުދޫ ބަޖަމަނާގައި
އު މާޖުމަޔީން ފޮނުވަނީ އޮރިހުމަވެސް، ދިހަބާރު ހިޔަހުގެ ދޮށިފުހަރު
ހިހުގައި އިނދެއެވެ. ފޮނުވުނު ބާރަށް ފޮނުވުމަށް ކިލަފުމަށް އުނދޮށްޖެ ދިހާގައި ވީސް
އިގުމިން ފޮނުވާ މާފުއެގުމި އައިގުމުން ފަހަރުގަން ދޮންބާއި ޖެރެންމެން
އަބަދުމެ ލިޔިފައި އޮވެއެވެ.

ރަސްވޭރު ފަރު ފިޔަވަރުމުން އާރުގައި މާލޭގައި ގެންދެވީ މަދުމަސްދޮހޮފުޅަރަ
ފާއިތާ ދިބުމުވެސް، ނުހަން ދަރިވަރުކަވެ. މާފަނުން ފުޅިފިޔަވަރުގެ ވާހަ
ހުދުން ދައްވަގުއްނިވެ. ދިހަވަރު ލިޔިއަރަން އޮނުހަހި، ދޮންބާއި ޖެރެންމެން
މިފުޅު، ލިޔިފައިވެ.

އަށްސަލާމް އިބާރީދު ނަހުއްދިން އިސްލާމްދަރު ދޮވޭނުފަރަން
ރަސްލާދަން އިސްލާމްޖެއިގަމީއްސަރު އުމުރުފުރުމުގެ ފުޔާމިނުމުގެ ހިނގާ ނުއްބުލާން
ބޭނުގެމީރު އާންމުލާން އިޖުދިނުފުހަރު ގެނގެރު މުހިނގެ ހިމެގައި އުފުދުމުނުއްއާއި.
ނަމުވެސް އިލާމުން އަދުޔާ ސިފުއަހަ ގެނނާނުގެމީހަ އިލާލެފަވެސް ނާނުގެލާލާމުއަވެ.
ބޭއަހަ ބޭފުރުނުގެ ހިނގާމުގައި ލާޔުނބޭގައި އޮންނާލާރަމު ބާމުދުފެމިމު ފުޔާލާނޮނު
އައިއާހަ ގެނނާނުވައެވެ. އެނއްބައިމިހުނުގެ ހިނގާމުގައި ދިލާއިރިއަރުން އުސްލާނު
މިލަނަދައިގެން އުދުލިމިލާއި ގެނަސް ހަމަރުއަވުދުހުން އޮރި ލާންނާނުއެވެ.
މުބަވެމިގެ ގިނަ ހިނގާލަން ހަރަސްއަޔަހި އުދުވަސްވަރުގެ މާލި ބާލާމިގެ ދަމިލާމުވެ.
ބާޖީ އިމާދުއިދުން ރަސްލާމުގެ ފުހަލާޔުގައި ފުޔާލާނުމުގެ ނުމުގައި މާލާގުމިހުން
އަމިން ފުއި ސާނާނުގެފާސް ހައިދުވައެވެ.

ލާނުމައިލާސް މުހަރަމުދު ޝަރުޢީއްދިން ރަސްލާމުން
އިސްވަޖައިގަމިމާއިލާ، އަނުހާލާސް ފުޔާލާނުމުގެ ހިނގާ ސިހާސް ދިއިރާގެ

ތެރޭ އާވެއްޖެއެވެ. [illegible] އެއްކަމަކީ، ކޮޅުނބުގައި [illegible] 1325 ހ. ވަނަ އަހަރު [illegible]

ނަމަކީ ޖައްފާރާގެއެވެ. އެއިން ކަނޑަ ވެހިއަކަލުމުން، ހަތަރުސްކަނޑަން ބަޔަށް އެއްކޮއްސަން ދެއްވީނަމަ "ބަނޑުމާލު" އެވެ.

ޖައްފާރާ ބޭލުން

ޖައްފާރާ ބަނީ، ނުވަތަ އޭގެ ވެއްޓަކީ ފިލާވައް އައިކަން، ރިވެތިޖަހާފަރާ ކަލިބަތި ގަސްދުނު ދެރައްޖިޖެހިގެން، އިރުމަތީން ގޮސްޗުދުރުގައި އޮތް ހަރުގައިއެވެ. އެބަނދަ ނިމުމާއިއެކު، ބޭލުން ދުވަސް، ޗާބުކު ކަރައްވައި، އަދުވަހުގެ ރަސްމީ އާދަކާދަވެއް، ވިއްތަރަކަރައްވަފައިވާ ގޮތަށް ފުރިހަމައަށްފެށިއެވެ. މުޅިރާއްޖޭގެ ވިލާތުރަކަރައްވަމުންދަމުން، 1326 ހ. ވަނަ އަހަރުގެ ދުލްޤަޢިދާ މަހު 27 ދުވަހު، ހެނދުނުއަރާ މެންދުރު ނުކުމު ޖައްފާރާ ބޭލެވިއްޖެއެވެ. އޭރު މުޅި ރަށުގައި، ޖައްފާރާ ވަނީ، ވަލިފެސްކުނު ދުރުން ދީހަރި، ކުރަނބާފުރު ވަކިވެން، ޗީނިތޮޅިރަކުފުއްވެއެވެ. ދަރުވަތީގެ ހަރަކާތް ބޭރުން ވިއްބަވައި، ސަލާމަތާ، ފާއިތާ ހިތްވަމުންދަން، ވަސް މުދަލު ބަހަތްޔާ ޖައްފާރާގައި ވިޔަގޮސް ގޮވު ބޭނުމުގެ އެއްސަލާމަ ހަރުކުރުމަށް ނަންނަނިގެ އޮފާއި އަވަހާ ޖައްފާރާ މުދަން ފުރިބަރިގެން ދިޔައީ. އަވަސްވީ، އެކުއީޖަހަރި ފިނިފުށްފިވެއްވެސް، ވަނީހެއްވީ. މެއީ މިގަޅަރުން ރައްޔިތުގެރި ކަނޑުދިޔަކަށް ނުރައް.

ހަވާރާހަން ފުރުން

ޖައްފާރާ ބޭލުމުން، އިންޖީނު ރޯވާ ކޮއިފަތިވަމުގެ މަސައްކަތް ފަށައިގަތުމެއްގެ އަވަހަށް ދުވަހުގޮތް ނުކުރައްވަފައި ނިމި، ވެއްޓުރުވަށް ޖެހިއެވެ. އެއްސަރު، ކަނޑަކަށް ދުވަސް ކުރިއަށްދާއިޖެހިއެވެ. އަދުވަސްވީރު ރާއްޖޭގެ މީހުން

ކީއްކުރަންތޯއޭ! މާލޭގެ މީހުންނަށްވެސް [illegible]، ނުވަތަ [illegible] [illegible] މަސައްކަތަކީ، ވަރަށްވެސް [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

އަބާވަތުގެ ކަންތަކާއިމެދު، [illegible]. "އަހަރެން ހިތަށް [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]." [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] ([illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

އަރާވަފައިގެން، ދަލްގަނޑު ވައްޓާފައިވެ، އަލިރޭގެ ޒުވާން އަންނަބުފު ބަށްދުލުމުފީދު
ދީދީ އަފަންދީ އެވެ. ޝަމްސުއްދީން ރަދުން އިންދުވީ ބޮޑުފާޅަންމަތީގައެވެ.
އަރުދަގައި އަލްއަމީރު އިބްރާހީމް ދޮށިމޭނާކިލެގެފާނާއި، ދައުލަތުގެ ގިނަބޮޑުންނާއި
ބަހައި ހަރުމުން ތިއްބެވީއެވެ. މިކަން ހިނގި ތާރީޚު ދުވަހު، 11 ސަފަރު
1326 ހ. މިއެވެ.

ހެއަންފަރު، ޤަވާއިދުގެ މަތީން، ފައުޖުކޮންނާން ފެށިއްޖެއެވެ. ބަންދުނުން
ކޮންމެދުވަހަކު ފަތިހު 4 ޖަހާއިރު އިންޖީނަން އަލިފާންފާނެއެވެ.
ފަސްގަނޑުބަހުމާއިރު، ކޮންނަން ފަށައިފިއެވެ. ބުރާސްފަތި ދުވަހުގެ މެންދުރުން
އަނބުރާ 1 ޖަހާއިރު، އެންމެން ކޮންމެދުވަހަކު ހަވީރު 4 ޖަހާއިރު ކޮންނަން ނުހުއްޓެއެވެ.
ޖައްރާފާއިން ކޮންނަން ކޮންމެދުވަހަކު ފަތިހު ފަސްގަނޑުބަހިމަރާ، އެގޮތުގެ ބަހިމަރާ،
ހަވީރު 4 ޖަހާއިރު އިންޖީނުގެ ބަރުގަން ފުންމާލައެވެ. މިއަޑު މުޅި ރަށަށް
އިވެއެވެ. މިސްކިތުވެސް ތިލަފަތިކަމަށް ކުރަމުންގެންދިޔަ ޤަވާއިދު
ރަނގަޅުކުރަމުންދިޔައީ. ކުޅުދުއްފުށިއަށް، ބައްދަލުކުރުން ގޮތުގައި ރަނގަޅުކޮށް،
ޖައްރާފާއިން ފުރަމާ އެޅުއްވުއިރު ގިނަކަންތައް. ދުވަހުގެ މަޖިލީހުގެ އިދާރާ ބައިބައި
މަސްދުރަހަ މަޖިލީހާ ހުއްޓާ ވަގުތުއްލުމުގައި ބަލަހައްޓަން، ޖައްރާފާއިން، އެގޮތް
ގެބައިމާ، ފުރާ ބަރުގަނެވެ.

ވަރަށް މަދުދުވަހަކު ނުހާ ޖައްރާފާގެ ދަށުގަނޑު ފުރަތަމައިން ވައްޓާލާނީ،
އިބްރާހީމް ދީދީފާނާ ހިލަގެފާނާ ފާލަނުގެތީގައި ހުންނަވަނީކޮންނަވެ. އަލުގަނޑު
ހިތްން މައިވަސް، ޖައްރާފާގެ ކޮންތައް ބޮޑުބޮޑުން ގިނަދުވަހުގެ ވަރަށްބޮޑު ބާރުކަމެވެ.
ޖައްރާފާއިން ކޮންނަ ވެލި އެކަލަނީ މަދުގެފުޅުން އަދިނަ ބީރައްޓެހި
އޮފިސަރުގެ މުޅިންނެވެ. ތިންއިރު ކަމުގައި ބެލެތުއް ސަރުކާރު ވަރަށް ފުރިހަމަކޮށް
އެބައިމުޅިނުން ދަށުވެއެވެ. އޮފިސަރުގެ މުޅިންވެސް، މި މަސައްކަތުގެ ކުރިއަށްދިޔުން

ގެނައީ ވަރަށް ގަދަ ފޯރީއާއި އުފަލާއިއެކުގައެވެ.

ޖެހުނު މުހިންމު ކަރާޗީގެ ކަރާއި ފަތުރުވެރިޔާ ފިޔަވައި މިކަން އެއްވެސް މަސައްކަތެއް ނަހަދައިންނެވެ. މުޅިންކޮށް ފުރަތަމަކުރުގެ ހަރަދު ނަންގަވަން ގެއްލި ބިދޭސީ ވިޔަފާރިވެރިންގެ އަތުންނެވެ. އޭރު، މާލޭގެ ބަނދަރަށް އަންނަ ކަސްޓަމް ބަންގަލާ އަތުން ޖައްރާފާގެ ނަމުގައި -/40 ރ. ނަގުމައި، ބޯޓު ނުދުއްވާ ފާރަރިގެ ކުލި 10% އިތުރުކުރުމެވެ.

ޖައްރާފާއަށް ކަސްޓަމް ވިޔާނާލާ ހަމަޖެހޭ ކުންފުނީ އަހަން އަރާ ބަރުމަނަޖޭ ނާކަމެވެ. ކަސްޓަމް ބަނދަރުމާއި ބަރުވެގެން ނުކުންނަނީ ފޯރިމާ އޭގެ ބަޔަކު ބަންޖަރާ ފުރާތާ (ކަސްޓަމް) މިހެން ދިޔައީއެވެ. މިގޮތުގެ މަސީން ކަސްޓަމް ދުވަހުކަރާއި، މަސައްކަތާ އަހަރު ދުވަހު އުކާލާ ވިލާގެ ބިދަދު ތިރީބަކަރު މިއަހަރުތައް އަހީ. ހުދު އިބްރާހީމް ދީދީމާ ކަލާގެފާނު، މުޅިސަރުބަ ބައްލަވާ ގެންދަވައިއެވެ. އަލުގައިސާން އެނގިފައިވާ ގޮތުގައި ދުވާލަކު 400 ގަނޑުކުރުން ފަޅަގެން 1600 ގަނޑުކުރާ ދަމުދަން ވިލާކޮލީއެވެ. އެހެނިހެން ބިމުގަނޑު ފަތުވަސް އެންމެހައި، ފަހުވަރުންތޮރިއެވެ.

ޖައްރާފާއި އޭގެމީހުން

ޖައްރާފާއަށް ގެއްލި އިނގިރޭސިންނަކީ، ސަރުކާރުގެ ޚާއްސަ، މިދަރުގެ ބަލި މަސްލަހަތު، އަދި ކަސްޓަމްދަރުގެ ވެއްޖެ މަސްއޫލިއްޔަތެވެ. މިއީން އިނގިރޭސިންގެ މަސައްކަތް ނަމޫނާ ހިންގުމާ އެއްބަސްވެ އިނގިރޭސިންނަށް، އެންމެހައި ހޭލޭ އަބްދުﷲ ދީދީއެވެ.

ހިމާޔަތުގެ ޖުމްލަކަމަކީ، ހިތާވަރަކީ ވަރުތަ 12 މިހެން

ޤައްރާގާއަށް ދެއްވިއެވެ. މީގެއިތުރަށް ބަސްޖެހިރައްކާއި، ކައްކާލޫ މީހަކާ، ދަރުގަވާ ގެންގެނެސް އެނޫންވެސް ދަރަމަސައްކަމާއި މީހަކާ ޤައްރާގާއަށް ދެއްވިއެވެ. ދެން ޤައްރާގާއާއި، މި އެންމެންގެ ވެރިކަން ދެއްވި ހިންގުމުގައި ދުރާ މިބުރަށް އިސްމާއީލް ދިނީއެވެ. އިންޑިޔާއަށް ފޮނުއްވި، ޤައްރާގާގެ މީހުންނަށް ސަރުކާރާއި ދޭތެރެ މުސްތަޢިދު، އިސްކަންދަރު ފާރު (ޕޯޗުގީޒު) ގެ ފަޅުވެރިންގެ މުސްތަޢިދާއި ކެއްސެވެ. ސަރުކާރުގެ އެހީތެރިން ނޭޖެހިފައިވާ މީހުންގެ މުސްތަޢިދާއި ހިމާޔަތް، އަދިވެސް ޕޯޗުގީޒު މީހުންނާ ވަރަށްވެސް ގާތްގަނޑަކަށް ކެއްސެވި، މުސްތަޢިދާ ހިނދުފާ ބެއްސެވެ.

ޤައްރާގާ މީހުންނަށް ފުރަމަތަ ދެއްވި މުސާރަ ހިފެހެއްޓެވީއެވެ. -71 ރުފިޔާއިން ފިރިގަން -15/ ރުފިޔާއި ދޫކޮށްލައްވާ. ނަމަވެސް އެބައިމީހުންނަށް ދެއްވާފައިވާ ކެއްސެވި، ވަރަށްވެސް ބޯ ފުރަތަމަ ކެއްސެވެ. މީގެއިތުރަށް، ގާތުގައި ތަނަވަސް ކަންތަ ދުންފަތުކަނޑު ފެނަށް ވަސް ބައިފިނަތަ، އެއްގަސް ޤައްރާގާއަށް އެވިއެވެ.

ޤައްރާގާ މީހުންގެ ކެއްޕުން ބަސްޖެހުރުގައިން ނަގާ ޕަކަމި ރައްކަކަސް އެބައިމީހުންނަށް ކެއްކަނޑަށް ކަނޑިއެކަނޑަށް ބަސްބެހެއް ސަސްނަގަފަރުމަކައި އަގުފައިސާރި ގައިން ކައިހަސް "އިސްޕެސިންގެ" މީހުންނެވެ. އެރުގެ އިސްޕެސިންގެ ސުރި ބަސްޖެރަ ފެސްރައިގެ އެކުރުސްނުނެވެ.

ފަވަކަސްނުސް ފަސަރި ދަވަސްވަރު، ސަރުކާރުން އެކައިން ދައްވަފައިވާ އިސްމައިދައިމީ ބޭކަދައި އެކަސްމަކުގެ އެކަދައި، އަދިވެސް އަމައް ސަބަބަކަސް މީސްމަކަސްގެ ކުރެއްމަމުގައި، ޤައްރާގާއަށް، ވަރަސް ގަދަރުސުރި އައްދަކެވެ. ދައިޚަމުގައި ކުރިއަން މިއަބަވި ބަފަވުނުސްގެ ހިބައިން ފުސްގަނު އައިސް، އެކައިކަ ދަދުދުގައި މިއަބަވި ބަކަވަސްނުދައި ކުރަފަރުދުމަސް، ޤައްރާގާދުސް ސަދަޤާފުސާއި ކައްދަވިއެވެ.

މިކަންތަކުގައި ބިދޭސީ ވިޔަފާރިވެރިންނާ، ރާއްޖެތެރޭގައި ކުރިއަށް ތިއްބެވި
ބޭކަލުން ހިމެނިގެންވެއެވެ. ބައެއް ބޭކަލުން، ފޮތަހާ ބަކަރި ކުކުޅުފަދަ ހަކަތީގެ
ރިހަ ފޮނުއްވިއެވެ. އަންހަބެއި ބޭކަލުން ފުނުއްވުން ބޮޑުޖަހާގަނޑު، ފިނިރިއްބަފުތު
ތަކެއްގެވެ. އަންހަބެއި ބޭކަލުން، ބިސްކޯދު، ޝަރުބަތު، މަސްކަތު ހަލުވާޖާތުގެ
ތަކެތީ ދުއްވައިފިއެވެ. ބިދޭސީ ވިޔަފާރިވެރިން ގިނައިން ދުނި، މުބާރަކުގެ ތަކެއްކޮ.
ހަންބަލު ކުންފުނީގެ އަކުވައްތަރުގެ ބިސްކޯދާ މަސްކަތާ ހަލުވާއި، ޝަރުބަތާ،
އެދުވަސްވަރުގެ ބާޒާރުގައި ވަތްވާއި އޮން ބައިވަރުކަވެ.

ރާއްޖެތެރެގެ ރަށްރަށުގެ ހަތީބުން މުދަލުންނާއި، ކުރައްސަ ތިބި މީހުން
ދޮޅުން ޖެއްރާފާއަން އަރުވާލާ، އެބައިމީހުންނަށް ދީބޭ ފަހުގައިވެ.
މިގޮތުގެ ދަށުން ނަގައިދީން، ޖެއްރާފާއަން ކިބައިން ބޭކަލުން އަރައިވަރުގެ، އަގުނި
ގަވާއެވެ. ދޫން އެބަކަލު ފުރައިވަރި، ޖެއްރާފާގެ މިންވަރަން ކަށަވަރު
ހަދިހާއެއް ދެއްވާފައެވެ. މިގޮތުގެ ގަވާން، ގިނައިން ދެއްވައިދިއްވެ، ރުފިޔާއެވެ.
ބައެއްބޭކަލުން ފައިސާ ދެއްވިއެވެ. މިހެން ދެންނެވީމާ، ވިޔަބާފުޅުން
ހަދައިސްފުވެވަނަވަނީ ސަނަގެއެވެ. މިގޮތަ މިއަޔަނު 75/- ރުފިޔާއަށްވެސް،
ފުއްސަމު ގަނަނާން ނަހިބެގެންނެވެ. އަކަލަ އެދުވަސްވަރު، މާލޭގައި ފުއްސަގެ
އަގަކީ 13/- ރުފިޔާއި 14/- ރުފިޔާއި ދެމެދެވެ.

ޖެއްރާފާ ވެރި އަދި މިރުބަލަރު އިސްވާހިލް ދިދިގެ ބޯރަސްރި މަރުބިއްޔާމައި
ބިރުގެނަސާ އަދުރުފުތަކުގެ ދަނަގައި، ޖެއްރާފާގެ މިހުން، ހަނަމުނދިޔައި،
އަނަމު އަދިވާ ރަނގަޔާތާގެއެވެ. ސިފައިނގެ ފުރަހަމަ މިހުގައި ނަމަތަ ކަފުދިނަ
ފުލުމިހުގައި ހަރުނަން ލާޒިމުކަރާ ގިނައިގެންތަކައި ސިފަތަށް ޖެއްރާފާގެ މިހުނަން،
ލިބުމުނާނު އައި، ލިބިއަނަތާ ދެއްލަތަން ވަރުތިރިވަމުއި އަމުރަރަން ޔަހަމަނަމި،
ޖެއްރާފާ މިހުގެ އަނަމު އިސް ވާޒިބާކުގައި ވެއްޖެއެވެ.

ޖައްރާތާގެ ވެރި ހިއްމަތްވެރި އިސްމާޢީލް ދީދީއަކީ އިބްރާހީމް ދީދީމަނިކާ ކިޔެގެތާނަދި، އަޅުގަނޑުމެންގެ ބައިބޭގެ މުޤީބެން ވަގުތީރައީސުލްޖުމްހޫރިއްޔާ، ޝަމްސުއްދީން ރަސްކަމުގެ އިމާރާތުގެ ފުރާމާ ހިފެހެއްޓި އެއްކިބައިވެ. މިހެންކަމުން ޖައްރާތާގެ މިހުންނަ އަމަންއަމާންކަން ބޭރުކުރެއްވުމުގެ ބާރެއް ކަމުގެއިވަސް ވެއްޖެއެވެ. މިގޮ އިކަރަން ބޭނުމަކުރުވުމުގެ ވަޒީރު އަދުކަރާނަޖިހާވަސް، ޖައްރާތާ މިހެންނެވެ.

"އަމަން އަމާން" މިނަމަކީ، އުދުވަސްވަރު ކިޔައިއުޅޭ އެއްޗެއް ނޫނެވެ. އަދި ބޭނުމަރު ފުރުޖަހަކީ، އަމުދުން މިޖާމުގައިވަސް އުޅޭ ބަޔަކު ނޫނެވެ. އެކަމަކު އުދުވަސްވަރުގައިވަސް، މިރަބަހަރަކީ، ފުރާއި ބޭނުމަރުގެ ވެރިފާއެވެ. މިހެރަ މިހެރަ ސަމަބަބޮކަން، ފުޅުޔަރު، ބޭރުގެއްޖެމާއި ޗާވިދުގެ މަޔިން، އޮޖޭފުރަރު އެޅުވެމާ މިރަބަރުރު ދުނިޔަގައި ބޭޖެފުރަރު ދުރަދު ދިއުންވެސް ޖައްރާތާ މިހުނގެ ބޭރުގައި އެޅުވެޖެއްވެ. އުދުވަސްވަރު ފުރަރު ބޭރުގެއްޖެ (ޕެންމާނަކައި އަޅުވާން ރޮއިވާ ނުވަތަން، ދުއިމަކުން، ރަސްމީގެޔޮން ޔޭބޭ މިހެން) އަކުވެސް، ޖައްރާތާ މިހެނެވެ. މިއީ އެއީގެ ކަރީން ކިއްކަރަނޮޔިވެ. އަދުވެސް ދުވެރިރާއްޖޭގައި އޮޔަ ބޭއްކަ ނުނުވެ.

އުކަމުކަ މިރަބަރުރު އިސްމާޢީލް ދީދީ ސަރުކާރުގައި ހިމެނުނުއިރު ގެނބުމުގެ މިނިވަންކަމާއި، އާދައިގެ ކުޅިވަރު ކަރާމާތުން، މިބޮވެރިގެ ބޭނުންތެރި އާދަގެ އިސްލާމީދީނުގައި އަޑުއުވުމުން ގެނދުވެއެވެ. ކަރުއިސްތިރި މާޔައި ހިނގައިވުން އައި އަޅުވާން ޖަހުން އެރުވުމެ ކަޑައިކަން އުވިއެވެ. މިގޮތުމިޔިން ޔަނުއްގައި އަޅުވާން ރޮވިއެރަން، އިސްމާޢީލް ދީދީ ޖައްރާތާ މިހުން ގޮވައިގަން އެޔަނަކަން ވަޒައިގަން، އެޔަނުއްގެ އަމަންއަމާންކަން ބޭރުކުރެއްވުމައި އަޅުވާން ނުވުމުގެ މަސައްކަތް ފުރުޖެހިއެވެ.

މިކަމުން ޔާއްރާކަރުއްފާއިވާ ހުއްދަ ޔޭއްޔި ޔާޑިދީޔާއް ހިފައިގަންނަ ޖައްރާތާ މިހުން އެޔަނަކަނުދެނީ. އެޔާޑިދީޔާއް ހުއްނަނީ، ރޮއް ދުވާދިރާ ކަވާނަނދާވި

އަޅާފައެވެ.

މާލޭ ކައިރިން ފުރަތަމަ އައިސް ދިރިއުޅުނު ބަޔަކު ނުވަތަ އެމީހުންގެ ދަރިން، އެކަމަށް ހިފެހެއްޓުމަށް ދެންނެވިފައި އޮތް ކަމާ ބެހޭ ގޮތުން ބަލާއިރު، ޤަބޫލުކުރެވެނީ ދިވެހިން ދީނީ ގޮތުން ވަރަށް ފަހުން ބަދަލުވީ ކަމެވެ.

ދަށުވެރިކަމުގެ ނިޒާމާއި ބެހޭ މުހިއްމު ބައެއް ޝަރީޢަތް ހިންގާއިރު

އަބަދުވެސް ރަސްގެފާނު ބޭނުންކުރައްވަނީ، ޝަރީޢަތް ހިންގާ ޤާޟީއަކު، ދީނީ

ނިޒާމުގެ ބޮޑު މީހާއަށް ކަމަށް ބުނެވެއެވެ. އެކަމުގެ ތެރެއިން ކަނޑައެޅިގެން

އިސްލާމީ ދީނީ އުސޫލުތަކާ ޤާނޫނުތަކަށް ބަލައި ޙުކުމް ކުރަނީ ބޮޑު ޤާޟީ

ބަޔަކު ވެސް ދަރަޖަ ގޮތުން ކަނޑައަޅާފައި ކުރާ ހުކުމް ނިންމުމާއި ހަވާލުވެވުނެވެ.

މީހުން ދެކޮޅު ކުރުމަށް ފަރާތްތައް ޤާނޫނާ ޚިލާފަށް ޢަމަލުކުރުމެވެ.

މުޅިބާރު އިސްލާމީ ދީނީ ވަރުގަދަ ބަދަލުތަކެއް ދިވެހި

ތެދުވެރިކަމުގެ ސާފުކަމާއި ދެމެހެއްޓުމަށް، ޤާނޫނާ މުޅިންނަކީ، ދުވަހު ގޮތްތަކެއް ނަގައިފައި

ކަވަނާ ޝާހިދު ބަޔަކު ވެރިކަމެވެ. އަޅުގަނޑުމެން އިސްލާމީ ދީން ދީނީ

ނިޔާ ބޮޑުކުރިއަށް، ދުވަހު ދިރިއުޅުމެވެ. އިސްލާމީ ދީން އަޅުގަނޑުމެންނަށް

އަމިއްލަވެރި ހިނދުކުރަން އަ އަމިއްލަވެރިކަމާއި ކުރަމުން ގެންދިޔަ ފަރާތައް

ޤާނޫނުއަސާސީ އެހެނިހެން. ޤާނޫނާ ދިނުމާއި އިންސާފުގައި، ކަނޑައަޅާ ފުރިހަމަކަން

ވެރިކަމުގެ ދަތުރުގައި ފުރިހަމަކަމެވެ. ޤާނޫނުގެ މިޔަވަ ކަނޑުވުން

ކަރުވަ މީހަކަށް ފުންނަވުމުން ދުވަހުދުވަހު ވެރިކަމާއި ޤާނޫނަށް، އާދައިގެ އެމީހަކަށް

ދީނީ ދުވަހެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ހިންގާ، އަދި، ހެދުނުވެސް ނުނިންމި،

ވެރިކަމާއި ގޮތެވެ. އެއްގޮތުން ބޭނުމެއްނެތި ކަނޑައަޅާ ބޮޑު ކަނޑައަޅާ އިސްލާމީ

ދީނީ ޤާނޫނާ މުޅިން ގޮތުގައި ވެރިކަމެވެ ދެކޮޅުވެރިކަމެއް، އަޅުގަނޑުމެން ވެރިން

އަދިކަމެއް މިބައިގައި ދަތުރުކުރެވެ. އިސްލާމީ ދީނީ އެކަމުގައި ކަނޑައަޅާ ވެސް

ކަމަކު ކަނޑައަޅާ ފުރިހަމަވާއިރު އަކަމުގެ ކަނޑާ އެނގިފައި، ނުވަތަ އެކަމުގެ ދެކޮޅަށް

އަރައިގެން [illegible] ފައިބާއިރު، [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] އިސްމާޢީލް [illegible]

[illegible]

އައްސުލްޠާން މުޙައްމަދު ޝަމްސުއްދީނުގެ

ރަސްކަމުގައި އިސްމާޢީލް ދީދީގެ މަޤާމް

އައްސުލްޠާން މުޙައްމަދު އިމާދުއްދީން (4 ވަނަ) އަވަހާރަވުމުން، އައްސުލްޠާން މުޙައްމަދު ޝަމްސުއްދީނު 2 ވަނަ ފަހަރަށް ތަޚުތަށް އިސްވެވަޑައިގަތުމާއި [illegible]

ފަސްރަސްކަލަކުން ހަތަރަށް ދުވަހުން އިސްވެފައިވާތީވެ. މި އޮތީ ރައިސް ދުވަހުގައި
އިންސާފު އަދާކުރުމުގެ ނަޒާހަތްތެރި ފަރާތެއްގައި އައްސަލާމުން އިބްރާހީމް
ނަރައްދުން ރަދުންނަށެވެ. އަހަންނަށްވުރެ ބޮޑުވެރި ދުވަހުން ވަކިވެފައިވާ ކަމުގައި
މަޖިބޫރުވާނެއެވެ. ނަރައްދުން ބަންޖަރައިން ވަސް ދިގު ހުރިހާ ކަމެއްގައި ގެންދަވާ،
ރަސްކަން ކަރައްވާމުނާފުށި، އަވަށްތަކުއްޔަ ނަމަވެ. ހުރިހާ ކަމެއް 40 އަހަރު
ކަރަހާ މަޖިލީހާ ކައްލާހާ ޗަހަވެއްޖެއެވެ އާރާސްކަންހުރިހާ ކަމެއް އަވަށްތަކެއެވެ.
ފަސްދުވަހަކުން އަހަރުދުވަސްދުން ދަނޑިތަކުގައި ހުންނަވަނުމަ އުމަނަލުދުނި
ރަސްކަމުގެވާސް އަރައިގެންދާނެ ކުރަމުކަލާއި ވެގެންދާނެކަމުގައި ދަންވެގެންވާނީ
ސިއްރެއް ފަދައި ދަންވެގެންވާ ގޮތަކީ ރަސްކަމުގެއެވެ.

މިހެން ދަންނަވައިލާ، އަންމުރަނގެވިކަމުގެ؟ އަރަދުނުގެ ކަރައި
ނުވައަހަރުވީ، ކުރު ރަސްކަލުގެ މުދުމަށް އައްފަހަރު ދަނޑިން ވަކިވެފައިވާ ކަމުން
ޖެހިވެފައިވާތީވެ. މިހާރުން ފުރަނަ އައްޔަކީ ކަބައިމެއެވެ؟ މި ސުވާލުގެ ޖަވާބު
ރަނގަޅަށް ދެވޭނީ އަދުވަސްވެރިގެ މަރުގެ ޔުއްޔާން މިހެންނެވެ. ދުނިޔޭގެ މަރުކަމުގައި
މިހާ އަވަސް އަވަހަށް ރަސްކަލުން ބަދަލުވުމުން ދައުލަތުގެ ސިއްރަރާ، އެމީހުންގެ
ސިޔާސީ ފުރުޞަތު ގެނެސްދިނީ، އެބައިމީހުންގެ ބާރު ދުނިއާވެރިކަމުގައި، ވަދެބޭނުމެވެ.
ދަވާރާއްޖޭގެ އަދުވަސްވެރިވެސް، މިގޮތުގައި ގޮތްފިލުވާ ނޫނީގެއެވެ. އެކަމަކު،
މިއަދުގެ ސޯމުސާއްދިނުގެ ދަވަހަ ރަސްކަން، 33 އަހަރުވަންދުން ދުމިއުމެވެ.
ވީމަ އަހަރުވަންދުން، އެގޮތް މިގޮތުން ފުރަތަ ފުރަތަމަ ދައްލަމު މިފަދަ
ދުގެމުއްދަތުވަންދުން އެއްގޮތަކީ އަބަދުއްޖާމިޢުގެ ސިއްރަކަ ކަބައިމެއެވެ؟
މިއަދުގެ ސޯމުސާއްދިނުން އަރަހަގައި މިއްބާއި ބާޖޭގެ ހުސައިރަކާދުއި، ކަލާދުނާކަމެވެ.
ދަކަވައިރާގެ ފަރާތުން ހަދާވަދާވާ މިއްބާވާއް އަރާގެކަމެވެ. ސިޔާސީ ބަހަގަމު
ބަޑަޖި ދުނިވެފައިގެންނަވައިދާއް ބާޖޭކަމެވެ. ސޯއްކަށްނަމް މިކުން އަރާގެމީރައިން

ކުރަގައި ބުނި ދޮރުގެގައި އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ބައިވަރަށްވެސް ބޮޑެވެ. ޝަމްސުއްދީނުގެ ރަސްކަން ދިފާޢުކުރުއްވުމުގައި، މީރުބަހުރު އިސްމާޢީލް ދީދީއަކީ، އެންމެ ބަޑިއިނަ އެއްކުރެއްވީއެވެ.

އައްސުލްޠާން މުޙައްމަދު ޝަމްސުއްދީނުގެ ރަސްކަން 33 އަހަރުވާންދެން ދެމިގެންދިޔަ ދުވަސްވަރުގައި، ބޭރުގެ އަސަރުތަކާއި ސިޔާސީ ބަދަލުތައް މިސްރުގެ ބާވަތުގައި، ސަރުކާރުގެ އިސްލާހީ ދާއިރާތަކުގެ، ތަރައްޤީގެ ވާހަކަ ބޭރުގެ މީހުންނަށް ބާޒާރުގެ ވިޔަފާރިވެރިންގެ ނަސޭހަތްތަކުގެ ބޭނުން ދިން، އެކަމާ ބެހޭ ނަމޫނާތައް ދައްކާދިން، ސިޔާސީ ތަޢުލީމު ލިބުނު ދިވެހި ޒުވާނުން ރައްޔިތުން ތައްޔާރުކުރުމުގައި އިސްމާޢީލް ދީދީ ދިޔައީއެވެ. އައްސުލްޠާން މުޙައްމަދު ޝަމްސުއްދީނުގެ ރަސްކަމުގައި އަރިހުގެ އެންމެ ބޮޑު ބާރުވެރިޔާ ދީދީގެ ބޮޑުބޭފުޅުންގެ އިސްމާޢީލް ދީދީއާ، މުޙައްމަދު ފަރީދު ދީދީ ބޭފުޅުންގެ ކަންކަން ބޭރުގެ ބިން ބޮޑުވަމުން ދިޔައީއެވެ. އެބޭފުޅުންގެ، ބޮޑުބެރުގެ ރާއްޖޭގެ ސިޔާސީ ދާއިރާތަކެއް، ދީދީގެ ބާރުގެ ފަތުރާލުން ފެނިގެން ފަސްކޮށް، ސިޔާސީ ބަދަލުގެ ދަފްތަރު، އިސްލާހީ ދީދީއެވެ. މިޖީލުގެ ބޭފުޅުން ބޮޑެތި ބަދަލު، އެއީ، ބޮޑުބެރު ނަޒަރާ މަޤާމުތަކުގައި ނިޒާމު ހިފެހެއްޓުމެވެ.

ބޮޑުބެރުގެ ގައި (މިޖީލުގެ ބޭފުޅުން މަޖިލިސްގެ ދުސްތޫރު) ކުރެއްވި ބަދަލުތަކުގެ ބޭރު ސިޔާސީ ދާއިރާތަކުގައި އިސްމާޢީލް ދީދީ ބަޔަކު ކުރެއްވިއެވެ. ބޮޑުބެރު ވަޒީރުން ތިބި މިސްކިތުގައި، ސަޢީދު ކަންތައް މަސްދަރުތަކުން، އިސްމާޢީލް ދީދީ ކަނޑައެޅުމަށް، ވަޒީރުންގެ ބޮޑުބެރު އެތައް ބިރުވެރިކަން. މުޙައްމަދު ކަނޑައެޅުން، ގަސްދުކުރެއްވުމަށް އިދާރީ މަޖިލިސް އެކުލެވިގެން، ބޮޑުބެރުގެ ގައި، ފަސްކޮށް ކުރެއްވިއެވެ.

އެދުވަސް މިދީ އިސްމާޢީލް ދީދީއާ، ޖަމާޢަތުގެ ވަޒީރުންނެވެ. ކަނޑައެޅުމުގެ ބޮޑުބެރު ކަނޑައެޅުމާ، އަލިފާނުގެ ތަޅުމަށް ސަރުކާރުގެ ފަރާތުން ފަސްކޮށްލެވުނުކަން

އެންމެބޮޑު ސަރުކާރަކީވެސް، އިސްމާޢީލް ދީދީއެވެ. އަމަންއަމާންކަން ބެލެހެއްޓުމުގެ ވަރަށްބޮޑު ބައެއްވެސް އެދީދީއި ހަވާލުވެފައިވެއެވެ. މާލޭ ބަނދަރަށް އަންނަ ބޭރު ދައުލަތް ދައުލަތްތަކުގެ މަނަވަރު، އާނުބޯޓުވަރަކުން ހަނަވައި ބެލެހެއްޓުމުގައި އަޅުގަނޑު ތުޖާރީމުން ހިތުގެފުން ފުރަމައި ދެން، އެންމު ތުހަމަން ހުންނަވާ ބޭފުޅީ، މީރުބަހުރު އިސްމާޢީލް ދީދީއެވެ. ދިވެހިސަރުކާރުގެ މުހުއްމުރުގެ ގޮމުގައި، ދާފަހުން އައިސް މިބޭ ބިދޭސީންގެ ކަންތައް ބަލަހައްޓަން އިޚްތިޔާރުވެސް، އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ކޮށްސުޖުފުވުގައެވެ. އަހަރު ރައްޢިއްން އަރު ވިބިރުސްނެގެ ބިލްފާދީރު ދޮރުކަން ފަހުންވެސް، މީރުބަހުރު އިސްމާޢީލް ދީދީއެވެ. ސުވްސްއަދިން ރަސްކަރުގެ 2 ވަނަ އަހަރު، ގާފަރަން އުރުނު ހުކުރު އަގޭބޮޓު އެސް. ކަރަސްޖަރު ގެ ކުރިއަރިން އިސްމާޢީލް ދީދީ ފޮނުއްވައިރު އަވްގަސްޖު (މިފޮޅުގެ މުސައްނަދު) ވެސް ގެންދެވިއެވެ. ސަރުކާރުން ވަރަށްބޮޑު އިނާމުތަކާއި ދެއްވާފައި އަދިމިރު އިސްމާޢީލް ދީދީ ފޮނުއްވި. ކަންތައްތަކުރައްވަ ދިފާރުމަނު ރަސްނަގެ ކުރެވީ. އަގޭބޮޓުގެ ކަރުޖޫޑުން އުދުނަގަޅަމުޒަވީން، މުފާރުމީގެ އިމްރުބާގެ ދިހަނުފަރުމަ އަބޯޓު ފުނަވީ އިކަނޑުނަވާ މަސައްކަތްކުރި ކަރަމްވާމުލައިކަ، ދަރުމަހަށް ނަރަނު ފުރިދާރާއި ފާބަ ހުދުވާރިހިދައިވާ. އަބޭ ފުނުކަނގުނު، ދިރިއި، އެގެކަރި ބަރިވަރު ހަކަރު ރާއިޙަރުން ދުކަނުފާވާ. އަބޭއިން ބަރިހި ގަފާރުގައިހަރު ހަކަރު، މިހާރުނުކަޔެ ދީދީ މާރުކަނދުނުވާ ސް ނަގެނުވީނުވާ.

މިދާނާސްވަނުދީއި ކަސްމުއިމީ ކަގެ އިމިރާނުވާސް، މީރުބަހުރު އިސްމާޢީލް ދީދީ، ދަރައްކަމީގެ ހާމީއޭ ހިދުމަތްތަރީ ކަރަބަހުން ދަނުނުވާވިނާނު، އިސްމާޢީލް ދީދީއަކީ، އަޅުގަނޑުގެ ހިނުގުމީ ދަރައްކަމީ ވިހި އަބްދުލްމަޖީދު ދީދީ އެނގިވި ކަސްމުކުމަކަން މިއައުހަރުގައި އަރިހުގައި ހުންނެވި ބޭފުޅެކެވެ. ނަވަމު އެދީދީގެ އަހައްމިއްޔެވެ.

ވެލާނާގެ މުޙައްމަދު ދީދީގެ ހުނަރުގެ

ހިސާބަކަށްނަމަވެސް، މިވާހަކަ ދިޔާން އަޅުގަނޑުމެން މިޒަމާނުގެ ޒުވާނުންނަށް ވެލާނާ މުޙައްމަދު ދީދީ ކަލޭގެފާނު ގެންނެވި ޢިލްމީ ފަންނުގެ ހުނަރުތަކާއި އިސްލާމީ ދީދީ ކަލޭގެ ބައި ބާރުކުރެއްވުން.

ޝަރުޢީ ދާއިރާއިން ބަސްކަން ފެނުމާއި ކަލޭގެން، ކަންތަކުގެ ސިފައިން ސިޔާސީ ކަންތައްތަކާއި ވެލާނާ މަލިކުގެފާނު (މަލިންގެ ޙަސަން ދީދީ) ވަނީ، ކަށްދިނުމުގެ ފާނުދުއްވަ އަލިވެލާފައެވެ. އެއްރޮވާ، ކަޑުވަސްކަލެއްވުމީން، މަލިންގެ ޙަސަން ދީދީގެ ދަރިކަލުން (މުޙައްމަދު ދީދީއާ އިބްރާހިމް ދީދީ) ފާގަލު އިޖުއްބައި ސައްދުންމައްޗަށް ވަޒީރުވީއެވެ. އަލިގަނޑުން ދިބުރާއިވާ މުއިވުބަރު ހަބަރުބައި އެދުބުރުގެން ފާލާއިން ފުރަވުޒުއްޔަތުގައި، ރައްޔިތު ބަރު ދުވަރުއްކަރުން ސަފާރީއަށް، ބަޖެވެސް ހިއްފަވައިގަންނަވެ. (އަޒީފާނުގައި ފަލާގެ ބައްޔާ ބަޖެން ބައިގެންނެވުމުވެ.)

އެދުވަރު ކަރުން ބަނި ފާގަލު އިޖި ފުރަމަފައިން ލާފު ވަމްސުޖެއްވެ.

ދެން އެވާ އިސްލާމިއްޔަރު ރަދުންގެ، އާ ބަސްޖެއްޖެކާގެ ދު ދީދީ އެވާލްއަވައި، ވެލާނާގެ މުޙައްމަދު ދީދީމެން ވަޒީރުގެން، ފާގަލު އިޖުގައި ސަންގެވިއިގެން ފުރަދުއްވަ ވަޒީރުގެންފާ ވިދާޔުވާތަ "އަރަބަން މިއައި، ބައްފު ފާލާއިން ގެންދެން ބަލާއިވެ." މި ހަބަރު އަބަރިބަރު އެވިޔުވަރި ފުރަދު މުޙައްމަދު އަރައި ބަންޖެ.

"އަރަވާލިފުއިރަރި މިރަކަ ފާލާގެނުދުންވެއިޖިނަމަ، އާ ހަބަރުކަރުން އަނގަނިނި، އެވިޔުވަރިކަރުވެ. އަރަނގަނޑު ބަސްފައި މަލިންގެ ޙަސަން ދީދީ ބަލާއިއާސް ވިދާއިޔަ ބައިކަ، ދެގެހަރައިގެން، ވަގަނޑައިސް އަޔަ ބައިކަވެ." މިހެން ބަދުމަނުފުޅު، ފުރަދު މުޙައްމަދު، ދަނޑިބަދުނު ފުރަޔިގެން، ފުރަދުވަގަ ހިނގައިޖެއްވެ. އަބަ އަ

އެވިޔު މަވަނގައިރަރި ދަނޑިގެ އިޖިއަކާ ކަޔަނބައިޖެއްއަ ވެލާނާގެ މުޙައްމަދު

ދީދީ އަންގަވައިގެން، ބާލައިގެން ގެންގޮސް ފޮނަދޫގައި އޮތެވެ.

ހައްދުންމަތީ އަތޮޅުވެރި ފެރިދޫ މުހައްމަދު، ފޮނަދުވަން ދިހަ ދުވަހުގެ ރޭގަނޑު ވަރަށް އިރާކޮޅު [illegible] ހަސަން ދީދީގެ ދެބެން އެބައިމީހުންނާއި އެކުވެރިވީ ބަޔަކު ގޮވައިގެން، ދޮން ހުސެން ކަލޭގެފާނުގެ ގެއަށް ވަޑައިގެން ފެރިދޫ މުހައްމަދަން ވަރަށް [illegible] ކުރައްވައިފިއެވެ. ވެލާނާގެ މުހައްމަދު ދީދީގެ އަތްފުޅުން [illegible] ދަގަނޑު [illegible] ފުރަތަމައިން ޖެއްސެވީ، ފެރިދޫ މުހައްމަދުގެ [illegible]

މުހައްމަދު ދީދީއާ އޭނާގެ އެކުވެރިން، ފެރިދޫ މުހައްމަދަން ކުލަ [illegible] ބޭނުމެވެ. [illegible] ވެލާނާގެ މުހައްމަދު ދީދީމެން، [illegible]

އަވަގަނޑު އެނގިފައިވާ ގޮތުގައި، އުފެދުނު ދަރިންނާގެ އޮޅެން ދަރި

މީހުންނަށް، މަލިކުގެ ރަސްގެފާނު ދިދިއާއި، އެކާގެ ދަރިކަލުން، ފުރިހަ ބޮޑު އަދި،

ހުއްޓުންދަ ވަރުގެ ދުނިޔެ، ސަލާމަތް ކުރި، ފުރަދަ ދަރިކަލުންނަށް، އެއަރު ރަސްގެފާނުގެ

ދަރިކަލުން ދީދީ ދަރިން އާދަމް އަދި މާލޭ ކަނޑުފާ. މި ހަބަރު މާލެއަށް

އައުމަށްފަހު، އެދަރިކަލުންނަށް ކަލުންބެއް ވަޅައިގަތް ވާހަކަ، އަދުމަށްދާނަން،

މާލެއަށް ގޮސްލިބި އަވަރުލި ބޯހަލިބުއެވެ. މިގައިވަރެން އެބަރުދުން ފުރުވި

ޑާލައިން ދަރިން އޮޅުފަސް ފުރުއްވާ ކަލުގައި ބޮޑުތި އަދަލުވެ.

އަސްލުއަރަކު، ވެލާނާގެ މުޙައްމަދު ދީދީ ކަލުގެ އެޅޮއްސައި މިލަދުންމަދުވޭ

ދުވަހުބަރުއަސް ވަޅައިގަން، އެ އަތުގެ ވާރުކާރު ރަން، ޖަހުމަގަން ފުއިބާވަޅައިގަން،

ވާރުގެއިން އެނގޭ އަތުފުގައި ޖެހެނިއްޔާ ޖުހުނަރި އެއްޗެއް ހިއްފުވައިގަން،

ފުރާވަޅައިގަތް ހަބަރު މާލޭއަށް އައެވެ.

ދަރިން އަދި އަހަރު، ތިމަރުންމަތި ނޯބުވަރަށްފުރަހަށް ވަޅައިގަން، ހަމަ

މިފަދައިނުން ކަނޑުއޮޅުވަރުއެވެ. މިހަރާ ސަލަބަބަކާހަދި މާލޭގެ މިހުން، ވެލާނާގެ

ތިންބަފައިކަލުންގެ މައްޗަށް، ހަލާއި ވިސްނައިގަން ތިބޫނުޖަހައިޖެއްވެ.

ވެލާނާގެ މުޙައްމަދު ދީދީ ކަރައިން ފުރާވަޅައިގަތް ހަބަރު

ޝަވްސާދުރުން ރަސްކަލުގެ ބޮޑުވެރިރަކު، އަލުއަދިރު އިބްރާހީމް ދީދީފާނާ

ކަލޭގެފާނު. ދަރުމަތީ ހިނގާވަން ކަރުއަން ތިއްބެވި އެކަލޭގެފާނުގެ ޖަވާން

ހުޝައިރު ތިންބަފުޅުންނެވެ. ރާއްޖޭގެ އަމިއްޔާއިންކަލުން ގެއްލުއްވި ލިބުނާ

ނުވަތަ ރަސްކަލުން ބޮޑުފުރާ އަރައިދާކަލާއި ފުރާވަކަލު ދޮރުމި އަލުއްވައިގެން

ހަދުވާލުއްވާ އެބަފުޅުން ތިއްބެވީ. މިހެންވެގެން ދައުލަތުގައި ދޮކަވެރިކަލުގައި

ކަރައަށްގޮސް އުޅޭ މީހުން އުޅޭ ނުލެވޭމީކަމާއި، އަބަދުމީހުންގެ ބަރަކާތްތަކުގެ
ރިޕޯޓް ސިލޯނުންނާއި އިންޖިނިއަރުން މާލެއަށް އާދެއެވެ.

1327 ހ. ވަނަ އަހަރު ޝަޢުބާންމަހުގެ ވަރަށްފަހުދޮށުގައި، ވެލާނާގެ
މުޙައްމަދު ދީދީމެން ޖަޕާނުގެ ބަޔަކާވައިގެން، ބަނގާޅަށްގޮސް ކަރާޗީން
ޖަހާވަޅައިގަތް ނުވަތަ ފަރާވަޅައިގަންނަވާން އުޅުއްވާ ހަބަރު މާލޭގެ ސަރުކާރަށް
ލިބިވަޅައިގަތުމެވެ. އަދި އަބައިމީހުން ހަމަޔާރަވަސް ގެންނަކަން ސަރުކާރު
އަނގައިދެއެވެ. މި ހަބަރު އިނގިރޭސިން ނުއަނގާވަސް، ރަނބަޑުރަށްބިމުގައި،
ދިދާއި ކަލެއްގެ ކަނބައްޔިމަށް، މައްސަރުކަރައްވާން ފައްބަވައިފައެވެ. އަދިވެސް
މުގުރާއި، އީދު މިސްކިތްދޮރުގައި ފަސްބަޖެހޭގާ އަދިހިނގުން އާކައިބު މުސްކުން
ތެރެގޮތަށްފެއިގެން ސަފައިން ހަވާ ހިބަތުން ފަސަޅަފައެވެ. އަމީރުގެ ޢަބްދުﷲ ދީދީ
ގައިން އާކައިބުމުސްކުނާއި، ކަސްބުމަގުން ހިވިފުން ޖައިފައެވެ. އާކައިބު މުސްކުޅަ،
ސަފައިނުގެ ގެޔަކާބުރައެވެ. ސަފައިނުގެ ވެރައިޔާ އަނގނަބިޔާ އަމީރުގެ ޢަބްދުﷲ
ދީދީއެވެ. މިނާއަން ހިރަބިއްކިހި ލިބިވަޅައިގަތީ، ގާލުގެ ވަޅުނބުހަރަ
ސަފައިނުގެހިރުގެއެވެ. އަމީރުމީހި ފަސްބަޖެހޭގާ ގެހިމާ ދިއްކާވަ ކަމްދުވަނު
އަށްމުދި ކަޖެދިނުމުނާ ހިޔަގެފުނެވެ. ސަފައިން ނުނުސް ދިއްޔަހިން ވަފާހި
އަމީރުގެ ބާފުނުނަން އިންޖަސްމަރު ބަހަކަ ސައްރަކަނަޔަގެމިކަން ރަނުމަރު ރަގުނުޖޭ
ހާޔާއިޔާ އަމީރުއަމީރުގެހި ބަޔަނަށްބާން ފަނައިފައެވެ. އަމީރުގެ ޢަބްދުލްޤާދިރު
ދީދީ އަދުވަސްމަރު ވަޖައިގަނުވި އިނޖިއާގައެވެ. ރަނު ބަޔަނަށްބަދި ކަނަމިއަމި
ރަވަގެ އަނމުބޭޖު އަމަރަވަރައި، އަޔާއަމަރު އިބަރިޔާ ދިނުމަނާ ހިޔަގެފުނެވެ.
އަމީރުގެ ޢަބްދުﷲ ދީދީގެ ދިނުމުން ރަނު ބަޔަނަށްވުގެއަވަސް ރުނުނުވާ ވަރައިހިޔާ،
މަރުބަހަރު އިސްމާޢީލު ދީދީއެވެ. އާނާ އަވަހަރުޔާއަޅުވާން ގައިނުވަޖައިގެމިނުވަސް
ހައްބަވައިފައެވެ. ބައިއަ ދީވަހި މުނުދީރު ހަޖެއިރަހަޔާއަވާނުދީން ގަގައި

އަވަހާރަފުޅުވުމުގެކުރިއްޔާއެވެ. ދާގިނަ ބަޔަކު އަވަހާރަފުޅުވުމުގެ ފަހުން،

އޮންނަވާތީ ޖެހެނީ ގާތްކުރެއްވުމެވެ. ކޮންމެ ދުވަހަކުން، ކޮންމެ ދުވަހަކުގައި މާލޭގައި

އެއްކޮށް ފުރުސަތުދީފައިވެސް، ޖެހެނީ ދަރިކަލުން އިސްތިއުފާ ދިނީ ވެރިކަމުން،

އެއްކޮށް ހަމަވި ބެލެހެއްޓެވީއެވެ. ވިލާސްގެއަރިހަށް، ވަނަވަރު ހިސާބު ހިމެނޭތީވެ ތިބޭ

ކޮށް ދިރިހުރި ނިކަމެތިއެވެ.

ވެލާނާގޭ ދެބެން ފާރިއްޖޮލަން އަދި ހަބަރު

1327 ހ. ވަނަ އަހަރު، ރަމަޟާންމަހުން ފުރިގެން، އެބޮޑުކަމާއި އުޅުއްވިކަމާ

ގުޅިގެން، ކޮންމެ ދުވަހު ހުސްވެއްޖެ ވަޒީރުންނާއި ވެރިންގެ ހިސާބު އަށް އަހަރުގެ ބަރާބަރު

6 ދުވަހު ވެލާނާގޭ ދެބެން ހިޔާލުތަކާއި ގުޅުނިގޮތުން، ހުޅުވާލުމުގައި ފާރިއްޖޮލަން އަދި

ހަބަރު ލިބުނުއެވެ. މި ހަބަރު ގެނައީ، ނަމަވެސް ހުޅުވާ ހުރިގައި ހުންނަ

ބޮޑުވެ ބަލަން ހުރިހާ އެކީ ހުރިހެވެ. މިނާ ކޮށް ފަރުބަދައިން، ދުވެ

ކުރުވުންހުރިހާގޮތުން، ބަނޑާރަ ފިހާރައިން ދަރުވަރު، ހުންނަވާ ލިބުނު

ބަރުވާހުރިއެވެ ސަބަބުން، ހަމައިން ނުކުތްކަމުގައެވެ. ވަރުވާރު އަރައިވާހަރު އެޖެހުން،

ބުނުއްވާހުރިހުރި، "ސާހިބާ! ސާހިބާ! ހިންނަވަރުގައި ހަމަވާނީ ހަމަވާނީ!"

މިހުންނެވެ. ދުން މިނާރަ ހުރުވާ ސަވާރުކުރައްވައި ނުކުއްވާނުނުމަވެސް،

އޮހާގެ މަރުވަ ސަރުކާރުގެ އަނގައިވެއްޖެނުފިއެވެ. އެހުންވަ ޖެއްސާފާގެ ބަރުގެނުގެ،

ސަފަރުނަ ހަރުގައިހާ އާރުރާ ހަވާފުން ފުރުން ފަނަވަނުފިއެވެ. މިސްމަ ހުރުހުން

ކުރަމުވެސް ބެހުރަތް ޖެހުރިޖެހުން އުޅުނު ބަރަވާނުވާނުގޮތުން ބަވަބުވަހުއްބާ ސަރުހަރުގެ

ފާރުހުން، ދަޅު ދިރާހިހުނުވަތެވެ ތުޅުނުހުރި އަދުރުހުރި ނުރުއްވުން ފައްބުވާފިއެވެ.

އެޖެހުނުގެ ބެޖެވުޖެހު އިވައިހުރި އިބުރާހީމުދީދީ ހިވާގުފާނުގެ ވަފާފުރާގެ

ދަތީން، ކަންތައް ކުރައްވާ ހިންގަވަމުން ގެންދުވީ، އަމީރެގެ ޢަބްދުﷲ ދީދީއާއި، އަޙްމަދު ކުޑަދޮށިމޭނާ ކިލެގެފާނެވެ. ދެން ހުންނެވީ، މީރުބަހުރު އިސްމާޢީލް ދީދީއެވެ. ދޮށީކަލޭގެފާނުގެ އައްސައްޔިދު ފާމުލަދޭރި ކިލެގެ އަލްއަމީރު ޢަބްދުﷲ ފާރަނާ ކިލެގެފާނާއި، ދެބޭފުޅުންނަކީ، އެދުވަސްވަރު ކުރީހަރުން ތިއްބެވި ބޮޑުންކަމުގައިވީތީވެ، އެބޭފުޅުންވެސް، މިކަމުގައި ބައިވެރިވެވަޑައިގެން، އުޅުއްވިއެވެ. މީތެރޭ ކުރައްވަމުން ނުކުމެވަޑައިގެން، ދިނަކަމުގައި ބައިވެރިވެވަޑައިގެން އުޅުއްވި ސައްޔިދު ކިލޭގެފާނެވެ. އަމީރު ފުރަތަމަ ތިރީގައި، ކަނޑުސްކަ ފުރައިފަ ހުރި ނުރުއި، ދަޅައިގާ ބަނޑުކަނޑުއިއް. ކަނޑުރަގަނަ ދީދާ އެއްގަމުގައި، ފަސްބަޖު ޤަބައިގެން ސިފައިން ރައްޔި ދަފާތު، ބަދަލުއްބާން ފަނަދިފުއްވެ. އަމާނަގައި ބަޑަހަދާއި، އަނޑުވަސް ހައްބުވެ. އަމީރު ފުރަތަމަ އަމީރުކަމާއި އަރުއްކަން އަނދުކަވަން ބަދަލުބާން ހަދާ މިބާން ފަނަދިފުއްވެ. އަމީރުން މާދުއްނުނަ ބަރަތްބާ އާޑެފަރަރު، ދިނެދިއާއި ހަމަހަމަ އަނުރުހަރަން، ޤަބުރާ ދިނިގަސް އ އައްކަދައިގެ ރާމާ ދިކުރުވައިގެން، އަދާ ބަދަލުން ފުރުހަތު ކަނޑެނުއި މަނަދުގެ އަރުވަރު ދިބާނީ.

ރަގަނޑު ދިދިރުހާ ދިމަރާނު، ހިނަގާދުހުނަހި ސިފައިން ސަވަދާކަން އާދިމާނަކާއި، ބާނުދުއި އަހަދުނަފުރައްގަ ދިހަދިނަ. ވަރަން ނާއްޗަ ދަދުދިހަކާ ނުނު، ކާއްބާކަން އަމާރުއަން އަރުނަކަ ނުދާއެވެ. ފާރާ ދަރާ ސިފައިން މިބާނި، ކަދަރަގައި ދުގަރަގަނުގެ އަޅައިގަނުނަވެ.

މާލޭގެ ކަދު ސާހިބުންގެ މަރައިން، އަނގަބަށް ކަނޑުދުންގެ މާއިމުނުއްފޮ، އަލިފާނުސްފ ކަނޑުބަރުގެ ބަދި ދިދި (ފާރުން އަލިފާނުގެ ބޮޑު ކަނބައްޔިޔަކަން ހިލޭގެފާނު) މިދުވަހުގެ އިސްވާރިވެ ދިދިގެ ދިނިދުރިކަތްހުން އަލިފާނުސްފ ކަދު އިބްރާހީމު ދިދި، ކަނޑުދުނަގެ މަނުއްޖުވެ އަލިފާނުސްފ އަޙްމަދު ދިދި، ސިފައިންގެ ބޮރަނު ފާނުވައި، ބަޑަޤަރާން ފުރިބަކަނުއްވަނު ފާއްބައިފުއްވެ. އަދުވަސްވަރު

އަލްއަމީރު އިބްރާހީމު ދޮށިމޭނާ ކިލެގެފާނު ގިނަވަގުތު ހޭދަކުރައްވަނީ، ބަންޑާރަ ފިހާރައިގައެވެ.

އަލްސުލްޠާން މުޙައްމަދު ޝަމްސުއްދީނުގެ ރަސްކަމާއި ދެކޮޅުވެރީން، އަރުވާލުމާ ނިކުމެއިވާ ކަމުގައިވިޔަސް، އެދުވަސްވަރު، ފިތްނަ ކޮޅެއް، (ބޭރުން އަންނަ ދުޝްމަނުންނާއި އެއްބައިވާން، ރަށުތެރޭގައި ސިއްރުން ގައްދާރުވެރީން) ރަށުތެރޭގައިވާކަން ދައުލަތް ހިންގަވަން ތިއްބެވި ބޭފުޅުން ދަންނަވައިގެން، ހުރިހާ ފަރާތަކުން ވިސްނަވަމުން ކަންތައްކުރައްވަމުން ގެންދެވީ. [illegible] ބެލެހެއްޓުމުގެ އިންތިޒާމުކަމާއި، ދިފާޢުކުރުމުގެ [illegible] ހިންގެވުމުން ގެންދެވީ، ދާއިރާތަކަށެވެ. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] އެއްޗެއް ތައްޔާރުކޮށްގެން، ހުށަހަޅާ މިބުރުގެ [illegible] ނެރުއްވައިފިއެވެ.

ފާދިއްޕޮޅުން އައި ދުޝްމަނުންގެ ޚަބަރު ބަލައިގެން އަވަހަށް އައުމުން، ދޯނިފަހަރު [illegible] ގެންދެވިއެވެ. މިގޮތުން ފުރާ ދޯނިފަހަރުން [illegible] ހަތަރު [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ލައްވައެވެ. މީގެ އިތުރުން މާލޭގައި [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] މާލޭގެ [illegible] [illegible]. [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] މާލޭގައި [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ފާދިއްޕޮޅުން އައި [illegible] [illegible] [illegible] ކަންތައް ކުރުމުން [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]، [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible].

ދުރީންގެ ކުކުޅުވައް ހިފައިގެންކައި ހުރިއެވެ. ކަޅުކުދީންގެ ކަރަގައިހުރި ގަދަފަރިވިޔައް އަމުދައިހިރި ދަރުއްކަނުނުނުވެ. ޕިޝޮރީންގެ ދިރުން ބޭއް ގޭގައިން ވަނީ ފުރިވަޔައް ހުވަފައިގެން، ފުއްސަރުހިޔާނުމަ، ނިގަހުރިކަމުގައިވެސް ބުނެވެއެވެ. އަދި ހަނދު ހުކުރުފުރަތަމަވެސް، ފުރުޞަތު އަތުލިއެވެ. އެރު ވިލާނާގެ ދެކުއްލަ ދިދި، ރަށުގެ މީހުން ބިރުގަންނަވައި، ތިމަންނާމެން ފުރިހަމަވެސް ދު ހަބަރު މާލެއަށް ނުދިނުމަށް އަންގަވައިފިއެވެ. އަދި އޭނާއަށް ނިކުމެހަމަވުމުގެ ރަސްމީ ޖަވާބު، ބަޖެހިގެންކަށް އަންގަވައި، ބަޖެދައިކަމާ ހިއްދިވައިފެވެ. ދިން ރަށުގެ ދިރުން، ބިރުން ދިވެހިރަށް އަންހެނުންނާއި ކަދިން ގޭގައިން ވަދު ދުރުވައިލި ހުދުއެވެ.

ދިހަރަށްކަމުގެ ކަރައިވެމުންދިޔަ، އަރައި ފުރަތަމަރަށް އޮތް، ކާސިމްހާޖީގެ އާޖަކަން އަހަރުވެފައިގެން، ބޮޑުއި ދިގަނޑުހިގައި ފުރަވެޖެއިގެހިއެވެ. ވަގުތުން ހިސާބުވަރާއި، ނައިފުރަގެ ވެރިކަލުންގެ ދިރުން، އަޔައްޖެހިގައި ފުރައިފިއެވެ. އަބަދުދިރުގެ ގޮސްދެވި، އަދިވެސް ދުރުއްދަދު ދިދިމުންގެ ކުރިން ދު ހަބަރު މާލޭމަދުވެ. ކަނބަލުވެސް އެކަނބުވެ.

ޕިޝޮރީންގެ ހަނގުރާމަ

1327 ހ. ވަނަ އަހަރު ދުލްހިއްޖާމަހު، 8 ދުވަހު 10 ޖަހާއިރު، ބަނޑާރަގެ ފުރުޖެހިއަރުގައި މާލޭގެ ޖަވާބުނުކުރު ވިއްސަކައުރު ދިވެހިން ބިއްބޮވެ. ފުރުޖާ ހުވަހުގެ ބިރުބަހުއަރުގައި، ޖައްރާފުގެ ވެރި ހިބޮވަރުގަދު އިސްލާމީ ދިދި ހުރުމަތިއެވެ. ފުރުޖާގެ މަބުގައިހުރި ދި އަދިރާދުގެ ނުކާހުގައި، އަލުއަދުރު އިބުރާހީމު ދިރުމުނާ ހިލުގެފުރުޖާ ބާނަ ބާރުއަށް ދުވެ ފުރުދުރުނާ ހިލުގެފުރުޖާ އިރުނަދުވެއިގެން ބިއްބޮވެއެވެ. އިބުރާހީމު ދިރުމުނާ ހިލުގެފުރުނުގެ އިރުޝާދުގެ މަބިން، ސައްރިދު

ކުޑަކުދިން، ފުންޖާ ކައިރިގައި ތިބި ޖަވާނުންނަށް ސަރުކާރުގެ ގޮތުން، ތިޔަބައިމީހުން
ކުރިއަށްދިޔައެވެ. އޭގައި އެބައިމީހުން ދާންވީ، ބަޔާއި ހަމަޔާއި ހިނގައިގެން ތިބި،
ދަސްކުރުން ބޭއްގެ ކުރިމަތިލުމުގެ ސަބަބުން އެންގެވިއެވެ. ތިމާއާއި ދޭހަގެން
ހުރި މީހާގެ ގަޔަށް އެރި އުނގެނުމުގެ މަގުވެގެން ވެއްޖެނުމަވުމެވެ، އެކަމަކު
ސަރި ބިރުގަނެގެން ނުވާނުކަމާ، ތިމާއާ ދަރާއަށް ވަޔާއް ނުވެވަ އަހަރު
އެއްކޮޅު ހިފައިގެން ދަސްކުރުވަމުގެ އައިނަމަވެސް، ބުރަ ނަގަން އަދިހާއި
ދުވަސްތަކަށް ނިކަމެތިކަމުން އެންގެވިއެވެ. އަދި އެ ހަނދާންވެގެން އައިސް މިހާރު
މަރުވެއްޖެނަމަ، އަދިހާގެ އެކިބައިތަކުން ބައްދަލުވާކަމުގައި ވެދެވެއެވެ. މިނޫނަސް
މިބާވަތުގެ ބަސްތަކާއި، އެބައިމީހުންނާއި ހިތްވަރާއި ނަސޭހަތް ދައްކަމުން،
އެންގެވި، ތިއްބައިމީހުންގެ ވެރިޔާ، މީހުންނަށް މަރުބަލަން އިސްވެދާނެ ދުރުވިއެވެ.
ހުރިގައި ކަކުރަގައި ހިނދުކާ އެނގޭ ބަސްފުޅުން ތިއްބައިމީހުން، ކިޔަމަންވާނެކަމެވެ.

10 ގަޑުބައިވެރި، ބަސްޖެރުގެ ދަރުބުން ނުކުމެގެން ހުވާކުރުމުގެ އަދުބާއިކަގެ
ކުރިގައި ބުނެވުނު ކަށިކޮޅު މިހާރުކަމުގައިވެސް، އިސްވެރިކަމުގައި ކުރީ ބޭފުޅު
ކަށިގަނޑު ދެކުނުވެގެން، ކުރުކަން ހިސާބުގެ ވަޒީފާތަކާ ބޭނުނު، ދަރަނިވެރި
ވަކިވެ އެންމެ ކަސްކަވަރު ތިއްބަވަލަގެ ކުރަހަމަ ހިނގާއިރު ހިސާބުގެ އިސްވެރިޔާ
ދަދި ފުރަތަ، އެހެން ބައިވެރިންނެވެ. ދުވަސް ދުވަސްފަހުން ޖެހުނީ، ކުދިކުދި
އެކަމާ ދުއްތުރާ ހުރިބިފަސް، އެކަކަށްފުރުތަ މަރާއިސްނެވެ. އެކަމާ ހާލުތަކަށް
ހުރިހާ ބޭރުގެ ކަންތައް އެހެރު ދިމާދި މާލެދިޔައެވެ. ސިފަފުރުތަ ކަސްދުރުފުވެސް
ދުފުދު ހިއްތުރިއެވެ. އަދިން ދުކާފުވާލާ ބަރީއްފުލިއެވެ. ތުފުދުން އައިސްފުއްޔާ
އަ ދުއްބަރުގެ އެހެރު މަސްފުވާމީހުން ފުއްވާވެސް، އަފުތާ ކާފުއި އެކަމުއެވެ.
އެކަމާ ފުޅަބުފުން ބަޖެހިފައިގެން ބިބި ހަމަހުން، ފުއިހަމަކަން ހިސާބުން އާދައެވެ.
އެ ފުޅަބުގައިބި އަދުވާބަހަރުން، މުގުރުވަޅެއް ހިފައިގެން ދިޔައީ މިސްކިތުގެ ދިމާލަށެވެ.

މަގުގެ ދުވާރުމަތީގައި، މިސްކިތުން ހުއްޓި ބަލަހައްޓަވައިގެން ތިއްބާ ދި
ވަށްޓަރު ގަދަމުނުން ރިސާލާއިގެންސް، ހުސްވަރު ނުރޯޅިން، ނުނިކުމި ދޭތެރޭ
(އިބްރާހީމު ކައިދުރާން) އަށް ވަޑައިގެން، އުތުރުގޮއްސަ، ވަރުކަރު ގަސްދުކޮށް ހުއްޓި
ބާޒީ އުނދަގޫވެގެން ޖީހާދުވާ ދިމާއަށް އަސްބޭއްދަވައިފި. އެހެންމިބަ ފާމި
ކުރަމު، މަނގައި އެމްއިލުމަނުފުރި، ދަތުރަށް ވަޑައިގަންނަވާ ދަރުބާރަށް ދިޔައީގެސް
އުދުރެރީން އަރައިގެން، މިސްރަށްދިޔަ ބޮޑުފަޅުމީހާ.

އެރު ބޮޑުފަޅުން މަތީގައި، ސޫފައިނޭގެ ވަރު އަސްކަނބީލު އަބްދުﷲ
ދުދޯއި، އަލްއަމީރު އަބްދުލް ކޮޅުނުމަނާކުލެގަނޑު އަދި އެހެންވެސް، ބަލައިބަލައިގެން
މިއަބާވާ އަވާ. ޖައްރާފުގެ ދުދިނި ފޮރުނުދުނުގައި މައްސަރުން އެމީވާ. މިރުބަހަރު
އިސްވާއިރު ދިދި އަބްފުރުނުނުން ސަރުމަކަރަވުމަނުފުރި، ޖައްރާފާ ދުނުޖެހުން
އަރަވައިޖެހިގެންފިއާވެ. ފަރަމިފުރުގައިމީބާ ރަށްކަރަވާސް ދުދުނުނުޖެހުން ބަރިރައިގެން
އަރައްޖައިއްވާ. ދުނު ފާރުނުމަމިން އިވުސްފުޅި ”فى اَمَانِ الله“ ގެ އަޑުގެތެރޭގައި،
ޖައްރާފާ ދުނި ކަނޑިނުމައިނުން ނުކުމެއްޖައިއްވާ. އަމިރުމައްކާއި ބޯޖަރު މަތިވަނި
ކިލަބަހާމިހުން ފުރިފުއްވާ. ޖައްރާފާ ދުދުނި ރިޔާސަތައިގެން، ފުރިޖެހުމައި ދިރާއި،
ބަނދަރުގައި އޮތް، އި. ޖީ. އާދަމް ބިލިގެ ގަނޑޭ ފޮތޭ ރަބުމާނި ކައިރިއަށްވާ.
އެރު އެބޮޑު ވަނި ނަގަލި ނަގައި ދަތުރު މައްހާރުވާފުއްވާ. ދުދުނުނުން ދިރާމިހުން،
ބޮޑުތަށް އަރުވައިލިކާ، ބޮޑުގެ ރިޔާކަށާރުފިއްވާ. އަތުރުން ޖޭރު މަޖެރިޔަގައި،
ދަތުރުކަރުމުން އެދުނި، ރައްޖޭއާއި ރަސްގެފާނުގެ އަދި ދުށްމުނުނުން ހެދުނުވާ.

ގަނޑުޖާ ފޮތޭ ރަބުމާނިއަކަ، ބިދުނޫސް ވިހާފާރުވެރިއާއެގެ ބޮޑުއިސްމަވެސް،
މިހާރުވެނި، ދިވެހި ދައުލަތުގެ މަނަވަރުއެގެ ދަރަޖައިގައިވާ. އެ މަނަވަރުގެ
ކާފްޓަނަކީ، މިރުބަހަރު އިސްވާއިރު ދިދިއާވާ. އެހާގެ އެމްޖީވީ ދުނުގައި ސޫފައިނުނޑިއާ،
ކަރާނުނުން މިބައްވާ. އެ މަނަވަރުގައި، ހަރުމަތީގައިވާ ދުބެޖެބެޖެހާއި އާގެ އުސްޖަ

ހުއްޖެވެ. މީގެ އިތުރަށް، އެބޭފުޅުން ދަރަނިވެރިވުމުގެ ސަބަބުން ގެންގޮސްގެން
ހުއްޖެވެ. ބޭފުޅަކީ ދަރިއަކު މިކަން ކުރީގެ އިސްތިޢުމާލު ތަރައްޤީވުމަށް ނަމަވެސް
ގޮތްކަމެވެ. އެކަމާ އަލިފުޅުން ވާހަކައެއް ކިޔާން ހަބަރު ބޮޑު ފިކުރުތަކެވެ. އަދި
ކާރިމު ވައްޓަފާ ނަތީޖާ އެފަދަ އެންމެހާ ހުއްޖެވެ.

އުފަންވަރު ޝަރަފަވެރި ކަނބަލުން ގެންގުޅެ، ވަރަށްވެސް މިހާރު ކަމެވެ.

ހަސްބީ ކަމުގެ ކަބަނ ބިސްކަނދި ސާއިބު ޖަހާފައެވެ.

ގަންޖާ ފުމު ރަސްގެފާނު މަގުވަރު އެމަރުން ދަރަނިވެރިއެއް ވެރިކަމުގައި، އެކަމުން
އަންނަ ދުވަހު އެއްކޮށްލާ ވަރަކަ ގޮވާ ހަބަރު އެހާހަނދާނެވެ. ދުވަސް ދާއިރާގެ
ދަރުސް ބޮޑުމީ ފިލުވައިގަނޑު ހަބަރު ބަޔަކު. އެދުވަހު އެބަ، ހަސްރައްޔިތުންނަށް،
ދަރުވަރު ކުރުމެއް ވަރަށް، ބޮޑު ޖައްސަވައިގަން މިއްބާ އެމަރުން އައި އޭޖެހި ފުރަން
ބުނެއް "ވަޖީހުގެ ދުވަސްދުވަ ދިދިޔާން ހިންގުވަރުން ފާރަގުވަ އޭޖެހިކަމި، ބޮޑުކަމި
ދިގަސްޖެހިގަމި، ފާޅުއްޖެހުން ފާރަހިފާއެވެ." ދަން އަ ހަބަރު ދިން އޭޖެހިގައިރަ
ހިންގުވަރު ކާސިމް ހާޖީ ބޮޖަން ނަމަގޮވާމި، އިސްމާއީލް ދިދި އައިއޭޖެހިން
ސިޖީއައް ދައްވާފައި ވިދާޅުވިއޭ. ހަމަ މިހާރު ކަފާމުން މިސްޖީ ހިފައިގަން
މާފަދުން ކާސިމް ހާޖީ ބޮޖަން ނަމަގޮތް އެހާކަޖީއައް ކަމުގައެވެ. ނަމަވެސް އަ
ވައިމަޖެ އަސްދިރި ހާ ދުވަހުވެސް ގެއަ ނިވައެވެ. ދަން އަސްއަދުވަށް، (ދޮޅުބާއީޖާ
9) ފޮޖަހާގެ އަހިކަސްވެމާއިކާ، ފާމި ހަބާމީނު މަނަވަރު ނަގައިގަން ދަރުވަރުކަހިނިކަން،
އެމުހަން އައި އޭޖެއިކާ ވިދާޅުން، އަސްގައި ދުޝްމަނުން އައިބޮޅު ކަގައި ބާއްވާފައި
އަސްމަން ހިސްނަމަހަރުން އެމުއި އޭޖެއަން އަހަރިގަން އައިސް އައްއު ބޭބޭނޭރަން
ދިކަހިނިއެވެ. މިމަސްނާމުން މުއްސަނިން، ކަގަން ފުހައިގަންނެވެ. އެބަމުދުނާގެ
ފުސްފުރަމިނަނުވެ. ރަހައިމިނަވެ ފާމި ހަބާމީނު މަނަވަރު ބޯޖެރާ ދިދާއިން
ދިޖާހައިފުއެވެ. ނަމަވެސް ވައިމަޖެކަދުގެ ސަބަބުން ބޮޑުގައިމިބު ވިދާޅުން، އެދިނުސަރި

އަވަހަކަށް ދަތުރެއް ނުކުރައްވާނެއެވެ.

އުމުރުން ވަޒީރުފުރުގޮތުގައި، ވަޒީރުން ބަނޑޭރިއާ ދިމާއަށް އަންނަނިކޭށް، ގެންދަރުން އެނބުރިމީން ވާލު ބަނދަރުން ފުރައިގެން އުމުރުން ދަތުރާ ބަނގަލާއި އަންނަމީ ފުރިއްޖެއެވެ. އެބަނގާލާއިން، މިސާ ބަލާއި ސަލިން ރިބުމުﷲ ބަލާއިގެ ގޮސްތަ ބަލައިދަރިއެވެ.

ދުޝްމަނުން ހިންނަވަރުން ފުރި ހަބަރު މާލެއަށްދޯނިއަށްގެއް، ހަދައިރަށް ފުރި ރަބްލަނީ ފަދައިން ހަމީދާރުއި ކާބުމާކީ ޓޯދޭއި އަންމަދުވަހު ހޮނިދުން ބަލަދަރި ފުރުވާޗެއްވިއެވެ. ވިލުއަކަށް ފޮނުއްވި ސަންފައިދާއި ފެމުއްމިއްވެ. އެމަނަވަރު ބަނޑޭރި ދިމާއަށް ދަމުރާކުރަދުން ދިހައިރު، އުމުރުން ފުމީ ރަބްލަނީ މަނަވަރު ބަނޑޭރި ދިމާއަށް އަންނަނިކޭށެވެ. ހަވީރު ޖިންގޭބައިވައިރު، ދަމުރާމުން ދަމަނަވަރު، އައިސް ރަބާއި ކައިރިކޮށް ލެއްވިއެވެ. ފިޝޯލިންގަނޑު އެމީރުމީގައި ނަރަމުން ދަވަނީއެވެ.

ފުމީ ރަބްލަނީ މަނަވަރު އުމުރު އިރުމީގައި ފަރާމުން އައިސް ބަނޑޭރިގެ ފަރަބަރަން ދުކޮށިއަރަން ގެނޑުދުނުގައި ނުކުމެ ބިބީ ފިޝޯރިން ކަކަމީފުނަން އެރިމީބަގެން، ބޯވާއި ދިމާއަށް ފިސްމީހަޖަހާން ފަނަދުފައެވެ. ނަސިބަލާން އަގ އުންޖެމީއި އަރަފުނާއި ހަހަމަނުވަސް ނަހިސް ފަރިމަރަން، އެގަސްފުނަދުފައެވެ. ޗަހަނުގެ ފުމީ ރަބްލަނީ މަނަވަރުން ބޮޑުބޭރިޖެހާން (ބޭޑުބޭބިޖަހާން) ފަނަދުފައެވެ. އައިބޭޖުން ފުނަވަނީ އުމުޖެއެވެ. އަނާއިބޭޖުން އުލަނި ރާޖެގ މަގިނު ބަބުރާކަވެ. މިމުން ހަނގެރާމު ފުނާނަމެވެ. އަރު ބަލައިމަރި މަނަވަރު މުލާނު ހެގަނގެފުރާމުން އައިސް ބޭޖެހާނު ޖެހަނުފަނަދުފައެވެ. އެމީރުމީ ބިބީ ދުޝްމަނުނމީއި ރަނގެރައިނު އަރައިގެން މަވެފުތައިޖެއެވެ. އައިނުފުނާ، ފުމީ ރަބްލަނީ މަނަވަރުން، ބޭޖެހާނު ފުނި އެބައިމިނުން އައިއެޖެއެނވެ. ލޯއިރުލަމިއިގެ

ތެރަކަގައި، އޮޑި ވަރަށްބޮޑަށް ހަލާކުވެއްޖެއެވެ. ދުޝްމަނުން ފަރަންގީއިންގެ
އެރަށުގައި ބަންދުވީއެވެ. އިރުއޮއްސުމާއެކު، އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ޖާސޫސަކު
ސިއްރުން ބަނދޮރުން އަރައި އެރަށުގައިހުރި ގާއި ހަރަކަގައި އަލިފާން ޖަހައިލިއެވެ.
ފަރާތުން އެތިގެން އަންދައި ދިޔައީއެވެ.

އެދުވަހުގެ އިރުއޮއްސުނުއިރުން، އޮޑިތަކު ދޯނިޖެހި ހާރު ބާއި
އެދުރުފަހަރު، ބަޑިސް ވަރައިގެން ދުއްވުން ފަށައިފިއެވެ. އެދުރުފަހަރު
ދުރުން އަތުގައި ރުވާފައިވާ ތަޑުއާއި ކަނޑިއާ ހަތިޔާރު. ދުރުން ދުއްވާ
ކައިރިން ދިޔަ ހަވާއިލާގައިވެސް، އެތެރެގައި އިން ދޭއްވާކަ އެއް އަތުގައި
އޮޅު ރޮވާފައިވާ ދަޖާ ދަފައިގައިވަނީ، އެދާ ޝަވާލުގައި ހިނގުން ރައި ކާރާގެން
އެނދާސްކަނަޅާއި ބޮޑުތި ހިދަންނާއްކަރި، ބޮޑުސް ދިއްކަތުވައިގެން އަކަ ދާރާގެ
ދޮރުގެ މަރުކަ. ހިދަނާދާދުން ހިބުގަވާސް ހަކާޖަކަނުފުވެ. ރަމުގައި ބިރުން
ނުނުކުން ނަކުރެގެން، އަވެސް ދަރު ހިކާން ކައްޑަން އެއްގެން
އަހާއީ. އާރުގެ ފަހަމަން، ދާރާގެ ޕިއްސަން ދުހާކުރާވެސް އައެވެ.

ޕިޝޯރުނަން ފާދިއަޖީކަން ފާނަން މަނޑުރުމަކަން އެބައިދުނުގެ ހިމުވަން،
ހަމަޖެހިފައިވެ. އެގެމިކަ ވަފާނގެ މަހަރުމަތު ދުދި އެބައިދު ހުނަނަން އަނގަވާފައިވަން،
މާދެގައިވަސް ކަން ހުނަނަން، މިކަހަފު ގެމައިގައި ކަމަނަވެ. ނަމަވަސް ބޮޑުޖެހެގެ
ދުފުރުމަން، ބޮޑުބޮޑުއާއި ކަދުބޮޑުމައި މިޔައިގެމަދުން، ޕިޝޯރުނަމައި ހަޔުރާނަވެ
މަހައްމަދު ދުދުއާއި ދުކަކޮވައިޖެއެވެ. އެބައިދުހުނަގެ މިރަގައި އަރާރުނަފުދު
ބޮއްދުހުން ހިޔަމަނަވަން ބޮއިނަނަވައިޖެއެވެ.

އެރު ބޮޑުސް ދިޔައިވައިގަން، އެރަނަގައި މިބ މާދެގައި ދުހުނަގެ
މިރަގައި ހުރު މަދިކަ ދުހަކަ، ޕިޝޯރުނަގެ ދުދުހުނަގެ އެދުހާއިގަން، ބޮޑުހު
ދުނިގައި ފުމި ރަހަމާނު މަނަވަރު ކައިރައިން އެމިވައިޖެއެވެ. އެރު އެރު 8

ޖަހަނީއެވެ. ދެހަން ފުރާ ބަހަރާނީ މަނަވަރުގެ ކުޅުބަން އަމީރުލްބަޙުރު އިސްލާމީދީ ދީދީ ވެރިންގެ މުޖާހިދުން ދީދީއަށް ސަލާމަތް ދިއުމަށްޓަކައި ދުޝްމަނުންގެ ފަރާތުން އައި މަޖިލީ ގާސިމުގެ އަތުން ދަތުވައިގަތެވެ. އެސްބަގައި ދުވަހު ދައްކަވާގައި ހިރު ބާރާއި ދީނީ ފިކުރުގެ އިސްކަމުގެ ތަރުހީބުން، ދިއުމަށްޓަކައި. މާދަމާ ރަހަދުން 7 ޖަހާގެ ކުރުގައި ކިއަވަން ވަގުތު މި ބޮޑުދުވަސް ނިމުނީމާ، އަހުރުގެން ބޮޑުބޮޑު ޖަހާން ފަހަނައެވެ. އެއަޅުގަނޑު، ދިޔަބައިމީހުންގެ ފަރާތުގައި ރަށްކައްދިރިކަރާނގެޑީ ދިޔަބައިމީހުން ހަދައިވެ. މައްޗަށްބޮޑު ހިފައިގެން މަޑުކަ ދިކުރު ރަތްނަރުހަދާ އިރުކަކުވުޅުގަޑު، ފުޝުރުންގެ ދުވަހުން، ހަމަ އުދަނގައި ބޮޑުދުވަސް އައިސް، އިސްލާމީ ދީނީގެ އަރުހުން ސަލާމަތް އުދަހުޖެހިއެވެ.

އެ ދުވަހުން ބޮޑުން ނުވައިރު، ސަފަރުގެ ދުވަހުން ބޮޑު ހިފައިގެން މިއަހެވެ. ކުރީގައި ހުދުނު މުރާދުގެ އިސްލާމީ ދީނީއެވެ. އަހާ ކަނޑުފުށުގައި ވަޖަން ދުފަރާ ފުސްމިދިއައި އެމެވެ. ފުރަމަ މީހާ ބޮޑަން ނުގާމުއަކަ، ދައިމީ މައްކަން ނުގައިގެން ހުރުމުން އަނގެވެއެވެ. އަހާ އަމުރަން ކިތަމުނުމާއިކަ، ސަފައިނުގެ ދުވަހުން، އަހާގެ ހުދުމާއި މުޅިގަނޑުގައި ރަނގަޅު ކަމެއް އެމްކާއިމް މީހުން ބަލައިގަނެވެ. އަހުރެން، އިސްލާމީ ދީނީގެ އަމުރުފުޅުން ދައްމީ ފުރަގަހަށް ބާ ބަނޑުފުޅައި، ބޮޑުގެ އަނދުފުރާމީ ބޮޑުދު ކައިރިގައި ބާނދިއެވެ. ދެން ނުގެ މިހާރުވެސް ކަނޑުއަކަރު މިފަދައިނުނެވެ. އެއަހުރެން، އަމަނަވަރުގެ ކުޅުބަން އަހަރެން އަމީފާއިގެން އެދިމިރުން ބޮޑުގެ ދަރުނަބަކުވުގެސް އަހަރުމިނުނަން އަނނަން ގެވައިފުއެވެ. އަމާރު އަމަން މިބައިޖަކަން އަނގައެވެ. ދެން ބައިބަހަރު ފުޝުރުން އަދުނިގައި ބޮޑުދުނަން އަނނަން ފަދައިފުއެވެ. އަނގަމުނާމުދުވަސް ކައްމައި ކަރަމުން ގަނޑުވި ފުރަމަމަ މިހާއި މަދު، ކައްމައި ކަރައިވިފުދައިނުނެވެ. އަކަމަކަ ފަހުން އައި މިހުން ބައްނުފައި ބައިމައިބި ބޮޑުގެ ވަމަގައެވެ. މަދުކަމަރު

ވާރާނގެ ދަރުބާރުގެ ބޭނުމަށް އެއްގަމުގެ ޢަބްދުالله ދީދީ ވަޒީރުކުރެއްވިއެވެ. އެބާރުގެން، ސިފައިންގެ ޤަވާޢިދުގައި ބެލުމަށްފަހު، ކަމަކާ މައްޗަށް ނަގައި ޙަރަކާތްތެރި ފުރައްސާރަ އަރުވިއެވެ. އެމީހުންބާރުގެންގެ އެތްޗެހި ބަލައި ފޮނުވީއެވެ. އެހެ ހާސަތޭކަ 10 ރުފިޔާއެވެ. ނަމަވެސް އެކަމަށް މުޅިން އެހެން ނިމުނީ އަހަރު ދުވަހު ހަތަރުދުވަހުއެވެ. އެއީ ދިރުމާއި ޢިދު ދުވަހެވެ.

ޕޮލިސްކަން އަމުން، ހަމަ ފިސްތޮލާއި ވަޒީރުގެ ހިފާބަހައްޓާ ޙަރުފާއި ޙާއްޖޭގައި ހެދި ބަޔަކު ގަޑާ ލިބުނެވެ. އެބައިމީހުން ނަމަ ފިސްތޮލާއި 500 ވަޒީރު ގެންދިޔަކުރުގައި ވާރާނގެ މުޅިއެކުގައި ދީދީ ވިދާޅުވިއެވެ. ޙަރުފާއި ގަޑާއަށް ފާޑުއެޅުން ފަހަރު އެއްކޮޅަށްވެ.

1327 ހ. މިއަހަރު މާލޭގެ ދިރަސާދަ ޢިދުވެރުވާ

މިހުން މާލޭގެ ކަނޑުއެޅުމަށް، ހަބަރު އައި ފާރުއްގެން ޕޮލިސްކަން މުޅިންނޮށްސަވިދި ބޭރުއަޅާއެވެ. އެރިޔާގެ ރަށްރަށުން ބާރަށްގެނައުމާއި، ޙަރުފާއި ގާލުތަކުގެ އަހަރުގެ ނުވަތަ ބާރަށްގެނައުމުގެ ގޮތުން ބަލަހައްޓާ ކުރިއަށް. މިގޮތުގައި ނިޔަތް ދިސްކަމުން ބަނދަރުގެ އެއި ހަބަރު މާލެއަށް ލިބުނު ދުވަހާއި ވިދާޅުވިން، އެއި ޙަރަކާ، ޢިދުވަހުގެ ޙާލެވެ. އެކު އަހުރުން އެރަށްވެސް ނުނިކުތެވެ. ސިފައިންނާއި ޙަރުފާ ބާރަށްގެނައުމުގައި ބައިވެރިވާ މީހުންގެ ފޮޅާއި، ޗެށް ގަދަވުރުން ދިހައިރު، ޙަރުފާއިގެ އަންގަނޑަކުން ކަޒަކުދިންގެ ހިތްގައި ނުތެރެވެސްކަމާއި ޗަރުވެރިކަން އެގެރުގެންނެއް އަހި.

ކަރުދާސްކޮށް އެ އަހަރުގެ މި ޢިދުވެރިކަމަށް، އަދި މާލެ ދުވަހަކުވެސް ދަކަފާޅި ޙަރަކާތުގެ ތެރޭގައި އެއްޗަހާއެވެ. ޢިބާރާތް ދަރުމަވަންތަ ގާނޫނު މުޅިންގެން

[illegible] ބަސްޖެހަ ފިހާރައިގައެވެ. އޮޅުމުދު [illegible] ސަރުއިރު [illegible] ވެސް އަބްދުﷲ ދީދީ އުފެއްވީ، ދަރިކަލުން ވަޒީރުގެންނަވާ ދަރިކަލުގެ އިރުޝާދުން ދަރިކަލުން ދީދީގެ ([illegible] އިބްރާހީމް [illegible]) ގައި [illegible] ސަފަރުމަހުގެ [illegible]

[illegible]

[illegible]

އިދިފުސްގެ [illegible] ވެސް އަބްދުﷲ [illegible]

[illegible] (ފިޔަވަޅު [illegible] ކަސްބޮޑުވުގައެވެ.)

ޖައްބާލާގެ ދަދޮނީގައި، ހަނގުރާމައިގައި ހައްޔަރުވީ ދުޝްމިނުންނާއި، ބާޤީން ބާލަނީއެވެ. ކޮންމެ މީހަކު ފާހަގަކޮށްގެން ބޮޑުމާލިމީއަކު، މާލެ ސިފައިން، ފިސާރި ހުށަހެޅުމަކާއިއެކު، އުޅުނުއިރުގެ އެއްގަޅައި ބަޔަކާއިގެން ގެންދަނީއެވެ. ބަޔަކު ތަކުރާފާނުގެ ދަނޑިވަޅު އަވަހަށް ހަރަކާތްތެރިވިއެވެ. ފިޝޯރިން ގެންދަނީއާއި، ބޮޑު ގަދަތަކެއް. ދިވެހިން ބަނޑުހާރަގެ އަރިހުގައި ގެންގޮސް އަރިހަށްބަޔަކާ ގެންދަނީއެވެ. ރާއްޖެއާ ހަނގުރާމައިން އައި ދުޝްމިނުން ބަލާ ދައްކާލެއް ފޮނުވިޔައި ސަބަބު ދިބުޒާއިގަތީއެވެ. މި ހަނގުރާމައިގައި ހައްޔަރުވި ދިވެހިންނަށް، ވެރިންގެ މުޙައްމަދު ދީދީ، ވެރިންގެ އިބްރާހީމް ދީދީ (މިދީދީ ބުރަށުފުޅުގެ ބައްޕާއަށް، މަތިވެރިގެ ބާނަސަން ވެރިންނާ މަސްކަތްކުރެއްވީ.) އެއްގަމުގެ ފަހަތުގައި ކިލެގެފާނުގެ އަބްދުﷲ ދީދީ ހައްދުންމަތީ ހިޔާލުތަކު ދުންފިޔާވެ، ފަނޑު ބޮޑު ބޮޑުފުޅު މަސްކަތްކުރެއްވީ ފުރާ އަރި ހައްދުންމަތީ ފުނަދު ދުންފިޔާވެ. އެލޭގަނޑު އަރިއެޅިގައި ވެރިންގެ ދަރބާރުން ސުލްޠާން ދަރުވީ 4 މީހުން މަތިވި ބަނޑުހާރަގެ އަރިހުގައެވެ. އެއްގަމުގެ އަބްދުﷲ ދީދީ އަތުރެއްވީ، އަންހެނުންނާއި ހަތަރު މަސް 10 ދުވަސްވެއެވެ. އެދީދީގެ ޢިއްޒަތްތެރި އަރިހަށްބަލާ ގަޑިގައި ވަޒީރު ހަމަވާ ހިސާބުތަކަށްބަޔަކު ގެންދަނީއެވެ.

އެފަހަރު ހައްޔަރުވީ ފިޝޯރިންގެ ނަންތައް

ޒާން ޝާ	އެއްވަނަ ފެބުރުއަރީ	ދުނބޫބޫ
ގެފޫބަރު ދިޔޯން	ދެވަނަ ފެބުރުއަރީ	ކަރުދު
އަބްދުދު ގޮތް	ތިންވަނަ ފެބުރުއަރީގެ	ސަބާދުވާލާ
މިހާގުތް	ދެމިހުން	ޒާން
ސަބަސްޓިޔަން އަކްބަރު		ޖަމާން ޝާހް

ޢަލީ އަސްޣަރު	ޤުރްޝާލް
މުޙައްމަދު ނޫރު	ޣިޔާޘުއްދީން
ވަލީ	ޢަބްދުﷲ ކަރީމް
މުޙައްމަދު ޚާން	ޤާލަންދަރުޝާ
ޢަލީ ޚާން	އަމީރު ޝާ
ލާލްޝާ	މީރުއްދީން
ބާޤަލް	ޚާން މުޙައްމަދު
ސަޢުދު މުޙައްމަދު	އަފްޟަލް
ޝީރީން	ނޫރުޚާން } މިދެމީހުން މަރުވީ
މުޤައްދަރުޝާ	ޚާން މީރު } ދޫނިދޫގެއެވެ.
މުޙައްމަދު އަމާން	

މިބައިމީހުންގެ ތެރެއިން، ޚާން ޝާހާއި ދުލްބަރު ދީންދާއި، އަދި 6 މީހުންނަކީ، އިންޑިއާގެ ސިފައިންގެތެރޭ ތަރުބިއްޔަތު ލިބިފައިވާ 8 މީހުންނެވެ. ޚާން ޝާ 5 އަހަރު ސިފައިންގެ ތެރޭ އުޅުނުކަމުގައި ބުނެއެވެ. އެބައިމީހުންގެ ބަރަކާތްތެރިކަމާއި، ހިނގުން ހުންނަނީ، ސިފައިންގެ ގޮތުގައެވެ. އެތެރޭގެ ޢަބްދުﷲ ދީދީއަކާއި، އިސްމާޢީލް ދީދީއަށް، އެބައިމީހުން ސަލާމްކުރަނީ، ހިނގާސްސުރުގެ ސިފައިން ސަލާމްކުރާ ގޮތުގައެވެ. ޕިސްޓޮލްގެ އިސްކޫލަށް 5 ފޫޗަބައިން، 6 ފޫޗަބައިކާއި، ދޮރުފާޅުވެ. ފޮއްޓެއް ވަރުގަދަ ބައްކެވެ. މިގޮތުގެއިން، ޚާން ޝާހާއި ދުލްބަރު ދީންދާއި ދޮމީހުންނަކީ، އަދި މާއިސްކޫލުގެ ބޮޑުގަދަ ދޮމީހުންނެވެ. މިގޮތުގައި، ޕިސްޓޮލްގެ 8 މީހުން ފެންވަރު، ދަން ހަރުބާސް ބިބި ތަފާތުފެންގެ މީހުންނެވެ.

ޕިސްޓޮލްގެ ކުރިން ގުދުންގައި ހަރުދަރުވެތިބިރު، އެއިން މީހާ، އެތެރެއަކަށް ގެންދަން ފައިޚަނގަ، ދަސްކުރައިން ބަދަލުކުރެވިގެން، އެހީހާއިރުކަމުގައި

ދެއެވެ. ދެދޮރާރި ދެމޭރާ، ކާބޮޅު ކޮޅުގައި، ދުވުނުރުން ހިނގަނީ ސިފައިންގެ ހުރުމެވެ. އަބުދުލްމަނާރާ ސޯފާމަތާކުން ހުށަހެޅު ޖަވާބު ދިމާއި ނޫނީ، އަތުވެސް މަހަކުން ބާގަނޭ ދެދޮރާރި ހަމަރ ހަރުސޯކަމް ނަތާފެނުނެވެ. ކާބޮޅުކަލޭގެ ކާމާ އަރިސާބުގެނޭގައި، ހަރާތީބު ބަތަހާއްބެއެވެ. ބައިއް ބެނޭނުމާއި، ސޯރާޖެނުން ހާތާ ތިބެނީ، ފާތަންމަތީގައެވެ.

މިގޮތްމަތީން، ހަދައްކަ ދުވަސް ދިއައިރަން ކަގެއި އޮތް، އަބަދިހުން އައި ބާބު ގެނަސް މާތާ ބަނދަރުގައި އަތަހީވެ. އައިނުވާނު ނޫން ޝާ ނޫނު ހެނދުމުން، އަބުތް ގެނގެސްގެނން ބަތަހާއްބީ. ފާރަވާރުން ތިބެނީ އަބުބ ކާރުގައި އަމޮ ސޯރާކާރު ނާކާވައިގައެވެ. މިގޮތުގައި މަހައާ ދުވަސްވައިރު، ދޫނިދޫގައި ގެތައް އަޔާ އަބުހިމުން، ގެނދުނަން ތިއައްޔަރުވާއިޖައެވެ. އަރަނާގައި އަބުހިމުން ތިބެނީ ގެއާއި، ބަތަހާއްބާ މިހުން ތިބެނީ ގެތައް ހަހާބެވެ. ދުން ހަތަރު އަވަނަން، ޖަވާނުންގެ ބައްކާ ނަންގަވައި، އިސްމާއީލް ދީދީއާއި ހަވާތަރަށްވާފައި، ފިޝަރީސް ދޫނިދޫއްޓަން ފުނަތުވައިފައެވެ. އަރަނާގެ ވޮރައްކާ މަރުބަހާރު އިސްމާއީލް ދީދީއެވެ. އޭނާގެ އަތުފުޅު ދަށުން، ފިޝަރީސް ބަތަހާއްބާނާ މަނުނަށް ކައިނީ، "ދޫނިދޫ މަހުން" މަނަމުނަށެވެ. މާތާގެ ކާބޮޅުކަލޭ ކާރިއަކާ އައްފުދުއިން، ސިފައިން ބަތަހާއްބެވެ. ދޫނިދޫގެއްވަސް ފިޝަރީސް ބަތަހާއްބާމުގެ ނިންމީޖެނުމް މާތައްކާ އައްގަތޮވެ. އަރަނާގައި ދިގެ ދީދީދަރަސްޖައްއް ޖެހާފައި ހަރައްވެ. ދަވާތް ދީދީއިން، ކާގަސްޖު ބައްތީން އަބުދުހުން މާތާ ދޫނިދޫއާއި ދިހާރު ވަހަކަދައްކައި، ހަބަރު އަނަގައި ހަދައްވެ. މާތައިން ދީދީ ނަގަނީ، ބޭކާއްބާއްނޮވެ.

އިސްމާއީލް ދީދީ ދޫނިދޫ ބަތަހާއްބިނަމަވަސް ބާރުން އަނަން އައްޓާމީގެ ދަވަން، އަނގު އިހުން ވަޖައިގެންނަވަނަވަސް، އިސްމާއީލް ދީދީއެވެ. ބާނަގާ ފަހަރު ވިހަމަނާފުނުބާ ހަމައިން އަނަނަހުރަން ޖައްރާފު ދުނިގައި ހަރާކަން ވަޖައިގެން،

އެބޭބެން އަރުއްވާ ބޭބުތެރަ ހޯސްދަވައި، ބައްޔަވައި، އެބައިމީހުންނާ އޮޅުވާލާ ސުވާލު ކުރައްވަމުންދެވޭއިރު އެބޭބެން ބަނދަރަށް އާދެވޭނީ.

ދުނިޔޭ މުޅިންވެސް، ޤައުމާ މުސްތަޤިއްލުވައިން އިސްލާމީ ދީނާ ތަރުތީބުއަތުގެ ދަންނައި، ވަރަށްހުވަފެނުން ހާސިލްކުރި އައޮވެ.

ދުނިޔެގެ ކަންތައް ނިމުމުންފަހު، އެއިތުރުއިން ގިނަމީހުން، ޚުރާފީ ސިފައިންގެ ތަރުއައްޔަވެ.

ބިޝޮރީންގެ ޤަޞިއްދާ

ބިޝޮރީންގެ ސަރުދާރުކަން އަދި، ޖުމްހޫރިއްޔާ ހުކޫމާތު މާލޭގެ ރަށު ގެދަރުގައި އެކަންމީހުން ދުނިޔެގައި ތިބޭފަ މަސައްކަތް ދުވަސްފުރުޅުން، ދިވެހިސަރުކާރުގެ ފަރާތުން އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ޝަރީޢަތް ހިންގާފައިވުމުން ފޮއްޓިފައިދިއެވެ. ފަސްޖެހިއާރުގެ (މަސްކަނޑުމުއްޝަރީޢަތުއާ) ގެ ފަރާތުން އިންސާފު ކަރުދާސް ދުނިޔެއަށް ވަޒީރުގެންނަވައި ބަރުޖާރަ ނާއިބު ދަރަފުނުދެގެ ޖުސައިން ދީދި (ހުސައިން ޝަވާޒާއުދީން) އާއި ބޮޑު ނާއިބު ބޮޑުފުޅުވެގެ ކުޑާ ދީދިއެވެ. ދައުލަތުގެ ފަރާތުން މިއްބާވާ ދެވަކިވުންތަކާ، ސަފީރު ކުޑަ ފުރުފުދަރަ ކިޔުގެފާނާއި، މުރާބަޚަރު އިސްލާމީ ދީދިއެވެ. އެ މަޤުލޫމުގެ ތަރުޤީމާނުކަވާ މު އިސްލާމީ ދީދިއެވެ. ކާމިބަކަ، އައްސަފީރު ބޮޑުފުޅުވެގެ ސާދިއެވެ. އެވެގެނޑުން އަނގޮފައިވާ ގޮތުގައި، ފަރާތުމައިން، އެބައިމީހުންވެސް ބާނބި، ވަލާނާގެ މިހައްމަދު ދީދި ވިދާޅުވެގެން ހަރުގެ ފުރުކަނޑުނޑުން، މަސައްކަތުކުރާނޭ އައި ކަމުގައިވެ. ދަނޑު ފުރުކަނޑުނޑުން އަނޑަށްރު، ފުސްތުލާ އެހާގޮނޑު ވަރަނޑާ އަދި ފަޅުނޑާ ގޮނޑުގޮ ހަރުބަ ހަރުދާރު ކަމުގައިވާ ބޮޑު ލަޅުބާގަނޑި، ޔައުކަރުންތު ސަރުލާކަން، ދައުނަށްދޮވާ،

މޮއްޅުމަށްފަހަ، އެކުރު ކަރައިން ތިމަ ހަނދުކަ މީހުން، ރަށެގަވަން ދަށުގެބޭ މުހައްމަދު ދީދީއާއި ކަވެގެން އަމިކަމުގައި ބުނެފިއެވެ. އެހެން މީހުންނަށް، ރާއްޖެވަންތަހުން، އެނގެނުކަމުގައި ގެނަމީހުން ބުނެފިއެވެ.

އެބައިމީހުން، މުހައްމަދު ދީދީއަށް ކިޔަނީ "ގޯދީ ރާޖާ" މިނަމުންނެވެ. އެ ޕޯސްއްޓާގައި ދަށުވެން ވާހަކައި، ނިޔާކަނޑައެޅުނުގޮތް، އަޅުގަނޑު ނުދީނުހުރެމެވެ. ނަމަވެސް، އަޅުގަނޑު އެހާތީގައި، ވޯޓާގެ މުހައްމަދު ދީދީ، ރާއްޖެވަޒީރުގޮތް، ރަދުން، އީދު ނަމާދުން ވަޒީރުގެންނަވައިރާދަކުން، ރަވަރު ނަރުންވަދު، މުއްވަރުދުނުން ފައިބައިގެން، އެއްބަހަކަ ސީދާ ގަނޑުވަރުވުރުން ދެއްމުނެވެ. އަނބުއްބަހަކަ އަތުރުގެއްން ދެއްމުނެވެ. އެގޮސް ބަހައްމީހުން މަރާ، ހާޖީއްކަކުން، އަނބުއްބައިމީހުން، ކައްތަރުކަވައްމުންފަހަ، ރަސްކަން އަތުރުމުނެވެ. އެވެގެ ސަރުކާރުގެ ޚިދާނުގައި ހުރިކައި އަދުތާއްގެ ދުބައިކަޔައްބައި، ފިޝޯރީންނަން ދިނުމުނެވެ. މި ޕޯސްއްޓާ ނިމުމަށްފަހަ، އަތުރުގެ އަބްދުﷲ ދީދީ ފިޝޯރީންގެ އަނުމުންގެ ކިޔުނު ފޮތުގެރާފާއް ނެންގެވިއެވެ.

ފިޝޯރީން ގޮވައިގެން ކަރަހަން ފަޅައިގަތުން

ފިޝޯރީންގެ ނަވަތަ ފިޝޯވަރު މީހުންގެ ޕޯސްއްޓާ ނިމުމަށްފަހަ، ސަރުކާރުން ކަނޑައެޅުއްވި، އެބައިމީހުން، އިންޑިއާއަށް ފޮނުވުމުނެވެ. އެބައިމީހުންނަކީ، އިންޑިއާގެ ރަޙުމަތްތެރިންނެވެ. އެދުވަސްވަރު ދައުލަތް އިންގިލާބު އިސްވެ ބަސްރާގެގައި ހުންނަވި އަތުރުގެ އަބްދުﷲ ދީދީ، ފިޝޯރީން ގޮވައިގެން ކަރަހަން ދާނެ މިކަމާއި މުދި، އިބްރާހިމް ދީދީމާނާ ކިޔައިގަތާ ނަޝްވަރު ކަރައްވުމަށްފަހަ، ކަނޑައެޅުނު، މިރުބަހުރު

ބައްދާރުކުރަން ފަނަދިދިއެވެ. ޕިސޯރީން މިބޮޑުނބަކައި، ސާހޮވުގެ އެޒުވާރީ، ވިލާތާ ބައްދާރުކުރަންވިއެވެ. މިގޮތުގެމީން، މިރީސާހުގެ ދަށުރަށް ބައްދާރުކުރާންވީ، ޕިސޯރީންގެ 29 މީހުން ގޮވައިގެން އިސްމާޢީލް ދީދީ މާލެއިން ފުރާވަޑައިގަތީ، 27 ރަޖަބު 1328 ހ. މިދުވަހުއެވެ. ޖައްރާފާ އާއި ދުންނުން އިސްމާޢީލް ދީދީގެ އަރިހުގައި ގެނދެވި ހިމަނާގަދަ 12 ޖަވާނުންގެ އިތުރުން، ސިފައިންގެ 6 މީހުންވެސް ފުށްވިއެވެ. މިދިމަރުގައި، ޕިސޯރީން މިބޮނީ، ނާހޮލުގެ ވިމަގައެވެ. އެބައިމީހުންގެ އަބަފުތާލު، ބިޖެހެއް ހަސްމިއްޔާ ނުތުވެ. އަބަރުދު ފުލުހާ ހުސްނަސީ ނަގާފައެވެ. ފިރުމަރަން ކައިރިގައި ފަރުވާ ރަސްކުވާމު، ބަރުދުވެރިއެއް ބާރުދީގެން ދިޔައިން މުދަލުގަނޑު މިބައެވެ. ޕިސޯރީންގެ މީހަކު ދައްތަރު ދިޔައިން އުޅުނުގެ ކަޑަ، އެކެއި ދިމިހުން ދިޔައެވެ. ދޯތިއްސޯރީން އިރުކަލުކު ވާދިޖެއްސާމުގަޑަށް، އެޖެހުނީމަހެޔެވެ. އެއްފަހަރު ދިމިހުން ނުލާދެ މިޔަމީހުން ގެނދެން އެރުކަލުން އަދިރުއްލެއެވެ. މިރީސާހުގެ މުޅިއިން ފުރައިގެން ނަސްރާ ދަށުރާކަނޑާ ކަށުރުކާއިއްޔާ އެއް ދަވަހު، ސޯދާކާ (މިމިކާޖު) ގ. ބަސްޤަރާރު ހިނގައިޖެއްސެވެ. އެރު ދިވެހިސަރުކާރުގެ ކަފީބަޑައި ހުންނަ އެޖެހުނބި ބީ. ބީ. އެންބަސީ ފަސްވާހަ ސްރީގެ ވާރިޔެ މަތިހުރިސް، ސޯދާކާރުގައި ހުއްބީވެ. އެއްދަސްފުހުން، އިސްމާޢީލް ދީދީއާ މަތީން، ޕިސޯރީން ބާރުއިގެން ގަނޑުވާ، ބޮޑުބަލަނދާ ރަހުން ލުއިތިވެއެވެ. އެއްލަފާހު ދިރު ސޯދާކާރުން ފުރައިގެން، ކަޓުނބަން އަތިސްފައި، ކަޓުނބުން ފުރައިގެން، މާލެއާ، އެއްލަރުގެ މުލު ރާދަ ދުވަހުއެވެ.

އިސްމާޢީލް ދީދީ މިކަރުއްވި ސަރުއްކާއްޕެރި ދަށުރާއި ދަށުރު އަރުގަސްޖެ ކަޖެއްއަޅާ ދަސްނަވާމިހާރުއްވަސްވީއެވެ؟ ޕިސޯވާރު ސަރުދާރުގެ މީހުންތަކު، ފުޅާނި ގެބިޔަގެ މީހުންނެވެ. އެބައިމީހުންގެ ގަދަފަދަކާމާއި ހިމަނަގަދަކާމާއި ޖަބާރުކަމި ފުޅާނުންގެ މިރީޒު ދަށުނާ އަކަކާސްވާލާސް ވަސްނަސްވާގެސްވާނަ ކަމުއްހުންނާވެ.

މީހަކު [illegible] އެބައިމީހުންނަށް، [illegible] [illegible] [illegible] ދާދި އެއްވަރު ކަމެކެވެ. އެބައިމީހުންނަކީ އާރުވެސް [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]، އާރު ވެރިކަން ކުރާ، ގަދަފަދަ އިނގިރޭސި، ދައުލަތުގެ ސިފައިންގެ ބާރުވެސް، ޕިޝާވަރުގެ ސަރަޙައްދު ޤަބީލާތަކުގެ [illegible] ހިނގަނީ [illegible]. ދުވަހަކު [illegible] ގޮވައިގެން އިސްމާއީލް [illegible]، [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]؟ [illegible]، އެބައިމީހުން، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible]؟ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]؟

އެމް. ސީ. ޖީ. [illegible]

ކުރިންވެސް އަޅުގަނޑު ދަންނަވާފައިވާ ފަދައިން، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. އަދި އެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ހަނދާނެއްވެސް ނެތެވެ. މި ސަބަބުތަކާއިހުރެ، އެ އެންމެ ބާރުވެރިކަމުގެ ނަންބަރަށް ނުލިޔުނަމަވެސް، އަލްފާޟިލް އެޗް. ސީ. ޕީ. ބެލްގެ ނަން، މިފޮތުގައި ލިޔުނު އަޅުގަނޑު ދެކޭގޮތުގައި ކޮންމެހެން ބޭނުންތެރިކަމެވެ. އެކަމާމެދު ވަކި ފުރިހަމަ ސަރަހައްދެއް، އިސްލާމީ ދީދީއަން ދިރުން މިހާރު ނޫނީ ނުވެއެވެ. އޭނާ 20 އަހަރުގެ މަސައްކަތުން، ރާއްޖޭގެ މަޢުލޫމާތު ހިފަން 1940 މ. ވަނަ އަހަރު، ސިލޯނު ސަރުކާރުގެ ރާއްޖެހާބަތައި ދޫކުރި މަސްލަހަތު އެކި މަޢުލޫމާތު ފޮތުގެ ރިޕޯޓުމެއިލް، އިސްލާމީ ދީދީއަން ސަރުކާރު ބަޔާންކުރާ ފޮތެއްވެއެވެ. މިފޮތުގައި ބެލް ސާހިބު 1921 މ. ވަނަ އަހަރު ރާއްޖެއާއި ގުޅުން ފެށިގެން ތާރީޚީ ހޯދުމުގެ އިސްލާމީ ދީދީގެ ހެއްދުން ޖެހުން އެކިކަމުގެ ވަރަށް ޖާގައިން ހިތްވަރުދެއްވުމުގެ، މުހިއްމު އެކުލެވެއެވެ.

މިސްޓަރ އެޗް. ސީ. ޕީ. ބެލް ސީ. ސީ. އެސް. ފުރަތަމައިން، ރާއްޖެއަށް އައީ 1296 ހ. ވަނަ އަހަރު ދުލްޤަޢިދާ މަހު ކުރިކޮޅުގައެވެ. އެ އަހަރު މާލެއޮޅު ގާފަރުން އުރުސް. އެސް. "ސިވިލް" މިނިސްޓަރާ އެގްޒެކްޓިވްން، އެރު ސިލޯނުގައި އޮތް އިނގިރޭސި ސަރުކާރުން ފޮނުވާ އައިސް ގެފުރުގައި ހުރެފައި އެރުން ދިނުމަށްކަން ގެންދިއައިސް، ގެރިގެގައި، 3 ދުވަހު ހުއްޓިވެ. އައި ނުރައްދުން ރަމްޒުގެ ދިރި ދިރިކަލުން މުޅިއްމަދު ޝަރީސަރުދުން ރައްކާއްވި ސަރުކާރުން ވީލު ބެލް ސާހިބު، ކަނބަލުން ގޮޅިފަރުދުގެ ސަބަބުން ކަޑަބަލުވާސް އުނދަގޫ. އެ 3 ދުވަހުގެތެރޭ، ބެލް ސާހިބު، ރައްޔިތުންމާލު، ޖަޒީރާތްތަކުގެ ގިނަ މުޅިމުޅި ބޮޑުރަށްވެއްޖެއެވެ. ގާފަރުން އުނބުރި ކަރުނބުގެސް އެކާ ސިލޯނު ސަރުކާރުން ފޮނުވި ރިޕޯޓުގައި ރާއްޖޭގެ ރަސްމީ ކަނބަލުން މުސްތަޤާ ބޮރުޒާ، ރާއްޖޭގައި އުފެދި ބޮޑުއާރޮހުގައި ވިލާފާރުގެ އަދި ރާއްޖޭގެ މިނދެ ވަރަށް ހިއްޖެގައި ވެއެވެ. އެރިކޮށް އޭނާ ރާއްޖެއާއިމެދު، ހިތާމަ ހިނގާ ބޮޑުމުޅިއްޔާރުމުން އައީ.

ސިލޯނުގައި އޮންނަ ރޮޔަލް އޭޝިޔާޓިކް ސޮސައިޓީގެ ހާލު އިލްމީ ޤުދުރަތާއި

ފަރާތުން ނޫރާ މަޝްހޫރު މަޖުއްދީގައި ބެލް ސާހިބު ރައްޖޭއާއިމެދު މަޢުލޫމާތު

ހޯދުމަށްޓަކައި. ބޮޑުވަޒީރު، ރައްޔިތުން ދެކޭ ހާލަތުތަކާއި ވަރަށްގިނަ ހާއްސަކޮށް،

އެ މަޢުލޫމާތުކަމާއި ތިޔަޖާގަހަކީ ހަމަކަށަވަރުކަމެވެ. އެކަން އެ މަޢުލޫމާތު

އެކަށައަޅާފައިވާނެ ފުރަމާޅޭ، ރައްޔިތުންނާއި، ވަރަށް ފުރަތަމަ ފަހަރަށް ވާހަކަ.

މިސްޓަރ ބެލް ދުވަސްތަކަށް މާލެއަށް، 1338 ވަނަ އަހަރު، ރަބީޢުލްއާޚިރު

މަހު 29 ދުވަހު އެކު. އެމް. އެސް. "ކޮމަސް" މަނަވަރުގައެވެ. އެ މަނަވަރަކީ،

އިނގިރޭސި ސަރުކާރުން، މުޙައްމަދު ޝަމްސުއްދީން ފޮނުވި ސީ. އެމް. ޖީ. ގެ

އިއްޒަތްތެރި ނިޝާން ހިފައިގެން މިސްޓަރ ބެލް ކޮށްފައި އައި މަނަވަރެވެ. ބެލް

ސާހިބު އައީ ސުލްޠާނުގެ ހުކުމުގެ ދަށުގައި ރާއްޖޭގެ ސަރުކާރާއި ޝަމްސުއްދީނުގެ

ފުރުސަތު ލިބުނުކަމަށް ހިފައިގެން، ރާއްޖޭގެ ހާލަތު ހަމަޖެހޭނޭގޮތަށްކަމެވެ. އެދުވަހު

އެދާ މާލޭގައި ހުރިހާ މީހުން ދުވަހުގެ ބަޔަކީ ހެދި ކަމާތާ ދެމެހެއްޓުމަށް

(މިހާރު ބަޑިގޭގެ) ގެއެވެ. މާލޭގެ ސަރުކާރުން، ބެލް ސާހިބުގެ ގެކޮށް ފުރުސަތުދީފައިވީ،

ދަރުބާރު އިސްލާހުގެ ދީނީގެއެވެ. އެދުވަހު އެހެނި އެކަމަށް ހިމެނޭގޮތަށް

ހަރުދަނާކަމާއެކު، އެހެން ހަރުދަނާގައި ބޭނުންވާ ކަންތައް ގެއްލުމެއް ނުލިބުނެވެ.

އެދުވަހު ބެލް ސާހިބު މާލޭން އެނބުރި ކޮޅުނބަށް ދިޔާ، އެއް. އެސް.

"ޗީ މަކުސިމް" ގައި އެއަހަރުގެ ޖުމާދަލްއޫލާ މަހު، 27 ދުވަހުއެވެ. އެ ބެލް

މާލޭއި، ކޮޅުނބުގައި ހުއްޓާ ފުރުޞަތު ހޯއްދަވާ ބަސްއަހާ އިއްޒަތްތެރި،

މުޙައްމަދު ދީދީއާއި، ބަސްއަހާ ފަރުދު ދީދީ ގޮވައިގަންނަވާ. ޖަވާބު

ބަސްއަހާ ފަރުދު ދީދީގެ ހުރަހަށް ފުރުޞަތު އަދި އާރު ނިކަންމީހާ އެ ބެލްސާ

އެނބުރި ކޮޅުނބަށް ވަޑައިގެންނެވި. އެއީ ވަރަށް ހާލު ދީނީ ބަލާފަ. އާދަޔާއި

މަޢުލޫމާތު ހިންގާފައިވާ ހިތްޖެހޭ ލިބިގަތުމަށް ބޭނުންވާ ފަރުދުފުރުޞަތު ފުރަތަމަ ބަޔަކު ހިފަހައްޓަ

އެބަޖެހުނެވެ. އަދި މީގެ އިސްކުރިން، ސަރަޙައްދު މުޅިން ފާރުދުއި ކިޔަވައިދީފައިވާ،
އަމީރުގެ އިބްރާހީމް ބަޑުދު ދުދު އަފްސަރުންނާއި، ވިސްނުންފުޅުގެ ނިޔާވާ ކުރައްވުމުގައި
އަމިއްލަ ސިފައިން، އިބްރާހީމް ކަލޭފާނު ވަޑައިގެންނެވި. އެއީ އާސާރީ ކަމުގެ ވިދުވަރުގެ،
ކަލޭފާނު ވަޑައިގެންނަވާ ދުވަހެވެ.

މުސްތަޤްބަލް ބެލް ހިންގަވަމުން މާލެއައި، 1340 ހ. ވަނަ އަހަރު،
ޢުމާދުއްދީނުގެ މަސް އަހަރު: އަދި. އަހަރު. ކުރަމުން ދަނީމަރުނުވެ. އައްޔޫބުއި،
މުހައްމަދު އަދި ކަލޭފާނުމެންގެ ޚިދުމަތް އަސަރުތައް ކަން ނިޔާގެކަން ކުދިވެސްކަމި،
މުޅި ރަށެއްގައި، ސިފައިންގެ، ހުސްނުވި ގަވަރުނަރުގެ ފުރަތަމަ ގަނޑުވި. އާދާ
އައްޔޫބުއި މުހައްމަދު، ބެލްސާހިބު ހައި ކަމެއް ތަރުތީބުގައި. މާލޭ ސަރުކާރުން
ބެލް ސާހިބު އާއިއާ، ގަނޑުވަރުން ފުންމައި މިންވަރަށް ތިބޭމީހުން ދުވަހެއް.
އެދުރައި ބެލް ސާހިބު ގަޑިއަކުން، ގަނޑުވަރު ފުރަ ޢުމާރާތްތައް ތަރުތީބުކޮށް ދުއް 11 ވަނަ
ދުވަހުގެ. އައްޔޫބުއި ފުޅާއުރުވާގެ މުސްކުޅި އާސާރީތައް ހުރިބިމުގަ ގަނޑު
އިސްތިހާރު، މުހައްމަދު ކަވައިތަ ކުރި ބެލްއަށް ތަރުތީބުކުރެއްވި، އެދުރުވެރިން
ގަނޑުވަރުން، ގަނޑުވަރު މާލެއައި، އެއަރު ވިހި ދުވަހުއޮވެ. ނަމަވެސް ބެލް ސާހިބު
މާލެއައިސް ފަހަރު ސަރުކާރުގެ މަލާމާތުގެ ގަނޑުއްގައި ރަމަޟާނު އަމީރުގެ ޢަބްދުﷲ
ދީދީގެ (ކުރުތު ކަންތައް އަސްޙާބުގެ ސިފައިންގެ) ކަމެވެ. ސަރުކާރުން، އެކަނި ގަނޑުނި
ފުރަތަމަ ފައިބާ އާސާރީތަކާ، މުސްތަޤްބަލް އިސްތިޢާފާ ދިނީއެވެ. ދިވެސް ކަލާނގެ
މަތިވެރި ކަލޭގެފާނު ކަމުގެ ތަރުތީބުފުޅު، ބެލް ސާހިބު އިސްކަންދެއް "ނަހަމަ ތަރުތީބުވުން"
(ކާޑިނަލްތަކު) ގައި ހަރުދަނާކަމާއެކު ދުނިޔޭގެ އާސާރީތަކުގެ ތަރުތީބު، 7 ވަނަ
ދުވަހުއޮވެ. މުޅި ރަށެއްގައިސް އަންނާރުއާއި ފުރަތަމަ މުސްތަޤްބަލް އިސްތިޢާފާ ދިނީއެވެ.
އެ ދުވަހު ބެލް ސާހިބު ހައްދުންތަކުގެ ތަރުތީބުކޮށްގެން، ގަދަ ހަމަވުމާއި، އެކުއިރުންވެސް
ކަނޑުދަނޑުގައި، ހުރި ބޮޑުމި އިސްތިހާރުން، ފުރާނަފުރައިވާ މަރަހަމައް ކަމެ

ހުދާބެލިއެވެ.

އަވަދިނެތި އުޅުއްވި ތީރަސަކަން ދުވަހަށްފަހު، އިސްމާޢީލް ދީދީ ބެލް ސާހިބު ގޮވައިގެން، މާލެވަޑައިގަތީ ޝަޢުބާން މަހު 10 ވަނަ ދުވަހުއެވެ. ހައްދުންމަތީގެ ހިކާއި ތަންތަން ކޮނެގެން ނެގި އެއްޗެހީގެ ފޮޓޯގްރާފުތައް ބެލް ސާހިބު އެއްޗެގެ މަސްކަން ލިޔުން މަޝްހޫރު ފޮތުގައި، ޗާޕްކޮށްފައި ހުންނާނެއެވެ. އެފޮތް ކޮޅުނބުން 1940 ގ. ވަނަ އަހަރު ސިލޯނުން ސަރުކާރުގެ ޗާޕުކުރެވުނެވެ. އަނެއްކާވެސް އިސްވެދާން ކާރީގެ އާއި، ފޮޓޯގްރާފުތައް ނަގައި، މަނާރާތަކާއި، މިސްކިތް މިސްކިތުގެ ބޮޑެތި ހިލައި، މުސްކުރު ޖަރުނަލަށް ހަކުރުފަތި، ބެލް ސާހިބު މާލެއިން ފުރީ 1341 ހ. ވަނަ އަހަރު މުޙައްރަމް މަހު 24 ދުވަހު، ކޮޅުނބަށް ދިޔައެވެ.

ބާރައަހަރުގެ ދަތުރަތު

އައްސުލްޠާން މުޙައްމަދު ޝަމްސުއްދީން، ދެވަނަފަހަރަށް އިސްވެވަޑައިގަތުމުގެ މާފުށި، އަޅުގަނޑުމެން މިހާރު މިދުވަސް ބާލި މާލެއަށް ސިފަވާ. ރަސްމީ ރަސްމިއްޔާ، ބޮޑު ގައުމީ ހެދުމާއި، އަށްކަމެއް ހެޔޮކަން ލިބެނީ ރަސްމީ ދުވަހުއެވެ. އެމީހުންގެ ނިޝާން ފެނުނުގޮތާ ގަނޑު ޖެހިގެ ރަމްބޯޓު އެތެރެ. މާލޭގެ ވަށާ ހުޅުހާމަގެ، ރަސްމީ ފަނޑިޔާރު ބޮޑު ދަރަނީގައި ވަރުދީއެ ވަނީ. ކަނޑުއަރާގެ މާލޭގެ ޖުމްލަތު ރަސްމީއެއް އަރިހު ރަސްމީ ނުލިބުމާއި ދަތުވެފައެވެ.

ޝަމްސުއްދީން ރަސްކަމުގެ ފުރަތަމަ އަހަރުކަ އަޅުގަނޑު ގޮވައިގެން، ދެމިހުރި ކަނޑުބާއިމަދު، އަވަދިނެތި ހުރިހާ ރާއްޖޭގައި ދުވަސްކަންކުރެވެ. މިވަރުން ޖަމާނަ އަޅުގަނޑުމެން ނާމާ މިސްކިތު ބޮޑު އަގު އަދިފަހުމާ، އަދިފަހުމަދާ، ބޮޑުނަން

ކަންތައް އާކުރުމާއި ދައުލަތުގެ އާމްދަނީ ގިނަކޮށް އިސްލާހުތައް ގެނައުމާއި،
މާލޭގެ ރަށުގެ މަގުތައް ފުޅާކުރުމާއި، ބަނދަރުކޮޅު މާރުކޮޓް އާބާދުކުރުން
ދެކޮޅުވެރިންގެ ގެންދިއައިރު، ކުރަމުން މަސައްކަތްތައް މިހުރިހާ ރަށްރަށުގެ ނުވެއެވެ.
ދިހަރަފިރި ކަންކޮށް ބުނަން، ދިއައި ބޮޑުބޭފުޅުން ފާޅުކޮށްފައެވެ. އަނދަރު މިކާއި
ސަރަޙައްދުތަކާއި، އިސްލާމްދީން ފިލުވާލުމަށް ދިނިވެރިކަން، ހަރަކާތްތެރިވުމަށް ފަރަންޖީން
އަވަދިވެއެވެ. އެމީހުންގެ ބާރުވެފައި ހުރި ފިހާރަ ތަރުތީބު ގެއްލައި، އަވަދިވެރި
އެމީހުންގެ ވަޒީފާ. ނަމަވެސް ފިރަންގީން ގެނެސް ނިކަމެތި ދީނުގެ ދެކޮޅުވެރިންގެ
އުނދަގޫތަކުން ކަލޭ ހިސާބަކަށް ހަމަޖެހުނު އެކުވެރިކަމެވެ. އިސްލާމްދީން
ދީނުގެ ދެކޮޅުވެރިންނަށް ހަމަޖެހުނު އަހަރެވެ.

ފިރަންގީން ގެފައިގެން، އެދުރު ކަރަހަން ވަޒީރުގެން އޮޅުމަށް މާލެއަން
ވަޒީރުގެ ފުރުސަތު، ގެތޮޅާގެ ދީނުގެ މީހުންތަކަށް މަދުކަރަމުން ދިޔައީއެވެ.
ދީނުގެ އެމީހުން މިޔަރުން އުނދަގޫއަށް ގެރީތިކަމެވެ.
އަވަސްކަރުވައިފިވަނުވަސް، ގެއްލިގަނޑުއެވެ. ދީވާހި އެއްގަރުވަ، ދުވަހު ގެއްލުން
ވަޒީރުން އެއްބަދަލުން ދުނިޔަވީ ގެއްލުވާއިރު ހޫދަ ބަރަބުޑު ކަނޑައެޅިވެއެވެ. ބެލުމުގެ
ހެރަޅާއި ހަމަޖެހި ގެނދެވިފައި އެއްވެސް، ބޭނުމުގެ ނުވަތަ ފުއްޓަހުރާގެކަމެވެ.
ގިނަގުނަ ދެހެބުގެ ފުސް ރަދުކުރުއްވި ސުލްޠާނުން އަރަހުގައި ބުރަ
ވީދުވެފައި އައިސްވެދުގެއެވެ. މިއީ، އެދުރު ވަރަށް ޝައުގުވެރި ކަމަކެވެ.
އަޅުގައި، މަހުރަ މާހެފި ނިކަން ދަނޑުވެރިކަމް، ބުރަ ވީދުވެފައި އެކަ ހަމަ ވަރަށްވެސް
ދެކޮށްގެންދިއައީއެވެ. މިކަމުގައި ވަރަށްވެސް ދެކޮށްވަރުގެންދާ މީދެއިން، އަވަހަށް
ދުވަހު އިއުގެ ދަތުރުކޮށް ބަރަކާތްތަކުން ނުނުވެ. އެކަމަކު އެނދުރުގެ ދުރުވެ
ޝަރުއީކޮށްދީނުގެ ބަރުވަރުނުނުވެ. އަދިއަދުނު، "އިސްލާމްދީން ބޭއްލުވާނަ ފަހަރުގެން
ބަޔަކު ހަމަ ހިފަހައްބަދަލުކުރާ އެއްގެއްލުވާ ނޫޅޭ." މިއަދު ވަރުހުވާ އަޅުފުރު

އަޅުގަނޑު އަހާފައިވަނީ، އެއްފަހަރަކު ނުނުވެ. ޝަމްސުއްދީނުގެ ޒަމާން މާލޭގައި ދިން ހުންނަވި، އަސްމުބޯޖު މުސާރަ ބަޖެޓް އަދި ސަރުކާރު މިނިސްޓަރުގެ ސަރުކާރަށް، އިސްލާމީ ދީނީ ޚިދުމަތް ދަށުވެރި ހަމަޖެހުމުގެ ހަމަހަމަކަމުން، ތަރައްޤީކުރުމުގެ ޙައްޤުތައް. މިނިސްޓަރު ސަރުކާރު، ޝަމްސުއްދީނުގެ ދަރިކަލުން ޙަސަން ފަރީދު މުޙައްމަދު، އަމީރު އަބްދުލްމަޖީދު އަދި ރަސްގެފާނު ހަމަޖެއްސެވިއެވެ، އެހެން ހަމައެކަނި ކަމަކީ ފަރުވާއެއް ކުރައްވައެވެ.

ކޮންމެއަކަސް، 1328 ވަނަ އަހަރުން ފެށިގެން 1341 ހ ވަނަ އަހަރާއި ދެމެދުން، އިސްލާމީ ދީނީ ދަރުމަވަންތަ ރާއްޖެ މިނިވަންކަމާއިއެކު ހަމަހަމަ ޙަޤީޤަތް ތަކުރާރުވިއެވެ.

ޤާނޫނީ ރޮނގުގައި އިސްލާމީ ދީނީ ޚިދުމަތް

1341 ހ. ވަނަ އަހަރު ރަބީޢުލްއައްވަލް މަހު ފުރަތަމަދުވަހުގެ ފެށިގެން ވަޒީރުއަޢްޒަމްއާއި، ބޮޑުވަޒީރުންނާއި ފަރާތްތަކުން ފެށިގެން އެކިއެކި އިސްލާމީ ދީނުގެ ބޮޑެތި، ދަރުމަވެރި ޤާޟީންނާއި އަދި ފަނޑިޔާރުގެ ތަޢުލީމުގެ ބިނާ ބަޔާނުގެ ޤާނޫނުތަކާއި، އެއްބާރުލެއްވުން ބޭއްވުމެވެ. ނަޒަރު އެއްބާރުލެއްވުމެވެ. ދަރުމަވަންތަ ރަސްކަލަކީ، މިހާރު ކުރީ މާލެއިން ފޮނުވާލައްވާ ހުރިހާ ސަރުކާރުތަކުން އަދި ޖަލްސާތަކާއި ބަޔާންކުރެއްވުމެވެ. އެއްބަސްވުމެއް ފޮނުއްވިއެވެ، ސަރުކާރުގެ ބާރުތަކާއި މުސްލިމް ބާރުވެރިކަމާއި ސަލާމަތްކުރުމާއި އެއްބާރުލުމެވެ. އިސްލާމީ ދީނުގެ ހެޔޮކަމުގެ ދަރުމަވަންތަ ބާރުވެރިކަމާއި، އަދި ސިޔާސީ ދަރުމަ ތަޢާރަފުކުރުމުގެ އިޚްތިޔާރު ބޮޑުކުރުމުގެ ތަރައްޤީއާއި ހަމަޖެހުމާއި އެއްބާރުލުމެވެ.

ބޮޑުވަޒީރު މިނިސްޓަރު އަދި ވުޒާރާ، ހުކުމްކުރެއްވި ސަރުކާރު ހިންގުމެވެ. ދަރުމަވަންތަ ފަދަ ރަސްކަލާއި އެކު ވަޒީރުންގެ ދަރުމަވަންތަ އިންތިޚާބުކުރެއްވިއެވެ.

ނުވަތަ ނުފެނެއެވެ. ރަބީޢުލްއާޚިރުމަހުގެ ފުރަތަމަ [illegible] [illegible]، [illegible] ދުވާލު [illegible]، [illegible] މަރުވާން ފަށައިފިއެވެ. ބައެއް [illegible] ދިހަބާރަ މީހުންވެސް، މަރުވާކަމުގައި ބުނެއެވެ. [illegible] [illegible] [illegible] މީހުން [illegible]، މަރުވާމީހުންގެ [illegible] [illegible] [illegible]، އެ [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ފަށައިފިއެވެ. [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ހުންނާން ފަށައިފިއެވެ.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، މަރުވާމީހުން، އަވަހަށް [illegible] ސަރުކާރުން، [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

ނަމަވެސް، އެ [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]. ނަމަވެސް،

އެހިތްވަރުގަދަ އިސްލާމީ ދީނީ އޮނޯވެވަޑައެއް ނުގަތެވެ. މަސްދޮރު އެނގިވަޑައި ނުގެން މަގުމައްޗަށް ވެއްޖިވަޑައިގަންނަވަންދެން، ދީނީ އަދި މުއްދީ ޚިދުމަތުގައި ދެމިހުންނެވީއެވެ.

އާދެ! މާލޭގެ ދޮރީ މަސައްކަތުގެ ހަގުދަރިކަނބަލުން، އިރުމީދުގެ (މިހާރު ސޯސަންގެ) ގައި ބޮޑުދަރާރޯގި އަވަހާރަވީ ދުވަހު އިސްލާމީ ދީނީ އަބޫބަކުރު ވެލިދޫނާއިބުގެ މަސްއޫލިއްޔަތުން، އަވަދިވެގެން ވެޑިއަގެން، ބަންޑާރަ މިސްކިތުގައި ހަމަވީތާ، މަގުމައްޗަށް ވެއްޖިވަޑައިގަތީއެވެ. އަދި، އެއަހަރު ރަބީޢުލްއާޚިރު މަހުގެ، 3 ވަނަ ދުވަހުއެވެ. ދެން ނަގައިގެނެގެން، އެދީދީ ގެނައީ، މުދަބަރުގައެވެ.

އަހަރު އަދުގެނެޖެން ރަހުމަތްތެރިކަން އޮތީ ހިތްގެސްތެރިކަމާއެވެ. މި ހަބަރު އިވިގެންއުޅޭ، މުދަބަރުގައެވެ އަދިއަރު، އިބްރާހީމް ދީދީމާ ކިޔާގޮތުން އިސްލާމީ ދީނީގެ އަރިހުގައި ހުންނެވީއެވެ. އެ ދީދީގެ ހުރިހާ ވަރަށްވަސް ގަދައެވެ.

ނާޒިމުދީންނާއި، ކަރުދާސްތަކުން ކޮށިއާއި، ތާދު އަދާއެވެ. ކޮޅުއަރުވާ ހުންނަވައިގެން އިބްރާހީމް ދީދީމާ ކިޔާގޮތުން އަތިރީގައިމަތީ ވަޑައިގަންނަވައެވެ.

ބޮޑުދޮރު ގަދައަރުން ޖެހެން މުހުންގެ ކަރުން، ނުވަތަ ނާޅުމަން، ތާއައެވެ.

އަދުވަސްވަރު، އަލިގަނޑުމަތިން، އިންތިޒާމުކުރެއްވި ހަބަރު ދަނޑުފަތި، ވަރަށްވަސް ކަމަކާއި ވިސްނާފައިވާކަމުގެ ބަޔާނެވެ. މިހާރު އަލިގަނޑު ވިސްނާހަރު ހީވަނީ، ބޮޑުދޮރުގައި އިސްލާމީ ދީނީ ނިކަމެތިކަމާދުވަސްދުވެހި. އަރައަރު، އަލިގަނޑު ހަރުދާނާވަމުން އިސްލާމީ ދީނީ މިފަދަ ވަސްމަ، ޖެހިދުވަހުދެކޭ ހުރެއްދޭ ހިނގުމާއެވެ.

ބޮޑުވިއްސާރަ

1342 ހ. ވަނަ އަހަރު، ޖުމާދިލްއައްވަލް 17 ވީ ބުދަދުވަހުގެރޭ،

އާދަޔާޚިލާފަށް ވައިބާރު ހުރެއެވެ. އަދުރުން ގެންދަމުންދަނިކޮށް، ވައިޖެހުމާއި ބޮޑުރާޅުން،
ހާހަމަފުއްގަނޑުތަކުގައި، އަރުވަންޖެހިފައިވާށް، އެރުވިއަރުވާ ހާލުގެފުޅުގެ ތޮރުން އެވެވެ.
އެކަން އަހުރާ ފަހިރު 5 ވަނަދުވަހު ވައިގެ އަޖު އަދި މާގަދަވެގެން، ނިދިހާން
އޮންނަނީ ނުކުރެވުން، އެނދުން ތިރިވުގެން، ބޯހަމު ނުކުމެ ބައިތިއިރު، ބަހައްޓަނވާ
ދަރުދަޖެއްސެ، ދުނިޔެހުމެދުގައިވިނީ، ރަސް ރަސްދު ކިލަފައިއަޖީހާފަރިވާއެވެ. މިކަލް އަންމުގަދައި،
ދުކުރު ހުޅަނގުފުރަތުމަގެ އުދަރެހުގެއެވެ. އެދިމާއިން ޖެހި ރާވެގަދަ ވައި، މާލޭގެ
މިނދެގެ މަޅުގަނޑު ބޯދު ބިރުގަތުން އަކަހަގެންވާފުދަ އަނާފާވެރިކަމާއިކުގެއެވެ.
ކައިރި ގެގެން ގަސްތިކާއި، ރުއްތިބައި ބިނދި އަޖާއި ފުރާގެ ޅިނދިތައް ބޮޑުބޮޑުއަރިގެން
ކަޅު ގެގެން ގަސްތިކާއި، ރުއްތިމަށް ބިނދި އަޖާއި ފުރާގެ ބިނދިމަށް ބޮޑުބޮޑުއަރިގެން
ދާ އަޖުފުން ހިފިނީ، ބިރުން ފުތިކަނޖައިގެންދާ ވަރުންވެ. ކަޖައިރުކަވުއްގެ ތިރު
ބޮކޮން ވެރިވަނޑާއިން ފުރަދަފުއްވެ. އިރުކަވުއްތިބޫ އިރުކަވުއްކަން އަދި، ވައިބާރުވުމުންވެ.
މާރުނގެ ކަރުނގުފުދަ ކަނޖެގެ ޝުލާރުކަރު ދުނިމަދު އަދިނާ އަވާން ނުގަށް،
އައިސްތިބި މާޓުގައިހާ އަދި ކައިރި ރަށްރަނގެ ގަނޖުދުނުގައެވެ. މިކަލްގަށް
އަތިން، ހިފުނަދުވަށް، އައިން ދުނޖެއް އަދިހިގެނދުގަތި ނުތިޔުއެވެ. ކަރުވަށް
އައި، ބޯދުންނަވެ. ގުނދުން 6 ވަނަދުވަހު، އުދުރުފުވުނދުވަށްވި މުރުބައިރު
އިށްމާއިދި ދުދި ހިތިގަށްދުނގެ (އޮރު އަވުގަނޖެ ރުންނުގެ) އަށް ތިމުފުވުގަން
ވެޖައިގަތިވެ. އަރުހަގައި ވަށްރާފުގެ ދުމުހުން، ތިއްބޮވެ. އަވުގަނޖެމުންނާއި،
ގެއްއި ގެތިގެ ހާލު އަހަރުލު ކަރުގެތިކަން އައްސަވިއްމައްވުމުރުރާ، ވިދިޔުވިރު.
ތިމުންނާ ހިތިފުޔުން އަރަނި ބަނދުރުގައި ހުރި ބޮޖެރުހުރުގެ ހާލުވެ. ބައްއި ބޮޖެ
މުހުރުވަށް ކަނޖައިގެން ހިނގައްދިކަމުޅު ހިފުވަނި. އަލުވައިރު، ވައިބޮރުކަމުއި،
ކަރުގެ ށަބަބުން، ބޮނދުރު އަނގަވުރައިނަނވެ. މިގެ އިތިރަށްވަށް، ކަޖެވަކަކަޔުއް
ދައްކަވާލައްވާފައި، އަނބުރި ބޮރުނވައިވެއިގެތިއްވެ. 9 ވަނަދުވަހުން ވައިރުޔު ކަޖެކަރު
ދަހާލިހުން ހިވެއެވެ. އެކަން އަވުފައި، ދިހަދުއްވަނިއިރު، ކުޅަނގު އަތިރުފުރުތިމުން

އަދި ވިލާގަނޑުގެ ވައި، ފަތިރު އަދި ކޮޅިގަނޑުތަކުގެ މާބޮޑުވެ. ވާރޭ މާބޮޑުވެ.
ފަރާއްނާ ބަނޑުބަރު ފުންބަޖަވުން ފަނަދުފިއެވެ. ގޭގެ ފުރާލުގައި ހުރި އިޝްތިހާރު
ބޭނުމެއް ވަރަށް އަދުރުކުރުން ދަނޑިއެވެ. ގަސްތަކާއި ބުއްދެއް، ބިނދުގެން އަދިވެސް
ގިނަކަމުން، ބޮޑުއަދުގެން ހިނގާނުވުން، ކަރުވަބުއްނާނެވެ. އަދިގަނޑުމަނގަޑި
ހުރި މަދުރުނގެ ބަނބުކޮނގައެއް މަދުން ޗަލާފިއެވެ. ދަމުން ފުނޑުއްބުއްދް ބިނދުގެން
ހިނގައްޖެއެވެ. ގޮތުރަކުން ހިނގާބަކުން ވަރު ނުވާ އެއްގޮތްއްވުން ނުގެވެ.
ގުނދުނުއްޓުރު ބަދުގާއި، ގޮތުރުގައިވަނީ ކުޑިއަކުން ފުންބަޖަފައިވެ.

އަކޮޅުގެ ވައި، އަނދުބަރުވެއްރުވުން، އިސްތާއިލް ދުދު އަޅުގަނޑުމުން
ގައިން ވަޑައިގެންވެ. އަދި އަދުވަރު، އަޅުގަނޑުމުން ގަޔާން ވަޑައިގަނެ 4 ވަނަ
ފަހަރުވެ. މިފަހަރު ވަޑައިގަތީ މުޅިރަށުގެ ހިނގާފައި. ބައްދު ދަރު ގޭގެ މުޅިން
އަނދުބައިގެ ދަބައިކު އައްބައި ވެއްޓިއްޖެއެ. ވިދާޅުވެއް. މިފަހަރުވުން ލިޔުއްނާ
ބަރަން ނުކުމެވަޑައިގަތީއެވެ.

އަދުވަރު އިސްތާއިލް ދުދު ކުރުއްވި ވަކި ހޯއްދަ މަސައްކަތްގެ އަތޮޅުގެ
އަޅުގަނޑު ނުދުނުހުރެވެ. އަނގޮވަރުކަ ވިހާރު 66 އަހަރުފުށުދާ އިސްތާއިލް
ދުދު އަދުވަރު ހޮރުދުރުމުން ތިމަވަޑައިގެން އެއްއްވުކާއި އިސްމާކުން ބަރުތުރު
ހަށްބަލުން ޖީފީގައި ތިބިދުނގެ ހާމަ ބައްދުވާން ޖެއްރާފުގެ ބަދުކު ގަވައިގެން،
މިހިރުގައިހުން ހިނގާވިކަމެވެ.

ގުނދުރުން އަނބުރާ ދައްޖިހިއްރު، ވައިރަދު އަނދުކާ ކުޑިކުން
ދާލިނދުވުން، ފުރުދުއްވާ އެއްޕު ކުރުވުރުއްނަދު. ހަވުރުވައިރު، ހިނގާބަކުން
މަޖަލިސްޖެއްވެ. އަދި އަތިރު ހަވައިގެ ތިރުއްނ ވާތީވެ، ބަނގަލާ ފަހަރު އަދުފައިހުރި
އިރުވައި ބަނދުރުގަވެ. ހައްދު ހަތިއް ބޮޅު އަތިވެ. މިތިރުން ހަތިރު ބޮޅުދުވެގެތިއް
ނުނިގަނޑެވެ. އަދި

މުސްތަބަހާއި ޝަރީފް ހިބަތުއްﷲ ބަހާއީގެ   ގަނޑާ އަލީ މަރަދު
ބީވަންބީ ނުޖޫމު ބަހާއީގެ   ގަނޑާ މަޖްލިސް
އި. ބީ. އާދަމް އަލީގެ   ހާޖީ ގަނޑާ
އަން. އާދަމް ބީ   ޖަލްސާ
މި ހަތަރު ބޭބެވެ.

އަލީ މަރަދުއާއި މަޖްލިސްއާއި ކޮޅުބުން އައިގޮތުން ކަރަންޓީނުގައެވެ. ފަހިގެ ދުކާން ހުވަނުގެފުރާތުން އައިކޮޅުގަނޑާ ނަގައިކަހާލައިގެން ނުވަތަ، ކަނޑައިގެން ދިހަތަ ޖަލްސާއަރު ދުންދިދުގެ ދުކާނުފުރާތުގެ ފުރަނެވެ. އެބޭބެގެ އަނދުން އަރު ދުނިދުއަނެވެ. އެކޮޅުގަނޑާ ކަނޑައިގެން ނުވަތަ ކަހާލައިގެން ދިހަ ހާޖީ ގަނޑާ ވަރަމަނާފުރި ފުރުގައި ޖަހުމާއިއާކަ، އެގެމިނބަހު މަދުނުފުމުގެން އަރަތަތް އަރައެވެ. އައިނުފުރުން، ގިނައިރުއަނެވެ. އެބޭބެ އަތަނުނު ނަރުބާލައިގެން ދިހައިހަވެ. އެކޮޅުގަނޑާ ދިހަ 3 ވަނަ ބޭބަކީ މަޖްލިސްއެވެ. މި ބޭބެ ޖަހުނި ފުރުނުފުރިގެ ތޮނިގައެވެ. މިނުން އަރި އަރަނަދެވެ. 10 ޖަހާތަނާ ހުވަނުގެ އަތުރުން އައިކޮޅުގަނޑާ ކަނޑައިގެން ދިހަ އަލީ މަރަދުޖަހުނި ހުވަލާ ގަނޑާ ދުތުއަގައެވެ. އެބޭބެގެ މިހުން މުދަނު ފުދުގުނުގަސް އަރި ހުވަލާނުވެ. މިބޭބެން އަކަކަ ގައްލުނުވެ. މަޖްލިސް އާއި އަލީ މަރަދު އާއި ދުބޭބެ ތޮނުބަތް އަރިނަމުވަސް، ފުވައްބެގެން ލުޅައްނުވެ އަދުމާ ކަނޑުގެ އަޖަހަނު ގަނބެގެން ދިހައިއަނެވެ.

1235 ހ. ވަނަ އަހަރު ރަބީޢުލްއައްވަލުމަހު 13 ދުވަހު އަދި ގަދަފަދަ މާ ވިއްސާރައިގައި، ތިލަދުންމަތީ ތުލާދުމަންފުރި، ދުފުހިރާއްޖީ، އަދި، މިފަދަ ވިއްސާރައަށް ދުނުކަލަށް ނާނުގައެވެ. މިތަނުގައި ތިލަދުންމަތީ ތުލާލީ މާވިއްސާރައާ ގަނޑުވެފައި، ހިސާބަކަށް އެކަމާއި ދުތުރަގައި ވާރަކަ ނުދުއަރާ މިބާބު ނިންމާލާ ހިތްއް ނުތުތެވެ. އެވިއްސާރައިގައި ތުލާލީ ނުވަތަ ވިރާނާކޮށްލި ތިލަދުންމަތީ

ކަންޖެހުނުނެވެ. މިލަދުންމަޑުލު ދޮންބެއްޔާއި، މާލޭސްކޫލުގެން ހިތަދޫ ގަޑުތައް ދީން ފެތުރުނުއިރުއެވެ. މިގޮތުގައި އަދި އެގޮތުން މިގޮތަށް އަރާ ހަމަވެއްޖެއެވެ. ހިތަދޫގެ ބޮޑުކަން ކަނޑައެޅުނުގޮތުންނެވެ. އަދި ބޮޑުބަނޑުން ގެއްލުނެވެ. އެވެސް ސާދަވަނަގައި، މިލަދުންމަޑުލު ފުރަތަ ދެކުނުގެ މުރައިން، އަދިވެސް މިހުސްނަށް ރަށްރަށަކީ ކުރަހާ، ހިރިތުވަދޫ، ކެޔޮދޫ، ބުރުނީގޮނި، ނަރުދޫ، ފަލަކަ ޅުހިދޫ، މުޅޮ. ހިރިލަދޫ، ފަލަކަދޫ، ނާފަލަދޫ، ފުރަ ހިތަދޫ ރަށް، އެފަލަ ފުރަތަމަ ބަރަށް، އެގެއްލިގަތުން، އަދިއާ މިރުން އެވެން ޓަރަށްހަ ފޮނިފަވެ. މިލަދުންމަޑުލު ފުރަތަ ރަށްތަކުގެ މުރައިން ޖަހަނާ ސާދަވަނަ މިރުން އެވެން ނަފާ ހެރަ ރަށްރަށް، ކަލާރިދޫ، ރަޖަދޫ، މިގަދޫ، މިޖެނަދޫ، ނަވޭނަދޫ، ނޫޅިހުނބުދޫ، ކަފަރަނޖެ، މިއެވެ. މާލެ އާއި ގިރުޖެދުން ފުރަތަ 3 ރަށެއްގެ މުރައިން، މިފަދު އެކަނޖެ މަތީ ފުނުނުއާރީ. ކުދުއެފުނޑު ކަރަނދު ވިމަނެއްވެ ނޫނުގެއެވެ. މިދުރަދޫ، އެއްގޮތަށް ކަރިން އެމީ ދުރަދޫކަން ދުނަރެރިނަކަ އެއްގޮތަށް ބިއުކަރަނާމީ ރާއްޖެގެއްވެ، މަތީ ތިބޭކަނދު ނޫނުގެއެވެ.

އިސްލާމީ ދީނީ ހަމަތަކަށް އަނބިކަނބަލުން

އިސްލާމީ ދީނީ ގަރާއިދު ނުވަތައިގެ ފުރުން، އަބަދުނަން ދުއަނބިކަނބަލުން ތިއްބެވެ. އެއި ގަރާއިދު އައިމީނީ ދީނީއާއި، ވެރިދީގެ ޙުކުމް ދީނީއެވެ. މި ދީނީގެ އުޅުއްވުން ހަރުގެކަން، ދީނީ ރުޅިއެއްގެ ވެރިކަށްއެވުން ޖަހަވެދިއެވެ. މިގެހެން މާގެދުވަހުއްނު އަނގައިކަވެ ކާވީނަށް ވެއިގެ ނުފޮނުއެވެ. މިއީ ހަވާތް، ގަރައިދު އައިމީނީ ދީނީއާ ކާވީނަށް ވެއިގެ ފުރުން، ހަދާ އެއްފުރަހަވެ ވެރިކަށް ވެރުއެވެ އިރުގައި ނުދުނަ ހަނދުވެ. ކަނުދެއިކަ، މިގެހެން ދީވަނަހެންބެއް

[illegible]، އިސްމާޢީލް ދީދީ [illegible] [illegible] [illegible].
އެއިރު އިސްމާޢީލް ދީދީގެ [illegible]، [illegible] [illegible].
ނަމަވެސް އެދީދީއަށް [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible]. [illegible]
1344 ހ. ވަނަ އަހަރު [illegible] [illegible]، [illegible]، [illegible] ދީދީއާއި،
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]! [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ([illegible] [illegible]) [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] ބޮޑު [illegible]

1344 ވަނަ އަހަރު، [illegible] [illegible] [illegible]، އިސްމާޢީލް
ދީދީ [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]
[illegible]، [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]. [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]
[illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] - [illegible]

ލުއިފުޅުވުމާކަމަކަށް ނުފެނެއެވެ. އޮންނެވީ ވެދާނެކަމެވެ. މިފަދަ ބާރުލިބުމާއި، ދަހަށްހާދުވަސް ވެވިދާއިރުކަމުގައި، ކަލުމަލުން ލުއިފުޅުވުމާން ފަރާތެއްފިއެވެ. ދަހަށްހާދުވަސް ވެއިރު، ގިނަކަންކަމާ ހިނގާވެން ފައްޓަވައިފިއެވެ. ކަނޑައަޅުއްވާ ފެށިއަހަރު ބޮޑުފުޅު ކަނޑުވެރިންނާއިސް، ކަނޑައަޅުއްވާ އެއްބަނޑުފުޅުން ޙިއްޔަތު ފަހަބައްޓާއެވެ. ގިނަކަންކަން އަޅުއްވާ ގެފުޅަށް ނުފެށުނުވައެވެ. ދިމިނދުވަސްވިޔަސްވަނީ މުޅިން ހިނގަމުންދިޔަގޮތުގައި ނުފެށުނުއެވެ.

ބޭސްކޮޅަށް ކޮޅުނބަށް ވަޑައިގަތުން

ހިޖުރަބައި އިސްމާޢީލް ދީދީ މިބޭ އަރިސްކަނބުލޭގެއިން ދިޔަނުވަސްދުވަހު އެވެއްމަތިންފުރުން، އަހަރުދު ގެނބުނީ ބޮޑުބޭރު ކަނޑުދާނުން، އެމީހާގެ ބައްޕާފުޅު ދީދީ، އިސްމާޢީލް ދީދީ ކޮޅުނބަށް ފޮނުއްވުމަށް ގަސްދުކުރައްވައިފިއެވެ. އެއީ އިސްމާޢީލް ދީދީވެސް ހުންނެވީ މިކަން ބޭނުންފުޅުވެގެންނެވެ. އެހެން އެ ހަމަ ބަޑިއަރު ކެހި ދެބައިގެމީހު ބޮނޑުދާއިރުން ކޮޅުނބަށް ފޮނުއްވީއެވެ. މިފަހަރު ފާރަވެއިގެއިހު، އެމީހާގެ ބައްޕާފުޅު އަންނަބީލު ބައްޕާފުޅު ދީދީ، އިސްމާޢީލް ދީދީ އަރުވާފުޅުގައި ކޮޅުނބޭގައި ހުންނެވި ސަފަރު އެމީހާގެ ބައްޕާފުޅު ދީދީ އެފަހުންދިޔަން ފޮނުއްވީ، މިއޮއްވާ ބޮޑުބޭ ނަފްޙާއިރުދިވެހި ސަރުކާރު އިވުރިހާ (މުދާމީގެ މިސްއިރްނަފް) ގެ އެއްޗަން ދައްވާފުއި، "ބަސްދާއެމަށް ދަށް" ވިދާޅުވިއެވެ. ދަށް ބައްދާގެ އަމަރުފުޅުން އިވުރިހާ އަހުރިވެގެން. އައި މިޔަން ރަސްމީ ހުރިގޮތުން ނިންމިއެވެ.

އެގައި، އަމިއްލަފުޅުގެ ކަންތައް، އިސްމާޢީލް ދީދީއާއި، އަލިވަރުއިރުގެމަތިން، ވަރަށްބޮޑު ލިއުއްވާފައި އެމީވެ. އަދި އިސްމާޢީލް ދީދީއަށް، އެބަފުޅުނގެ މިޔާގެ މުންލިބި ވަފާތެރި މުސްތަޤިއްލުކަން ބައްޕާފުޅުބަރުދު ދީދީއަށް

ހަނދުމަފުޅުކޮށްދެއްވާފައިވެއެވެ.

މިސްޖީ ހިނގަވައިގެން އިސްމާއީލް ދީދީ ކަލޭނބަށް ވަޑައިގެން، ބޭސްކޮޅު ކުރައްވާން ދެތިން މަސްދުވަހު، ހުންނެވިއެވެ. އެއަށްފަހު، އަސްދުއަރަކު ރަށްބަދިދުރަވާލުގަ، ކާރިސާވަރުގައި މާލެ ވަޑައިގަތީއެވެ. އެއްފުރަށް ކުރިއަކުން ފަސޭހަފުޅު ނުވެއެވެ. އިނގިރޭސިވިލާތުގެ ބޭސްފަރުވާ ހިއްމަވުން، ވަރަށްބޮޑަށް، ކުޑަކޮށްނުވެ. ބަލިވަޑައިގަތުމުން އިންޑިޔާގެ ފުރުއަތުގެ ނިޒާމުން، އިސްމާއީލް ދީދީ އާސާރު ބިރުބަލި އިލާޖު ދަރަޖައިކަން ނެތެވެ. ބޭއްސި ޖާހާ ކޮއްސާ ވަޑައިގަތުން، ނޫޑިމ ހުރުފުވެގެ އިސްކަލި ފުރުތަ ވިޔަވަޑައިގަތެވެ. ނަމަވެސް ސަރުކާރުން، އެދުރާއި ހަފްތާކެއް އާރު ކަސްތަކެއް ދަރީއް ތަދުނުކުރުއްވާފައި ބޭއްވުމުން ގެންދެވި.

ފިލައިގެން އުޅުނު ކުޑަ އާދުބޫޖު

އެއްދުވަހަކު ގަދު ކަލާ ދިމާބޮޑުން، އަސްނާއީ ފުރުނު ކުޑަކުޑަ އާދުބޫޖު، މާލޭގެ ދަނޑުފަރާތު ފަރުކާއިރުން، ހުވަނދުގަނޑެއް، ވިލިގިލީގެ މިނޑުވައި ހުވަނދުން ފަރުބަދަރުން މަޑުކޮށްލައިފިއެވެ. މާލެއަށް އާން އައިސް، ބަނދަރަށް ވަންނާން ނުކުމެގެން އެއުރު ހިއްވަވައި، އިސްމާއީލް ދީދީ، ޖަހާކާ ދިމާގައި ވަޑައިގެން، މާލެއިން ނުކުމެ، އޯބާ މިސްރާބު ޖެއްސެވުމާއިގެ، އެދުރާ އަރުވަހަން އަރިމަތީ ދުރުމަހު ބޯޓެއް ނަގައިގެން މާލެވަހަކަށް ހުވަނދުން ދައްވާފައިގެން، ފަތައިފިއެވެ. އެއަށްފަހު، ބާއްޖެވެރިކަމަށް ކުޑަ އާދުބޫޖު ހަބަރު މާލެއަށްނާން ފަސައިލިއެވެ. އެބަލިބުރުނު ކަނޑުމަތީގެ އަރާހަނގު ހިޔާލު، ނަރަސް އާދުބޫޖަށް، ކޮށޯރާ ބާއްވައި، މާލޭ އެކު ފުނައިގެން، އަރާން ކަނޑުމަތީ އެއްކޮށް ހިނގުމެވެ. ފުނޑުފުޅުކަނޑާއި،

ބަޔެއް ވިހަން ވަދެގެންވެސް، މި ގަސްއަކަމްކަރުކަމުގައި ވެއެވެ. ރާއްޖޭގެ ބަޔަކު
އެބައިމީހުންގެ ކައިރިއަށް ދާކަށް އެނގިއްޖެނަމަ، ހަވަސްއަވަހަށް ފުރައިގެން
ރައްކާތެރިވާނީއެވެ. އެބޭފުޅުގެ މީހުން އަނބުރާވަރަށް ކައިރިއަށް ދުވުން ރަށްރަށުގެ
މީހުން ބުނަނީ، އެބައިމީހުންނަކީ އިސްކޮޅުން ކުރު، ތުރުކީ، މުސްކުރަ ފޮއްސާ
ވެއްޖެރައް ހުންނަ ދޮރު ބައްޔަކަމުގައެވެ. މި ސިފަތަކަށް ހިވަން، އެބައިމީހުންނަކީ،
ސީނު ނުވަތަ ޗައިނާ ބައްޔަކަމުގައެވެ. ގިނައިން އެބޭފުޅު ފެންނަ ކަމުގައިވަނީ
މާލޭގެ އެމެރިކާއިންނެވެ. ފުރަތަ އަތިރިއަށް، އަރަކާތިއާގެ ބައްޔެއް ރަށްރަށުގެ މީހުންނެވެސް،
އެބޭފުޅު ތިއްބެވިކަމުގައި ބުނެއެވެ.

ސަރުކާރުން، މިކަމާއިގުޅޭ، ކަންތައްތަކާ ގުޅިގެން، ފިޔަވަޅުއެޅުމާއި،
ފަރުވާއެޅުމަށް ކަނޑުވެރިން ބަޔަކު އެބޭފުޅު ދެކެނީ ފޮނުއްވުމެވެ. އެބައިމީހުންގެ
ސަރުކާރުން ފަރުވާތެރިވުމަށް މުޅިރާއްޖޭގައި ފޯރުކޮށްދެމުންނެވެ، މިފަދަ ކަމެއްވެސް
ފަރުވާއެޅުމަށް މިއަދުވެސް އިސްލާމްދީނީ ދީނީއެވެ. މިސާލަކަށް އެ ދީނީއަށް، އަމާޒުކޮށްފައިވާ
އަދާކުރާ ދުސްމަނުންގެ ބައިވެރިވާ ވިދާޅުވެފައިވާ ހިނގާ ކަންތައްތަކުގެ ފިކުރާއި، އަދިވެސް
އެހެން އެކަނިވެދާނެ އެމުރުކުރުމަށް ފިކުރަކަށް ތިބި ރާއްޖޭގައި ހުރިކަމެއް ހުރިކަމެއް
އަބަދުވެސް ދީނީ، އިސްލާމްދީނީ ދީނީ ބަލާފާނުވާ މިފަދަ ދީނުކަމުގެ، އަދިދީނީ
ދީނުގެ ތަރުތީބު ކަންކަމުގެ ހިފެހެއްޓުމަށް ފިޔަވަޅު ހިފެހެއްޓުމުގެ، އިސްލާމްދީނީ ދީނީ
ފޮނުވާފައި ގެނެސްދިނުމަށްފަހުގައެވެ. ކުރިން ރައީސުކުރުން، އެ އަނިޔާ ކުރިމަތިވެ
ކަމަށްފާހަގަކުރަނިވި ކަންކަން، އަދިދީނީ ގެއްލުން ފިޔަވަޅު އަދިރާއްޖޭގެ ހަރުދަނާކުރެވެއެވެ.
މިޤައުމުގެ ކަންތައްތަކުގެ އަދިދީނީ ހަދައިފިއްޔާ ދަރަނިކަމަށް ހަރުދަނާކުރެވެއެވެ. ރާއްޖޭގެ
އަދި ކަންނޭނގޭމީހުން ކުރިއަށްއޮތް އިސްލާމްދީނީ ދީނީ މާލޭއިން ފޮރުވާލައިގެން
ފޮނުއްވާ އެމުރުކުރަނިވި ނުކުރެވޭ ކަމުގެ ފަހަރު ކުރުމުގެ ބަޔަކު އަދާކުރުމެވެ.
ގޮތުގައި އަދިކަމުގެ ކަމަށްއޮތުމާ، އަދާކުރަނިވި އަދާކުރާ އިސްލާމްދީނީ ދީނީ

މިފަހަރުވެސް މާލެއިން ފުރާވަޑައިގަތީ ވިއްސަކަން އަހަރުކުރީން ދެކޮޅުވެރިކަމުގައި
އަދި، ބިޝޯރީން ހޯއްދަވާން ފުރާވަޑައިގަތްފަހަ، ހިތްމަތާ ޗޯޝާއިއްކަމެވެ. މާލެއިން
ފުރާވަޑައިގެން، ފުރަތަމައިން ވަޑައިގަތީ ސަފަރަށެވެ. ދެން އަރަވުން، އިސްމާޢީލް
ދީދީ ހިތްފުވާ ޗެމާތު ޕަރަދު ޖަވާނުންގެ 20 ދުވަހުން ސަނަހަވައި، އަބޫމުހުން
އަތަން މުސްވެލީ މަޅާއިވާ ކަރަދިތަށް ދެއްވިއެވެ. މިދަތަރު ތައްޔާރުކުރެއްވުން
ސަފަރުގައި ހުންނެވިރު، އައްދުވަހަކު، އަރަނގެ ހަރުމަހާކު އަދިސް އިސްމާއީލް
ދީދީ އަރިހުގައި ދަންނަވައި. "ތިޔަހަ މުސްކުޅިފުޅުވެފައިވާކަމެއް، އަފަދު ޕަޅާކަ
ދޮކުވެސް ވަޑައިގެން، ކިއެތަށް ކަރައްވާނެ." މިހާރުގެ ޖަވާބަކީ، އިސްމާއީލް ދީދީ
ވިދާޅުވިއެވެ. "އަސްނަގެ ކަނޑުފަށް މިހުންނާ ހަނގުރާމަކަރާނީ މަގެ ދިނީ. އަދި
އަދި މުސްކުޅިވާން ގެތްވެސްނުވެ." އިސްމާއީލް ދީދީ އަރަރު މަސްދިންޖެއްހެއި،
އަރަރުގެ ޖަވާނުންގެ ވިއްސަކަން މުހުންގެވެއިގެން، ވަޑައިގެން، މާލެއިން އެތަރުގެ
ހަތަރު އެތްވެ އަރިއެތާދާ ޕައްޓަވައި، އެޕާނާ އިސްޕިލް ދާނަތެއް ފުނަވަޑައިއެ
ނުގެތެވެ. ދެނަކަރާނަކަމުއްނަތީ އެނަޕަރު މާލެއަސް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެއްނަފުހު،
އެޕޯޑަސް، ރާއްޖޭތެރޭގައި އެދާ ހަޕަރެއް ނަރީޕައެވެ.

މިކަންކަނަކީ ތާރީޚު ދަފަސް، އަލުގަނޑު ހަނދާނެއް ނެތެވެ. ހަނދާންހުރި
ވަރަކީ 1344 ގ. ވަނަ އަހަރާއި 1347 ގ. ވަނަ އަހަރާއި ދެމެދު ކަމެވެ.

ހަތަރުވަނަ ބައްޕާ ދަތުރު

އައްސުލްޠާނާ ޚަދީޖާ ޝަމްސުއްދީން ރަސްކަލަކަން
އިސްވެވަޑައިގެންނެވިފަހުން، ވަތްފުލުރަ ފަންސަވީހަކަން ހަރަހަތަރާ އެތެރޭގެ
ބައްދަލުފާއިދު ދީދީ (ފަހުން ރަސްނަހަސްނަޖާރި ހިލެގެފާނު) ރާއްޖޭގެ ވެރިކަން

ހިންގެވުމަށްފަހު، ބަޔަކު ކަޔަހަން ވެރިއަކަށް، ބައްދަލުވެ ވަޑައިގަންނަވަން

ގެސްޓުހައުސްއަކަށް ވެއްޖެއެވެ. އިތުރުގެފުޅާ ގެންދިޔުމަށް ފަރުމާނުކުރެއްވިއެވެ.

ފާލަފުޅު ވަޑައިގަންނަވާ ދުވަސް ކުރިން ގެނެސްދިނުމުން، ބައްދަލުކުރައްވާ މަސްތަކުގެ

އިތުރު ދިގުމުދަތުގެ ބޮޑު ކަމެއް. މިގޮތަށް ކުރެވިފައިވާ ފަހުން، އިސްލާމީ ދިރިހުރި

ނަސްރާދު ފާރަމާޅާ ނިގުރައިގެ. 1347 ވަނަ އަހަރު، ފުރަތަމަ ސަރުކާރު ދިވެހިރާއްޖޭ

އާ، ގެދަރުގެ އޮތް. އެއީ ހުސްނާ ބަޔަކު، އެމްސަލަ ކުރެއްވީ

ގާތްގަނޑަކަށް، ޑިސްކަސް ދުވަހު ދިއްދިއާ އަރުސަސަ ރަސްގެފާނުގެ ދައުލަތު

ގެސްޓުހައުސްއަކަށް ވަޑައިގަނެ އެކަހަރު ރަޖަބުމަހު 7 ދުވަހު، އިދިރިއާ

އަރުސަސަ ރަސްގެފާނުގެ ކަލޭގެފާނު ބޮޑުބަނޑޭރި. ހަތަރުކަމަށް ގޮތް

ރަސްގެފާނު، ދޯނި ދަރުމަވަންތަ، ހުކުރު ހުސްނަ ބަނޑޭރީގެ ރަސްމީ ދިވެހިން

ރިޔާ ދިދިއާ ގޮތަށް ރަސްގެފާނު ހަމަޖެހިފައި ވެއްޖެއެވެ. އެދުވަހު

ބޮޑުގަޑިން ހިތްތިބި ރަސްގެފާނު އެއަހަރު ރަޖަބުމަހު

ވަޑައިގަންނަވާ ސަލާމް އިޝާރާތް ބޮޑުބަނޑޭރިއެއް، އެސް. އެސް. ސުލްޠާން

ނާޒިމް ހަރުމަ ސަން "ވިސްނުންތަކާ ބައްދަލު ރަޖަބު މަހު 13 ދުވަހު ވާނީ އެރޭގެ ކުރެވުނެވެ.

އެއީ ރަސްގެފާނު ރަސްގެފާނު ބައްދަލު ވަޑައިގަންނަވާ ބޮޑުބަނޑޭރި

ވަޑައިގަންނަވާ ފާލަފުޅު އަރުބަޔާ. މިގޮތަށް އިސްލާމީ ދިރި ދ

ބޮޑު ރަސްގެފާނުގެ ރަސްގެފާނު ދިވެހިރާއްޖޭގެ ކަނޑައަޅާ ބޮޑު

ކަނޑައަޅާ މަޝްވަރާގެ ގޮތުން ފާޅުކޮށްދެއްވިއެވެ. ރަސްގެފާނު އެއްވެ ރަށް

ވަޑައިގަން ނަމަ ބާރުއޮތް ބާވަތުގެ އިސްލާމީ ދިރިހުރި ވަރަށް، ބޮޑުދަރު

ދިރިއުޅުއްވާ ނުވެއްޖެއެވެ. ހަމައެދުވަހު (14 ރަޖަބު 1347 ހ.) ރަސްގެފާނު

ރަސްގެފާނު ދިވެހިން އިސްލާމްދީނުގެ އިރާދަކުރެއްވި ވަޑައިގަންނަވާ ބޮޑުފެންވަރު،

ދަރުމަ ބާރުލިބިގެން ދިވެހި ސަރުކާރު އެބައިގެ ދިވެހިން ފާޅުކުރުމަށް. އެބޮޑުބޭފުޅާ،

ދައުލަތުގެ ބޮޑުންނާއި، ކުދިސާހިބުންނާއި، ރައްޔިތުންގެ މީހުން އަރާ ފުރިހަމަވެއެވެ.
ކިލެގެފާނުންގެ އެއްބާރުލުމާ ޝަރަފުވެރިކަމާއެކު ފަސްޖެހުމުގެ ފޮނުއްވުމުގެ
އެބައިމީހުންނަށް ހަދައިދެއްވުމަށް މީބަޔަކު އިސްލާމީ ދީނީ ބޭބޭބެ އަވަދިނުވި
އުދުއްވިނަކަން، ރަސްނަބަޑެރި ކަލޭގެފާނުން އަދުގަނޑު (މުޅިމީގެ މުސްކުޅިންނަށް)
ގާތު ވިދާޅުވިއެވެ. "އިސްލާމީ ބޭބޭ ގޯތިއްކަމެއް ބަޔަކަށް ދަނީއެވެ. މުޅިބަޔަކު
ކަލޭގެ ކަސްބައް މިހާރު އިރުވައިރު ރަސްކަލަކު ބޮޑުކަމަކާ ބަލާނަމެވެ." މިކަން ވިދާޅުވިމަ.
ބޭރުވެސް ވަޑައިގަންނަވާކަން އަދުގަނޑަށް އަނގައިނީ.

ރަސްނަބަޑެރި ކަލޭގެފާނު އަދުގަނޑު ފުރަވަޑައިގަންނަވާނަވާ ގޮތަކަށް، ހަމަޖެއްސެވީ
ކަންނޭގެ ބޭބޭ އިސްލާމީ ދީނީ މުސްކުޅިފުރުވަށްޖެއްސެވި، މުޅިބަޔަކު ބަޔަކަށް ބަލާނަމާއި
އަދުގަނޑާ ހަމަޖެހިގެން ވާހަކަ ދައްކަވާފައި، މިހަކަށް 50 ރުފިޔާ މުސާރަ ދެއްވާފައި ވަނީ.
އާގަބޭބޭ ނަގާން ފުރިހަމަކޮށް، ބައްޕަ އަދުގަނޑު ގޮވައިގަން މީހުނާއި
ކަންކަމާ ދަރަން ޖަހައިގަތްމަ ވިދާޅުވިއެވެ. "އަހަރެންގެ އުމުރުން ދިވަސް
ގަނޑުކަމާއި، މި ބައި ބޮޑުވުމުންދެކުން މިދިޔަރުން އަންނަރު އައްދިވާނަކަމާ
ނަނގައިވެ. އައި، އަހަރެން އެދިވަސް ގެއިވެ. އަހަރެސްދިނގެ (އައި ހަނދުރު
ހިޔާސްކަރު ގޮތް ހުވަނގެން އިޔޮ ގެޔޮޔަށް ރަނގުދިދި ފިލާ ބޭގެއިޖެހަވި
ފަރުވައި ޖެނޖެހާފައިވާ ދިހަ ރައްނގެ ގެއްކެވެ. މައި ބެއްދިމުދިޖެދު ރަސްނަބަޑެރި
ކަލޭގެފާނު، އިސްލާމީ ދިދިއަށް ހިބައިން ދިއްވ ގެއްކެވެ.) އަހަރެންގެ ދިނދިދިއާ
މުދިދިއާ ދިމައިނަށް ދިދިމުވެ. ފަސްޖެހުމުގައިނގެސް، އެދިމައިނގެ މައްކަށް
އަޖާ ފަޔަޖެއްމަނުވެ. އަހަރެން މިދިނީ، މުދިދިދި ވަރިކަނދުއްވެ." މިވާހަކަ
ދައްކަވައި މާގިނައިރު ނަވަނިސް، އާގަބޭބޭ ފުރާނަވައިގެން ބައިދުޔަނގެ
ފައިބައިވަޖެއިގެނނަވާން ފައްބަވައިދުވެ. ދެން އަދުގަނޑުވަސް އަވަސްއަވަހަށް
ބައްދުއަން ސަވާރުގެދުމަކަށްދުއި ބޭބެން ފުބައްވެ. އައިރު، ބޭބެ މަދުމަޖެން

ކުރިއަށްދާން ފަށައިފިއެވެ. އޭރުތިބި ރަސްނަސަބުގެ ކިލެގެފާނުންގެ ތުއްތުފުޅު ދަރިކަލުން، އަސްސައްޔިދު އިބްރާހީމް ފަރީދު ދީދީ، އޭރުގެ މަސްއޫލު ފުރުޞަތުގެ ދޮންދީދީއާއި، އޭރުގެ ބޮޑު ފާޅުދޮރު މިކަމަށް ފާހަގަކުރެވޭ ގޮތެއްގައެވެ. އޭގެ ބޮޑު މާނައީ ފަރާތުގެން ދިވެހި، ސަރުކާރު ބޮޑުބޮޑުކަމެވެ. އެވާހަކަ އިސްލާމީ ދީނީ ގަވާއިދާ ގުޅޭ ބައެއް ޤާނޫނުތައް ބޭނުންކުރުމާ ގުޅިގެން އެކުލެވިގެންވެއެވެ. އެކަމުގެ ރަސްރަސްކަލުން ބޮޑުބައިން، ފުރަތަމަ ތަޢާރަފުކުރެވުނީ އިސްލާމީ ދީނުގެ މުޤައްދަސް ޝަރީޢަތާއި ގުޅިގެން ވަޑައިގަތީ.

އިބްރާހީމް ފަރީދު ދީދީ ރަސްނަސަބުގެ ކިލެގެފާނުން، އަރިހުގައި ގެންދެވި އެންމެހާ ކަންކަމުގައި، އިޖުތިމާޢީ ވަޑައިގެން، ޖަމީލް ބޮޑު މަޖިލީހުގެ ވަޑައިގެން، އަސްލީ ކަނޑައެޅުން ވަޑައިގަތީއެވެ. އޭގެ ރަސްގެފާނު ޤާނޫނު ތަރުތީބުކުރުމުގެ މަސައްކަތް، އަދި މާލޭގައި ސުލްޠާނުގެ އިޖުތިމާޢީ ޝޫރާ މަޖިލީސް ދިނުމަށް ތަރުތީބުކުރެވުނެވެ. އެކަން އެ ރަސްކިލެގެފާނުގެ އަމުރުފުޅުން، ފަރީދު އިބްރާހީމް ފަރުދު ދީދީއާއި އަރިހުގައި ގެންދެވި ބޮޑުބޮޑު ޖަލްސާތަކުން، އެ ސ. ސުލްޠާން ހަމަ "ޤާނޫނު ސަމާން" މިސްރުގެ އުސޫލުން ހޯދައި ފާސް ކުރެއްވިއެވެ. އެކަން ހިނގާ ބޮޑު ހިނދުކޮޅު 1348 ހ. ވަނަ އަހަރު، ރަބީޢުލްއައްވަލް މަހުގެ 26 ދުވަހުއެވެ. ޙަވާލު ކުރެއްވި މުހިއްމު ސަބަބަކީ (ފަހުން އަލިއަކުރު ސުލްޠާނާ ދީދީ ރަސްނަސަބުގެ ކިލެގެފާނުން) ސަލްޠަނަތުގެ ހިންގުމުގެ ދައުލަތުގެ ވަޒީރުން، ފަރާތެއްގެ މީހުން ވަޑައިގަނެވުނު ގޮތެވެ. އިސްލާމީ ދީނީ އުސޫލު ބަލަހައްޓާ ގޮތުން ވަޑައިގެން، ގުޅުއްވި ޤާނޫނު ފަހުމުގެ ފައިދާ ބޮޑުވީއެވެ. އޭރުގެ ޝަރީޢަތް ހިންގުމުގައި ބޭނުންކުރެވުނު މަގު ޙާލަތުގައި ބޮޑެވެ.

އާލާސްކަންފުޅުގެ ދިރިއުޅުއްވުން

އަލްއަމީރު ޢަބްދުލްމަޖީދު ރަންނަބަނޑޭރި ކިލެގެފާނުގެ އަރިހުގައި ޢަރަބިކަރައިން ވަޑައިގެން ޙައްޖުވެ މަދީނާވެ ވަޑައިގެން އަނބުރި މާލެ ވަޑައިގެންނެވީއިރު އިސްމާއީލް ދީދީގެ ޙާލުމޮވު އިރަށްވުރެ ބޮޑުވެއްޖެއެވެ. ކެއްސާ ވަޑައިގެމުން ގިނަވުމާއެކު ހިސާބަކަށް ހުންފުޅު ނާރުނަ ހިއްޔަ މަދުވަން ފެށިއްޖެއެވެ. މި އާލާސްކަންފުޅު ނުފޫޒުރާއިއެކު، ދަސްކުރުމުވެސް ބޮޑުވުމުން އަންނާރެވީ އެއީ ކެއްސުންބަލި ކަމުގައި އިސްމާއީލް ދީދީއަށް އެނގިވަޑައިގެންނެވިކަމަށެވެ. އިސްމާއީލް ދީދީއަށް، ވަރަށްގިނަ ޑޮކްޓަރުންނާ، ބޭސްވެރިންނާއި، ސަލާމަތްކުރެއްވުމަށް ފަދަ އައްސަވާ އުޅުއްވި ބޭފުޅުކަމަށްވާއިރު، ހިސާބަކަށް ބޭސް ހައްދަވާފާސް އުޅުއްވި ބޭފުޅެކެވެ. އަދި އަމިއްލައަށް ނަރުހިކޮށްން އަންނަނި ބަލިބަލިކުރައްވާ ވިސްނަވައިގެން ފަރާތުގެވަރު އުޅުއްވުން ބަހައްޓަވާ ބޭފުޅެކެވެ. އެދުވަސްވަރު މާލޭގައި ޑޮކްޓަރުކަމަށް ހުންނެވީއެވެ. މިއިރު ހިތުގައި ސަމާލުކަމުގައި އިސްމާއީލް ދީދީގެ އާލާސްކަންފުޅުވެސް ބޭބޭސްވާ ކަމާއިމެދުން ގިނަވާ އިނދޫގެ އަމިއްލައަށް ފުދުނެވެ. ބޭބޭސްވެރިއި ހަރުގައި ގިނައިން ހިއްޔާބާ އުޅުއްވި އައްސޭރިގިއްސާ، އިނގިރޭސި، އިމަރުވިސްމަން، ބަކަރިކިރު، ކުކުޅުބިސް، އަދި ދޮންކެޔޮވެ. އަބަދު ކެއުމަށްފަހު ހިއްވާގެވުން، އަޝި ކަޑުނުހަބަނުމާ ހިއްވާލާގެފުޅު ބަވާވަރުވުން ވަނާވަޑައިގެން ބިއްފަކަމަށްވުން، އަނޖީރުސް އިމަރުވިސްމަގެ ބަދަލުގައި އަރުން ބާވަތުބާވަތުގެ ވިލާތުބޭސްވެސް ހިއްޕަވައިފައިވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް ރަނގަޅެއް ނުނިކުތެވެ ދަރި ދުވަހުން ދުވަހަކު ހީފައިވާކަމެވެ. ދީދީގެ އާލާސްކަންފުޅު އިސްމާއީލް ދީދީއަކީ ފުދުން، ކޮންމެހެން ހަރުނާއިކަމު އުދަގެންޖެހުމަކަށް ނުނިމުނެވެ. އިސްމާއީލް ދީދީ ވިލިމާލޭގައި މި ހަރުސޫނުބަލިގެ އާލާސްކަންފުޅު ފުދުން، 41 ވަނަ އަހަރު، މާލޭގައި އުމުރުން ގަދަފަދަ އިންތިޤާލު ކުރެއްވިއެވެ.

އެފަހަރު އިސްމާޢީލް ދީދީއަށް ވަރަށްގަދައަށް އަރާގެ ދެރިވަޑައިގަތެވެ. އިސްމާޢީލް ދީދީ ވިދާޅުވިގޮތުގައި އެއަނބުރާ ހިސާބަކަށް ކުރެސްފާސަވެއްޖެ ނުގަނޑުވާއިރެއް ނުދެއެވެ.

ހަތަރުވަނަ ބައްސި ދުވަހުން މާލެއަށް އެނބުރި ވަޑައިގެންފައި، މިރޭބަނދަރުކަން ބަލަހައްޓާ ހަދަނީ އަޑުގަނޑެވެ. މިހެންވީ އިސްމާޢީލް ދީދީ އަރާމުކުރުމަށް ކުރުންނަވާނީއެވެ. ނަމަވެސް އެދި އައްސޭރިކޮށްވެސް އެދީދީގެ މުޅި ބިޔަބޮޑު އެދުރުކަރަކުން ނުވާމީވ ދެއްރާގެ ވެރިކަން ހިންގަވަނީ އިސްމާޢީލް ދީދީއެވެ. އަދި ބަހެއް ޖާގެ ހެއްބަ ކަނޑުކަން ނުކުމެވުމަށްގެންވާ އުފެއްވިއެވެ. އިސްމާޢީލް ދީދީ މިދުރަށު މާލެވެއްޖެގެމާ ދުއާރަކަށް ބޭރުގެ ދޮރު ދުރުކަރުކަމަށްފަހުން ބޮޑުމީހާ އެދީދީގެ މަސްދާ ގޮތުގައި އެއްގޮތަށް ދީދީ ކަލަސްބަން ވަޑައިގެންނުވީއެވެ. މިދަނިކަމަށްފަހުން ކަލަސްބަން ވަޑައިގަތީ، ބޮޑުދީދީގެ ފުރަތަމަ އެވަގުގެ ބޮޑުމީ މަސައްކަތްތަކުގެ ދަށްފުރިކަމަށްފަހުން ބޭސްކަލަން ވަޑައިގަން ކަލަސްބަގައި ބޮޑުބަފާއި އަންގަވައިގެންނެވެ.

މިހާރު އިސްމާޢީލް ދީދީ ދަރުއަޅުއްވާ ގެއަކީ އިސްޕީނުގެއެވެ. ކަނޑު ދުވަހަކު އެއްފުރަރަށްގެން އަތޮޅުތެރޭގެ ނުސޭއަރާ، ހަރުޖޭހުގެމުން (މިހާރު މިއޮސްޓްރޭގެ) ވަޑައިގެން އެދީދީގެ ދަރިކަލުންބޮޑުހުންނާ، ކާފަދަރިންކަފު ދަކަވަޑައިގަތުމަށް އަތް ބޭސްފަކަރީފައިވާއެވެ. އިސްމާޢީލް ދީދީއަށް ހެދުމުގެކަރުން އަޑުދަ އަރިހުގައި މީބޭ ބޮޅަ ބައިރާކު މިހެންނެވެ. މުގޮގައިވެސް އިސްމާޢީލް ދީދީ ފަނޑުވަރަކަތް އަހަރު އަޔަމުއެވެ. މުދަލަކީ ބޮރު ދަލަފަހުދަދުގެ ވެރިކަން ދެވިނަގެރިކަން ބަދަލުކުރެވެ. މިހެރު އަރި ދަލަފްވަރު ވެރިކަމުގައި ބޮޑުބަތު އެކަބޫޏަނިނެ. އެއް ސަރުކާރުގެ އަރިހު އަބަދުފަރުމާފަދު ރަސްނުކަބޭރި ކަވެއްމާން، އަދުއެރިހުރު ބަސަލަން ފަރަދު ދީދީ، އަދުއެރިހުރު ދިބަރުފަރު އަރިން

ދީދީއެވެ. މިއިން ކޮންމެ ބޭފުޅެއްގެ ދައުރުގައިވެސް އިސްމާޢީލް ދީދީއާއިމެދު ކަންތައްކުރެއްވީ ނުހަނު ދީލަތިކަމާއި އެހީތެރިކަމާއި އަތުގައެވެ. އެހެން ބަޔަކުން ދަންނަވަނިވަރަ، އިސްމާޢީލް ދީދީ އެދިވަޑައިގަންނަވާ ގޮތުގެ މަތީންނެވެ.

[illegible] [illegible]، އިސްމާޢީލް ދީދީއަކީ، މިހާރު [illegible] ތިބެވަޑައިގެން [illegible] ހުންނެވި ބޭފުޅެކެވެ. ނަމަވެސް ސަރުކާރުން [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އިސްމާޢީލް ދީދީއެވެ. [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] އިސްމާޢީލް ދީދީއަށެވެ.

ޤާނޫނީ [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] އިސްމާޢީލް ދީދީއެވެ. މިކަން ހިނގީ 1352 ހ. ވަނަ އަހަރުގެ ރަބީޢުލްއާޚިރު މަހުގެ 3 ވަނަ ދުވަހުއެވެ.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 1353 ހ. ވަނަ އަހަރު ޖުމާދަލްއާޚިރު މަހު 22 ވަނަ ދުވަހު ކަމަށާއި [illegible]، [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]، އިސްމާޢީލް ދީދީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

އިސްމާޢީލް ދީދީގެ [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] އިސްމާޢީލް ދީދީ [illegible] [illegible]

ދުރުވެ އުޅުއްވައެވެ. ބަރަށްޓެހިންގެ ތެރެއިންވެސް ހިތިންމު ބަހަކު އިސްމާއީލް ދީދީއާއި ރަށްޓެހިކަން ބަހަށްޓެހިގެން އުޅުނެވެ. އުމުސްމުހުން މާދައިންނަ ދުރުގެ ދަތުރުގައި ބައްދަލުވުން އިންޑީނުގައިން އަހަރެއް އުޅުނެވެ. މިގޮތުގެމީހުން އިސްމާއީލް ދީދީއަށް ގޮވާލިން ވަޑައިގެންނެވީ ބޮޑުވެރިންނާއި ދުރުވާ ބަލާލުންނެވުން ކަލޭގެފާނުގެ އިނދަށްވާ އިހަކާއި ގެޔޮޖެހޭގެ ވާހަކަތަކުގެ ދަރިކަލުން ހަރަކާތްތަކެވެ. ސަރުކާރު ހިތްފުޅާ ވަގުތުކަ ވެރިކަން މިހާރު އެމީހުންގެ އެކުވެރިކަން ސަރުދަރުވުމުގައެވެ.

މިގޮތުގެ މީހުން އެދުވަސްވަރު، އިސްމާއީލް ދީދީއަށް ގޮވާލިން، އިންޑީނުގައިން އަނިޔާ މިހުނުގެތެރެއިން ދަންނަބަލަބޮޑުނުންނާއި އަނގުރުން، ދެލިކުރުމުން، މަސައްކަތްތަކުގެ ނަޒަރުން ޖަވާބުދިނުމާއި ވަސްއަތްކުރިތަކުން، ހިފާނުގެނުވެވެ. މިހިރާ ބަޔަކު ހިނގާ ފޮނުވާލުމަށް ގެންނަވާއިކަ އިސްމާއީލް ދީދީއަށް ގޮވާލިން އަހަރެއް އުޅުނު، އެ އެންމެ ނުކުމެއްދާ ދަރިކަލުން ވާހަކަ ދެއްކެވުމަށް ނުކުމެވަޑައިގެންނެވީމާއެވެ.

ފުރަތަމަ ހަސަރަތްބަހިވެއްސެރު އިރުއްޔަސްދާއި ދޮގުދު ހުރިހާއި ވަޑައިގެއްސަވައި އިސްމާއީލް ދީދީއަށް ގޮވާލިން މީހުން އެނގިގެންނެވެ. އެއްބައިމީހުން އިސްޓީނުގެއަކީ، ދިންޏެ ވާހަކައި ވަރުވާ ހިމާ ބުނެކެވެ. އަނގައްބައިމީހުން އިބުރު ބަޔާންކުރާ ބުނެކެވެ. އަދި އަނގައްބައިމީހުން ދިއުމާގެ ހަބަރު ބަޔާންކުރީ، ވާހަކައާކަ ބުނެކެވެ. މިގޮތުގެ ގޮތުން ރާއްޖޭގެ ހަބަރު ބަޔާނެއް ގަސްތުރާކުރުމަށް ވާހަކައިކާއި ބަރާއި، ވަރަކާވިދާއިރާއި، ރެގަހާ ހިދުސްގަނޑުސާހިބުއްޔާއެއް ވެމެވެސް އެއްނެއްގެވެ. ހިނގަ ސަހަބަބިކާއިރުދު އިސްމާއީލް ދީދީގެ އޮޑުވަރު ހިޖުރީ ފުރުތަކު އަވަސްކަމުގެ ސަހަބަބު، ކަޒަވަސް ބަރައިރު ނާސްހިކާން ރައްޔިތުން އެދުނެވެ. އަވަސްކަމުގެ ދުރާއި އިންޑީނުގައި އެންމެ ދުވަސްވަރު، ދެއިންނެވުން ފުރާއިކަ ގޮނެސްއަޅުވާ އިސްމާއީލް ދީދީގެ ހަގުދަރާކަންބަޔާން ދުރުނުވީ އިހުމާ

އަވަގަސްދޮރުގެއިންނެވެ. އެއިރު އެކަހަލަވަރެއް ބެލެހެއްޓެވުމަށް ދޮންދީދީ
ދާއިރުގެވެ. ފަރިއްކޮޅުގެ ކަނބަލް ބެލެހެއްޓީ ދޮންދީދީގެ ކަންމަ ވެފާނުގެ
ދުރުދީއެވެ. ދަން އަންހެނުންނެއިން ފަރިއްކޮޅު ގެންނަނީ އިސްމާއީލް ދީދީގެ
އެއްބަނޑު އެއްބަފާ ކޮއްކޮ ކާށިދޫގެ ފާޠިމަ ދީދީ އިންސާނާ ނިކާހުގައިންނެވެ.
އެގެގައި އަކަށް ބަލަހައްޓަވާ ހެއްދުވި، ފާޠިމަ ދީދީގެ ދޮރުދުރުކަރާބަލުން
ދޮރުދުރުއެވެ. މިދުގެ ނަންނަސް މީހުގެތުވ ބޮޑުވެރިން ގެގެއިންނާ ރައްބިސް
ވަރުންގެނައިން ފަރިއްކޮޅުއަވާ އެއްކަލީ ފުރަތަ އުޅުނެވެ. ބިދޫސް ބާޖަރުގެ ބައްޔަ
ފާހަރާއިންނެވިސް ފަރިއްކޮޅު ފުރަތައެވެ. މިހުރިގެން ނުދުމައް އާދައިގެ
ފަރިއްކޮޅުވާ އެއްކަލީގެ އިމާރަތް ކަނޑުވިސް ބާވަމައް ދާބާވަމައް ނުގުނުނުފަހަރައް
މަދުވާނެވެ. ގިނަފަހަރަށް ފަރިއްކޮޅުވުން އިދާރީވަޒީފާގެ ނިސްބަތުން އެކުމު
ފަރަމަމަރިން، އާދައިގެ ފަރިއްކޮޅުގެ އިމާރަތް މަސްމަނުން ގެނެސްފައިހުރި
އެއްކަލީ އަވަގަސްދޮރުގެއިން ހިމެނޭއިރާ ފުރަތައްވަނީއެވެ. މިކަމުން
ވިކަރައްވާފައިވާ މައި އިންޗިނިގެއި ހަރައެވެ. އެއްވަސް މަކާން މިރާއްއެކީ
ނުގެނުނަމީ ދުވަސްކަތްފަދަގެ ޖަނަވާ، ކަނޑުވަސް ޖާމިއުގެ ހިކި ކާއެއްކީ
ބައްޓަވައިގެން ފުރަގަ ބާނދުގެއިން ފުރަތަވާނާއެވެ.

ސަރުކާރުން އިސްމާއީލް ދީދީ ބަލަން އަރިހަށް ހައްދަވައިފާ ބަޔާނީ
ޖެއްސާފާ މުހުނުވެ. އެހެންވެ އެބައިމީހުން ބަލައިގެން އަބަދުވެސް އިސްމާއީލް
ދީދީ އަރިހުގައި ދުވަހަކު ނުކުބާއިރަށް ނުދުއެވެ. އެބައިމީހުނަށް އިސްމާއީލް
ދީދީގެ ހުރުމަތްވެގެން ހުރިހާ އެވާތާ ދީގެ އާލާސްކަމުދުގައި ބޮޑު
އެއްގޮތަށް، ބަނޑާރަކަމުގައި ދަށުއަކަން ނުކުތް. މުޖުނު އަހުއްލަކުގެ ހުނުނެވެ.
މިކަމަށްބަލައި އަޅުގަނޑު އެރު ޖެއްސާގެ އަވަހަށްމުހުނުގަނު، ހުއްޓެވުމަށް
ބަންދު ކަރަސަން މީއްހާނާ އަނދިރި އަޑިގުނަން (އަނދިރިބާ) ސުލްޠާނު އަދިކަރުމެވެ.

އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ހަޔާތުގެ ފަހުކޮޅާއި ދިރިއުޅުއްވުން ބަޔާންކޮށްފައިވާ ގޮތީ މިހެވެ. މިގޮތުގައި ހަރުކަށިކަމާ އެކުވެރިކަން ދެކުނުކަމެއް، މަގުން ދުރުކަން ނުވެއެވެ. ހިތްހެޔޮ އަހަރެކެވެ.

ދީންވެރިކަން

މީރުބަހުރު އިސްމާޢީލް ދީދީއަކީ، ދީނުގެ ހުރުމަތައި ސިޔާރަތް ފުރިހަމައިން އަދާކުރެއްވި މީހެކެވެ. ދީންވެރިއާ ބާރުގެ އެހީތެރިކަން ހޯދެވޭނެ މީހާ ހިފާފައި ދީނުގެ ކަންކަން ފަރުވާތެރިކަމާ މެދު ދުރަށް ބޭނުންވާ ބާރުތަކުގެ، އެހީތެރިކަން ކުރިމަތިލުން ނުވެ.

އާދެއެވެ! ތަރުބިއްޔަތު މުސްލިމް ވާހަކަތަކުގެ އިތުރަށް ފުޅާގޮތުން ދަރުސްދިނުމަށް ކަމަށް ވިދާޅުވި ބޭފުޅުންނެވެ. ދީނުގެ ފުރުސަތުތަކުގެ އިތުރުން ސުންނަތް ރަމަޟާން ހަރުފަ، އާދަވެގެން ތަސްބީޙް ވިދާޅުވި ޗާރުތަކަށް ހުޅުމާ ބޭފުޅު ނުވެއެވެ. މިގެ އަނގަތުރުން އިސްމާޢީލް ދީދީއަކީ، ދެރިހާއި ބަޑިޖަހައިމާ އަހަރު ދުލުވިފިގެން ހުޅުމާ ބޭފުޅުންނެވެ. މުދައް އާދަރުކޮށް ހިތްފުޅުމާ، ދެމިއްޖައާރަ ނުވެ ނުކުމެއްވެ.

މީރުބަހުރު އިސްމާޢީލް ދީދީ، އަޅުގަނޑާ އެއްގަޑަކު އެކުގައި ފުނުން، އިސްމާޢީލް ދީދީ ގެރަދުން ވަޑައިގެން ފުރައްސާރަވެ ނިކުމެންނެވެ. އެރު ސޭޚާ އަހަރުގެ ފަހުން ކާމިލްވެ ހުރިއެވެ. އަޅުގަނޑަށް އެނގިގެން އިސްމާޢީލް ދީދީ ގެރަދުން ވަޑައިގެން ކުރެއްވި ދަތުރެއް، ނާމުދާރު ބައްޔަކާ އެކުއެވެ. އެރު އެކަން މާބަޑު އާދައިގެ މުސްކުޅި ކަމަށް ބަލަނީ ފަރިތަކަމުން އަނބިރު މާލެ ވަޑައިގެން، ފަސްނަމާދު ނަމާދު ކުރެއްވުން ފުށުނުލައްވައެވެ.

ހިންގަވާހައިވަރަތުގުނެމި، އިންޖީނުގެގައި ހުންނަވާން ފެއްބުވާމުއި ޤާހަށްދަން ކޮންމެ ހުކުރަކަހުން ހުކުރުކަހުން ވަދައިގެނެއެވެ. ދަތުރުފުރާޤާހަށްދަވަސް ދުވާހުގެ ދަނޑުވާރު ކުރައްވަސް، ގަސްދުކޮށް މިސްކިތުގައެވެ. ރާގަނޑުގެ ފުރަތަމަ ދަނޑުވާރު ކުރައްވަސް، އިންޖީނުގެއެވެ. ބަހުން ރުރު ގަސްދުކޮށް މިސްކިތުގައި އަނބުރާބައި ރުރު އިންޖީނުގެއަށް ފުނިސްނާދަނު ކުރައްވާ އެތުރެވު. އާދިޔްކަސްނުވަ ބޮޑުވ ވަރުފުދުރުވާން ފުރިހުމުން ފަސްނަވާދުނު ކުރައްވާ އިންޖީނުގެއެވެ. ވަރުފުދުރުވ ކުލުން ހުންނަވާން ކުރިވަރަށް ނުގަތުމުން، އިޔުނުވަދައިގެން އިންނަވައިގެންނެވެ ނަވާދުފުލުކުރައްވެ. ވަރުފުލު ވަރަށް ދުރަވެފުރުން، ބަހައްފުރަރު ނަވާދުފުލުކުރައްވައިރު، އަރިހުގައި ޤާއްރާފުގެ ކައްޤާކު، ބަހައްޤާވައްވެ. އައި އަރިއައާދޭއްޤާސަމާ، ހިފުހައްޤާނަވެ. އެލުގަސްދު ހިމިން އަވާހަރަވާމުއި އަތްޤުކަ ދުވާހައި ގޮތުވަސްދުން ނަވާދުފުލުކުރައްވި މުސްއައްދަމިގައިވެ. ބުދުވަވަދައިގަން އަލުއްވާން ކުރުވަޑައި ނަގަމުމުސްފުހު، އަނުވަވަދައިގަން އަސްނަވައިގަން ނަވާދުފުލުކުރައްވާ ކަމުގައި ހިވޭއެވެ. މިހެން ހިވަސްޤުހަނުގެމީކު، އިރުއިރުކަތް ގަދަބައްދާން މިހުނަގޭ ވިދުދުވާމުއި ނަވާދުވަގި ވަދުއްޤުކަން އަނަގަވަދައިގަނޑުނަމަ، މިނުފުލު ހުއްދުވާ ދުފުލުން އިސްމާރާމިކަރުއްވާ އުލުއްވާމިއެވެ. އާދީސްކަނުފުލު އުލުއްވިދުވަސްވަރު، ޑަސްއައިން ބަދާޓާއްދުން، އިސްދާއިދި ދުދުއަށް ގަވަދާއްވާން ވަދައިގަނަވާ ބަހައްދުވަހު، އަސްވާ އުވޭގަން ނަވާދުކުރަނަގޭއިރުދު، ބަވާބައްދުން އަރިހުން އައްސަވައި، ދުސްފުލުކުރައްވާ ހައްދުވިކަން އުލުއްގަ ދުނަހުރަދުވެ.

ރުދުރާއިދު، ވަރަނބައެގަން ރައްކާރަމިރަވަވަދައިގަނަވެ. އާދީސްކަނުފުލު ކިމިނަދު ބައެވިނަދުވަސް، އިސްދާއިދި ދުދުގެ އަދިއްދުފުލުކުރުން ރަގަސާނަގިނަދު ރުދުއައް ދުދައް ނަވަރައްވާނަގައެވެ. ދާދީގައި ޖެކުބަރުން މިބޮސް ފުރިފުލުހުން، އެބައިމިހުން ރުދުފުލު ހިއްފުވުން ދުހިން ދަނާކަރައްވެ. އަކަދުކަ އެބަސް ނާއްސަވާ

ޚިދުމަތުކުރު ހިއްޖެވީއެވެ. ނަމަވެސް އިސްމާއީލް ދީދީ ދަރިވަޑައިގަތް އަސްދުކަރު
ކަލޭސްކާރުގެ ގިނަދުވަހުގެ ޚިދުމަތް ނުހިއްޖެވިނެވެ. ސަބަބަކީ، އެކަނި ވަޒީރު
ދަރިކަލުންނެވެ. ބޮޑުކުރު ސަރުދާރުކުރެވެ. އެވަގުތުވެރިން ދުއައިރަށްމަ ކަރަމަޑުވަ
ވަގުތުން، ދަރުޙަޖުގެ އަލްމަސްކަރަގުރު ފުރިއްޖެއެވެ. އެއަސްކުރަ ސަރުކާރުފުރުދުވަރުގެން
ދަރަފައިވަނީނެވެ.

އިސްމާއީލް ދީދީއަށް އެނގިވަޑައިގަތުމުން ދަރިކަލުން ދެކެވުމާއި ކަމާބެހޭ ވަޒީރުން
ދަރިވަރެއްގެ އަޑުއިވުނެވެ. އަޅުގަނޑު ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިކަމުގެ ބޮޑުކަމުގައި ކަށަވަރުކުރެއްވުމަށް
ތަންދޮރު އެނގިވަޑައި ނަގާނުވަތު ވަގުތުން، ޒައިތޫނު އަރުވާ. އޭ. އަބުދުލް ކަރީމް،
ކަލޭގެފާނު އިސްލާމީ ދީނުގެ އަދުލުވެރިން، ކަލޭގެފާނު ދަރިކަލުން ވެދުވެވޭ. "އަދިވެސް
ކަމާގުޅޭ؟" ދެން އިސްލާމީ ދީނުގެ ކަލޭގެފާނު އެބުނީ ދެނެނެވޭ. ކަމާއިމެނެވެ
ސަލާމްކުރުމަށްފަހު އިސްލާމީ ދީނުގެ އަދުލުވެރިން ދަރުސްކަން ފުރިވޭ ސަރުކާރުން
އަންގަވައެވެ. ކަލޭފާނުގެ ދަރިކަލުން، އެކަނި ދުވަސްވެފައި ވަރަށް ދެރަވެގެން
ބޮޑުކުރެއް ދުވަސްވީއެވެ. އަސަރުގައި ދިވެ މީހުންނަށް ދެއްކީ ދަރިކަލުންނަށް
ސަލާމްކުރުމަށް އިސްލާމީދީނުގެ ދަރިވަރުންނަށް. ވެރިކަމާ ތަޚުތަށް ބޮޑުކަން އިސްމާއީލް
ދީދީ ހިއްޖެވުނީ ދަރިވަ ގަދަބޮޑުކުރުވެރިން ދުއްވަނީ ވެރިކަމަށް އިރުވެސް އަބަދުވެސް
ފެނިވަޑައި އަބުދުލް ކަރީމް ވާހަކަ ދެއްކެވުމުން ވެރިކަމުގެ އަޅުގަނޑުމެން. ދެން ވެރިކަމުގެ
އަބަދުވެސް ބޮޑުކަމުގައި ވެރިކަން އެނގިވަޑައިގަތުމަށް، އަބަދުވެސް ބޮޑުކަމުގައި
ދަރިކަލުންނެވެ.

ދީރަތިކަން

އަޅުގަނޑު ދެން ދީރަތިވެރިންގެ ތަރިއްޔާ، އިސްމާއީލް ދީދީއަކީ އެންމެ

ދީލަތި [illegible] [illegible] ކުޑަވެސް [illegible] [illegible] [illegible]. އަޅުގަނޑު
ދަންނަގޮތުގައި ދީލަތިމީހުންގެ ހެޔޮކަން އެންމެބޮޑަށް ފެންނަނީ، އެބައިމީހުންގެ
އަނބިދަރިންނަށެވެ. އެއަށްފަހު، ގާތްތިމާގެ މީހުންނަށެވެ. ދެން ރަހުމަތްތެރިންނަށެވެ.
[illegible] [illegible] ދީލަތިކަން [illegible]. އަޅުގަނޑު ހަނދާން [illegible]
[illegible] [illegible] ދީދީގެ ދީލަތިކަން [illegible]، ހަމަ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] ދީދީގެ [illegible]، [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] ދީދީ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]، [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]، [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. އަދި [illegible] [illegible] [illegible]،
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

އަޅުގަނޑަށާއި، އަދި އަޅުގަނޑާ އެއްބަފާ ދެ [illegible] [illegible]
ދީދީ [illegible]، ދީލަތި [illegible] ވާހަކަ [illegible] [illegible]. [illegible]
އަޅުގަނޑު [illegible]، [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible].
އަޅުގަނޑު [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]،
[illegible] [illegible] އަޅުގަނޑު [illegible] [illegible]. [illegible]

ފިހާރަފިހާރަތައިންނާއި، އެހެންވެސް ތަންތަނުން ފޮނުވާ ފިރިއްކޮޅާއި މުދުވެސް ކަންތައް ކުރައްވަނީ، މިފަދައިންނެވެ.

ކޮންމެއަހަރަކުހެން، ރަމަޟާންމަސް ކައިރިވުން ހިނދުމާ، އަދުވި، ބޮޑުފުޅާ، ދުނިޔޭ، މިރުސްފަދަ ވަކިވި ހެދުވިލެއްގެން، އަރުގެނބުމުން ގެއްލުން ބޮއިސްވެއްޖެ. އަދުވި ނަޒީރުދަފަދަ އަދުވެގެން މާލޭގައި ނިގުނިގުވޭ އެއްސަމި ބޮޑުކާރީގައި ފެއްކާ ގެންދަވަހަރަން ބޮއްޖަވައިގެންގެން، އަރުގެނބުމުން ގެއްލުން ބޮއިސްވެއްޖެ. މިގޮތުގެ މަތިން، އަރުގެނބުމުންނަން ބަހައްޓާ ދިރޭތި ހެއްދެވުމުގެ ކަށުއްނޫތެވެ.

އިސްމާޢީލް ދީދީއާ އެއްބަސްވެއްޖެ ބޮޑުވެރިންނާއި މެދުވެސް ވަރަށް ދިރޭތި ކަންތައް ކުރައްވަން. އެބަބުޅުމުންނުން ޤައުމީ ދިރިބޮޑި އުނދަގޫތަކެއް ދިމާވެ މާލޭގައި ޤައުމީ، އެރިވަޒީރުގެންނަވަނީ، ނުވަނަ މަތި ދަރަޙާއިތޯ. އިސްމާޢީލް ދީދީ އަލިއަތުވެގެތެރޭގައި، ދިރުއިރުއްވާން ފެއްޕިވެހެން، ދޮންމީހާގެ މުޙައްމަދު ދީދީ އަނިބަރުނ ގެއިގެން، މުއިނުހެން ހެނުވި މަރުބަހުގަޔައިގެ. މުޙައްމަދު ދީދީ އަވަހާރަވެވެ ގަރުވާއިވެ. ދޮންމީހާގެ

ޢަބްދުالله ދީދީވެސް، އަނިބާރަބޮޑުންނާއި، ބޮޑުވެން ގެއިގެން، އެއްފަހަރަކު މުރަބަހުގޭގައި ހުރިހުރިވެ. އެދުވެސްވެރި، ޢަބްދުالله ދީދީގެ އަނިބާރަބޮޑުން، ނުމާރާ ގެނބުވަރުގޮ، އެގޭގައި އިންނަވާ ރަށްކަރު ގެދުވަވަހަކެވެ. ދޮންމީހާގެ ދޮންދީދީ ކަލެހަރުގެ މުޙައްމަދު ދީދީއަށް ރަށްކާރު ދަރިއަކަށް ބޮޑުވެން، އިސްމާޢީލް ދީދީ ގެންގެވުރ އެނގޭ ބޮޑުވެނިކަ އެއްގަމުނުވި. އެދުބޮޑުވެން މިހެނިހާ ކަވެރިބަލައި ގެނގެނވެސް ބަހުކަ ދުވަހު، އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ހެވެގަޔާ، މުރަބަހުގޭގައި ވިއްބިވެއްޖެ. ދޮންމީހާގެ ވަދީދީ ކޮއިދުގެއައި އިނގިލި ގިނަދުވަހު، އިސްމާޢީލް ދީދީ އަވަހާރަ. ވަދީދީ، ސަޢީދުއަދީގެ ވަގުތުގައި ކަވެރިބަލައިގެންގެން، ހިތްވާގޮތް ވަޒީފާ ކަމުގައިހުރެވުމުގެ، އެދުބޮޑުވެނާ މުދަގައި،

އެއްބަސްވެއްޖެއްބޭފުޅާގެ ދޮންބާއި، ގުޅުން ވަރަށްވެސް ބޭނުން ކުއްޖެވެ. ވަދީދީ އަވަހާރަވުމުގެ ކުރިން، އިސްމާޢީލް ދީދީ މާލޭގައިން ނުކުރަން ދިޔަކަމާއިއެކު ވަދީދީއަކާއި، ވަދީދީގެ ބޮޑުވެރިންނަށް އަރިވަޑައިގަތެވެ.

އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ގޮތުމާގެ ބޮޑުވެރިކަން، ވަޒީރުކަމުގެ ރަށްތަކުން، ބޮޑުކަމެއް ޤިޔާމުކުރަމު، އަކަމުގައި ވާހަކަ، އިސްމާޢީލް ދީދީ އަރިހު ދަންނަވައި، ފުރުސަތުކަމުގެ ފެނިގެން އެންމެދާއި އަކަގައިވެ. އިސްމާޢީލް ދީދީ އަތޮޅުވެރިއާ ފުއްސާރާއިންނެވީ ވަގުތު މީހުންނަށް މަޤާމުގެ ބޮޑުކަ، ނުވެވި މީހަކު ފުއްސާރާއި ކަނޑުމަތިން ބޭނުންވާގޮތަށް ދަނޑުވަރިކަމަށް، ބޮޑޭރުގެ ފުރާޅަކަން ނަންގަވައިގަންނަވާ، އަކަމު ކަނޑުއިވާއްޖެވެ.

އިސްމާޢީލް ދީދީއާއި އެއްވެސް ގުޅުމެއް ބަދަލުކުރެއްވުމަށް ދުވަސްމިނިކަ، ކަމަކީ ދެނަނުވިނަމަވެސް، ކަރައްދާސް ވާވަޑައިގެންނެވީ ހުރިއްޔާ އަކަމު ކަނޑުއިވާއްޖެވެ. މީނަކަމާ، ކަރައްދާސް ވާވަޑައިގެންނެވީ ހުރިއްޔާ ދަނޑުވަރިޔާ އޮތީ އަތޮޅުވެރިއަ، އެނގުމަށްފުރާއްވައިވެސް އަތޮޅުވެރިވެ. އަތޮޅުވެރި އެއްކޮށް ނުކުމެ، މީހުން ވަރުގަދަން ދަނޑުވަރާ، ބޮޑުބުރުން ނަންގަވައިގަން އަދިމީހުން ވަޑައިގެންނެވީ ކަމުގައި ކަރައްދާސް ވެއެވެ. އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ގޮތުބޮޑުވެރިކަން ނަގަވާ ބަރުވެރިޔާ މީހަކަށް ބޮޑުބުރުން އެއްކޮށް އަތޮޅުވެރިޔާ އެއްކަލަން އެނގިވަޑައިގެންފުރަމު، ހަމައެކަނިވެ އަދިމީހަކަށް އަ އެއްކޮށް ދެއްވައިފިއެވެ.

އިސްމާޢީލް ދީދީއާއި އެއްބަސްވެ އެއްބަޔާ ވަދީދީ ވިދާޅުވުމާ އަވަގަސްވެ އަހަރު "ދަނބުބު" ކަރައްސަ ދަތުރުކުރައްވާ ދެވަސްވަރު ކަނޑުފުޅުކަރަކަ ކަރައްސަ ވަޒީރުގެން، ދަތުރުފުޅު ފުރައްވަވައި، ކަނޑުދަތުރުގަތެވެ. އެއަރުފުޅު، މީހުން ހަމައިސް ބޮޑުން ފުރައިފުރާނީ. އަފުރުކަރުވަޑައި އެއް މީވެސް އެއްކޮށް ދަތޭ. އިސްމާޢީލް ދީދީ ވިދާޅުވުމެ، ދަން ބިމަނަށާ އަ އެއްކޮށް ދެއްވައިފިއެވެ. މިގޮތުމަތީން، އެކަމުހުން

ދިޔައެއްކެވި ގެންގޮސް، ފޮނިތޮޅު ހުސްވާއިރަށް، އެންމެފަހުން އަންނަ މީހާ ބަނަސީ، އިސްމާއީލް ދީދީ ވިދާޅުވިއޭ އަފުރާދީދީ. ދެން އެންމާއަން އެފޮހިޔަ ދިސްމަންފުރަ، އެދުން ދޮންބެބެގެ އަތްފުޅުގައި ހުއްޓެވެ."

އިސްމާއީލް ދީދީއަކީ، އަރިހުގައި އުޅުއްވުމުން ވަރަށްވަސް ހެޔޮ ބޭފުޅެކެވެ. އާދޭސްކުރުމާ އިސްތިއުފާގައި ހުންނަވާ ގަސްތަކަށް ތަބާވެ އަދިދީގެ ހުކުމުން ކަމުގައި އަރިހުގައި އުޅުނު ޖަހާލާފަ މިހުނުތޯ. އަބައިމީހުންނަކީ، ސަރުކާރުން ކައްވައި މިބޭބޭކަވެ. އަބައިމީހުން އިސްމާއީލް ދީދީ އަރިހުގައި އުޅުނު ސަރުކާރުން އަންގަވައިގަންނަވެ. މިހިރާ ކަމަކާއިކަވެސް އިސްމާއީލް ދީދީ އަބައިމީހުންނަށް ދައްވާ ބަކައި މަދުއްސުންނަވެ. އައިސްމިހަކަ ބައިސްމިހަކަ ދަންނަވާފިނދު އަބުފުޅުގައި ފުއްސާއެއްނަންވަރަ، ބާޖަރުން ނަންގަވައިގަންނަވެ، އަބައިސްމިހަތުރުވައިދުވަނުވެ. އައިން މިހާގެ ގޮތުވިމަގެ މިހަކަ، މަރުވައިޖެނަމަ، ވަށާޖަހާ ބަކައި ދައްވާމިއައިކަ، އަމަސްއަށްކަށް ކަންދިނަމަށް ޖައްރާފާގެ މިހުން، ފުރަތަވަނަވެ. އިސްމާއީލް ދީދީ އަވަހަށްފުރުން، ޖައްރާފާގެ ބޭއްމިހުން، ފުއްސާއަކަން ބާނަވާގަން އައިސް، އަރުގަނޑު ގަމީ ބާނާއިރު، ގަނޑުހަރަން ބާނައެވެ. "އިސްމާއީލް ދީދީ ހުންނަވައިރު، އަރުގަނޑު މަނަން

މަގުމަތު ހިނގާކަން ނުޖެހޭނެވެ."

މިހުން ދިޔުމަށް ދަގުމަށް އަވަހެވެ. އައްގަނޑު، މިއަދުން ދިޔާ އެއްކޮޅުން، ބައްޔަށް ރައްކާތެރިވުން ނުވެސް ގޮތްގަދަރު ބާނާކަރުދުން އަހަރެމެންނަށްވެސް އަވަހެވެ. މިދަރުޖައިގައި އަހަރެމެންގެ ބާނާނެކަމުގައި ބޮޑަށް ފައިދާމިނދުން އަރުއް ބާނާނެކަމެވެ.

އަންގަމަކީ، މިއަދުން ބާނާވާފައިވާ ކަންމިކަމުގައި އަހަރެމެންގެ މުޅިގޮތުގެއް އިސްކާވެގެ. މިދަރުޖައިގައި މިމަގު އަމަގައި ފައިސާއަކާ ނުވާނެވެ. މިހާ

އެންމެމަތީ ދަރަޖައަކީ، މަދަމާ ކަނޭ އެއްކޮށްވެސް ނުބަހައްޓައި ބޭނުންމީހުންގެ މުޢާމަލާތް ފުއްދައި ދިނުމެވެ. އަދުގަނޑު ދަންނަވަމުގައި، ދިރާގުތަކުގެ އެންމެ މަތީ ދަރަޖައަކީ މިއެވެ.

ފަހަކަށްއައިސް އިސްމާޢީލް ދީދީގެ މުސާރަފުގެ، ހަމަޖެހިފައިވާ ގޮތީ މަހަކު -/125 ރުފިޔާއި، ބޮޑުހަރަދާ، ފޯނަކު 72 ލާރި ހަރަދުވާ ޖެއްސާފައިން ފަރުކުލަވާ، ބަނދަރަކުން އަނބުރާ ކޮންމެ ބޮޑުކަމުން -/25 ރުފިޔާއި އަދި ސަރުކާރުގެ ލާޖޭގެ ފަހަރު ކުރާ ކަންމަތިތަކުރަކު އަދިދަ އައްސޮޓިން ކަރަގައި މިބުނުބަރަކަން ހުރި ވެކައްސޮވެ. (130 - 131 ވަނަ ސަފްހާ ބަލައްވާށެވެ.) އެރޭގައި މަހަކު 10 ބޮޑު 12 ބޮޑު އާދައެވެ. އަހަރެއްވީމާ، ބޮޑުފަހަރުން އަކަށިވެސް ގަތުގަނޑަކުން މަހަކު -/300 ރުފިޔާ މިބައިޖެހިގެންނެވެ. މިހެކިލީގެ އިތުރުން ބިދޭސީންކަރާ ޖެހިމަނާގެ ބާރަބައިކަވަ އެއްބަރާ، ބާޖަރުގެ ފުރާރައް ނިމެން ކަހަލަފުނަމާ އެގެ ކޮމިޝަނަން 100 އަކަން -/3 ރުފިޔާ މަގުން ނަގާ ފައިސާގެ ބިނބައިކަވަ ދަބައިރާ އަދި މުބަހަރަގެ މިހުނަރާ ދަރުފުރަވައިން ނަގާ ސުނަކުމުންވެސް، އެކަށީގެންވާ ބައްއް މިބައިޖެހިގެންނެވެ. މުހަރަހި އެއްޗެއް ހިމަނަ ބަލާއިރު، މަހަކު -/500 އައްހަހި ރުފިޔާވާނެއެވެ. އެކަމަކު، އިސްމާއީލް ދީދީގެ ފޮނުކަވަގައި ދިވަހިކަވެސް ދިހަރުފިޔާ، އެއްވެކަމެއް ނުނެގެއެވެ. އެނމެ ރުފިޔާއަކަން ނަމަވެސް ދެމިނދުވަހަކުވެ ގިނަވާނުދުން ފޮނުކަވަކާ ނުވާވެނެވެ. ހަނދުން ކިޔެނމެ ރުފިޔާއެއް އެތުޖެހުން އެރިނމަވެސް، ހަވަރުވެގެ ކަރަގައި ހުސްވެނުކާމުދުކަ ޝައުކައްނެތެވެ. އެއްދުވަހަކަ ފުހަރައްއެގެ ނިޔަމުގެ ކަމިޝަނުން ހަހަކަންވަރު ގިނަރުފިޔާ އެއްފުހަރާ އަތުޖެހުން މަދެކުނު އިރުއެވެ. އެއަހަރުހަ ބިނދުވަސްވެރިރު އަތުޖެހިގައި އެނމެފުހިސާއެވެސް ނެތެވެ. މިގެ ބިރައިން އެނމެފުހިސާއެވެސް ފަރުއްކަޅެވެ އެއްޗެއްގެ ބޮރު އަމިއްލަ ބޭނުންފުޅުގައި، ހަދަކަރެއްވިކަމެއް ނުނެގެއެވެ.

ލިބޭ އެއްޗަކަށް ޝުކުރު ދެއްވުން

އިސްމާޢީލް ދީދީއަކީ، ދުނިޔޭގެ [illegible] [illegible]، ތަނަވަސް [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. ޢުމުރުފުޅުން 45 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ނަސޭހަތް [illegible] [illegible]. އިސްމާޢީލް ދީދީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] އިސްމާޢީލް ދީދީގެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. އިސްމާޢީލް ދީދީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible]. "[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

އިސްމާޢީލް ދީދީއަށް، [illegible] [illegible] ސަރުކާރުން

ޗާވިދުރުވ ދިބެވަޒީރިގަންނަވާ ދުސާރައެއް ނުވެއެވެ. އަދިވެސް ވަރުވެސް ދިރުން ގާތް ފައިސާދަނޑު ވިދާޅުވާ އުޅުއްވާކަމުގެ ނުދަންނަވާފަދަވެ. އަދިގިނަ ހިޔާނީނާ ގޮތެއް ވިދާޅުވެދެއްވިއެވެ. އަދި ޔައުވެގެންތިއެވެ. ބޭނުންތެރިކަމުގެ އަތުން އެނދެރިޔާ ދިމާއެއް ދިއުމުގެ އިނދެކެނޑުމާއި، އަދިދިޔަ މިޖެހުނުއީ އެންމެ ދުރު އައިރުކަންތެރިވެ. ބޭނުމީއެގެ ނިކަރު ރަށުތަކުގެ މީހުންގެ ފާރަވެރިވެގެން ރަނގަޅުވެސް، އެހެން ދަންނަވައިދިނަމު؟

(95 ވަނަ ސުވާލު ބައްލަވާށެވެ.)

ރަށުތަކާ މަސައްކަތުން، ދިބެވަޒީރުގަންނަވާ އައިސަރާން ޝާހިރު ރަށުތަކަށްދިނެވެ. މިދިޔަ ރަށުގައި ދިބެވަޒީރުގެ މަސައްކަތަށް، ފުރަތަމަ ދިބެވަޒީރުގަންނަވާނީ ފުރި މަސްރަޙައްމު މަހާމެރި 75 ރުފިޔާއި، އަޅުގަ ބޭސްތަކަށްވެ. އެއީން ދިރާސާކުރުމުގެ ނުވަތަ ދިވެސް، މަސްރަ ރަށުތަކުން ވިހާނުފުދިއަކުވެއެ ނުދިއުވެއެވެ. އެދިބެވަޒީރުގަންނަވާ މިސްރަކުން، ރުހިވަޒީރުގެ ކުރުމަށް ދިނެވެ. ފަހަރެއްގައިވެސް އިސްތިއުފާ ދެއްވައިގެން ވަރަށް ފައްސާތަކެއްގައި ރުފިޔާ ދިބެވަޒީރުގަނޑުވެސް، އެދިދިޔަ ހަރުދަނޑުވެ ދިރާއްޖެއިން، ފުދުވެރުވާ ނުނުވެ. ތިރީގައިވެސް ރުހިވަޒީރުގެ ކުރުމަށް ދިޔަފަދައިން، އެރުވެސް ކުރުމަށް ރުހިވަޒީރުގެ، ހިމަނުއް ހަމަޖެހިގެންނެވެ.

ހިތްވަރުފުޅުގަދަކަން

އިސްތިއުފާ ދެއްވައި، އެޅުވާނުގައި އެޅުން ދިވެހިންގެ ތަރައިން، އެންމެ ހިތްވަރުގަދަ މިހާރު ބޭނުން ނުވަތަ ރުނުދިވެސް، ހިތްވަރު އެންމެގަދަ މަދުމިހުނަރު އެހެރާ ބޭނުން އުޅެގެނބު ތަޖުރިބާއިވެސް ޖެހިއްއި ނުވަތަވެ. ގަދަ އަވަގައި ގިނައިރު އުޅުއްވާގެން، ބޮޑުރަގައި މާބެޖެން ތިމާވެރިކަމުގެ ނިސްބަތްޖެހިގެން، ޝާހިވާގެ ބަޔަކު ވިދާޅުވިއަރުއް ދިވަހާވެސް އަޅުގަނޑު ނުވަތަވެ. އަދި އަފުދަ އައްކޮއް ފަހަރަކުވެސް، ވިދާޅުވިތާ މިހާރު ބޭނުމުއް ނުވަތަވެ. އަދި ޔައުމުއް.

ލާރާއި ބުދުވަޒީރުގެމުދާއި، ގަދަހަވަގައި އުޅުއްވުމު، އިސްމާޢީލް ދީދީ ކުރައްވާ ކަމަށް ވިދާޅުވެ ހަމަޖެހުނު. ބާކީ ވާރު ވާ ގަދަވަރުން ޤާނޫނާގެ މުސްތަޤިއްލު ބާރުގައި ކަނޑައެޅިފައިނުވާ ކަމެއްކަމަށް ކަނޑައެޅިވަޑައިގަތުމުން. މުބާރާގެ ދަށުގަނޑުވާހަކަ މަތީގެ މަސައްކަތްތައް ހިންގުނު ގޮތުގެ ޤާރާފުގެ މީހުން، މުދަން ދީގެން، މަސައްކަތްކުރި ގަދަކަމާއި އިސްމާޢީލް ދީދީ، އެބައިމީހުންގެ އެކަކުދަނުން، އެރުވިގަތުން ބުނުއްވިއެވެ. ކަނޑުމަތިން ބައިކަލް ގައިމުދުއް މިޔަރުޖަނަށް، ހަބަރު މިރުވަޖެއިގެމުއްކަ، ކަލޭގެ ވައިބަރުވާފައި ވައިސާރާނުއްވާ، އަބަކަ، ސަރުކާރުވާހަކަ އިސްމާޢީލް ދީދީ ދަނޑުގައި ވަޑައިގަންނަވައިފިއެވެ. ޤާރާފުގެ މީހުން އެކަނި އަބުވަޖެގެ މަނިކު ފުރަތަމަ ވަރަށް ގަދަކޮށް ބައްދަލުކުރެއްވިއެވެ. ބ. ބ. ގ. އާރާސްކަނޑުވާ ބަޖެވުރުން، މިގަމުން ގަނޑުއަރު، ބުދުވަޒީރުގެ ކަނޑުމަތި ބަރުގައި އަދުވަފުރި ހަވަރު މަސައްކަތްމުން ނިރުގެން ހަކަވަޖެއިގެމުއްކަ، ބައިއް ދަވަހުން، ވަރަންގެދަނޑުން ހުފުދުކަރުވަން ފުރައްވާ. ދަން އަދިފާންހުރިގެން، އެމައިއިރުކަ ދުންއަރު ހަގައްދަވަރުއަލުގަނޑު އިފުދު މުޖެވަނީ. އަކަރުކަ ހަދު އަންގަދަވަރުވާ، ބުދުވަޖެއިގެން ބަރުގައި އަދުވަފުރިއްވާފައިވެއެވެ.

ވައިރުޖެ ދުސްރުން އެމިޑިމަރުގެ އަކާކު މަންމަނަން، ސަރުކާރުގެ ނުޖެގުޅަރަ ކަފުޖަހައިގެން ފުރިޖަހާގައި ގަންނަރުވަސްރުވަހައި، ނާފުހަރަ އަރުވައިބަންދަރުން ދަނިދަރިއަރު ގަންޏާ ދަވަސްރުވަހު، ހަމަރުދުރުން އަރުއަވަން، އަމިގައިވެ. އާގަބަޖެ ކަނަވަރުފުރު މިކަމު އައަސްގަނޑުއަވަރު، އިސްމާޢީލް ދީދީއަކު، އަނޑުބަޖެން ކަސްއަހިގައި، އަވަދުނިޔޭ އަދުއަވާ ބަފުޅުކަވ. އާފުދު ދަވަސްދަވަރު އަދުއަވަން ދުޖެހިނަސްން ފުއަރު ބައިއް ދަވަސްވަރަން އަވަގައި، ގަސަދުރު އަދުއަވަން ޖަހަދުގެ ސަވަބަސް، ޖުފުޅު ރަމަވ، ފާރަވަފުއްވަސް ހަރަވ.

އަފުގަސްޖެ އަހާގަމަގައި 1304 ހ. ވަނަ އަހަރު، މާފާގައި ހިނގި ސަރުކާރު ފުމަނަގައި

އިސްމާއީލް ދީދީއަށް ދިން ގަދަފަދަ އަދަބުތަކުގެތެރޭގައިވެސް ކެތްތެރިކަން ކުޑަވެ ކުރިމަތިކުރައްވައި ހިތްވަރުދެއްވި ދިރިއުޅުއްވުން ނުވެއްޖެއެވެ. އަދިބޭ ކުޑަވީމާ އަދި ހަމައެކަނި ނުކުރައްވައެވެ. (76 ވަނަ ސަފުހާ ބަލާލައްވާށެވެ.)

ކަނޑުސުންބުލީގެ އާދޭސްކުރުބޭރުވުމުގެ އަހުރުވެރިކަމުގެ ފަށްބުމަކުންނާކުން، އިސްމާއީލް ދީދީއާއި ބަހާލާފައި މަސައްކަތްތަކުން ވަރަށްގިނަ ނުކުތްބުނަ އާދޭސްކުރުވުން ޖެހިނުވާކަމެވެ. 102 އަހަރު ކުރިން ކުރިއަރާ، ކަށިތުރުކުރާ ކޮލަރުގެ މަސައްކަތްކުރި، އަބުރުނޭކި އަދިއޮތީ މަރުއްކާއިނުވެ. ބަރުބަރުޓަކަށް، ކުރިއުރާއިސް، ވަކިވެނުވީސް، ބަދުވެރިކަން އަދިއޮތީކޮށްނުވެ. ކުރިއުރާ ހިތްނުމަ ގަދަފަ ނަމަވެސް، ހަރުއުހުމަ އަންނަވެރިކަން ކަލޭކުރިއަށް ނުކުމެގެން ނިމުނެވެ. އަށްޖެހި އަހަރުގެ ތެރޭގައި ގަންނަވަރުވެސް ޗ. ގ ވިލުގަނޑު އާދަވެސް އަދިއޮތީ، ދުވަހަކުވެސް މިހަކަ ގަމުގައި ބިމަށްގެ ގައި މަދުރޮދަނު ނަޖަމާ މަވެނިމަށްގައި އަމިއްލަގެ ރަދަ ވިދާޅުވި އަދޭ އަދިގެނޭ ނުހަމަވެ. ގައިކަދުގައި ޖީހާ ކުދިމުދިނި ދުޅިދުވަ ދީދީބައިވެރިމަކަށް ދުވަހުގެން، ބޭސްވެރި މީހާ ނަބައިދިބާއު ނުރުނުކުދިއަރު، ދުވަހަކުވެސް "އަލްދުއައާ" ފުދަ ބަޔަކު ވިދާޅުވެކުރު އަދިގެނޭ ނުދުނަކުރުމެވެ. ބޭސްވެރިމީހާ ރިވާވާމަކަން ކަމުއިގެން، ދުސްމަނު ނުރުނަނު ދަށްކަވައިގެންނުދާ އިންނަވާނީ.

އަށްފުރަރުކަ ފައިނބުރުގަނޑިރީ ފުރުގަނޑާއި، ބަރުފުދާއަކަށް ބާޖޮފުއި ކުޑަ ކިނިގަނޑުން ބޭސްވެރިހާ ވަތައިކަން އަކަނިގަނޑު ކަނޑާލާން އަދުހާ ނުކުރިގަނޑު އުޑުނިކަށް ވަތައިބުރުއަވަފުރި އަމިފުދުން، ފުރުގަނޑުގެ ހަމަގައި ވަރުގެ ހުރައިން ކަށްވަގަމުގަމަން، ކަނިބައިނގެ ފުރުކަ ސާފުވިމަން އަދުގަނޑު ދުނިމަވެ.

ކެތްތެރިކަން

އިސްލާމީ ދީނީގެ ކެތްތެރިކަމާއިބެހޭ ގޮތުގައި ރިވެތި ބުނުއްވާފައިވާ ބަސްތަކުގެ ތެރޭގައި، ލިބޭ އަޖުރާއި ޝުކުރުކުރުމުގެ ދަރަޖައާ ހިތްވަރު ލިބިގެންދެއެވެ. އިސްލާމީ ދީނީ ވަރަށް މުހިއްމު ބައެއް ކަންކަން ހުރިހާ އެއްޗެއްގެ ގޮތުގައި ދީނީއަކީ، ލިބުނު ބަލާ ކަމަކުން ކެތްކުރުމަށް މަގުދައްކަވައިދެއެވެ. ކެތަކީ ދަރަޖަ ބޮޑު ޢަމަލެކެވެ. އިންސާނާ ބައްދަލުވާ ހުރިހާ ކަމެއްގައި ކެތްތެރިވުން ބުނެވޭ ބޭނުންވެއެވެ. މުއުމިނުންނަށް ކެތްކުރުމުން ލިބޭ ހެޔޮ ނަތީޖާ ތަކުގެ ތެރެއިން ހިތަށް ލިބޭ ހަމަޖެހުން ފާހަގަކުރެވެއެވެ. އިސްލާމީ ދީނީއަކީ، އަޅުގަނޑުމެންނަށް ކެތްކުރުން ދަސްކޮށްދޭ ދީނެކެވެ. އެހެންވީ! އަޅުގަނޑުމެން ކެތްތެރިވުމަކީ ތަޤްވާވެރިކަމުގެ ކަމެއް ކަމުގައި ބުނެވޭ ބޭނުންވެއެވެ. އިސްލާމީ ދީނީ ދަސްކޮށްދޭ އެންމެ ކަމެއް، ލިބިފައިވާ ނިޢްމަތްތަކަށް ޝުކުރުކުރުމެވެ، ހާލަތު ބަދަލުވާ ހިނދު ކެތްތެރިވުން ލާޒިމުވެއެވެ. ކަންތައް ދަތިވުމުން އެއީ ކަލާނގެ ޙިކުމަތެއް ކަމުގައި ދެނެގަނެ ކެތްކުރުމެވެ. ކޮންމެ ކަމަކުން ކެތްތެރިވުމުގެ ފައިދާ އިންސާނާއަށް ލިބޭނެއެވެ. ކެތް ކުރާ މީހުންނަށް ހެޔޮ އަޖުރު ލިބޭނެއެވެ. ބަލި، ހާސްކަން، ބިރުވެރިކަމާއި، ދުނިޔޭގެ ކަންކަމުގެ ދަތިކަމާއި، ބަލިމަޑުކަމާއި، ގެއްލުންތަކާއި، ހަށިގަނޑަށް ލިބޭ ތަކުލީފުތަކުގައި، އާއިލީ ދަތިކަންތަކުގައި، ފައިދާ ހޯދުމަށް ކެތްކުރުމަކީ ނަސޭހަތެވެ. ރަނގަޅު ކަމެއް ކުރުމަށް، ކުށްތަކުން ދުރުވުމަށް ކެތްތެރިވުމެވެ. ކެތްތެރިކަން ހުރި މީހުންގެ ބަސްތަކާއި ޢަމަލުތަކުން، ހިތުގެ ހަމަޖެހުމާއި ރަނގަޅު ނަތީޖާ ހާސިލުކުރެވޭނެއެވެ.

ވަޑާމޮރިކަން

ވަޑާމޮރިކަމޭ ބުނުމުން، މިމާނަގައި އަޅުގަނޑު ޤަބޫލުކުރާ މާނައަކީ، ދިމާއަށް ކުރެވޭ ކުޑަބޮޑު ވަށްބުރު ގޮތްތަކެއް، ނުވަތަ ބާރާ ރަހަލު ކުރުމެވެ. އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ވަޑާމޮރިކަމާއި ދޭތެރޭ އިތުރުން ދައުލަތާ ވާހަކަ އެނގިފައެވެ. މިދޮގައި ދިރުމާ ވަރަށްބޮޑު ބޮޑުހަރުކުރުމުގެ ފުރިހަމަ ބަލިވަރުތަކެއް، އަޅުގަނޑު މިދެންނެވިގޮތުން، އިސްމާޢީލް ދީދީއަކީ، ފުރަތަމަ ވަޑާމޮރިއެއްކަން، ޒަމާނެއްގައި އެނގިވަޑައިގެންނެވި ގޮތެވެ. ބަޔާ ހަރުމަ ބޮޑުވެރިއައިކަން، އަޅުގަނޑުމެން ސާބިތުވެވަޑައިގެންނެވި ގޮތެވެ. މިފޮތުގައި ދޮގެއް ޝައުކުވެވަޑައިގެންނެވީ، އަކަމާ އަޅުގަނޑު ކުރަނަވާކަމުގައެވެ. އެނގިގެން ދިޔައީ ނުފެތުރުމެވެ.

އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ބައްޕާ ގަސްދައާ އަޅުއަތް ގެފުޅުގެ ބިޔ ދީދީގެ ކުޑަކުދިން ކަލޯގެގައެވެ. އިސްމާޢީލް ދީދީ ފޮރުބެއްޔާތް ކުރަތާ ބޮޑުކުރަތް ކުޑަކުދިން ކުރިއަށްގެނދިއުމެވެ. ސަރުކާރު އެދީދީގެ ބުރުކުރުވުން ވިހިއަހަރުވެ ފުރުސަތު ބިޑި ދީދީކުދިން ކުޑަކުދިން ބުރަހަރުމެއް ޖެއްސެވިއެވެ. އެއަށްފަހު އެ މަގުތަކުގައި ގަނޑުވެ، ކުޑަކުދިން ދީދީކުރަރިކުދިން އިބްރާހިމް ދީދީ (ފަރުން އިބްރާހިމް ދީދީގެ ކުޑަކުދިން) އެވެ. މިކަން އިސްމާޢީލް ދީދީ ބަޔާނުކުރެވޭ ދާނދުން ގަނޑުމުފުޅުއް ނުނިމިއެވެ.

އިބްރާހިމް ދީދީގެ ކުޑަކުދިން ކުޑަކުދިން އިތުރު ބިރުފުޅުކަން،

މިހާރު ކުރެއިވިސްބަރު ބޮޑުއަޑު އިވިވެއިގެންފުނަ، ހަމަ އެތިތްވެ ކަމުއާއި ކަލަށި، އެމީހުން ޖެމުބުދުއަވާނުއެވެ. ބަދި ދުވަހަކަވާސް، އާނާ އާނާކަން ހަމަދުވަހު ދަނުލުވުއެވެ. އިބްރާހިމްގެ ދުކަވާރިނދަ، ކިޔަރުތު ދުޅުބައްކަ ކަރަގައިވިދާސް، އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ދުކަވާރިނދެވެ. އިސްމާޢީލް ދީދީ ދުފުޅުން، އައިސް

ބޭފުޅަކަށް ކުޑައިމީސްބެހައް ވިދާޅުވިއަޅު، އެހިމީހަކު ނުވެއެވެ.

އިބްރާހީމް ދޮށިމެނާ ކިލެގެފާނާއި އެކިލެގެފާނުންގެ ބޭފުޅުންނަން އިސްމާއިލް ދީދީ ބެއްޔަބެ މުނިފޫހި ބޮޑުފުޅުގެ، ހަމަދުވަސް ރިޔާސަތުވެރިކަމުގައި، ފުރަތަމަ ވަފާތެރިކަމާއި، މުޚުލިޞްކަމާއި ހަމަކަށަވަރުކަމާއި ދަންނަވާން ނުކުރެވުނު ނަމަވެސް، ދިވެހިރާއްޖޭގައި އެއީ ނަމޫނާ މިސާލެއް ކަމުގައި ދެކެވޭ ރިވެތި ދުވަސްވަރެކެވެ. ބައެއް ފަހަރު ރިޔާސަތުގެ، އަމިއްލަ ހިތުން، މަސައްކަތް ބޮޑެތި އަމިއްލަ ރޭވުންތަކާއި ގުޅިގެން ކުރެވުނު ބޮޑެތި ނިންމުންތައް.

އިސްމާއިލް ދީދީގެ ވަފާތެރިކަމުގެ ވަރަކަށް ދިރާސާ ކުރެވިފައި ނުވާތީ، މުސްލިމުން ދިރާސާ ކުރުމުގެ އެހީތެރިކަމާއި ބަދަލުގައި ބަހައްޓަންޖެހުނު. އަހަރެމެން، ރާއްޖޭގެ ތާރީޚު ހޯދުމުގެ މަސައްކަތްތަކުގައި ދިރާސާކުރާ ބޭފުޅުންނަށް ދީދީގެ ވަފާތެރިކަމާއި މުޚުލިޞް ކަމުގެ ނަމޫނާ ފެނިގެންދާނެ، މިފަދަ ވިދާޅުވުންތަކުން.

ހިޗްޗު މިރިކަން

މުރުބަހުރު އިސްމާއިލް ދީދީގެ އަހްލާގާ ގަހަގައި ފޮނުވި ދަތުރުގެ ތެރޭގައި ވާހަކަ، އަހަރުމެން ދެކެނީ ވަރަށް ބޮޑު ބަހާއި، ހިތްމިރު ތަޖުރިބާއެއް ހަމައެކަނި. ނަމަވެސް ބޮޑުކަން ނޭނގުނެވެ. އިސްމާއިލް ދީދީގެ އަހްލާގާއި ދޮޅުރަ ވަފާތެރިކަމާ ވަރަށްގިނަ، ދަރިން ބޭނުމީ އަހަރެމެން އަރަމުވެ. އަޅުގަނޑު ހިތްޖެހި މީހަކަށް ބަލައިނުލާ ނުދެކޭ. ނަމަވެސް ފުރަތަމަ އިސްމާއިލް ދީދީ އެއްބަސް ދެކޭފަހު ބޮޑު ދެކެމުން ނިކަމެތި މީހުންނަކީ ނަމަވެސް ތަޖުރިބާކުރާއިރު އަހަރެންނަށް ބޭއްވުނު ކަށަވަރުކުރި. އިސްމާއިލް ދީދީ އެކަނިގޮތުގެ އަހަރެމެން މިހާރު ދެކުމެއް ނެތް ސަލާމް ދެކޭ ނަހަރިއް ދެއްވިއިރު އެހެން އިސްލާހުކުރާނެ ބަހަކީ "ބޮޑުނަމަ ނުވޭ!" ދެއްވި.

އިސްމާއީލް ދީދީގެ ގޭގައި، ސަރަސްވީއެއް، އަދަރާދުގޮނޑިއެއް، ނުހުރެއްތެވެ. އެރޭގަ ބަންދުގައި ދުވަހަކުވެސް އިނގިރޭސިވިލާތުގެ ނޫނީގައިވެ [illegible] ފެނުނުގޮތެވެ. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ބަނދަރު ނުކުމެ ދިދި ބަނޑުގޮއްސައި ރަނގަޅުވެ [illegible] [illegible]، [illegible] ބަޔަކު ބޮޑު ބަނޑުގޮތުން، [illegible] [illegible] ދި [illegible] [illegible]، އަނގާ [illegible] އަނބު ފަރުވާތަކީ [illegible]. އިސްމާއީލް ދީދީއާއި ވުޒާރާގަނޑުގެން، ގޭގެ ބޭނުމެގައި ބޭނުންތެރިކަމުގެ ނޫނީވެސް ދުވަހުގެ [illegible]. [illegible] ދުވަ ގައިހަކަ ވެދުވާރިގެބޭސް، އެގެއްގެ ވެރިއަކަށް ހެދި، އެއްގޮތަކަށް ބަޔަށް ދުވަހެއްގެ ފާހަގަތެއް އިނގިރޭސިވާރިގެނަށްވީ. އެއްގަޑި ކުއްޖެއް، އެއްދުވަހަކު، ބައްޔަކަށްހެއްދި ބާޒުހާޅުގެނަސް އެވެރިން، އާޅާއެގެ މިނދު އިނގެ ގަދަވެގެއް އިނގިރޭ ވިދާޅުވިއެވެ. "ބިއްބީ ނޫއިނގިރޭސިންތަވެ. ބިރައި، ހަރަކަތްގެ ސާބާ އިނގިރޭސި ބޮޑެވެ. އެއްދުވަސް ބޮޑުބަލިގައި ހަރަކާތް އާނާގެ ނުކުރި ކުރިމެވެ." ހަކަތަކުގެ ބާޒުވާ ބިއްބާ ބޮޑުބޮނޑުން ވެއްޖެއްގެން އިނގިރޭސިވެރިގެންތަކީ، އެބުނުއްގައި ހެދި އެއްގޮ ބިރިގަތުމުގައިވެ. ނުވެބަ ކަނޑުގަތުމުގައިވެ.

ޑާރަސްދު ގަސްޓުވަރު ދިނުމަސްޓާފު ވިދާޅުވީ، އަޅުގަނޑު އުފާވެ.

"އިސްމާއީލް ބޭބޭ މިދާނެ ފުރުޞަތު މިހުން އިނގިރޭސިން ބަޔަކުބާގައި މިހާރު ބިރިގަތުމަކުން ގޮތުމުގެއްގައި ކިބަރުގެ ވެރިން ބުނިނަމަވެސް، ނިމިނުނުމަވެ. އެހެންވެ، އެބޭބޭ ބައިނުރާނީގެދިނަމަ، ވާނީ، ކަނޑުގަތުމުގެ ހުރިނުވެ!"

ޑާރަސްދު ގަސްޓުވަރު (ފުރުސް ޑާރަސްދުގެ) ފުނޑުގައި މިހުން އިނގިރޭސިން ބަޔަކުބާއި ހުނަރު ގޮތުގެބައި އެނގެނުކަ އިނގިލިއްކަވެރު އަހަރު ނުވާނަތެވެ. އެކަމުތަ އެގޮތް ލިބޭގެ އެބަގޮތު ހަރުގެ ސަބަބުން އެދުވަސްވަރާ ބޮޑުމުން އައި ދަރަޖަހަރު ގޮތުގެއައިކަމުގައި އިސްމާއީލް ދީދީ ދެކެވެއްގެންގައިނުވަނީތެވެ.

ކުރައްވާން ޖެހިވަޑައިގަތް މަސައްކަތެއް ދެރަވެގެން ދުވަހަކުވެސް ފަސްޖެހިވަޑައި ނުގަނެއެވެ. ލިބިވަޑައިގަތް ހެދުންކޮޅެއް ދެރަވެގެން، ދަތުރުކުރައްވާން ކެރިވަޑައި ނުގަތްތަނެއް އަޅުގަނޑު ނުދެކެމެވެ. މީގެ އަނެއްކޮޅުން ހެދުންކޮޅު މޮޅުވެގެން ދަތުރު ނުކުރައްވާ ހިމަނުކުރުސަރައް ދެއެވެ. އަމީރުގެ ބޮޑުވުން ދަތުރުކުރައްވާ ބާވަތުގެ ހެދުންކޮޅު އައިގެންކަރަތަވެސް އިސްމާޢީލް ދީދީ މުރުއް ދަތުރުކުރައްވާނެއެވެ. އަބަދުވެސް، އެއްބަރު ހުރިމުރު ފާރުތު ބޭނުންފުޅު ކުރައްވާން.

ދީދީ ކިހާ އެންމެކަމުނަކަން، އާދެ. ވަޑައިގަންނަވާނީ ވިދާޅުވީ. މަނިކު. ބުއްދު ކިހާ ޖާތުގެ ހަރުދިންނަނާ ބަޑިމީ ރަށްރަށުގެ ނަމޫބޮން ދުރުދުންނަން ތަށްބަ ދުރުވެސް. ކިހާ ބަޑުނާން ވާހަކަދައްކަވާފައިވާނީ. އިސްމާޢީލް ދީދީ އަމީރުގެއަށް ވަޑައިގެން އެއްވެސްތަނެއްގައި އިތުރުދުވަހައް ނުގަނެއެވެ. އިބްރާހީމް ދީދީ ދުރުދާން ބިދޭސީން އިސްމާޢީލް ދީދީއާ ހިމަނުމުއަރަކު ވާހަކަދައްކަވާން އިންނެވި ތަނުގައިވެސް، އެދުރު ކުރުމަށް ބޮކިރޯ. އިބްދުލުވުމުގައި ރައްޔިތުންނަށް ބިދޭސީން އަރިހަށްގޮސް، އިސްމާޢީލް ދީދީ ކަންތައްތަކާމެދު ވިސްނެވެ.

އާދެއްގެ މަސްވެރިން، ބޮޑެތިރަންފުޅު މިހުންނާއި ވާހަކަދައްކަވާފައި ރަށުމީހުން ބަޔަކުބޮޑުވެ. އަތޮޅުމުދިން، އިސްމާޢީލް ދީދީ އަރިއަރަކު އައިސް، ވާހަކަދައްކަން ގޮސްއިރު ވާންދުން މިބަޔަކަށްފަރުވާން، ސަލާމަ ސަލާމް ދެއްވި ކަމުދައެވެ.

އެކު ކަންތައް ވަކިވަކިން ދަރަނިތަކުން ހަމަޖެހުންތަކާއިމެދުވެސް، އާދޭސްކު ރިޢާން، އިސްމާޢީލް ދީދީ ކިބައިން ނުފެންނަ ހިތްވަރުކަމާއި ހަމަ އެއްގޮތް ސިފައެއްވެސް ނިކަންނަކަމެވެ.

ކޯފާ

މީރުބަހަރު އިސްމާއީލް ދީދީއަކީ، ކޯފާގަދަ ބޭފުޅެކެވެ. ކުދިކުދި ކަންތަކާ އަވަހަށް ކޯފާއިސްވާ ބޭފުޅެކެވެ. ހަމައެހާ އަވަހަށް ކޯފާ މަޑުވެވެސް ބޭފުޅެކެވެ. މީހުންނާ ދިމާއަށް ކޯފާވިއިރު، ބޭރުބަސްބަސް ބޭނުންކުރައްވައެވެ. މިގޮތުން ބޮޑަށް ހީރު ޖުވާންފުޅުގެ ދުވަސްވަރުގައެވެ. ކޯފާގެތެރޭ ވިދާޅުވާ އެއްޗެހި ކުދިކުދިން ނަށާލައިގެން ހަދަނީ ދަކައިކުރުމުންނެވެ. ނަމަވެސް އަމިއްލަ ކަމަކާއި އިސްވެ ކޯފާއަރުން، ދުވަހަކުވެސް މީހަކު ގައިގައި ޖައްސަވައި، މީހުންގެ ނުވަތަ ބޮޑެއްގެ މުދަލަށް އަމުދަލަށްވުރެ އަނިޔާވެރިކަމެއް ނުކުރައްވައެވެ. އަދި އެފަދަ ކަމެއް ކުރައްވާ މީހަކު ބޭނުންފުޅުވެސް ނުވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް، އިސްމާއީލް ދީދީގެ އަމިއްލަ ކަމަކާ ނުބައި، އަސްލު ބިރުގަނޑެއްގެ ކަމަކާ ކޯފާއިސްވެގެން ފަހަރަކު ބޭރުބަސްބަހުން ގޮވާލައްވައެވެ. ސިފާ ދޮރުމަތީން ގޮސް، އެދިދީގެ ކޯފާގަދަ އަޑުފުޅު އިސްކުރައްވައި، އެފަދަ ކަމެއް އަޅުކަމަށް ހަދައިފިއެވެ. ސިފާ ކަމަށް ހަޅުޖެހިކަން، ބޮޑު އަދިބިދޭސީ އަޑުއިވޭ ދުވަސްވަރު ކަމަކީ އިސްމާއީލް ދީދީގެ ހަފުތާގެ ހަނދުމަފުޅަށް ނުކުމެވަޑައިގަތެވެ. އެފަދަ ދުވަސްވަރެއް އިސްވެ އައިކަމުގެ ދަންނަވާލަން ކަތީބުންވެސް ގަޑިއަކަށް ކުރީއެވެ. އެކަމަކު، އެކަމަކަށް އިރުކަ ކޯފާ ކުރުނުކުރެ އެދި މާކަމުގެ ކަމެއްވެއެވެ. އިސްމާއީލް ދީދީގެ އަމުރުފުޅު ދަށުވެގެން ސިފާ ކަމުގެ ނިސްބަތްކަމަށް، ބަތަލު ވަގުތުތަކެއް، އެކަމުގެ ދަފުތަރުގެ ބަލުހުމަކު، ވަރަށްބޮޑު ބަތަލު އަދިބިދޭސީ ކަމުގެ ކަމާއި ޖެހިފައިވާކަން ސަލާމް، އެކަމަށް އިސްމާއީލް ދީދީގެ ބޮޑުއިރުގެ ކަރުދާސް ކޯފާ ދެކެވެނީ ދިޔައިމަހުމެވެ. ބޮޑު ކަކުރުގެ ފިތުގެ މުދަލުގެ ކަމުގެ އަލިގަދަވެގެން

ކެރިއްޖެއެވެ. އެބައިމީހުންނަށް ހިބޭ ހުކުމާއި ޔަދަނޑުދަރު، ޤަރާރުގަނޑު ކަނޑައެޅުމުގެ ބާރުކަނޑައެޅިފައިވާނެއެވެ.

އަނބިދަރިންނާދު ކަންތައް ބަހައްޓާލާގޮތް

އިސްލާމީ ދީނީގެ އަނބިއަނބިކަނބަލުންނާއި، ބޭފުޅުންނާއި، އަދި ބޭފުޅުންގެ ބޭފުޅުންނާމެދު، ކަންތައް ބަހައްޓާލާނީ ވަޒަންވެސް ސާފު މިނިވަން ގޮތެއްގައެވެ. އެބޭފުޅުންނާ ބޭކަނބަލުންގެ މުއްސަނދި ގަދަފަދަ އަމުރުޔައް ކުރައްވައި، ދެއެޅުންދިރިވަކާރަށް ގޮތުގައި ދައްކަވައި ނުހައްދަވައެވެ. އިސްލާމީ ދީނީ ހިތްހުރިހާކަމެއް، އެއިން ބޭފުޅަކު ކުރައްވަނުވަސް، ކަލާގެ ބަސްފުޅައް ވިދާޅުވާ އެބޭފުޅުންނާ ދިމާއަށް، ހުނުފުޅު ކަނޑައެޅުއްވައި ނުޑައެވެ.

އިސްލާމީ ދީނީގެ ޝަރުޢު ބޭފުޅަކު، ނުވަތަ ކާފަ ދަރިކަލުން، ދަރިކަނބަލުންގެ ބޭފުޅަކު، ކުރައްވިކަމުގެ ނުހަނު އަގުހުރި އެއްޗެއް ހަލާކުނުވާގޮތުގައި، އެކަލާ ކަލޭއް ނުވާނެއެވެ. ދިނުމުގެ ނަކަންނަނީ އިސްލާމީ ދީނީ ބައްލަވާބަޖެހޭކަމެއް ބޭފުޅުންކުރެ އެއީބޭފުޅުކަމަށް އެދީނީ ދީކަ މުޢާ ބޭރުފުޅުގެ ޤާނޫނީހައްޤު ނުހަރުއެވެ.

އިސްލާމީ ދީނީގެ ޝަރުޢު ބޭފުޅަކު، ގެގައި އުޅޭ ނުކަރުކަ ގޮތް ވިދާޅުވަކަށް (އެއީ ހިތްނުމަ ގައިޔުނބޮޑު ނުރައްކަލުމަކަށްވާނެ ވިދާޅުވެއެވެ.)

ނުކުންގެން އެބޭފުޅަކު އިސްލާމީ ދީނީ އަރިހުގައި، ޝަކުވާ ކުރެއްވުމެއްފަދަ، އެނުރިމާ ގެންނަވައިގެން، އެކަލާ ކަލޭފުޅުގެޔަށް ވިދާޅުވެއް "ކަލޭމީހުންކަ ވަކިމީހުން. ހަމަކަލޭގެ ނުވަތަ ގައިލެވި، މުގެ އެއްޗެއްނުވާ. އަކަޔިބޮޑުކަމުގެ ވެރިޔާ ކަނޑުނު."

ބައެއް ދުވަހަކަށް އިސްމާޢީލް ދީދީ ބޭރުން ވަޑައިގަންނަވާއިރު، ދެރުގޯތީގައި ބޮޑެތި ވަރުގަދަ ކަނޑުފައި ހުރެއްޖެއެވެ. މިގޮތުން ކަސްރަ ބައެއް ވަރުގަދު، ފުސްވެގެން ފުސްމާގެއި ފަސްގަނޑުވެސް އޮވެއެވެ. އަށްތަކަހުރުވަރުން މުރުގޯތީގައި ފުސްކަށި، ވެރިކަށި، ހަމަ މުދުކަށި އަކަށި، ފަހަރުއަމުވެސް އޮވުރެއެވެ. އަކަމަކަ އެއިންކަމާއިމުދު، ހިތްޖެހޭ ހަވާގެތައް ދުވަހަކަށްވެސް ތީއޮޅުބޮޑުކާ ދިމާއަށް އަށްކަށް ވިދާޅުވި ހަވާސްތައް. ބަޔަކު ދުވަހަކު ގެގައި އަރިހަށި ހަކަރަށް ތީއޮޅުގެ ބޭފުޅުން އަރިހުގައި ކަލޭ ގެތަކުގައި، ގޮތްތަ ހިތްހަމަކަދުއް ހަވާވެގެން، ކަމެއްގެ އަރައިގަތުނދެވެ. މިކަލޭގެފާނު ބޮޑުއަށްކަނަ ތީއައްބަހާ އަހަރަށްބޭފުޅުނަށް، އަށުރުތުކާ ފުވުވެގެން އަކަމުގެ ޝަކަވާ ކަރުއަވާ ހަކަރަށްހެއި ދިމާއަށް ކާފު ކުރައްވަމުކަށް އިސްމާޢީލް ދީދީ ވަޒީރުގެތަން ސަފަރުގެ، އެއިހަކަމުކަށި އެއްކަލާ ވެދާޅުވެއްޖެއެވެ. މިހަރަ ހަވާބަބޮކާއިރުދު، އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ތީއޮޅު ބޭފުޅުންނާ ތިމަންނަމެންނަށް ގެ ވޮޅިހަކަށް، ހިތްތުވާކަމުފަށި ޙިކުމަތް ކުރެއްވިއެވެ. މިގޮތުގައި އިސްމާޢީލް ކަށްތުވެކަށް، އަކުހަކަރުކަށްފަށް ކާފުދަރުކަށްފަށް ކަރުބޮޑުފަށް ހަކަތުގައިގޮތެވެ. އަދި އެއިން ބޮޑުވާ އިސްމާޢީލް ދީދީ އަރިހުގައި ކަމަށް ވިދާޅުވެއްޖެހުންމަ، ކަށްމަހަކަށްވަސް އަކަމުގައި ކަންތައްއުވާ ބޮޑުނަވަސްކަމެވެ. ހުވަވަ ވެވެ ބައެއްވަސްކަމެވެ. އަދި އެއިން ބޮޑުވާ އަހަރުލަކަން ބޭފުޅުންބޮޑުވެގެން، އިސްމާޢީލް ދީދީ އަރިހުގައި ވިދާޅުވެއްޖެ، އެއީ ބޮޑުތަގެއިރެ އަހަރުލަކަން ވަދޭނަމަ، ހިތްތުމަ އަގުބޮޑުނަމަ ވެސް އަ އަހަރުލަ ކަހަރުވެއިރުވެއްސަކަކަށްވެ. އެއީ ތިކަސްތިކަ ހިއްޖެ އިސްކިތަކަ ކަކުގަށްވެދުނަ ކަލަމަށް އަހަރުލަކަތުގެ ވެދާޅުވެވެ. މިބޮޑުތަގެ ކަކްތިކާއިރުކު ގެތަގެ އިސްތިޖާބު އަސްސަރު ދިޔަނުކަން ބޭސްނުފުޅުގަތެވެ. މިކަލޭގެފާނު، އިސްމާޢީލް ދީދީ ދޫޖެ ފުކަރުދުދަ ކަރަކަށްވާދަކަށް ހިތްފުށަތެވެ.

އާދެ! ބަޔަކުމީހުން ނުން! ގިނަމީހުންގެ ނަފްރަތުގައި އިސްމާޢީލް ދީދީގެ

މުއުލުއްވުމަކީ، ކުރީން ދަރިބައިތަކީ ކަރުދުގެ އުސްތާދު މުހިން ހަމަޔު ކަންތަކެވެ. އާދައި ބައްޓަމާ ބޮޅުކަރުއްމާ ބޯޅަވުންތަކް، ހުރިހާ ތަކެތި ރަނގަޅަށް އަށާރަ ދަސްކުރުން ނުދައްވަނުއްވެ. ސުއާލަކީ އެއީ ދުވަސްކޮށްގަނެ ވާހަކަދައްކާ. އާހަކަ މުއި ދަރިބައިތަކީ ކުރީގެ ހިނދުތަކު ނަމަވެސް، އަހަރެއްގެ، ވާހަކަދައްކާކަން ފުރަބަލުގެ އެމެޗާރާހާ ނަބޭވެ. ނަމަވެސް މިބުނާ ނަނާމާލުގެ ކުރެމުން، އިސްލާމީ ދުވު އަމާޒާއި (ހިފުގެ މަސައްކަތް) ދުވަސް ކަނޑައެޅުމުގެ ހިތްހުން ހިއްސާކުރެވެ.

އަމާޒުގެ އުސޫލުން 12 އަހަރުވާންދެން، ރަނގަޅު އެގޮތް ޖެހޭބީ ގަބޫލު ކުރެވުނެވެ. އެހެންކަމަށް އެދުން، އަމާޒުޖެހޭ ނަހަނު ހޯދުމުގެ ގޮތެއް ދަރިވަރުންގެ ފުރުސަތު ދިނުމެވެ. ބެހޭގޮތުން ކުރިއަށް ހުރިހާ އަމާޒާ އާލާވެވޭ، ގޮތުން ހިތްވަރުދީ ބުނާކަށް ބިސްބަ ދަސްކުރުމުގެ ވާހަކަ، ގެންނަވާދެވެ. އަނބުރާ ބާވަތުގެ ބޮޑު އަސަރެއް ހުރެއެވެ. "ބޭނުންތެރި އަދުރުގެ" ފަސް ހާ ހަކަގެ ހަމަހަމަކަމުގެ ހަމަވެ. އެހެނބާމަ ކުރިއަށް، ކުރީ ނުސްކުން، ގޮތުން ހިފައި ދަނިތާވެ. އާދީ ކަނޑު ގެރިހިގައި، ހަމަނުވި އަނގަ އަދުގެއެވެ. ހިފައި ދަނޑުގައި ކަޅުވެސް އިނދިޖެހުނު އަދަރުބައި އަމާޒާ ނުކުރެވެނުވެ.

ބިލިމާ ދަސްކުރަންޖެހޭ ކުދިން، އަހުރުގެ އުސްތާދު ގެގަހުރި ގެއްޓަށް، އަރަބި، އަރަދު، ބިސްބަ، ހަހަރުވެރިން، ނަފާއުކުރާ ދަސްކުރާ އަދުވެ. އަދުމާ ދަސްކުރު، ބަރަބި، ހިތްވަރުދޭ ކުރީން އެނގު ގަބޫލު ގެސްއަށް ނަހަރު ހިރިސް ދަރަބުދުގެ އާބަހު. ހިފާމަހާއާ ބޯޅަވަ ދަރަވަނަ ގެ ބަލިހުން ދުދު (ފަހުން ބަލިހުން ސަވާބަހުން) އެވެ. ބިސްބަ، ހަހަރުވެރިން ދަސްކުރުން އަދު ކުރީން ގެސްއަށް ދުރުނަގެ އަރަބިވެ. އެއީ ނަށްގަނޑު ޖެހުމުގެ ކަމަށް ރަހަދި އިސްލާމީ

ކަލޭގެފާނުގެތާ، އަދި ހިދިމީ މުޙައްމަދު ކަލޭގެފާނު ގެއެވެ.

ކުޑަދުވަސްކޮޅަކުން ދުވަހުން ގެގަޑިއަކުން އަޅުގަނޑު ޤާޟީކަން ހިންގައި ހިސާބު ޖަހައި އުފެދުނު ހިދިމީ މުޙައްމަދު ކަލޭގެފާނު ގޮތުން ހިސާބު ދަސްކުރުން ފެށުމަށް އިރުވެއެވެ. އެއާއިއެކު އޮޑިދު ހިންގުމުގެ ކަންތައް ފެށުމަށް ފޮނުވިއެވެ. ހިންގައި ދުވަސް ފޮށުވާ ބަޔަކު ނޫނީ ކަމެއްނުވެ. ހިސާ ފެބުކެވެ. ހިންގާ ދުވަހު، ބޮޑުކަނި ޒުދު ބަޔަކުވެ. މުޙައްމަދު ކަލޭގެފާނު ނިޔާވުމާ ގުޅިގެން އަޅުގަނޑު ފޮނުވިވި ޑަނބުގެ ގޮތުރުމު ގެބުނެވެ. އަޅުގަނޑަކީ ނިކަމެތިކަން ދަސްކުރިގެން ފަޑުގަ އޮށުން ބޮޑުން އިސްވެއެވެ. ދާއިރާގެ މުހިއްމު ތަބައްލުކުރާ ފަދަ ބައި އަޅުގަނޑަށް ދަސްކުރިކުރެވެ ހިޔެހު ނިހުން ބޮޑުކަން އޮތެވެ. ހަމަ މީދަބައިން ޑޮއްގެން ބޮޑު ތިނިއަކީ ބަޔަކިބޮޑުމަކަށް އަޅުގަނޑު ހާދަވައި ހިންގައި ދުވަހު ހިސާބުކުރި އޮތެވެ. ނިކަވަސް އަޅުގަނޑުމެންނަކީ އަދި ނިސާބު ނިމިބުނެވެ. ކުޑަދުވަސްކޮޅަކުން ބޮޑު އަމިއްލަފުޅަށް އޮޑިދު ހިންގުމުގެ ފުރުޞަތު އަޅުގަނޑަށް ބޮބުއި ދުބުން ގެޖެހޭބަސް ދަސްކުރިކަން ބޮޑުވާހަކައި އިނގިރ އަނބިބޮޑު އިރުވެ ހިނގާ މަނަކާހިލަން ފޮށުވެތުން ފެނިބެވެ. އައި އަދި ދުވަހަކުވެސް ދިވެހި ސަބު ހުރިހާ ދަސްކުރިކަން އަޅުގަނޑަކަށް ނުވެއެވެ. މަކަދުނުވެސް އިސްގާބިލު ދުދުގެ ބޮޑުނުނުގެން ދިނުގެ މިއާދުލާ ހިންގާން ބޮޑުނުބަނަހި، އިތުރު ދަސްކުރިވެވީ ބޮޑުން ބޮޑުކަން ބޮޑުކަން އެއްގަތެވެ.

އަޅުގަނޑުގެ ބޮޑު ކަމާ ހިސާބު ފޮނުވުމުގެ ފަރަޖަކުވެސް، އަޅުގަނޑު

ދުމާއެއް، އައިވެއް ވަދެފާ ހަދާވުން ނިމިވެ. އަޅުގަނޑު ހުނނަސް މުއްސުރެން

މިނުވަށް ކަމެއްވެސް އަދި ހަމަ ދިމާއެވެ. އެދުވަސްވަރު އަޅުގަނޑު މަޖޫރާކަ ބޮޑުމަތީ ވަސްތާގެ

ފޮނުވިފަ އަޅުގަ އަޅުގަނޑަ، ބޮޑުތަކެއް އިނދު ވިހުދޫ ގޮތުގެ ކަދުރާގެ

ގެނިޔަކަ ނުވަކައިގައިވެއްސެވެ، ހަޖުލުނުވި ބޮޑުން ހިތްފުޅު ދިވެހިރާއްޖެ

އާދާޔާ ދިރުމުގެ ޖީއްދު ކުރީގެ ކަމެކެވެ. ނަމަވެސް އަޅުގަނޑު ބޭފުޅުން މިވިހަރުން ކަލޭގެ ހެދުން ބަހައްޓަވާ އަވަސްދިޔަގޮތް ނުވަތަ ނުވަނީ މިވީނު ބޮޑުކާ އެކަމަކު ނުވެނެވެ މިވީނު އިޑުކޮށް ބާރުގަދަ ނުވެނެވެ މިބޭފުޅުގެ އެއްގޮތް އަދިޖެއް ބޮޑު އަޅުގަނޑުކަމަށް ނުކުޑަވުމެވެ. އެކަމަކު އަޅުގަނޑު މިބޭފުޅުންގެ ތަރުތީބުތަކާ ގުޅުވުމެއް ބޮޑު އިއްޔާރީ ދުރުފަހުން ކިޔަވާފައި އަންގަވާފައި ވަރަށް ބޮޑު އަޅުގަނޑުމެން އެނގެވޭ ހަމަ މިވެގެން ގިނަ މިބާރަށް ބާރުން. ދެކުނުވަނަކަމަށް ގިނަކަމުގެ ބާރުއް ނުވޭނު.

އަޅުގަނޑުމެން މިސްރުގެ ގޮތުން ބޮޑުގައި، އިސްލާމީ ދީނީ އަދި،
ނުވާނޭކަމަށް ކަނޑައެޅުމަށް މަޖްލިސް ބޮޑުކަމަށް ނިންމާވަރު ހިނގާކަމަށް ބޭނުންކަމެވެ.

ގޮބޮޑުގައި އެދީނީ އަދި، ނުވަނީ ފޮނުވައިގެން ކަނޑައެޅި އިރުގެ ބޮޑުކަމެވެ.

ކަނޑައެޅުމަށް އަޅުގަނޑުގެ މިއުރުގައި އެކުގައިން ބޮޑުދީއީ ގޮތުބަހައްޓާކަން އެއީ އަޅުގަނޑުގެ ހިތުގައި ހަމައެކަނިވެސް ދަރަނި ދުވަސްވީއީ އެބަތުން ނުނެވެ. މިއަދު ހިނގާފައިން ވާހަކަތައްޔަ ކުރިސްވާޔައިވާ ނުވަތަ ސިޔާސީކަމެވެ ނުނެވެ. އަދި ކީއްވެގެންތޯ؟ އަޅުގަނޑުގެ މިއުނގަން އެކަނި ހިޔާލު އަބަދުން އެކުވެރި އަނގައިން ކަރަތަގެދުރުއްކެވެ. މިއަދުކަމުން ބޮޑު ސަރުކާރު ކުރެއްވިކަމާއިގެން، އަނެއްކާ މިކަން ދަސްކޮށްދެވުނު އިސްތިހާރު ވާހަކަ ހުރިހާ ދަރިން ޖެހިބޮޑުއިރުމަދު ފުރަތަމަރުކަމުން ނުޖެހެވެ. އަޅުގަނޑުގެ ހިތްޕެން ސަރުފު ޖެހިބޭ ދަރިއެވެ. ބޮޑު އެތެރޭގައި އެއްގޮތް ދަރަނިވެރިކަމާއިދުވަސް ކަނޑައެޅި ބަހައްޓައިދީ މިހެނެވެ.

ވާހަކަފުޅުދެއްކެވުމާއި ބައެއް އުފެއްދުން

މީރުބަހުރު އިސްލާމީ ދީނީއަދި، ކަފުރާނި ހަށިހުރަ ބޭފުޅުކަމެވެ.

ވާހަކަފުޅުދެއްކެވުން ގިނަ އަޚުލާޤު ދުފުރު ފަސޫރަ ބޭފުޅެކެވެ. ކުރެވެ ސުވާލާއިމުދު، ފުރަތަމަކަމުގައިވާނީ ނުލިބި ފުރުޞަތު ޤަވާޢިދު އޮވަލަން އަންނަ ބޭފުޅެކެވެ. ދެކެވުން ވާހަކަދައްކާ މިހާ ފުރުސަތުގައިން ބޭނުން ބާސްތިއް ވަގުތުގައި ދުފުރުމުއްކަން އަންނަ ބޭފުޅެކެވެ. ވާހަކަފުޅު ދުއްކެވުމުގައި ހަރުކަށިގޮތް ހުރެއެވެ. ގިނަފުޅުހަރުކަން އިސްލާމިދީން ދީނީ ވާހަކަފުޅުދެއްކެވޭ ތަޢުލީމުކުރެއްވުން ދިވެހި ކާމިލްސަޤާފަތުގެ ވާހަކަފުޅުދެއްކެވުމަކީ. ދިނުފުޅުވުޒާރާގެ ކުރެވުނެވެ. އަލުދުރުން ކަކަކަ އަރައި ދިނުފުޅުވުޒާރާއިގަތުގައި އަދި މާމުދު ކަމުކަވެ. ޖިބީވުޒާރާގެ ކަންތަކާ އުފާފައި އިސްވާ ކުއްޔާގެ އަޅަވާފައި ދިނުފުޅުވުމުން އަވަހަށް ފުޅުވެއްޖެއެވެ. މާލިއްޔަތުކޮށް، ފުކެރިކަށްވާ ބިޔަވާލާގެ ދިނުފުޅު ހަމަ ދުވަހުކަވާސް ފުނުނު ސިފައިން ކަމަށް ނާސްގެއެވެ. ފުކެރިފުޅު ކޮޅު، އޮވަސް މިޒާޖުގެ ބޭފުޅެކެވެ. މިއަށްކަމުން ކަށްވުރެއްސާޒާކަށް ކެރިގުމަކިއްޔާމުދު، ނަތީޖާއަށް ހަމަތަކުރުން ފުކެރިކުރެވުމަށް ނަކަރުތަކުމެވެ. އައިސްޤަމާއިކަ އަކަށް ކަނޑައެޅުނެވެ.

ކަންތައްތަކަށް، އިސްލާމީ ދީނުގެ އަށްދެބޭޒު ދުށްމިނާކަމަށް ވާޖިބު ހަނދާންތައްގެންވެސް ފުނިވަޒާއިގެންނަވާ ހިސާބަށް އަންނާކަން ނުކުރެއެވެ. މިހެންވެގެން މުހާރިބަށް އަބަދުވެސް ހުންނަނީ އަރިހުގައި އެއްމެ ޤައްސާފާރެވެ. ވަރަބޮޑު ފުރުޞަތު ނަފްސުގެ ހަރަކާތްތެރިކަމެވެ. އަބަދުހުރުން މަސައްކަތްތެރިކަމުގައި އޮތުމަވާ ހެޔޮފުރުވާ، އޮވަނީބުރުފު މަދު ބޭފުޅެކެވެ. ފާއިތުވި ކަމެއް ނުނިނދުމާ ހުނަރުވެރިކަން ބަރާބަރުވެއެވެ. ތިނަވަރުސް ކަމުގެ ހުށަހެޅުމާއި، އަނބުރާވަޒާއިގަތުމާއި، ބައްޕަފުޅުގައި ސުފުރިން ފުޅު ފުރުޞަތު. ބައްޔަ މިހާރު ދިނުމާއި ބައްޕަފުޅުގެ، ޕަރުފުޅުގައި ބުރުގަސްޓެއްގެ ހަރަކާތްތެރި. ދުޢާފުޅުރުފު އަރިހަށްދެވުނު ތިއްބެއްވި ފުރުސަތު ބަޔަކުބެނުން ނުކުރެ ހަރަކާތް ހިންގަވާ ބޭފުޅެކެވެ. ފުޢާދުފުރު އަވަދިވުނު ކަމުގެ ހަރަކާތުގަނޑު. މިއަދު ބައިޔާ ގެވުނުގެން ވަރުގަދަ މަސައްކަތުކޮށްގެން

އުޅުއްވާއިރަށްވުރެ ވަކީން އިއްޔެދުރު ހަރަދު ވެގެން އޮންނަހަވަރަށް ނޭނގެއެވެ.

ޖުވާނިރު ނަގަހަރެދިވަޑައިގެން ބާރު ކަރުދާސް އުޅުއްވިނަމަވެސް ދުރުކޮށްލު

ދަބައިވެސް ނުވެގެން އުޅުނިކަން މުޅިން އެކަން ކުރިބަހައްޓައިގެ. ފަހަރަކު އައިސް

މުޅިވެސް ބޮޑުކަރުއެވެ، ކައިރީގެ އެބުދުއްނުމު ގެޔަ ކަދު ވަކިފުޅައިގެ މިނޑު ކަރު

ހުއްޓަ ގެބަކަން ކަނޑާލައިވާ، ބޮޑުބޭގެ ގެމިސްކަރުވާ. އިސްބަރުފުޅުގައި ބޮޑުކަރުއްވަނީ،

ބާވަބައިގެ ދިގު ބޭރުގެކުރެވޭ. ނުކުރި ބޮޑުން ކައްލުއެވޭ. އަނގަވަޑައިގަބަން

އަވަސްވެފުޅައި، ފަބިހާ ބަދުވަޑައިގަންނަވާ. މުނދަރު ފަރުއައްކަވަމުނުފާ، ގެޅުއްހާއިރު،

އަވަހަރުފުރުއްޕުވަމި، ވަރަނވެސް ބޮޑު އާދައިކަވެ.

ބާރުރުން އައްޔަމީ ބައްލަވައިގަންނަވާއިރު، ވިއްކާ މިހާ ގަބީ އަގުކަޑުކަރާން

ވަދުކުވަމަކަ އިސްމާއިލް ދަދީގެ އާދައިއް ނުކުނެ. އަދި އައްފުހާރައިން އަކަށް

ފިހާރަތަކުން އެކައްޔައް ބައްލަވައިގަމުދަން، ރަނގަޅު އައްޔައް ފުޅުބެ، ނުވަތަ

އަގަކަމީ ކަނބުކަބެ! ބައްލަވާފުދަން ހިނގަވުމަކަ، އަދުދު ކަރުއްވާ ކަމުއްނުނަވެ.

ވިއްކާމީހާ އަދައްކަ އައްޔަކާ ހިބުފުވާއިޖެ ނަމަ، ކަ އަގެއް ދައްވާފުޅައި

ބައްލަވައިގަންނަވަނީއެވެ.

ބައްލަވައި ގަންނަވާ މަގެމި މިނިކާ ހަދާއިރު އެކަނބަތް ކަރުނު ރަނގެފުނބެ

ދުވަހަކުވެސް ނުބައްލަވައެވެ. ސިރާޖީއަ ނުވަމަ މިނުފުޅައި، ދިނާހު ގެބީ ކަރުއްވާ ނުލައްވައެވެ.

ބައްލަފުޅަރަން މިގެގެއި ބައްލަވައިގަންނަވާ ބަލާ ހިފައިގެން އަރުގެއި ވަނަވަދުން،

ދަވަނަފުޅަރަން ހިރާމުން، ބެއްދުންފުޅަ އަބަކާ "ހަމަނުކަނބު" ދަނބުބުނަމަވެސް

އަކަމާ ފަރުވާލުގެ ނުބަހައްޓަވާނެއެވެ.

ދެނެވަޑައިގަންނަވާ ބަސްބަސް

އޮރުދު، ތަމަޅަ، ސިންގަޅަބަހުން ރަނގަޅަށް ވާހަކަފުޅު ދައްކަވައެވެ. އިނގިރޭސިބަހާއި، ޢަރަބިބަހުން ކުޑައިކޮށް ވާހަކަފުޅު ދައްކަވައެވެ. ޢަރަބި އަކުރާއި އިނގިރޭސި އަކުރުން ލިޔުއްވައި ކިޔުއްވައި އެއްޗެހި ވިދާޅުވެއެވެ. އޮރުދު ފޮތް ވިދާޅުވުމަށް ވަރަށްވެސް ފަރިތަވެއެވެ. އޮރުދު ވާހަކަފޮތް ގިނައިން ބައްލަވައި، މީހުންނަށް ވިދާޅުވެދެއްވައި ކިޔައްދެއްވައެވެ. އެއް ޢަޤީދާއާއި އޮރުދުފޮތުން ވާހަކަކިޔައިދެއްވުމުން މުޅި މާލޭގައި ހުރި އެންމެ މުޅި އިސްލާމީ ދީނީއެވެ.

ދިވެހިބަހަށް ތަރުޖަމާ ކުރެއްވި ފޮތްފޮތް

މުރަބަރު އިސްލާމީ ދީނީ ޢިލްމުވެރިންގެ ތެރޭގައި ހިމަނާ ބޭފުޅަކު ނޫނެވެ. ބޭބޭފުޅުންގެ ފޮތްތައް އަރަބިކޮށްކިޔުން އެކަކު ފޮތެއް ތަރުޖަމާކޮށްފައެއްނުވެއެވެ. ނަމަވެސް ދިވެހިބަހަށް ތަރުޖަމާކުރެއްވި އޮރުދު ފޮތްފޮތް އެކަމާ ބެލުމަށް މަދުއެއްނޫނެވެ. އެއީ:-

1. ޝާހްނާމާ (ރުސްތުމް ވާހަކަ)
2. ޚަވާން ނިޢުމަތު (ކައްކާ ފޮތް)
3. އަޚްލާޤު ހިންދީ
4. ބައިދަބާ ޙަކީމްގެ ވާހަކަ
5. ކަލީލާ ދިމްނާ ވާހަކަ

މީގެ ތެރެއިން ރުސްތުމްގެވާހަކަ ނޫން އެހެން ފޮތްފޮތް ތަރުޖަމާކުރެއްވީ މުޅިން ނިމުނުކަމެއް ނޭނގެއެވެ. މިދެންނެވި ހުރިހައި ފޮތެއް އަޅުގަނޑު ދުށީއެވެ.

ނަމަވެސް އޭރު އަޅުގަނޑު އެކަމަކު ކަންތައްތަކެއް ވިސްނުން ދެރަކަމުން އެދެކެވި ރަށްކަލެއް ނުކުރެވުނު. ހިތާމަކުރައްޖެވެ! ޝާހްނާމާ ނޫން ދެންހުރިހައިފޮތް ގެއްލި ދިޔައީއެވެ.

ކިޔަވައިދެއްވުން

ބޭރުބަސްބަސް ކިޔަވައިދިނުމުގެ އުޞޫލުތަކާއި އިތުރުކޮށް ވައްތަރަށް އޭރު އެކުރުބޭކަލުން ފުރާގުޅިގެން ކިޔަވައިދިން ކަމުކަމެވެ. އިސްމާޢީލް ދީދީއާ އަބޫބަކުރުގެ އުޅުއްވުމުގެއްސުރު ބުޅުކު ނުނުވެ. އެކަމުކު ކުޖެއިކަން ކިޔަވައި ދާއިރު އުޅުއްވިއެވެ. އަޅުގަނޑު އަހަރެމެންގައި އިސްމާޢީލް ދީދީ އަރިހުން ކިޔަވާ މިނިވަރު ނޫރުއްދީން ބަންގާރާއިން، މާރަންދޫ ގަނޑުވަރު ދުޑި މަސައްކަތް، އާވާ ވޭރު މަސައްކަތް، އެއްގަމުގެ އަބްދުލް ދީދީ (ކުރުން ރަސްތާ މަސްކިރާރާ) ހިމޭންތަކިއެވެ. މިގެ އިބުރާހީމް ޖާއްމުނާގެ ކިބައިން ބަޔަކު އިސްމާޢީލް ދީދީ އަރިހުން ކިޔަވާން އުޅުނެވެ. ގެރައިދުއްން އަރުވާލެއްވުމަ ހަނޑުވައިރު އެރަސްގެ ހުރިބަން މުދުމުންގާ ހަރުމުނުގެ ދަރުން ފުޅާގަނޑު ޖަހާއި އެއްދުކިޔަވާން އިސްމާޢީލް ދީދީ އަރިހަށް އައިސް އުޅުނުކަން އަޅުގަނޑު ދަންނަރުމެވެ.

ނޫރުއްދީން ބަންގާރާއިން އިސްމާޢީލް ދީދީ އަރިހުން އިނގިރޭސިކިޔަވާ، ވަރަށްވެއްޖެއެވެ. އެއްގަމުގެ އަބްދުލް ދީދީ އިސްމާޢީލް ދީދީގެ އަރިހުން އިނގިރޭސިކިޔަވައި، ހިސާބު ދަސްކުރުކަރުއްވިއެވެ. މިހެން ދަންނަވާލަފާސް، މިދޭބުރުނުންނަށް ކިޔަވާ ދެއްވާކަމު އަޅުގަނޑަށް އަތުރަނުން އިނގިރޭސިކުއްޔަނުނެވެ. މިގޮތަ މިހެންގެ ދަރުން އަޅުގަނޑަށް އިނގިރޭސިލްޔާ ހަބަރުތަކެވެ. އަހަރެމް ނަޝް މާރަންދޫ ގަނޑުވަރު ދެބުރުނުންނަށް އިސްމާޢީލް ދީދީ ކިޔަވާދެއްވި އަޅުގަނޑުގެ ހަނދާންކަމެވެ. އެއީ ޝަމްސުއްދީން ރަސްކަމުގެ ކަރެކުލެވެ. އިސްމާޢީލް ދީދީ އަރިހުން ކިޔަވާން

އުޅުނު މީހުންތަކޭ މިފަދަގެ މުސްލިމުންނަށްވެސް ހިތްވަރުލިބުނެވެ. މިތާނގައި ކިޔަވާ ދެއްވުމޫ، ކިޔެވުމޫ ބޭނުފުޅުވާ ދަރިވަރުން މާނައާއި އަދިގެނބުގިތުން މިޖާމިއާގައި އެދަރިވަރުން ދަރުސް މާނަވީ ވަރަށްގިނަ ބަޔާ މާނައިކުރެވިއެވެ. އެޖާމިއާގައި ކިޔަވާ ދެއްވައި އުޅުއްވިތަނީ، އެކިދުވަހު އެކިވަކިތަ ގަދަކުރަށްވެގެން ފުރާވާ ނަގައިދެއްވުމުގެވެ. ފުރާވާ ނަގާގަތީ، ފޮނުކުރަން ވާހަކައެއް ކިޔާނުން ދަރުވަރު ކުރިޔާ ކަމަށްގަމި ބަލައިދެއްން ފޮނުން ކިޔަމުން މާނަކިޔުމުން ގޮތްދިޔުމުގެވެ. މިހެންގޮސް ދަރުވަރު ކުރިޔާހަމަ ފޮނުން އެކަން ކިޔަން އެނގޭނެފަދާ ބަސްފޮނު ބަޔާއިގެން އޭނާ އަހުއްޔަހަނާ ދަނޑ އަސްކޮތިމު ކުރުމަތިން ގެނދަނީ. ބޮޑުދުވަން ނިޔާގެ ފުރަބޮމަ ޖަހާދުން ދިނަގަވަރުކަން ފުރާވާ ކިޔުމަކަށްހިފަނ އެވިދާން، ބޮޑުކުރަބޮޑު އަހުރިޔާ، ޝާފިކުރަ ހިބުފުވެ ވާހަކަ، އަހުލުރު ހަމްޖާ ވާހަކަ ރާހަ ނަހަޖީ ފުދަ ފޮނުފުޅު އަހުއްޔަހަން ކިޔާނެވެ.

އަވަހާރަވުން

މިރުބަހަރު އިސްލާމީދީ ދިދިޔާގަން ޖަހުނު ޗީ. ގ ނުރައްކާބޮރު އާޚަސްކަނުފުޅު ބޮޑުވަމުން އެއި ވަރަށްފަސް ވަސްފަހަން މަޖިމުޖުނުނެވެ. އިސްލާމީދީ ދިދި ބާލާ ޖަކޮބުރަން ބޮނުނި، އެހެން އެވާގެބޮކަ އިސްލާމީދީ ދިދި އެކަމަން ބަރުފައިގެން އުޅުއްވިބަރަން ކަމިގައިވެ. ޏާއިސަރުކަން ކަނުޖުގ ވައި ކަނުޖިނާފު ފިބޮގެކަ އުޅުއްވިކަމެވެ.

ޢުމުރުފުޅުން 80 އަހަރުފުރިފައިވާ ގުނަވައިރުވަސް ރަނގަޅަން ފުރިއްކައުއްވާ ބޮޑުވެވެޖެއިގެން ހިނގާވާ އުޅުއްވިއްވެ. ނަމޮވެސް އާރު އިނޭނގުޖާއި މާދުރަކަން ވެޖެއްނގެއްވެ. ބައްއި ދުވަހު ފޮހުރުގެ ހިބުފުސާސަވެގެބޮ ކަސްބަމް ކައިރު ބޮރުގައި ގަނޑުގެގައި ވެޖެއިގެން އިސްނަވާތައްވެއްވެ. މިހެން އުޅުއްވޮވާސް

ދުވަސްކޮޅެއްވެފައިނުއްޖާ 1358 ހ. ވަނަ އަހަރު ނުރައްކަލުއެޅި ފުލުޖާގެ އާލާސްކަންފުޅު ޖެހިއްޖެއެވެ. އެކަން ފެނުނުން ގޮތަކީ އެއްދުވަހަކު ކައްދޫއިން އަނބުރާވަޑައިގަތުމުން އެނގިވަޑައިގެންއިރު ހަނިކޮޅުގެ އައްފުޅުގެ ވަގުތުނީއެވެ. ބޭސްކުރު ނެތި، ޑޮކްޓަރު އެމް. އޭ. އަބްމަދުވެ. މާގިނަ ބޭސްކުރުން ނުކުރެވުނެވެ. އެކަމަކު ކީރިތި اللهُ ގެ ޙަޟްރަތުގެ ތޮޅުކަމުން، މަރުމަޑުން ތިރީފުވޮތުން އަދިސް ފަނޑުވަރުކަން ދުވަސްތަރު ގިނަކަމުގާ ހިނގަވާ އުފަރާތުގެ އަތްފުޅުން ބާނންފުޅު ހިއްފެވުން ފަރުދިފުއެވެ. ނަމަވަސް މަސްހޫރުކަން މެވުން އުކަމުގެ އަސްރު ފެވިއިގެންއް ނުދިހާއެވެ. އެހެންފަހު އެތަކުއް ދުވަސްފުވެމާ، ހަމަޖެހުމުގެ އެތިބައްވައިގައިވެ. މިފަހަރު ފަސްޖަހާވެވީއާ ދުވަސްކޮޅަކަށްފަހު އަނބުރަފަސް ހަމަޖެހުމުގެ އާލާސްކަންފުޅު ފުނުވެ. އެހެންފަހު ދުވެރު ދުވެރައިން މިކަން ޖެހިވަޑައިގެންއެވެ. ފަހަރަކަށްވެރި ފަހަރަކު، ފަސްހަފުތާއިރު ވަރުފުޅު ދުރަމަމުންނޫ އައީ. މިއަހަރުގެ 1362 ހ. ވަނަ އަހަރު ޖުމާދަލްއައްވަލް މަހަށް ހަނދުބިމަސް، ހަމަޖެ ފުނުނުފަހުން މެދުން ހަމަމަތް ނޫޖަހުނެވެ. ފަރުމަކާވެވެއުމް މަދުވަމުން ވަރުފުފު ދުރަމަމުންނޫ އައީ. އެންމެފަހުން އިސްލާމީ ދީނީގެ މަތިފުރަސްފުވުން އޭ ސަރަފު ކާކުމުން ދިބާ ހިވާކާލުރު ނުވިވެގެން އުފުރާރަތަރުގެ ހަސްރަމެރުން ހިނގާއައިނު ހިނގުއިއެވެ. إنّالله وإنّا إليه راجعون އަވަހާރަވީ އިސްލާމީ ދީދީ ހުކުރު މިސްކިތުމެރު ވެވެރިމުގެ ކަންތައް ހިނގާވީ އަލްއާލިމު މުޙައްމަދު އަދިން ދީދީ ވަޖަހިގެން ހުނުނުވައިގެން ސަރުކާރުގެ ހަރުދަނާއެވެ. އަދުވަހު ސަރުކާރުން އަނގައިގެން ބޮޑުސި ބާޖަރާ ދިވިބާޖަރު ބަނދުކުރިއެވެ.

ތަރިކަ

މިރުބަހުރު އިސްމާއީލް ދީދީ ދޫކުރެއްވި ތަރިކަ މުދަލު ބަރާބަރަށް ދިއުފުއި

މިވަނީއެވެ.

ކެހެރި ބޮޑަށް ކޮށްފި	1	ބާވެފައިވާ މަދިރިގެ	1
ބާވެފައިވާ ގަމީސް	2	ބާވެފައިވާ ހަރުވަލި	1
ބާވެފައިވާ މުންޑު	2	ބާވެފައިވާ ދޮރު	1
ބާވެފައިވާ ހަރުވާލު	1	ބާވެފައިވާ ބިއްލޫރިތަށި	1
ބާވެފައިވާ ކެހެރިރަޖާ	1	ބާވެފައިވާ ބޮތަށި	2
ބާވެފައިވާ ފަތްޖެހިއެނދު	1	ބާވެފައިވާ އެކަނިކާތަށި	1
ބާވެފައިވާ ސަމުސާ	2	ބާވެފައިވާ ކުޑަދަގަނޑުފޮށި	1
ބާވެފައިވާ ކުދިތަށި	4		

ދަރަނި

އިސްމާޢީލް ދީދީ އަވަހާރަވީއިރު، ބާޖާރުގެ ބައެއް ފިހާރަތަކުން ދަރަވާޖައިގެންފައި އޮތެވެ. މިހުރިހާ ފިހާރަތަކުން އޮތް ދަރަނީގެ ޖުމްލައަކީ ގާތްގަނޑަކަށް ދޮޅުހާސް ރުފިޔާއެވެ. އެ ދީދީ އަވަހާރަވީ ދެތިންމަސްދުވަހުގެ ތެރޭގައި އޭރު ސަރުކާރު ހިންގުމުގެ ވެރިކަމުގައި ހުންނެވި އަލްއަމީރު މުޙައްމަދު އަމީން ދީދީގެ ހެޔޮފުޅުކަމުން މި ދަރަނި އަދާކުރައްވައި ޚަލާސްކޮށްދެއްވައިފިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން (އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ދަރިން) އެދީގައި މުޙައްމަދު އަމީން ދީދީއަށް ހިތުގެ ޚާލިޞް ތޮދްބާއި އެކުގައި ޝުކުރިއްޔާ ދަންނަވަމެވެ.

ބޮޑުމީހުން އިސްމާއީލް ދީދީއަށް ދީފައިވާ މިހުންވައް

މިފޮތް ނިންމުމުގެ ކުރީގައި، ބޮޑުމީހުން އިސްމާއީލް ދީދީއާއެކު މިހެފައިވާ މިހުންވައް ހާމަކޮށްލަމެ، އަޅުގަނޑު ދެކޭގޮތުގައި ކޮންމެހެން ބޮޑުތަނެކެވެ. ޚާއްޞަކޮށް ބޭރުގެ މީހުން އިސްމާއީލް ދީދީއާއެކު މިހެފައިވާ ވަރަށްގިނަ މިހުންވައް، އަޅުގަނޑަށް ފެނިފައިވެއެވެ. އެކަމަކު ހިތާމަޔާއެކު! އެވަގުތު އަޅުގަނޑަށް އެއްކޮޅަށް ފުރިހަމަ ނުވެވެ. އަދި އެފަދަ ވަގުތު މިހެފައިވާ ބަޔަކު މީހުންގެ ނަންތައް ލިޔެ ވަނީ އަޅުގަނޑުގެ ހިތުން ކުރިއަށް ގޮސްފައެވެ.

ނަމަވެސް، އެވަގުތުން ބައެއް މިހުން އަދިވެސް އަޅުގަނޑު އެވަގައި ހަރުލި އެވާގޮތުގެ އަށް ދަރިން، ދަރި ވަގުތު ވަރުގައި މިހެފައި މިވަނީއެވެ.

އެޗް. އެމް. އެސް. "އޮސްޕްރޭ" މަނަވަރުގެ ކައްޕިޓާނު

ހިއުބަޓް ޑަބްލިއު ޑައުޑިންގެ ދިން ސެޓްފިކެޓް

H. M. S. "OSPREY"
9TH, July 1883

This is to certify that, Ismail Dede has been of the utmost assistance to me as Interpreter on King's Island, Male', during our stay, and without his assistance, it would have been impossible to carry out any intercourse with the natives. I wish Ismail Dede every success and prosperity.

Hubut W. Dowding.
Commander.

Male' - King's Island.

"އޯސްޕްރޭ" މަނަވަރުގެ ކައްޕިތާން ދިން ލިޔުމުގެ
ތަރުޖަމާ

ވަނަ 9 ޖުލައި މ. 1883

މިއީ، ރަސްގެފާނުގެ ޖަޒީރާ މާލޭގައި، އަހަރުމެން ތިބީ ދުވަސްވަރު، އިސްމާއީލް ދީދީ، ތަރުޖަމާނަކު ފަދައިން، ވެވޭސްދޮމް އެންމެހާ ދަރަޖައަކަށް މަގާ އެހީތެރިވެދިނުމަކަށް ކޮށްދޭ ހަމަޖެހުނެވެ.

އަދި އޭނާގެ އެހީ ނުލިބުނުނަމަ، އެރަށުގެ މީހުންނާ އެއްވެސްކަމަކު ގުޅުމެއް ބޭއްބުރު އެކަށީގެންވާ ކަމަކަށް ނުވީހެވެ.

އިސްމާއީލް ދީދީއަށް، ހުރިހާ ކަމެއްގައި ބޮޑުޝުކުރު އަހަރުމެން އަރުވަމެވެ.

(54 ވަނަ ސަފްހާ ބައްލަވާށެވެ.)

ހިއުބަޓް ގްރެންފެލް ގްރިއުން
ކޮމާންޑަރ

މާލޭ ރަސްގެފާނުގެ ޖަޒީރާ

ކޮލޮނިއަލް ސެކްރެޓަރީ، ސެސިލް ކްލެމެންޓީ ދިން ސެޓްފިކެޓް

This is to certify that Ismail Didi, Abmbassador of His Highness Ibrahim Nur-ud-din, Sultan of the Maldivesc Islands, has conducted himself on this and previous occasions to the satisfaction of His Excellency the Governor of Ceylon.

Colonial Secretary's Office,
Colombo, 25 the November 1886.

C. C. Smith
Colonial Secretary.

ކޮލޯނިއަލް ސެކްރެޓަރީ، ދިން ސެޓްލިމެންޓްގެ

ވަރުޓަލާ

މިއީ ޖަޒާއިރު މާލްދީބުގެ ކީރިތި ފަރާތުން އައްސުލްޠާން އިބްރާހީމް ނޫރައްދީންގެ ސަފީރު، އިސްމާއީލް ދީދީ މިފަހަރާ އަދި ކުރީގެ ތިމަންގު ފަހަރަކު އޫނާ އަމިއްލައަށް ކަނޑައަޅުއްވައިގެން، ގަވަރުނަރުގެ ހިތްހަމަޖެހުނުކަން ހަދީންކޮށްދިނުމުގެ ސަނަދެވެ.

ކޮލޯނިއަލް ސެކްރެޓަރީގެ އޮފީސް
ކޮޅުނބު. 25 ވަނަ ނޮވެމްބަރު 1886 މ.

(70 ވަނަ ސަފްޙާ ބައްލަވާނެވެ.)

ސެސިލް ކެލެމެންޓީ އިސްމިތު
ކޮލޯނިއަލް ސެކްރެޓަރީ

މިސްޓަރ އެޗް. ސީ. ޕީ. ބެލް މިރުބަހުރު އިސްމާއީލް ދީދީއަށް ދިން އިނގިރޭސި ލިޔުން

Male': September 17th, 1922

During a long residence in the East, nearly forty years of which were spent in the Service of the Ceylon Government, it has never fallen to me to grant a "Certificate" (in this instance wholly unsolicited) to a recipient with such unfeingned pleasure as that I feel in voluntarily tendering the present wirtten testimoney to sterling worth.

I first made the acquaintance of Haji Ismail Didi, son of Holudunevige Haji Hassan Maniku, who holds the title and office of the Miru bahuru at Male', in the early eighties of the last Century, when he was, for five years succesively, honoured by the reigning Sultan with the important duty of delivering to the Governor of Ceylon at Colombo the Annual Missive of His Highness the Sultan.

Even as a young man, Ismail Didi exhibited that zest and sprightliness which have never deserted him.

After the lapse of some five and thrity years in 1920, I again had the real pleasure of renewing acquaintance with Ismail Didi at Male' for three weeks, on the occassion of the Ceylon Government Mission to the Maldives Islands, sent to confer the order of St. Micheal and St. Geroge upon His Highenss Sultan Mohamed Shams-ud-din III.

Two years later, it has once more been by good fortune to revisit the Maldives officially, and there to receive, for several months, unfailing kindness and hospitality at the hands of His Highness the Sultan and the Maldivian Government.

His Highnes the Sultan graciously permitted the services of Haju Ismail Didi being placed at may disposal, first as Interpreter (for which his sound konwledge of the intermediary Sinhalese language emminently fitted him) for the Archaeological Expeditions of Addu and Haddummati Atolls in the month of February, March and April last, and after-wards at Male' itself, to help me daily in the Maldivian researches I have been prosecuting.

It is no exaggeration to record that without Haji Ismail Didi's ready and invaluable aid -aid never grudged or abated for a moment - my Mission must have failed to a very large extent.

Ever active, keen, masterful, patient and cheerful withak, Haji Ismail Didi has fufilled his Sultan's behest on my behalf with unflagging zeal and exceptional intelligence - thereby enabling me to acquire a great deal of interesting and valuable informatino, which I hope to enbody in such Report, or Monograph, as I may live to complete for the Ceylon Government.

To me it will always bring the greatest pleasure to learn, at any time, that Haji Ismail Didi has received from the Sultan some further mark of His Highness' appreciation and honour, in consideration of his long and sterling service as one of the most tried and indispensable officers of the Maldivian Government.

This highly merited "Certificate" is handed to Haji Ismail Didi by me on the day of the departure for Ceylon of the Mission in the Maldivian Schooner "Mary."

H. C. P. Bell

Ceylon Civil Service
(Retired)

މިސްޓަރ އެޗް. ސީ. ޕީ. ބެލް މީރުބަހުރު އިސްމާޢީލް ދީދީއަށް ދިން ލިޔުމުގެ ތަރުޖަމާ

1922 ސެޕްޓެމްބަރ 17

އިރުމަތީގައި އުޅުނު ގިނަދުވަސްތަކެއްވީއިރުން ގޮތްގަނޑަކަށް ސާފުކަމަށް އަހަރު ހޯދުނުކަމެއް، ސިލޯނު ސަރުކާރުގެ ޒިންމާދާރުވެގެންނެވެ. އެދުވަސްވަރު ބޭބެ މިއަހަރު ފަހި ސާފު އެދެވޭކަމުގެ އެއްބަސްވުން (އެއްވަސްކަމަކާ ކުރެވޭނެއްނުވާ ކަމަކާއި، ދޭތެރޭގައި އެބުރޭނީ) މިކަމަށް "ސަރޖޭމްސްޕީރިސް" އެއް ދޭކަށް ނިންމައިފައެވެ. މިއީ، އެއްގޮތަކަށްވެސް އޮންނާނެ އެދުމަކާއި ނުލައި ހަމަ އަހަރެން އަމިއްލައަށް ފާހަގަކޮށް، އެރަށުގެ އަދުރަނި ހިދުމަތަށް ދިން އެއްޗެކެވެ.

ހަމަދު ނޫޅޭ ބޮޑު ޙަސަން މަނިކުގެ ދަރިފުޅު ބޮޑު އިސްމާޢީލް ދީދީ، މާލޭގެ މީރުބަހުރު، އަހަރެންނަށް ފުރަތަމަވުމުން ދަސްވި ތާރީޚީ ދާއިރާގެ އާދިމަކަގެ ކަރުދާސްގައި، ހެޔޮ ހައިސިއްޔަތު ވަޒަނުރުން ސިލޯނުގެ ގަވަރުނަރުއަށް ކާނޫނު އަހަރަކު ފުރުސަތެއް ހިފައިގެން އައިސް ކަމާބެހޭގައި ހަވާލުކުރެވެ.

އެހާ މި ދުވަސްވަ ވާހަކަ ފުރަތަމަ ދިވެހިރާއްޖެއަށް ފަހަރަކު އަރުވާލެވުނެވެ.

ޖަވާބުތަކަށް ހަރުގަނޑުވެސް އިސްމާޢީލް ދީދީ އެދުއްވާ ޤާނޫނު އަދި މުޅިރާއްޖޭގެ ޚިދުމަތްތަކުން، ދޮވެހިކަމުގެ އަސާސް ފަޅުކުރި ނުލައެވެ.

35 އަހަރުގެ ވަޒީފާއަދާކުރުމަށްފަހު، 1920 ވަނަ އަހަރު، ރިޓަޔަރ ވެއްޖެ އަށް ސިލޯނު ސަރުކާރުން 3 އަހަރު ސިލޯނު ސަރުކާރުން ސެންޓް މައިކަލް އަދި ސެންޓް ޖޯޖްގެ ނިޝާން ދިނުމަށް ދިވެހިރާއްޖެއަށް ވަޑައިގެން

ފޮނުވިއިރު، އަނެއްކާވެސް ޙާޖީ އިސްމާއީލް ދީދީއާ، މާލޭގައި ތިން އައްޑުވަސް ވަންދެން އެކުއުޅުމުގެ ޙަޤީޤީ އުފާ މަހަށް ޙާޞިލްވިއެވެ.

ދެއަހަރަށްފަހު، އަނެއްކާވެސް އިތުރަށް އެއްފަހަރު ރަސްމީގޮތުން، ދިވެހިރާއްޖެއިން ދިއުމުގެ ބާއްޖަވެރިކަން މަރަން ޙާޞިލްވިއެވެ. އެފަހަރު ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސަރުކާރާއި، ހިޒް ހައިނަސް ކަރީވީ މަހާރާޖާގެ ބަލައިން މަދުން ދިވެހިރާއްޖެއަށް އާގޮތަށް ދުވަހުން ސަލާމު ހަވާލުކުރުމަށް ވަންދެން އިސްލާމީން ދިރުއްބަވެއެވެ.

އަހަރަކުން މިޔަރު ފެބުރުއަރީ، މާރިޗް، އޭޕްރީލް ގައި، ޖޫން އޮގަސްޓު ހިނދުވެސް އައްސޭރިއަކުން ހަވާލުކޮށްފައި ކޮށް މިފަހަރު ދަތުރުކޮށް ދިޔަތަނަށް ގޮސްއެވެ، ހަރު ދަތުރުކުރި ނިމުމަށް ބޭފުޅުން، ހަށިހަރު ނިޔަލަށް އަވަސްކޮށް ދަތުރު ދިވެހިރާއްޖެއަށް ވަޑައިގަތެވެ. ފުރަތަމަ ދުވަހު އައިސް މިހާ ފޮނުވާފައެވެ. (ހާމަ ހަރުގެފާ ގުދުރަތު ދެއްކުނީ، ސިޔާސީ ދަތުރުތަކުން، އެކަމާ ވަރަށްވެސް ހަމަގޮތަށް އެކަށީގެންވެއެވެ.) މިގޮ އިތުރަށް އަހަރެން ދިވެހިރާއްޖޭގައި ކުރަ ތަފްސީލުތަކައި، އާދޭ ދިރިހުރިކަން ކުރެއްވިން ދަރަން ދިޔައީއެވެ.

ޙާޖީ އިސްމާއީލް ދީދީގެ އަރިހަށް ކުރިމަތިކުރި ފުރަހަރު އަރި - ފުރަތަމަކަށްވެސް ހިތާމަވެރި ފުރުޞަތެއް އަރި - ނުދިބުންދިޔަ، މާ މަސައްކަތް ވަރަށްވެސް ބޭނުންވެރިކަން ނިކަމެތިކަމުގެ ނުކުތާތައް ހުރިއެވެ. މިސާލަކަށް، އެއްބަސްވުން މުޅިއެއްކޮށް ނިމުނެވެ.

އަޅުގަނޑަށް ހަރުކަތް ތަކެއް ދިން، ކަތީބަރުގެ އަދި އުފާވެރިކަން ގެނެސްދީ ނިކަމެތި ޙާޖީ އިސްމާއީލް ދީދީ އާދޭސްކުރުމާ ދޭ މީހުން އަރުކަށި ހަރުބަ ވިސްނުންތެރިކަމާއި އާއި، ވަރަށްބޮޑު އުފާވެރި ފިކުރެއްކުރެވެ. އާދަކޮށް، ނިސްބަތުން ދަރަޖައަކުން ހިނގައިދާ ކަމުގެ ފަހަރު، އަދިކަމަށްވާ ފުރަތަމަ ގިނަ މަހުގެ ދަރަން ހުރެދިޔައެވެ. އަތުކަމެއް ފުރަތަމަ ހަރުބަ ނުވަތަ ހިސާބުގައި

ފަދައިން ސިލޯނު ސަރުކާރަށް ހުށަހެޅުމަށް އަހަރެން ދިރިހުރުން އެދެމެވެ.

ދިވެހިރާއްޖޭ ސަރުކާރަށް ބޭނުންބޮޑު އޮފިސަރުންގެ ތެރެއިން އެންމެ މަސައްކަތްތެރި ހާޖީ އިސްމާއީލް ދީދީގެ ރަށުގެ އަގުހުރި ދިގު ޚިދުމަތާއި އެކަށީގެންވާފަދަ ޤަދަރުހުރި ދަރަޖައެއް، ހިޒް ހައިނަސް ކިރިމީ މަހާރަދުން އަނގާމަށް ދެއްވާ ޚަބަރު އިވުމަކީ، އަބަދުވެސް ވާނީ މަގެ އެންމެ ބޮޑު އުފާކަމުގައެވެ.

ހާޖީ އިސްމާއީލް ދީދީއަށް ނުހަނު މަތީ ދަރަޖައަށް މުސްތަޙައްޤުވެފައިވާ "ސަރޓިފިކެޓް" އަހަރެން އަނގާމަގެން ދިން، ދިވެހިރާއްޖޭގެ އިސްކަންދަރު ވަޒީރަށް، [illegible] [illegible] [illegible].

(ސޮއި)

ހެޗް. ސީ. ޕީ. ބެލް

ސިލޯނު ސަރުކާރުގެ ޚިދުމަތުން މުސްކުޅިވެފައިވާ

މިސްޓަރ [illegible]

[illegible]

[illegible]

އާދޭ! މިސްޓަރ [illegible]

[illegible]

[illegible] 54 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] 50 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ހުށަހަޅާފައިވާ ބޮކްސިންގ ތެޅުމުގެ ވާހަކައިގެ [illegible] ކަޕް ހާސިލްކުރިއެވެ. މީގެއިތުރަށް [illegible] ޔުނިވަރސިޓީގެ ބޮކްސިންގ ކްލަބްގެ [illegible]

ސިލޯނުގެ ބޮކްސިންގ އިއްތިޙާދުގެ ރައީސްކަމުގައި [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

މިސްޓަރ ޕީ. އީ. ޕީ. ޑެރަނިޔަގަލާ، އިސްމާއީލް
ޑީޑީއަށް ދިން ސެޓްފިކެޓް

This is to certify that H. Ismail Didi. Miru Bahuru (Harbour Master) was of great assistance to me investigating the marine fauna of Male', Villigillli, Gulifalu, Hulule, Vihamanafuri, Furanafuri, Furadifuri and Farkolufuri during December 19th to 24th 1932.

A tireless worker and keenly interested in zoological subjects, he has helped many previous investigators including my former professor, J. Stanley Gardiner of Cambrige. His ability to produce much needed specimens within 24 hours is extra ordinary and had I the fortune to made a longer stay, he would probably have obtained many animals new to Science.

P. E. P. Deraniyagala.

Department of Fisheries,
Ceylon

މިސްޓަރ ޕީ. އީ. ޕީ. ޑަރަނިޔަގަލާ، ދިން
ސެޓްފިކެޓްގެ ތަރުޖަމާ

1932 ވި އަހަރު ޑިސެމްބަރު 19 ދުވަހާއި 24 ދުވަހާ ދޭތެރޭ މާލޭ ކަނޑުގައި އުޅޭ ހައިވާން ކޮދުމަސް، ވިލިގިލި، [illegible]، [illegible]، [illegible]، [illegible]، [illegible]، އަދި [illegible]، [illegible] [illegible]، މީރުބަހުރު (މާސްޓަރ) އެޗް. އިސްމާއީލް ދީދީ އަހަރެންނަށް ވަރަށް އެހީވެދިނެވެ. [illegible]

[illegible] 24 [illegible]

ޕީ. އީ. ޕީ. ޑަރަނިޔަގަލާ
[illegible]

ފިހުރިސްތު

ހ

ހައްޖުގެ ފުރަތަމަ ދަތުރު 32

ހާޖީ އިމާދުއްދީން އަރަބިކަރައިން ވަޒީރުކަމުން 106

ހާޖީ އިމާދުއްދީންގެ ނާކާމިޔާބު މަސައްކަތްތަކުފުޅު 117

ހުސްނަވާ ގެ ބަދަލުވުން 135

ހައްތަރުވި ފިރިންގީން މާލެއަން ބޭލުން 170

ހަތަރުވަނަ ހައްޖު ދަތުރު 194

ހިތްވަރުފުޅު ގަދަރަކަން 212

ހިތްފުޅު ތިރިކަން 217

ނ

ނޫރައްދީން ރަދުންގެ ދެވަނަ ރަސްކަން 80

ރ

ރައްކައުވުން 5

ރަދުންގެ ތަރުޖަމާން އިސްމާއީލް ދީދީ 54

ރާތީބުގެ އައުކުރެއްވުން 136

ބ

ބައްޕަގެ ހަނދާން XVI

46 ބިޔެއްދުރުގައި އިސްލާމީ ދީނީގެ އުޅުއްވުރިގޮތް

181 ބާރައަހަރުގެ ފުޖިރަމު

183 ބޮޑުގޯގެގެބެރެ އިސްލާމީ ދީނީގެ ޚިދުމަތް

185 ބޮޑުވިއްސާރަ

191 ބޭސްކޮވަށް ކޮޅުހަށް ވަޑައިގަތުން

233 ބޭރުމީހުން އިސްލާމީ ދީނީއަށް ދަޢުވާ ހިތުންބަލް

ޅ

6 ޅަދުވަސްވަރު

7 ޅަދުވަސްވަރުގެ އުޅުއްވުން

ކ

6 ކާށިދޫގެއަށް ވަޑައިގަތުން

50 ކަލިހަރުގޭ ދޮންދީދީ

56 ކަލިހަރުގޭ އުފަލާއި، ހިތާމަ

60 ކުޑަބަނޑުއޮޅިކޮޅު

67 ކަލިހަރުގެއަށް ލިބުން އުފާވެރިކަން

71 ކަލިހަރުގޭ ދޮންދީދީ އަވަހާރަވުން

95 ކަރުދީ ގަދުފަރުތީގެ ނުކެރިކަން ކުރެއްވުން

215 ކެތްތެރިކަން

221 ކެޔާ

229 ކިޔަވައިދެއްވުން

236 ކޮލޯނިއަލް ސެކްރެޓެރީ، ސެސިލް ކްލެމެންޓީ ދިން ސެޓްފިކެޓް

237 ކޮލޯނިއަލް ސެކްރެޓެރީ، ދިން ސެޓްފިކެޓްގެ ތަރުޖަމާ

ހ

XI އަލްއަމީރު މުޙައްމަދު އަމީން ދޮށިމޭނާ ކިލެގެފާނުގެ ދީބާޖާ

1 އިސްމާއީލް ދީދީގެ ޙަޔާތުގެ ފުރަތަމަބައި

1 އިސްމާއީލް ދީދީގެ ގަލަމީ ތަސްވީރު

3 އިސްމާއީލް ދީދީގެ ބައްޕަ

4 އިސްމާއީލް ދީދީގެ މަންމަ

5 އެއްބަނޑު އެއްބަފާ ބޭފުޅުން

10 އޮރުދޫބަހުން ވާހަކަދައްކަވާން ފެއްޓެވުން

16 އިސްކޫލަށް ވަދެވަޑައިގަތުން

17 އިސްކޫލު ދުވަސްވަރު

19 އަރަބިބަހުން ވާހަކަފުޅުދައްކަވާން ފެއްޓެވުން

21 އަލީ ދޮށިމޭނާ ކިލެގެފާނު އަވަހާރަވުން

28 އަލީ ކިލެގެފާނު ފަސްދާނު ލެއްވުން

29 އަލީ ކިލެގެފާނު އަވަހާރަވުމަށްފަހު އިސްމާއީލް ދީދީގެ އުޅުއްވުން

35 އަލްޙާއްޖު އިސްމާއީލް ދީދީ މާލެ ވަޑައިގަތުން

37 އިސްމާއީލް ދީދީގެ ޙަޔާތުގެ ދެވަނަބައި

49 އިސްމާއީލް ދީދީގެ ފުރަތަމަ ކާވަނި

76 އިސްމާއީލް ދީދީ ދެވަނަފަހަރު އަރުވައިލުން

78 އިސްމާއީލް ދީދީގެ މައްޗަށް ބަލާލުން

81 އިސްމާޢީލް ދީދީ ތިންވަނަ ކާވެނި
82 އާގަނޑުވަރުގައި ދަސްކޮށްދެއްވާ ހެވިކަން
91 އިސްމާޢީލް ދީދީ ނެވިމަނިކުފާނު
108 އަމީރުގެ ގޮމާ ކޮފުނބަން ވަޑައިގަތުން
119 އިސްމާޢީލް ދީދީ މާލެގެންނެވުން
120 އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ޙަޔާތުގެ ތިންވަނަބައި
122 އަޙްމަދު ދޮށިމެނާ ކިލެގެފާނު މާލެވަޑައިގަތުން
151 އައްސުލްޠާން މުޙައްމަދު ޝަމްސުއްދީން ރަސްކަމުގައި އިސްމާޢީލް
ދީދީގެ މަޤާމް
171 އެފަހަރު ހައްޔަރުވި ފިޝެރީންނައި
177 އެޗް. ސީ. ޕީ. ބެލް
189 އިސްމާޢީލް ދީދީގެ ހަތްވަނަ އަނބިކަނބަލުން
190 އަތްޅުލުގައި ބަލިވަޑައިގަތުމުގެ ބޮޑު އާފާސްކަންފުޅު
198 އާފާސްކަންފުޅުގެ ދިރުއްވުމުން
221 އަނބިދަރިންނާމެދު ކަންތައް ބަހައްޓަވާގޮތް
230 އަވަހާރަވުން
234 އެޗް. އެމް. އެސް. "އޯސްޕްރޭ" މަނަވަރުގެ ކައްޕިތާނު ހިލުބަބް ހަބްރިލު.
ގެއުޖިންގ ދިން ސްބްލިޕް
235 "އޯސްޕްރޭ" މަނަވަރުގެ ކައްޕިތާނު ދިން ލިޔުމުގެ ތަރުޖަމާ

ވ

52 ވޮދުމާ ވަޑައިގަތުން (ފުރަތަމަފަހަރު)

55 ވެދުމާ ވަޑައިގަތުން (ދެވަނަ ފަހަރު)
62 ވިލިގިލީގެ، ރެގާ، ބަލިމަޑުކަން
69 ވެދުމާ ވަޑައިގަތުން (ތިންވަނަ ފަހަރު)
155 ވެލާނާގެ މުޙައްމަދު ދީދީގެ އުނދަގޫ
157 ވެލާނާގެ މުޙައްމަދު ދީދީ ކަރައިން ފުރާވަޑައިގަތް ޚަބަރު
159 ވެލާނާގެ ދެބެން ފާދިއްޖޮވަން އަދި ޚަބަރު
225 ވާހަކަފުޅު ދެއްކެވުމާއި ބަހެއް އުޅުއްވުން

މ

30 މަސްވިއްކުމުގެ މެނޭޖަރުކަން
38 މާލޭގައި އުޅުއްވާން ފެއްޓެވުން
47 މާލެވަޑައިގަތުން
71 މާލޭގެ ބަހެއް ޚަބަރު
79 މާލެ ގެންނެވުން
89 މާލޭގެ ސިޔާސަތަން އަދި ބަދަލުތަކެއް
90 މުޙައްމަދު އިމާދުއްދީން (ހަވަނަ)
92 މާލޭގެ ތިރޮރުން
105 މާލޭގެ ބަހެއް ޚަބަރު
113 މުޙައްމަދު ޝަމްސުއްދީން (ތިންވަނަ) ރަސްކަމަން އިސްތެވަޑައިގަތުން
125 މީރުބަހުރުކަން ދެއްވުން
126 މީރުބަހުރުކަން
133 މީރުބަހުރުކަމަން އަންނަދިރަ ބަދަލު

140 މާލޭގެ ފަޅުކޮނުން

169 1327 ހ. މިއަހަރު މާލޭގެ [illegible] [illegible]

238 މިސްޓަރ އެޗް. ސީ. ޕީ. ބެލް މީރުބަހުރު އިސްމާއީލް ދީދީއަށް ދިން
އިނގިރޭސި ޗިޓުން

240 މިސްޓަރ އެޗް. ސީ. ޕީ. ބެލް މީރުބަހުރު އިސްމާއީލް ދީދީއަށް ދިން
ޗިޓުގެ ތަރުޖަމާ

243 މިސްޓަރ ޕީ. އީ. ޕީ. ޑެރަނިޔަގަލާ

245 މިސްޓަރ ޕީ. އީ. ޕީ. ޑެރަނިޔަގަލާ އިސްމާއީލް ދީދީއަށް ދިން ސަޓްފިކެޓް

246 މިސްޓަރ ޕީ. އީ. ޕީ. ޑެރަނިޔަގަލާ، ދިން ސަޓްފިކެޓްގެ ތަރުޖަމާ

ފ

ފޮތްފާސްކުރާ ކާޑު

VII ފޮތް ހުޅުވާލުން

41 ފުރަތަމަ ފަހަރު އަރުވައިލުން

121 ފަތްތިރާގޭ ހަސަން ދީދީ ގޮވައިގެން ކޮޅުނބަށް ވަޑައިގަތުން

143 ފަޅުކޮންނާން ފެށުން

192 ފިލައިގެން އުޅުން ކުޑަ އާގުބޮޅު

ދ

II ދޮންމުއްކަލާގެ "ބައްޕަގެ ހަނދާން"

84 ދިވެހިރާއްޖޭގެ ފުރަތަމަ ސިފައިން

94 ދެވަނަ ހައްޖު ދަތުރު

99 ދީލަތި އެހީއެއް
203 ދީންވެރިކަން
205 ދީލަތިކަން
228 ދެނެވަޑައިގަންނަވާ ބަސްތައް
228 ދިވެހިބަހަށް ތަރުޖަމާ ކުރެއްވި ފޮތްފޮތް
23 ދަރަނި

ތ

I ތަޞްޙީޙް
14 ތަރުބިއްޔަތާއި ތަޢުލީމު
98 ތިންވަނަ ޙައްޖު ދަތުރު
102 ތިންވަނަ އަނބިކަނބަލުން ވަރިކުރެއްވުމާއި އެހެން ކާވަނި ބައްލަވައިގަތުން
102 ތިންވަނަ ފަހަރު އަރުވާލުން
231 ތަރިކަ

ލ

211 ލިބޭ އެއްޗަކުން ޝުކުރު ކުރެއްވުން

ގ

11 ޤުރްއަން ދެވުމުގެ އުފާވެރި ޚަބަރު
12 ޤުރުއާން ޚިތަމާ ވިދާޅުވުން
13 ޤުރްއަން ވަޑައިގަތުން

19 ގާޒީގެ އާންމު ދިރިއުޅުއްވުން
118 ގުރައިދޫގައި އިސްމާއީލް ދީދީގެ ދިރިއުޅުއްވުން

ސ

IV ޝުކުރިއްޔާ
110 ސުވާރު ކާވެނީގެ ދަތުރުފުޅު
139 ޝާހުނާމާ ތަރުޖަމާކުރައްވުން

ޑ

162 ޑިޝޮރީންގެ ހަނގުރާމަ
174 ޑިޝޮރީންގެ ތަސްވިއްޔާ
175 ޑިޝޮރީން ގޮވައިގެން ކަރަހަން ވަޑައިގަތުން

ޒ

143 ޒައްރާފާ ބޭބޭލުން
146 ޒައްރާފާ އާއި އޭގެ ލީޔުން

ޓ

255 ޓާޖުކުރައްވުން

- ވެރިކަން [illegible] ރާއްޖެއިން ބޭރުން [illegible]

ގެނައުމާއި،

- ޚާއްޞަކޮށް މާލެއަށް [illegible] ބޮޑު [illegible]

- ރާއްޖޭގެ [illegible] އެޗް. ސީ. ޕީ. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

“[illegible]” [illegible]

[illegible] “[illegible]”

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] 44 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ISBN 99915-3-114-9

9 799991 531143

އަގު: -/60 ރ.

[illegible] އަގު: -/30ރ

ބައްޕަގެ ހަނދާން ފޮށްޓުއްކަފާގެ